TAMPEREEN YLIOPISTO

Mirka Kiianmies

MUSEOMIEHISTÄ MUSEONAISIIN

Museoalan naisistuminen Suomessa 1950–1980-luvuilla

Historian pro gradu -tutkielma

Tampere 2012

MIRKA KIIANMIES: MUSEOMIEHISTÄ MUSEONAISIIN – Museoalan naisistuminen Suomessa 1950–1980-luvuilla
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Historian pro gradu -tutkielma, s. 160, 5 liites.
Maaliskuu 2012

Tässä pro gradu -tutkielmassa käsittelen naistyöntekijöitä Suomen museoissa. Selvitän ilmiötä, jossa Suomen museoala on samalla professionaalistunut ja naisistunut – lopulta naisvaltaistunut. Tähän liittyy kiinteästi naisten aseman muutos tasa-arvoistuvassa yhteiskunnassa. Keskityn 1950-luvun murroskaudesta 1980-luvulle. Tutkimukseni laajentaa kuvaa Suomen museohistoriasta ottaen naiset huomioon alan ammatillistumisessa ja selventää erityisesti alan naisistumista.

Yliopistomiehet perustivat museoita kansallisuusaatteen voimin 1800-luvun lopun Suomessa, jolloin naisia oli jo heidän avustajinaan, vaikka kulttuuri katsottiin miesten alueeksi. Naisten ja miesten roolitukset näkyivät työnjaossa vielä pitkään 1900-luvulla. Naisten liittyessä yhä enemmän museokenttään, se oli jo muodostunut miehiseksi kulttuuriksi, jolloin naisille tuotti vaikeuksia saada kunnollista asemaa hierarkiassa. Yleisesti naisten toimintakenttä laajeni 1900-luvulla, mikä näkyi myös museoissa. Ehtona naisten noususa museoalalle oli heille avautuva koulutus ja yhteiskunnan muuttuva suhtautuminen naisiin työntekijöinä. Museoaineet muotoutuivatkin naisvaltaisiksi. Museoalan naisistuminen oli pitkä prosessi, jossa tarvittiin vahvoja, urallaan nousevia naisia osoittamaan kykynsä.

Museoala muodostui ammatiksi ja professioksi sen kehittyessä 1900-luvulla muun muassa Museoliiton avulla. Enää museoissa ei tyydytty vain museonhoitajaan, kun työtehtävät lisääntyivät ja erkaantuivat. Huipentumana kehitykselle oli museologian tulo yliopistoihin 1980-luvulla. Ritva Palviainen on käsitellyt museoalan professionaalistumista, jota on käsitelty myös kansainvälisesti.

Sukupuoleen liittyvistä teorioista käytän Joan W. Scottia, Judith Butleria, Yvonne Hirdmania ja Christina Florinia. Scottin mukaan sukupuoli jäsentää ihmisten välisiä suhteita ja hän on halunnut tuoda naisia näkyväksi. Butlerin teoriasta olen ammentanut sukupuolen performatiivisuudesta: sukupuolta tuotetaan sosiaalisissa käytännöissä, diskursseissa ja instituutioissa normeja toistamalla. Olen tukeutunut myös *sukupuolijärjestelmän* käsitteeseen, jonka sisään Hirdman on lisännyt käsitteen *sukupuolisopimus*. Florin keskittyy työelämän sukupuolittumiseen ja

professionaalistumiseen. Käytän myös Knut Draken ja Solveig Sjöberg-Pietarisen museotyöntekijöiden sukupolvijaotteluteorioita, joiden avulla olen hahmottanut museokentän toimijoiden asemoitumista ammatin kehittymisessä ja naisistumisessa, joka tapahtui hiljalleen *erikoistuneiden ammattilaisten* aikana 1960–1990-luvuilla.

Tutkimukseni päälähdeaineistona ovat muistitieto ja suurten museo-organisaatioiden viralliset vuosikertomukset. Nostan esiin muistitiedon merkitystä lähteenä, joka on tärkeää erityisesti museohistorian tutkimuksessa. Koulutuksesta olen saanut tietoa Helsingin yliopiston arkistosta. Lisäksi olen tutkinut otoksena museoiden henkilökuntajakaumia ympäri Suomen.

Asiasanat: museohistoria, museoinstituutio, museomiehet, museonaiset, naisistuminen, naisvaltaistuminen, professio, professionaalistuminen.

Sisällysluettelo

I TUTKIMUKSEN KOHTEENA MUSEOALAN NAISET 1
Teoreettinen tausta 3
Sukupuoli **4**
Professio **8**
Muistitieto **13**
Sukupolvet **17**
Lähteet, tutkimuskirjallisuus ja metodit **20**
Tutkimuksen rajaus ja rakenne **26**

II MUSEOINSTITUUTIO MUUTTUVASSA YHTEISKUNNASSA **30**
Museoalan ammatillistuminen **34**
Naisten mukaantulo museoihin **41**
Ateneumin ”grand old dame” 61
Naiset akateemisessa maailmassa – status koulutuksen avulla **64**

III MUSEOALAN SUKUPUOLINEN HIERARKIA **77**
Naiselliset työt **77**
Sivistys **83**
Konservointi **88**
Palvelu **92**
”Jos olisin ollut mies” **96**
Instituution ytimen hierarkia **96**
”Me ajateltiin sinut enimmäkseen naisena” **103**
Naimattomuus ja perheellisyys **114**
Helmikanat **121**

IV MUSEOALAN NAISISTUMINEN JA NAISVALTAISTUMINEN **124**
Portinvartijoiden ”häviäminen” sukupolvien myötä – naisten nousu **129**
Vahvat naiset – oppitytöistä mestareiksi **132**

V MUSEOMIEHISTÄ MUSEONAISIIN **140**

Lähteet ja kirjallisuus **144**

Liitteet **161**
Liite 1. Tutkimuksessa esiin tulleita museonaisia **161**
Liite 2. Museoalan organisaatio Suomessa **162**
Liite 3. Museoliiton toimihenkilöt **162**
Liite 4. Suomen muinaismuistoyhdistyksen toimihenkilöt **163**
Liite 5. Valtionarkeologit **164**
Liite 6. Taideyhdistyksen/Taideakatemian säätiön/Valtion taidemuseon virkamiehet **164**

I TUTKIMUKSEN KOHTEENA MUSEOALAN NAISET

Museoala on selvästi naisvaltaistunutta[1]. Tyypillinen museon työntekijä oli Suomen museoliiton tekemän *Museoväki '08* – tutkimuksen mukaan ”vuonna 1963 syntynyt reipas tyttövauva”. Tällöin, vuonna 2008, museoiden henkilökunnasta naisia oli 77 prosenttia, kun vuonna 1993 naisia oli 66 prosenttia.[2] Museoalan ammattiliiton jäsenistä naisia oli 80 prosenttia vuonna 2005.[3] Enemmistö museologian opiskelijoistakin on naisia ja sukupuolinen jakauma esimerkiksi Valtion taidemuseon harjoittelijoiden keskuudessa on tyypillinen museoalalle: vuosien 2000–2009 korkeakouluharjoittelijoista 82 prosenttia oli naisia. Valtion taidemuseon henkilöstöstä naisia oli 65 prosenttia vuonna 2005.[4] Myös kulttuurialan tilastointi antaa samankaltaisia viitteitä: palkkatilastoissa ”Kirjastot, arkistot, museot yms.” työntekijöistä naisia oli 5100 ja miehiä 1275 vuonna 2009.[5]

Tutkimukseni käsittelee naistyöntekijöitä suomalaisessa museokentässä ja naisvaltaistumisilmiötä. Tutkimuksen pääkysymykset selvittävät tämän ilmiön alkua ja syytä: milloin, miten ja miksi sukupuolinen muutos tapahtui? Ilmiöön liittyy keskeisesti alan professionaalistuminen, jolloin kohteena ovat ammatilliset museot. Tutkin ilmiötä lähinnä toisen maailmansodan jälkeisestä murroskaudesta aina 1980-luvulle asti, jolloin naisvaltaistuminen oli jo tapahtunut. Tutkimuksessani liikun kuitenkin 1800-luvun lopulla, jolloin museoinstituutio alkoi hahmottua Suomessa.

Museoala on vain yksi esimerkki tästä naisistumisilmiöstä. Useilla aloilla on selvä nais- tai miesenemmistö, ja yhä puhutaan naisten ja miesten aloista. Useat alat ovat historian kuluessa muuttuneet ja joillain aloilla työntekijöiden sukupuolijakauma on muuttunut päinvastaiseksi vuosikymmenien kuluessa. Näin on käynyt juuri museoalallakin: miesvaltainen ala on muuttunut naisvaltaiseksi. Naisistumisesta huolimatta jäänteitä miehisestä museokulttuurista on jäljellä ja

[1] Naisvaltaistuneella alalla tarkoitan tässä alaa, jonka työntekijöistä on yli puolet naisia. Museoiden tilastoista ei löydy tällaista kvalitatiivista tilastointia. Naisistumisesta puhun, kun alalle alkaa tulla yhä enemmän naisia töihin. Naisistumisella (feminization) voidaan tarkoittaa myös naisistuneiden töiden alempipalkkaisuutta verrattuna miesten töihin. Tämä on yleensä vanhempi ajatus. (Weber 1994, 33; Wiener 2007, 2). Myös esim. Marja-Liisa Rönkkö huomioi naisvoittoisen ammattikunnan (Rönkkö 2007, 90).

[2] Suomen museoliitto, Museoväki'08 – kyselytutkimus museoalan työelämästä, [http://www.museoliitto.fi/museovaki08]; Kallio, Museon valossa ja varjossa. Analyysi Museoväki'08 -tutkimuksen tuloksista, [http://www.museoliitto.fi/index.php?k=9748].

[3] Af Hällström 2007, 15, 27.

[4] Valtion taidemuseo, tietoja henkilöstöstä, [http://www.fng.fi/fng/rootnew/fi/hapa/hapa-henkilosto.htm]; ks. myös Schwarzer 2007; Niemelä 2011, 46.

[5] Tilastokeskus, 3a. Kuntasektorin kuukausipalkat toimialaluokituksen mukaan 2009, [http://www.stat.fi/til/ksp/2009/01/ksp_2009_01_2010-04-30_tau_006_fi.html].

sukupuolisesta tasa-arvosta keskustellaan edelleen: museojohtajista naisia on 65 prosenttia, mutta samapalkkaisuus kuitenkin toteutuu pääsääntöisesti.[6]

Suomen museoiden syntyhistoria 1800-luvun lopulta alkaen on täynnä museomiehiä ja monet kokoelmat ovat syntyneet heidän kerääminään tai lahjoittaminaan.[7] Museokenttä ja -ala on kokenut suuren muutoksen 1900-luvun aikana: se on ammatillistunut, ja sekä museoiden määrä että museoammattien kirjo ovat kasvaneet. Koko suomalainen yhteiskunta muuttui, kun esimerkiksi naisten opiskelu- ja työmahdollisuudet kasvoivat koko ajan. Myös naisistuminen kytkeytyy näihin yhteiskunnallisiin, institutionaalisiin ja organisaationallisiin muutoksiin. Laajin taho on yhteiskunnan muutos. Tutkimuksen kontekstina toimii koko suomalainen yhteiskunta ja sen muutos, jonka aikana useat ammatit ovat kokeneet naisistumisen. Esimerkiksi posti ja lennätin olivat ensimmäisiä suuria laitoksia 1800-luvulla, jotka palkkasivat runsaasti naisia. Myös puhelinvälittäjät olivat suurimmaksi osaksi naisia.[8] Muita naisistuneita aloja ovat esimerkiksi kirjastoala[9], koululaitos, myyjän ja sairaanhoitoalan työt sekä eläinlääketieteellinen[10].[11]

Tutkimus koskee laajemmin myös naiseutta[12] ja naisten asemaa museoalalla, jolloin tutkimuksen keskeinen muuttuja on sukupuoli. Tutkimukseni on sukupuolihistoriallista, sillä problematisoin sukupuolen käsitteen ja tutkin, miten sukupuolta tuotetaan ja ylläpidetään museoinstituutiossa. Tutkimuksessa on kyse yhtä aikaa sekä naisistumisesta että museoalan ammatillistumisesta. Huomio kiinnittyy museoalan työntekijämäärän kasvuun 1900-luvun kuluessa ja sukupuolen mukaisen työnjaon kehittymiseen eli segregaatioon. Selvitän naisten museoalalle tulon kehityskulkua, jossa sukupuolten välinen työnjako rakentui ja ala muuttui lopulta naisvaltaiseksi. Naisistumiseen liittyvät myös itse museotyöntekijät, joita tuodaan tutkimuksessa esiin. Oliko naisistuminen seurausta vahvojen naisten esiin marssista yhteiskunnan suhtautumisen antaessa myöten?

---

[6] Suomen museoliitto, Museoväki'08 – kyselytutkimus museoalan työelämästä, [http://www.museoliitto.fi/museovaki08]; Kallio, Museon valossa ja varjossa. Analyysi Museoväki'08 -tutkimuksen tuloksista, [http://www.museoliitto.fi/index.php?k=9748].

[7] Suomen muinaismuistotyön parissa oli korkeammissa tehtävissä alun perin vain miehiä, ja yleistä oli puhua museomiehistä. Ks. esim. Kinanen 2010, 62–63.

[8] Pohls 1994, 227.

[9] Eskola 1999, 115–147. Eija Eskolan mukaan kirjastoala oli siirtymässä naisten hoitoon viimeistään 1930-l.

[10] AL 27.2.2012. Ensimmäisen kerran enemmistö opiskelijoista oli naisia jo v. 1966.

[11] Tilastokeskus, 3a. Kuntasektorin kuukausipalkat toimialaluokituksen mukaan 2009, [http://www.stat.fi/til/ksp/2009/01/ksp_2009_01_2010-04-30_tau_006_fi.html]. Naisistuneista aloista on useita esimerkkejä (Gamarnikow e.a. 1983): kampaamoala (Attwood, Hatton 1983), pankkiala (Heritage 1983).

[12] Naiseudella (engl. womanhood, femaleness, feminity) tarkoitetaan tässä naisten elämäntilanteen erityisluonteisuutta suhteessa miehiin. Tutkimukseni ajankohdassa naisten yhteiskunnallinen asema oli erityinen, eli se ei ollut tasa-arvoinen suhteessa miehiin. Tällä oli vaikutusta heidän ammatissaoloonsa. Naiseus voidaan edelleenkin nähdä erityisenä tekijänä yhteiskunnassamme. Naiseudesta ks. esim. Jallinoja 1987, 86; Jallinoja 1983, 20–25.

Tutkimukseni tuo lisätietoa Suomen museohistoriasta. Naisistumista ja naisten asemaa museoalalla ei ole tutkittu alan professionaalistumisen kautta. Laajennan museoalan tutkimuskenttää naistutkimukselliseen suuntaan ja selvitän museoalan muutosta kohti professiota. Tutkimukseni liittyy myös kansainväliseen tutkimuskontekstiin, ja huomion kohteena on erityisesti Yhdysvallat, jossa on tutkittu museonaisia ja pohdittu naisistumista. Aiheeseen liittyy myös keskustelu, joka koskee alojen naisistumista ja tätä kautta myös palkkaeroja. Nämä ovat tärkeitä aiheita, koska Suomen yhteiskunnasta yritetään edelleen tietoisesti saada tasa-arvoista.[13] Tasa-arvo- ja eripalkkaisuusaspektit jätän kuitenkin suurimmaksi osaksi pois tutkimuksestani, koska muuten viitekehys paisuisi liian suureksi tämän pituiselle tutkimukselle.[14]

Teoreettinen tausta

Museoon liittyy kolme aspektia. Museo on syntynyt jostain *ideasta*, esimerkiksi tarpeesta kerätä. Museoon ilmiönä kuuluu tärkeänä osana *muisti*, koska museo on muistiorganisaatio, muistin kantaja. Museo on myös *instituutio*, joka jaetaan kulttuurihistoriallisiin museoihin, taidemuseoihin ja luonnontieteellisiin museoihin. Hierarkkisesti museot jaetaan Suomessa valtakunnallisiin keskus- ja erikoismuseoihin, maakunnallisiin keskus- ja erikoismuseoihin, paikallismuseoihin ja paikallisiin erikoismuseoihin (Liite 1). Tässä tutkimuksessa keskitytään museohistorian tutkimiseen erityisesti museoprofession kehittymisen kautta, joka liittyy kolmanteen aspektiin eli museoinstituutioon. Käsitettä museo on määritelty useaan otteeseen eri tutkimuksissa ja erityisesti ICOM:n toimesta, joten en koe tässä tarpeelliseksi määritellä sitä uudelleen.[15]

Museohistorian tutkiminen tarkoittaa useiden kenttien laaja-alaista luentaa, koska museohistoria ilmentää aate- ja kulttuurihistoriaa sekä sukupuolihistoriaa. On otettava huomioon museoinstituutioiden synnyttämisen edellytykset, kuten kulttuurinen, poliittinen ja taloudellinen tilanne. Toisaalta taas on mentävä myös syvemmälle ja analysoitava kulttuurin, tieteen ja taiteen foorumeita ja yksittäisten ihmisten mahdollisuutta vaikuttaa ja toimia museoissa. Museokentän muotoutumiseen vaikuttaneita tekijöitä on paljon.[16]

---

[13] Suomessa ”Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta” on v. 1986. Finlex, Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 8.8.1986/609, [http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609].

[14] Museoalaakin pidetään alipalkattuna osaksi juuri naisvaltaisuutensa takia. Monet alat ovat kokeneet naisistumisen ja samalla ”arvon laskun”. Anna Kortelaisen mukaan jo 1800-l. naisistuvaa yleisöä ja kulttuuria pidettiin museoissa ja tavarataloissa erittäin huolestuttavana, koska naisen kosketus halvensi (Kortelainen 2005, 262). 1950-l. puolivälissä v. 1945 annetut ohjepalkat eli palkkasäännöstely miesten ja naisten välillä kumottiin, eikä naisille enää ollut lainmukaista maksaa vähemmän palkkaa. Kansainvälisen työjärjestön (ILO) samapalkkaisuussopimus ratifioitiin Suomessa v. 1962. Naiset palkkatyössä, [http://www.stm.fi/tasa-arvo/samapalkkaisuus/periaate/historia].

[15] Lehto-Vahtera 2011; Museon määrittelystä ks. esim. Rönkkö 1999, 57.

[16] Pettersson & Kinanen 2010, 11.

Tutkimukseni ei ole kuitenkaan täysin museologista. Muun muassa Marja-Liisa Rönkön mukaan museologia ei ole vielä täysin löytänyt paikkaansa tieteen tai käytännön museotyön piirissä. Museologia on hyvin monialainen tiede, joka käyttää erilaisia välineitä ihmisen ja häntä ympäröivän todellisuuden hahmottamiseen.[17] Tämän takia on perusteltua käyttää laajasti eri tieteiden lähestymistapoja. Tämä tutkimus tukee historian tutkimusta. Toisaalta tutkimusta voisi osittain väittää museologiaksi historiallisella näkökulmalla, koska se käsittelee ja pohtii museoalan muutosta kohti professiota yhteiskunnan ajatusmaailman ja kulttuuristen prosessien muuttuessa. Janne Vilkunan mukaan museologisen tutkimuksen kohteena ei ole kaikki menneisyydestä säilynyt tai nykyisyydessä oleva vaan kulttuuriset prosessit, joiden avulla jotain on haluttu tai halutaan säilyttää.[18]

Sukupuoli

Tässä tutkimuksessa sukupuoli on keskeinen ja määrittävä käsite. Puhun museomiehistä ja museonaisista ja näin määritän työntekijöitä sukupuolen mukaan. Museoiden historiassakin työntekijöitä määritettiin sukupuolen mukaan ja alan ammatillistumisen prosesissa sukupuoli ja aikalaisten siihen liittämät ominaisuudet olivat keskeisessä asemassa. Aikanaan puhuttiin museomiehistä ja museoihmisistä, mutta ei niinkään museonaisista. Sukupuolen tutkimuksista olen tukeutunut erityisesti Joan W. Scottin, Judith Butlerin, Yvonne Hirdmanin, Christina Florinin teorioihin.[19] Olen katsonut heidän ajatuksiaan oman tutkimukseni valossa ja saanut apua tämän ongelmallisen ja erittäin monialaisen asian käsittelyyn historiantutkimuksessa.

Scottin teokset ovat vaikuttaneet historian tutkimukseen ja hän on halunnut tuoda naisia näkyväksi. Scottin mukaan sukupuoli on ihmisten välisiä suhteita jäsentävä tekijä, joka perustuu käsityksiin miehen ja naisen välisistä eroista. Yhteiskunnassa vallitsee olettamus, jonka mukaan miehet ja naiset ovat erilaisia, josta seuraa se, että mieheyteen ja naiseuteen liitetään erilaisia odotuksia, arvoja ja normeja. Sukupuolieron tekeminen vaihtelee: se saa merkityksensä ajassa ja tilassa. Scottin mukaan historioitsija analysoi prosesseja, jotka tuottavat tietoa erosta ja vaikuttavat sosiaalisiin suhteisiin ja yhteiskunnan järjestäytymiseen. Ilmiötä kuvaillaan, tulkitaan ja pohditaan

[17] Rönkkö 1999, 16–17.
[18] Vilkuna 2000, 10.
[19] Professori Joan Wallach Scott (s. 1941) on useita palkintoja saanut yhdysvaltalaishistorioitsija, erityisalueenaan sukupuoli- ja aatehistoria. Judith Butler (s. 1956) on filosofi ja feministinen teoreetikko. Yvonne Hirdman (s. 1943) on ruotsalainen feministi ja historioitsija. (Ks. esim. Saresma, Rassi, Juvonen 2010). Christina Florin on ruotsalainen sukupuolihistorioitsija.

ja näin yritetään ymmärtää sen olemassaoloa. Hän on toimittanut kirjan *Feminism & history* (1996), jossa käsitellään naistutkimuksen asemaa historiantutkimuksessa.[20]

Scottin mukaan sosiaalista sukupuolta tutkittaessa analysoidaan neljää erilaista, toisiinsa vaikuttavaa elementtiä: symboleja, normatiivisia käsitteitä, sosiaalisia rakenteita ja instituutioita sekä identiteettejä. Historiantutkijan tehtävä on selvittää, mikä on näiden elementtien keskinäinen suhde ja miten se muuttuu historian kuluessa. Sukupuolen vaikutus on otettava huomioon sosiaalisissa ja institutionaalisissa suhteissa. Sukupuoli on ensisijainen tapa merkitä valtasuhteita ja sukupuoli on avain vallan havaitsemiseen. Sukupuolisymboliikka tuottaa normeja, joihin voidaan katsoa kuuluvan naisellisuuden ja miehisyyden.[21]

Butlerin käsitys sukupuolen performatiivisuudesta on ollut hyödyksi tässä tutkimuksessa. Sukupuoli ei ole anatomisiin eroihin palautuvaa olemista vaan *tekemistä*. Tämän tutkimuksen kannalta olennaista on Butlerin ajatus siitä, että sukupuolta tuotetaan sosiaalisissa käytännöissä, diskursseissa ja instituutioissa tiettyjä sääntöjä ja normeja toistamalla. Nämä eleet on totuttu liittämään joko mieheyteen ja naiseuteen.[22]

Käyttökelpoinen tutkimukseni kannalta on myös kansainvälisesti syntynyt *sukupuolijärjestelmän* käsite, jota erityisesti pohjoismaiset tutkijat ovat hyödyntäneet, ja josta historiantutkimus on ollut kiinnostunut. Sillä tarkoitetaan naisten ja miesten eri sukupuolirooleja tuottavaa ja ylläpitävää erilaisten rakenteiden (kulttuuriset, poliittiset ja taloudelliset) aikasidonnaista järjestelmää. Sukupuolijärjestelmä viittaa ihmisten luomaan ja ylläpitämään asiantilaan – se on kulttuurinen järjestelmä, eikä millään tavalla luonnollinen. Kuten Simone de Beauvoir[23] on sanonut: ”naiseksi ei synnytä, vaan naiseksi tullaan”. Sukupuoliero on siis sekä annettu että tehty. Historiantutkimusta kiinnostaa erityisesti se, miten sukupuoliroolit ja tavat käsittää sukupuoli ja sukupuolisuus muuttuvat historian kuluessa. Puhutaan historiallisesta sukupuolesta eli sukupuoliroolien lisäksi

[20] Scottin klassikkoteos on *Women, work and family* (1978), joka vaikutti historiantutkimukseen. Seuraava teos *Women in history* (1983) halusi tuoda naisia näkyväksi. Hänen mielestään historia on vain miesten tarinoita ”his-story” ja hän halusi tuoda mukaan ”her-story’n”. Artikkeli *Gender: A Useful Category of Historical Analysis* (1986) oli käänteentekevä kirjoitus sukupuolihistorian muotoutumisessa. V. 2010 ilmestyi tälle jatkumo: *Gender: Still a useful category of historical analysis*.

[21] Scott 1986, passim; Saresma, Rassi, Juvonen 2010, passim.

[22] Näitä asioita Butler käsittelee käänteentekevässä teoksessaan *Hankala sukupuoli* (1990).

[23] Simone de Beauvoir (1908–1986), ranskalainen, feministinen filosofi, on tullut tunnetuksi teoksestaan *Toinen sukupuoli* (1949), jossa hän esittää, että ”nainen on toinen” miehen antamana määritelmänä. Saman teoksen väitteen mukaan "naiseksi ei synnytä, naiseksi tullaan" (”on ne naît pas femme: on le devient”), jonka tulkinnoissa on Suhosen mukaan kaksi eri linjaa (Suhonen, [http://www.helsinki.fi/sukupuolentutkimus/klassikkogalleria/beauvoir/index.htm]). Sara Heinämaa on tutkinut de Beauvoiria Suomessa: *Ele, tyyli ja sukupuoli: Merleau-Pontyn ja Beauvoirin ruumiinfenomenologia ja sen merkitys sukupuolikysymykselle* (1996), *Toward a phenomenology of sexual difference: Husserl, Merleau-Ponty, Beauvoir* (2003).

koko tapa käsittää sukupuolet on muuttuvainen. Asenne- ja tunnereaktiot ovat ehdollistettuja, opittuja, jolloin niillä on yhteiskunnallinen ulottuvuus.[24]

Ruotsalaistutkija Yvonne Hirdman on tutkinut naisten työssäkäyntiä sukupuolijärjestelmän avulla *(Demokrati och makt i Sverige* (1990)). Hänen mukaansa siinä on kaksi toisiinsa liittyvää perusperiaatetta, jotka ovat *erillään pitäminen* ja *hierarkia*. Ensimmäisellä hän tarkoittaa sitä, että naiset ja miehet käsitetään kahdeksi toisistaan selvästi erottuvaksi ryhmäksi, joilla on omat erityiskompetenssinsa. Hierarkiassa mieheys oletetaan ihmisyyden perusmalliksi, johon nähden naiseus on ”toiseutta” miesnormiin nähden. Tästä on kyse silloin, kun naispuoliset ammatinharjoittajat eritellään omaksi ryhmäkseen feminiinisen ammattinimikkeen sisään, esimerkkinä –tar-päätteisyys. Museoalalla ei puhuttu museottarista, mutta miesten jonkinlainen ylivalta määriteltiin käsitteellä museomies. Hirdman on kehittänyt sukupuolijärjestelmän sisällä vaikuttavan käsitteen *sukupuolisopimus*, jolla tarkoitetaan yhteisymmärrystä siitä, miten järjestelmä toimii – millaiset säännöt, oikeudet ja velvollisuudet määrittävät naisten ja miesten välisiä suhteita. Hirdmanin mukaan nämä käsitykset joutuivat uhatuksi modernisaatiossa, jossa instituutiot, demokratia ja kapitalismi vahvistuivat, ja seurauksena oli sukupuolikonflikti. Murros liittyy kapitalismiin, koska halvinta työvoimaa valittaessa päädyttiin usein naisiin. Naisten mukaantulo yhteiskuntaan nosti esiin ”naiskysymyksen”, jolloin alettiin pohtia, mikä on naisille sopivaa työtä. Tämän konfliktin muokkaaminen vaikutti paljon modernin yhteiskunnan muodostumiseen. Ratkaisuna oli esimerkiksi naisten rajoitettu mukaantulo eli tietynlaista tilaa tehtiin tietyille naisille – mielellään naimattomille.[25] Museoissakin jouduttiin suhtautumaan naisten töihin jollain tavalla, koska naisia oli myös museoalalla jo 1800-luvun lopulla ja kasvamassa määrin 1900-luvun kuluessa. Museoissa naisille annettiin heille sopivaa työtä. Tämän tutkimuksen kannalta keskeinen sukupuolijärjestelmän ja -sopimuksen neuvotteluvaihe käynnistyi toisen maailmansodan jälkeen, erityisesti 1960-luvulla. Edellinen suuri vaihe oli 1800–1900-lukujen vaihteessa, jolloin naiset alkoivat enenevissä määrin hakeutua palkkatyöhön, ja jonka vaikutus näkyi myös museoalalla.[26]

Ruotsalainen historiantutkija Christina Florin keskittyy erityisesti professionaalistumiseen ja sukupuolittumiseen. Hän on tiivistänyt pohjoismaisen virkakunnan sukupuolenmukaista eriytymistä koskevan tutkimuksen tulokset viiteen osaan: 1. taloudelliset (halpa työvoima), 2. väestölliset (naimattomuuden lisääntyminen), 3. byrokratian sisäiset (uusien työtehtävien synty), 4. ideologiset

[24] Saresma, Rassi, Juvonen 2010, 12; Pohls 1994, 9; Ollila 2001, 76–78, 84, 87–88; Haapala 1989, 70–71, 77. Sukupuolijärjestelmälle (sex/gender system) annetaan erilaisia painotuksia tieteenalasta ja tutkijan suuntautuneisuudesta johtuen. Käsite kehitettiin naisten vapautumisliikkeen yhteydessä v. 1965–1980.
[25] Hirdman 1998, 36–46; Hirdman käsitteli sukupuolijärjestelmää teoksessa: *Genussystemet- reflexioner kring kvinnors sociala underordning. Kvinnovetenskaplig tidsskrift* 9/1988.
[26] Esim. Johanna Annola (2011) on käsitellyt tätä aiempaa järjestelmän vaihtumista tutkimuksessaan johtajattarista.

(naisia pidettiin perheolentoina, jotka eivät asettaneet vaatimuksia palkasta tai ylenemisestä) tekijät, 5. naisten oma halu hakeutua virkauralle (yhteiskunnallinen arvostus ja vastuu, jota naisilla ei ollut aiemmin ollut).[27] Tätä teoriaa olen soveltanut museoalaan.

Muun muassa sosiologian professori Julia Brannen on pohtinut naisten työssäkäyntiä naisistumisen kannalta ja puhuu naisten työnteon muutoksesta käsitteillä integraatio, differentiaatio ja polarisaatio: integraatio on naisten kasvanut osanotto ja suurempi levittäytyminen sekä sektoreiden yli että ammattien sisällä; differentiaatio on naisten ja miesten välinen kuilu palkoissa ja työoloissa ja polarisaatio tarkoittaa suurempaa differentiaatiota naistyövoiman sisällä.[28] Tässä tutkimuksessa integraatio ja differentiaatio tehdään näkyväksi museotyön kontekstissa. Tähän liittyy myös keskustelu segregaatiosta.

Sukupuolihistoriantutkimus liittyy myös vallan tutkimukseen, koska valta liittyy kiinteästi sosiaalisiin suhteisiin, joissa tuotetaan ja uusinnetaan sukupuolieroa. Naisten tutkiminen liittyy myös yhteisöjen toimintaperiaatteiden ja tapajärjestelmien analysoimiseen. Huomio kiinnittyy erilaisten ryhmien ja verkostojen toimintaan sekä niiden sisäisiin hierarkioihin, joissa tulevat esiin alistaminen, vastarinta, kilpailu, kumppanuus, valta ja läheisyys. Yhteisön normit ja säännöt toteutuvat ja muuttuvat toimintatavoissa ja kanssakäymisessä. Kiinnostavaa on, miten tiettyjen ryhmien ja henkilöiden leimaaminen on tapahtunut. Valtahierarkia liittyy kiinteästi juuri instituutioihin. Michel Foucaultin mukaan valta ei ole henkilökohtainen ominaisuus vaan institutionaalinen järjestelmä, joka asettaa ihmiset tiettyyn asemaan ja saa ihmiset toimimaan tietyllä tavalla. Valtasuhteisiin liittyy aina myös vastustusta ja mahdollisuus toimia toisin. On huomattava, että myös naisilla voi olla valtaa, eikä tule vain tuijottaa sokeasti miesten valta-asemiin.[29]

Instituution toiminnassa sukupuolieroon liittyvä valta tulee esiin monella tapaa. Täytyy myös ottaa huomioon vallan erilaiset tasot: johtopaikat eivät ole ainoita valta-asemia. Esimerkiksi museoalalla pitkään vaikuttaneista naisista jotkut saattoivat saada paljonkin valtaa kokemuksensa ja verkostonsa avulla, vaikka eivät johtopaikoille asti päässeetkään. Naiset saivat koko ajan enemmän valtaa ja myös korkeampia asemia museoalan naisistuessa.

[27] Pohls 1994, 10 (Christina Florin, Kvinnliga tjästeman i manliga institutioner. Teoksessa *Kvinnohistoria. Om kvinnors villkor från antiken till våra dagar* (1993), s. 136–152).
[28] Brannen 1998, 76–78.
[29] Ollila 2001, 80.

Kaikki nämä edellä mainitut teoreettiset ajatukset kytkeytyvät museoalan tutkimukseeni. Museoinstituutiossakin on tuotettu ja ylläpidetty sukupuolieroja, koska kenttä on osa yhteiskuntaa. Lähteiden avulla selvitän, miten sukupuolta on tuotettu tietyissä toistavissa, ehkä näkymättömissäkin normeissa. Etsin Scottin esilletuomia elementtejä, joiden avulla määritän sukupuolen olemassaoloa kehittyvässä museoammatissa: symboleja ja normatiivisia käsitteitä tuleekin esiin lähteissäni, joista esimerkkeinä ovat museoalan nimikkeet, kuten naisilla usein oleva apulainen, sekä helmikana-nimitys. Identiteetit tulevat esiin henkilötutkimuksessani, joka osaltaan tuo esiin sukupuolierot ja vallan vaihtelut. Museoammatin kautta naiset rakensivat myös omaa identiteettiään, he sulautuivat naisina museomaailmaan ja alkoivat ajaa omia etujaan urallaan museossa ja näin vahvistaa ”museonaisidentiteettiään”. Jotkut vahvat naiset tunnistivat omat mahdollisuutensa ja kykynsä, eivätkä halunneet enää olla vain miehen avustajia.

Usein puhutaan sukupuolesta johtuvista naisten ja miesten erilaisista työuravalinnoista. Niitä on luonnehdittu erilaisella kulttuurisella ja yhteiskunnallisella käyttäytymisellä, eikä niinkään erilaisilla biologisilla ominaisuuksilla. Naisilla ja miehillä on erilaiset toimintatavat, työkulttuurit ja motivaatiot.[30] On huomattava, että eri sukupuolet tosiaan hakeutuvat erilaisiin töihin jossain määrin, joka näkyy edelleen. Tätä tosiasiaa ei kiistetä tässä tutkimuksessa. Museoalallakin naiset ja miehet jakautuivat erilaisiin töihin ehkä tästäkin syystä.

Professio

Tutkimukseni liittyy tiiviisti professiotutkimukseen ja instituutiohistoriaan. Susanna Pettersson on sanonut, että ”profession historia on yksi museoalan itseymmärryksen avaimista”[31] ja näin on tässäkin tutkimuksessa. Tutkiessani museoiden ammattikunnan naisistumista, minun on otettava huomioon ammatin, profession ja ammatillistumisen käsitteet, koska naisten asema muuttui samalla kun museoala muotoutui ammatillisesti. Näillä kahdella ilmiöllä on oltava yhteys.

Ammatti on toiminta tai työ, jota henkilö tekee tuloa saadakseen. Ammatti eroaa työstä, vaikka työ olisi kuinka vaativaa ja erikoistunutta. Ammattia luonnehtivat työ ja tietotaito sekä asema yhteiskunnassa, politiikassa ja taloudessa eli oikeudet ja valta. Koulutus ja ammattitaito liittyvät kiinteästi ammattiin. Ammatti muodostuu ammattikunnan osaamisesta, asemasta ja auktoriteetista. ICOM:n mukaan museoammattilaisina pidetään museoissa tai muissa vastaavissa laitoksissa

[30] Ks. esim. Kortelainen 2007, 93.
[31] Pettersson 5/2010, Museotyön historia on muistitiedon varassa, [http://lasuuri.valtiontaidemuseo.info/2010/05/museotyon-historia-on-muistitiedon-varassa/].

työskenteleviä henkilöitä, jotka ovat saaneet koulutuksen alalle tai joilla on vastaavat käytännön taidot museon hallintoon ja toimintoihin liittyvillä aloilla.[32]

Museoammattia on alettu jossain määrin kutsua lisäksi professioksi. Suomen kielessä ei ole professiota täysin vastaavaa sanaa, vaan se on lainasana englannista. Johanna Annola suomentaa profession ”ammatilliseksi ammatiksi” tai ”professionaaliksi ammatiksi”[33]. Professiomääritelmiä on useita. Tuula Auer määrittelee profession ”ammatiksi, joka edellyttää pitkää, teoreettista ja erikoistunutta tietoperäistä koulutusta ja spesialiteettia, ammatinharjoittajien suhteellisen laajaa työautonomiaa sekä ammatinharjoittajien organisoitumista.”[34] Museoprofessiota tutkiva Palviainen tukeutuu filosofian professori Timo Airaksisen luonnehdintaan professiosta työksi ja tietotaidoksi, mutta myös asemaksi yhteiskunnassa, politiikassa ja taloudessa – esiin tulevat siis oikeudet ja valta.[35] Lea Henrikssonin määritelmän mukaan professio on yleensä kokopäivätyötä, joka perustuu pitkän ja mieluiten akateemisen koulutuksen kautta hankittuun teoreettiseen tietämykseen. Professioon kuuluvat taidot testataan tutkinnoin, joiden avulla professio voi vaatia itselleen monopoliaseman omalla tietämysalueellaan. Professioon liittyy myös oma ammatillinen ja eettinen normisto.[36] Stephen Weilin mukaan erilaisia professioita alkoi kehittyä 1800-luvun alussa (erityisesti Iso-Britanniassa). Tässä prosessissa joukko samanlaista työtä tekeviä henkilöitä saavuttivat yleisen tunnustuksen siitä, että heidän työnsä perusti tietynlaisen, muista töistä erotettavan, profession.[37]

Sosiologian professori Esa Konttinen erottaa edelleen esimodernin profession modernista, jossa asiantuntemus jäsentyy ammattitoiminnan keskeiseksi perustaksi ja ammatti eriytyy institutionaalisesti muista yhteiskunnan rakenteista ja organisoituu oman ammatillisen järjestön ympärille.[38]

Professionaalista ammatista voidaan vielä erottaa puoliprofessionaalinen ammatti (semiprofession), jolla tarkoitetaan alaa jonka ammatillistumiskehitys on jäänyt puolitiehen verrattuna ”täysiin

[32] Palviainen 2010, 315–316; vrt. Annola 2011, 19. ICOM (International Council of Museums) on v. 1946 perustettu Kansainvälinen museoneuvosto. Se on UNESCO:n alainen, hallituksista riippumaton ja ei-kaupallinen järjestö, johon kuuluu yli 20000 museoammattilaista lähes 150 valtiosta. Suomi on n. 700 jäsenellä yksi sen suurimmista jäsenmaista (ICOM - Suomen komitea ry, [http://finland.icom.museum/index.html]).
[33] Annola 2011, 19.
[34] Auer 2000, 24, 29. Englannin kielessä profession alkuperäinen merkitys on omistautuminen, julistaminen, aikomus toimia hyvän asian puolesta. Nykyenglannissa sana merkitsee amatöörin vastakohtaa. Sanan juuret ovat latinankielessä, jossa professio tarkoitti ammattia, elinkeinoa.
[35] Palviainen 2010, 315–317.
[36] Annola 2011, 19.
[37] Weil 1994, 251. Iso-Britanniassa ja/tai Yhdysvalloissa lääkärit, asianajajat ja papisto saivat professionaalisen statuksen 1800-l. alussa, ja 1900-l. alussa sen olivat saavuttaneet mm. arkkitehdit, sairaanhoitajat ja kirjastonhoitajat.
[38] Konttinen 1991, 217.

ammatteihin". Tällainen ammatti ei ole onnistunut rakentamaan tietopohjaansa tarpeeksi vankaksi ja erikoistuneeksi vaatiakseen monopoliasemaa omalla toimialallaan, ja sen seurauksena ammattiin ei liity samanlaista valtaa ja autonomiaa kuin varsinaisiin professioihin. Puoliprofessioiksi lasketaan yleensä opettajan, sairaanhoitajan ja sosiaalityöntekijän ammatit eli naisvaltaiset alat. On väitetty, että puoliprofessiot ovat jääneet tälle tasolle juuri naisvaltaisuuden takia.[39] Huomattavaa on, että puoliprofessiot ovat myös usein matalapalkka-aloja – ehkä koska niitä ei tarpeeksi arvosteta. Museoalakin saatettaisiin laskea puoliprofessioihin muun muassa kutsumusammattiluonteensa takia.

Museoprofessio herättää kuitenkin edelleen keskustelua. Onko olemassa yhtä museoammattia, koska sen sisältö on niin monipuolinen? Epäilijät keskittyvätkin museoalan monimuotoisuuteen, sen jakautumiseen useisiin tieteenaloihin ja siihen, että tieto- ja taitovaatimukset vaihtelevat museoiden sisällä. Tätä pohdintaa on käsitellyt Suomessa ainakin Ritva Palviainen ja kansainvälisesti esimerkiksi Gaynor Kavanagh. Kavanagh käsittelee professiota katsomalla tiettyjä luonteenpiirteitä, jotka määrittävät sitä. Näitä ovat esimerkiksi: taidot perustuen teoreettiseen tietoon, koulutuksen tarjoaminen ja organisaatio.[40] Museologi Simon Weilin mukaan joidenkin mielestä Yhdysvaltojen museotyöntekijät ovat jo saaneet professioaseman, kuten saivat esimerkiksi lääkärit 1800-luvulla ja kirjastonhoitajat 1900-luvulla.[41] Opettajan ammatillistumista tutkineen Florinin mukaan profession saavuttaneen ammatin on oltava kokopäivätyötä, johon vaaditaan pitkälle erikoistunut koulutus (mielellään teoreettiset korkeakouluopinnot).[42]

Tässä tutkimuksessa käytän museoalasta ammatin ohella sanaa professio, vaikka käsite ei ole yksimielisesti täysin pätevä. Mielestäni museoala kuitenkin täyttää suurimman osan profession tunnusmerkeistä, vaikka se onkin suhteellisen laaja ja hajanainen, ja kentässä on joitain ammattialoja, joita ei aina lasketa museoalaan kuuluviksi, vaikka ne työskentelevät museoissa. Museoalalla asiantuntemus on muodostunut ammattitoiminnan perustaksi ja ala on eriytynyt yliopistosta. Museoala on yleisesti kokopäivätyötä ja siihen sitoudutaan. Sillä on myös oma teoreettinen (museologia) ja eettinen[43] pohjansa. Museologian tulo korkeakouluihin takasi

[39] Annola 2011, 21–22; Vuorikoski 2005, [http://www.minna.fi/c/document_library/get_file?uuid=e3b0d61d-40ee-41d9-8fef-2be1a2755085groupId=10136].
[40] Palviainen 2010, 315–317; Kavanagh 1994, 8, 42; ks. myös Weil 1994, passim; Pearce 1993, 122. Museoalan laajasta nimikkeistöstä ks. Pettersson & Kinanen 2010, 413–414.
[41] Palviainen 2010, 316.
[42] Pohls 1994, 208; Kinanen 2010, 62–63. On myös huomioitava, että useimpia museoita ei alkujaan pidetty kovinkaan paljon auki viikossa, jolloin henkilökuntaa ei tarvittu kokopäiväisesti. Esim. Lahden historiallinen museo oli avoinna 8h/vk v. 1958–59. V. 1960 aukioloaikaa pidennettiin 2h ja seuraavana v. 4h, joka oli voimassa v. 1967 asti. (Heinonen 2006, 561–562).
[43] Kinanen 2007, 132–134. ICOM on kehittänyt eettiset ohjeet, jotka määrittelevät ammatillisen museotoiminnan eettiset perusperiaatteet. Niillä on museoprofessiota luova ja vahvistava merkitys.

museoalan erikoistuneen koulutuksen ja nykyään sitä vaaditaan museotöissä. Tätä ennen oli ollut liuta niin sanottuja museoaineita, jotka sopivat museotyöhön. Museoalalla on myös oma ammatillinen järjestönsä.

Käsite professionalisoituminen eli ammatillistuminen ilmentää muutosprosessia, jossa ammattiin suuntautuva hankkii siinä tarvittavat tiedot ja taidot. Tämä voi tapahtua sekä yksilö- että ammattiryhmätasolla. Professionaalistuminen voi tähdätä myös reviirin laajentamiseen ja saavutetun valta-aseman vahvistamiseen. Professionaaliseen järjestelmään kuuluvat myös profession keskinäiset statusasemat ja yliopisto- ja korkeakouluinstituutio. Saksassa ja Ranskassa professionaalisten ammattien varhaista muotoutumista määritteli voimakas valtio, joka valvoi ja laillisti ammatteja, järjesti koulutussisältöjä ja pätevyysvaatimuksia. Tällöin professionaaliset urat sijoittuivat yleensä julkiselle sektorille. Professionaaliset järjestelmät kansalaisyhteiskunnan osana muodostuivat ja vahvistuivat vasta 1800-luvun loppupuolella. Näin oli Suomessakin, jossa kansalaisyhteiskunta alkoi muodostua 1800-luvun lopulla.[44]

Professionalisaatiolla voidaan tarkoittaa yhteiskunnan tasoa, ammattikunnan vaikutuksen kasvua tai yksilön sosiaalistumista ammattiin.[45] Professionalisaatiota voidaan analysoida tutkimalla ammattikunnan professionaalisia ominaisuuksia. Uusimman suuntauksen mukaan ammattikunnan kehittyminen ja tapahtumat liitetään ympäröivään yhteiskuntaan, jolloin määritelmään saadaan lisättyä profession kuvaus. Kaikkia näitä kohtia on nähtävissä tutkimuksessani. Erityisesti työntekijöiden sosiaalistuminen ammattiin on tärkeä tekijä, joka kertoo naisten professionaalistumisesta.

Professioon liittyy kiinteästi koulutus. Ammattikunta pyrkii vahvistamaan omaa erityisyyttään yhteisellä ammatti-identiteetillä, koulutuksella ja omalla tieteenalalla.[46] Olen selvittänyt koulutuksen osuutta museotyöntekijöiden keskuudessa, heidän tyypillisiä opiskeluaineitaan, jotka luultavasti olivat museoaineita. Opiskeluun liittyvät myös pätevyysvaatimukset ja koulutukseen liittyvä hierarkia. Koulutus oli tärkeä osa museotyötä ja pääsy korkea-arvoisempiin tehtäviin.

Professiotutkimusta on lähinnä sosiologiassa, jossa erotetaan kolme suuntausta. Varhaisin tutkimus, funktionalistinen piirreteoria, keskittyi ammattikunnan ominaisuuksiin, jotka erottavat ne muista ammateista. Toinen, uusweberiläinen kriittinen tutkimus, korostaa valtanäkökohtia. Se käsittelee profession saavuttamaa valtaa ja ammattiin liittyvää auktoriteettiasemaa ja riippumattomuutta,

[44] Palviainen 2010, 316–317.
[45] Auer 2000, 30–31.
[46] Auer 2000, 25.

ammatillista autonomiaa. Uusin kriittinen tutkimussuuntaus, jota myös edellä mainittu Konttinen edustaa, tarkastelee professiota yhteiskunnasta käsin osana historiallista kehitystä. Se painottaa yhteiskunnan merkitystä professioiden synnyssä. Suuntaus alkoi Euroopassa 1970-luvulla.[47] Tutkimukseni liittyy viimeiseen suuntaukseen, koska se tarkastelee ammatin historiallista kehitystä osana yhteiskunnan muutosta. Museoammatin kehitys on kytköksissä suomalaisen yhteiskunnan rakenteellisiin muutoksiin, jossa byrokraattinen valtio kehittyi ja myös museoala virkavaltaistui.

Tämän strukturalistisen lähestymistavan kanssa on otettava huomioon sukupuolieron tekemisen tavat, joista on edellä puhuttu. Uusi näkökulma ammattien tutkimukseen teki näkyväksi esimerkiksi sen, että etenkin sosiaalialan ja terveydenhuollon työnjakosuhteita on rakennettu vedoten kotia ja äitiyttä koskeviin ideologioihin.[48] Myös museoalan synty ja ammatillistuminen liittyy naiseudesta ja naisen paikasta käytyihin aikalaiskeskusteluihin, jotka määrittivät museoalan naisten ammattiluonnetta. Ammatin synnyn ja sukupuolen yhdistämisessä tärkeitä teoksia ovat Maritta Pohlsin väitöskirja *Suvuista virkoihin: postilaitoksen virkakunta 1864–1899* (1944) ja Johanna Annolan väitöskirja *Äiti, emäntä, virkanainen, vartija. Köyhäintalojen johtajattaret ja yhteiskunnallinen äitiys 1880–1918* (2011), jossa Annola viittaa paljon myös opettajien historiaan käyttäen Christina Florinin teosta Ruotsin opettajakunnan naisistumisesta. Suomesta ei ole ilmeisesti tehty vastaavaa tutkimusta, mutta Marjo Vuorikosken kirjoitus opettajista[49] sivuaa tätä aihetta.

Museoammattiin liittyy kiinteästi museoiden muodostama instituutio. Antropologi Mary Douglas on tutkinut instituutioiden toimintatapoja teoksessaan *How institutions think* (1986). Hannaleena Hieta painottaa väitöskirjassaan *Mukautuva museo* (2010), kuinka Douglas pyrki kirjansa nimellä viestimään, että instituutiot vaikuttavat oleellisesti siihen, miten ihmiset ajattelevat. Douglas painottaa sitä, että ihmiset ajattelevat, eivät instituutiot. Ihmiset luovat instituutiot ja yhteisönä he luovat oman tietämisen järjestelmänsä. Yhteisöt taas selittävät itseään työnjaon perusteella. Ne tekevät luokituksia, jotka aiheuttavat toimintaa ja nimityksiä, joihin ihmiset vastaavat. Instituutiot perustuvat pohjimmiltaan talouteen ja talouden muutos aiheuttaa instituutioiden muutoksia. Yhteisöt siis selittävät itseään työnjaon perusteella ja yhteisön taloudellisen rakenteen muuttuessa, täytyy luokittelujärjestelmienkin muuttua. Douglasin mukaan instituutioille on luonteenomaista kolme toimintatapaa:

1. instituutio on perusteltavissa järjellä ja ”luonnollisuudella”;

[47] Auer 2000, 28.
[48] Annola 2011, 20.
[49] Vuorikoski 2005, [http://www.minna.fi/c/document_library/get_file?uuid=e3b0d61d-40ee-41d9-8fef-2be1a2755085&groupId=10136].

2. instituutio hallitsee yksilön muistia: ihmiset sekä ajattelevat sen tarjoamilla ajatuskategorioilla että saavat näistä kategorioista vaikutteita itsetuntemukseensa ja identiteettiinsä;
3. instituutiot pyhittävät oikeusperiaatteet: Kriisioloissa instituutiot eivät yleensä murene, kuten voisi olettaa, vaan vahvistuvat. Kun resursseja on vähän, instituutioiden avulla päätetään, ketkä yhteisön jäsenet saavat etusijan.[50]

Instituutio on otettava huomioon käsiteltäessä museokentän muutosta ja naisten asemaa 1900-luvulla, koska se yhdistää sukupuolikysymyksen ja museoammatin kehityksen. Instituutioon muodostuu tietynlainen työnjako, joka tässä tapauksessa ilmentää segregaatiota. Instituutioissa, kuten sosiaalisissa järjestelmissä yleensäkin, ihmisille muodostuu tietyt roolit. Rooleihin vaikuttavat esimerkiksi yhteiskunnan sukupuolten väliset arvoerot. Berger & Luckman puhuvat sosiaalisesta konstruktiosta, jossa kielenkäyttö on tärkeä tekijä instituution valtahierarkiassa: miten asioista puhutaan ja kirjoitetaan? Tämän huomioin pohtiessani, miten haastatellut puhuvat asioista ja mitä diskurssit paljastavat hierarkioista Instituutio liittyy myös yksilön muistiin, joka tulee ilmi museoyhteisön kollektiivisessa muistissa, joka saattaa näkyä myös haastatteluaineistossa.

Muistitieto

Sukupuolihistorian tutkijat ovat etsineet uudenlaisia lähteitä, jotka avaavat aihetta paremmin naisen äänen kautta kuin tavanomaiset arkistolähteet. Käyttämäni muistitieto on juuri tällaista uutta lähdeaineistoa, jossa tutkittavien ihmisten oma ääni tulee kuulluksi. Museohistoriahanke[51] tuottaa tietoa museoiden historiasta, jossa työntekijöiden haastattelut ovat tärkeässä osassa. Tutkimukseni pääosassa ovat naisistumisilmiöön kiinteästi liittyvät museoiden työntekijät ja heidän muistinsa. Täten tutkimukseeni liittyy myös biografinen puoli. Museotyöntekijöiden kautta muodostuu luonnollisesti kuva museoprofessiosta ja työntekijöiden tarinat myös elävöittävät tutkimusta. Alan naisistumiseen liittyy työntekijöiden ja yhteiskunnan muutoksen välinen suhde, joka on kaksitahoinen asia. Oliko naisistuminen seurausta vahvojen naisten toiminnasta vai yhteiskunnan muutoksesta? Nämä kaksi tahoa linkittyvät toisiinsa ja luultavasti molemmilla oli vaikutusta naisistumiseen. Toisaalta yhteiskunnan oli muututtava tehden mahdolliseksi naisten enemmistön alalla ja toisaalta tarvittiin uranuurtajanaisia muille malliksi. Historian subjektit eivät koskaan toimi tyhjiössä, vaan ympäröivä yhteiskunta ja kenttä, missä he työskentelevät, asettaa heille rajoja ja mahdollisuuksia.

[50] Douglas 1986, 9, 29, 101–103, 109, 112, 120; Hieta 2010, 24.
[51] Suomen museoliitto, [http://www.museoliitto.fi/museohistoria]; [http://museohistoria.museoliitto.fi/]; Pettersson & Kinanen 2010. Muistitietohankkeen koordinoinnista ja haastatteluaineiston arkistoinnista vastaavat Kuvataiteen keskusarkisto, Museovirasto ja Luonnontieteellinen keskusmuseo. Valtakunnallinen museohistoriahanke käynnistettiin v. 2005 ja tavoitteena oli Suomen museohistorian kirjoittaminen; ilmestyi v. 2010 (Pettersson & Kinanen).

Muistitieto on lähdemateriaalina monisyinen ja sen käyttö on lisääntynyt koko ajan. Suomessa se ei ole vielä yhtä korkealle nostettua kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa, jossa yliopistoissa on omia laitoksia muistitiedolle. Muistitieto (oral history) määritellään etnologiassa tiedoksi, joka ei pohjaudu kirjallisiin lähteisiin, vaan tiedonantajan muistiin. Sitä pidetään luotettavana silloin, kun tiedonantaja kertoo omakohtaisesti kokemastaan. Luotettavuuden edellytyksenä on lisäksi se, että tutkittavasta kysymyksestä on käytettävissä useita yhtäpitäviä muistitietoja. Ulla-Maija Peltonen (1996) tähdentää muistelukerronnan liittyvän ihmisten historiatietoisuuteen. Siinä pyritään arvioimaan ja tulkitsemaan menneisyyttä ja kertomaan siitä vastapainona ”viralliselle” asiantuntijahistorialle. Tästä on tavallaan kysymys myös silloin, kun museon toiminnassa mukana ollut taustoittaa museon tapahtumia omasta näkökulmastaan ja kertoo niistä laajemmin kuin viralliset vuosikertomukset ja vieläpä herkullisilla anekdooteilla maustettuna.[52]

Haastatteluaineisto antaa paljon mahdollisuuksia, mutta on haasteellinen. Kuitenkaan emme voi ylipäätänsä puhua kulttuurista, ellemme puhu samalla muistista ja kollektiivisesta muistista. Muistitiedon kanssa työskentely on oma metodinsa, koska muistelu on sekä menneen rekonstruointia että tulkintaa. Muistin tutkimuksessa tulee ottaa huomioon esimerkiksi sosiaaliset konstruktiot: muisti on aina rakentunutta kielen ja kulttuurin kautta. Muisti valikoi, muokkaa ja muuntaa tallentamaansa aineistoa ja siihen vaikuttavat myöhemmät tapahtumat ja kollektiivisesti hyväksytyt menneisyyden tulkinnat. Muistitiedon käyttäminen lähteenä ei siis ole vain helppoa ja erittäin mielenkiintoista kuuntelua, vaan siinä tulee huomioida monet muistin rajoitukset. Täytyy pohtia, mitä pidetään muistamisen ja kertomisen arvoisena sekä miten muistellaan ja tulkitaan. On myös syytä korostaa sitä, että muistelussa mennyttä katsotaan aina kerrontahetken lähtökohdista. Historiantutkimuksessa muistitietoa pidetään nykyään arvokkaana lähteenä, kun on päästy eroon objektiivisuuden ajatuksesta ja hyväksytty tutkimuksen subjektiivisuus. Osa tutkijoista pitää muistia menneisyyden tulkintana ja korostaa ihmisten omien historiantulkintojen tavoittamisen ja vakavasti ottamisen tärkeyttä, osa taas on sitä mieltä, että muistitietoaineistot ovat todellisuuden riittämättömiä tulkintoja ja käyttökelpoisia vain rajallisten aiheiden tutkimuksessa muun materiaalin ohella.[53] Suomen museohistorian tutkimisessa muistitieto on tärkeää. Susanna Pettersson kirjoittaa kuinka museotyön historia on paljolti juuri muistitiedon varassa, sillä arkistolähteitä on vähän.[54] Tämä johtuu siitä, että museotyötä ei ole heti ymmärretty dokumentoida, vaan prioriteetti on ollut

[52] Suomen museoliitto, Muistitietopäivät 2006, 10–11, [http://www.museoliitto.fi/index.php?k=9371].
[53] Ukkonen, Muistitieto tutkimuksen kohteena ja aineistona, [http://www.elore.fi/arkisto/2_00/ukk200.html].
[54] Pettersson 5/2010, Museotyön historia on muistitiedon varassa,
[http://lasuuri.valtiontaidemuseo.info/2010/05/museotyon-historia-on-muistitiedon-varassa/].
[54] Vilkuna 1998, 21, 62–64, 87, 153.

toiminnan dokumentoinnissa. Myös museonaiset ovat pimennossa ja juuri muistitiedon avulla heitä saadaan yhä enemmän esiin.

Muistiorganisaatioiden tiedon tuottamisen tehtävä asettaa niille myös itseymmärryksen tehtävän, mitä velvoitetta museohistoriahanke ja muistitiedon keruu osaltaan palvelevat. Menneisyyden ymmärtäminen auttaa ymmärtämään instituution nykyisyyttä ja nykykäytäntöjä. Se auttaa näkemään kuka puhuu, kun museo puhuu. Muistiorganisaatiolla ei ole varaa amnesiaan.[55] Haastattelut auttavat hahmottamaan museoiden historiaa työntekijöiden kautta. Museo instituutiona ei itsessään voi kertoa asioita, vaan sen muodostamat työntekijät. Kuten Douglas on sanonut, pohjimmiltaan ihmiset muodostavat instituutiot. Instituutio itsessään ei ole subjekti.

Museot leimautuvat henkilöihin. Tässä tutkimuksessa henkilöhistoria liittyy sukupuolentutkimukseen, jonka anti historiantutkimukselle on, Anne Ollilaa lainaten, ”piilossa olleen todellisuuden löytäminen ja naisten kokemusmaailman analysoiminen.”[56] Erityisesti naisten ja miestenkin esiintuomisella hahmotan myös profession kehitystä ja sukupuolista suhtautumista naisten uriin, joka taas voi kertoa jotain naisten asemasta kentässä ja naisistumisesta. Yritän myös tavoittaa joidenkin paljon esillä olevien naisten persoonaa, joka saattoi mahdollistaa heidän pääsynsä miehiseen kenttään. Miehiä ei voi jättää tästä tutkimuksesta pois, koska he olivat olennainen osa museomaailmaa ja vaikuttivat naisten asemaan. Tuomalla miehiä esiin näytän myös, kuinka he hallitsivat museokenttää ja olivat johtopaikoilla.

Tutkimuksessani on selvä henkilöhistoriallinen lähestymistapa, mutta henkilökuvia hahmotan lähinnä toiminnan kautta selvittäen, mitä museotyöntekijät voivat kertoa omasta ajastaan ja ammatillistumisprosessistaan. Historiantutkimuksen kohteena on aina pohjimmiltaan ihminen sekä hänen kokemuksensa ja toimintansa. Toiminnan avulla hahmotan muutosta, joka sosiaalisessa sukupuolijärjestelmässä tapahtui; naisten työala laajeni ja museoala alkoi muodostua naisvaltaiseksi. Historiantutkimuksen yhtenä kriteerinä pidetään sitä, että yksilökuvauksen täytyy kertoa jotain myös yleisestä. Yksilö ei elä tyhjiössä, vaan yksilö ja yhteiskunta ovat aina vuorovaikutuksessa. Laajassa käsityksessä yhteiskunta on Suomi, jolla oli jo kulttuurisia yhteyksiä kansainvälisellä museokentällä. Suppeampi käsitys henkilöitä ympäröivästä maailmasta on kaupunki ja työyhteisö, jossa he työskentelevät. Ihminen on aina jonkin yhteisön jäsen, jonka uskomukset ja tavat hän jossain määrin omaksuu. Yhteiskunnallisten rakenteiden ja tilanteiden muutokset määräävät yksilön toimintaa, mikä ei tarkoita yksilön elämäntyön kieltämistä tai täyttä

[55] Suomen museoliitto, Muistitietopäivät 2006, 6, [http://www.museoliitto.fi/index.php?k=9371].
[56] Ollila 2001, 75.

luopumista osittaisten henkilöhistorioiden (museourien) hahmotuksesta, vaan ne kulkevat koko ajan mukana, sillä yksilö omalla toiminnallaan vaikuttaa historian kulkuun. En voi valitettavasti tässä tutkimuksessa tuoda esiin kaikkien henkilökohtaista kehitystä urallaan, vaan on ollut pakko valita joitain keskeisiä henkilöitä. Näin osa henkilötarinoista on pakottavasti siirretty alaviitteisiin tai niitä ei ole ollenkaan. Joistain henkilöistä – useimmiten naisista – ei ole juuri ollenkaan tietoa, mutta olen sitä parhaani mukaan yrittänyt etsiä useista lähteistä, esimerkiksi kysynyt haastateltavilta, koska useat ovat olleen tekemisissä näiden jo poismenneiden museonaisten kanssa.[57]

Keitä museonaiset ja -miehet olivat? Tähän kysymykseen vastatakseni olen koostanut luettelon tutkimuksessa vastaan tulleista museotyöntekijöistä. Siinä näkyy heidän elinvuotensa ja miesten kohdalla myös eläkkeellejäämisvuosi, nähdäkseni onko olemassa jonkinlaista yhtenäisyyttä suurten museomiesten alalta poisjäämisen ja naisten alalle tulon kanssa. Museoihmisiä on mainittu paljon esimerkiksi Janne Vilkunan kirjassa Suomen museoliitosta (1998) ja *Suomen museohistoria* – kirjassa (2010). Myös haastatteluissa ja Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomuksissa heitä on tullut esiin. Tämän tutkimuksen kannalta mielekästä onkin julkaista luettelo museonaisista (Liite 1.). Siinä on naisia 1800-luvulta vielä elossa oleviin, eläköityneisiin asti, jotka ovat tulleet esiin tässä tutkimuksessa. Olen halunnut tuoda heidät joukkona esiin lähteiden katveesta. On selvää, että luettelo ei kata kaikkia historian museonaisia ja näin ei siis tuo kaikille oikeutta. On todennäköistä että lisää nimiä tulisi esiin pienemmistä museoista, joita tässä ei ole juurikaan käsitelty. Lähemmän tarkastelun kohteeksi nousevat muutamat naiset, jotka ilmentävät erilaisia ammatillisia profiileja ja urapolkuja eri aikoina. He edustavat sekä taide- että kulttuurihistoriallisia museoita. Jo seminaarityössäni tutustuin Kansallismuseossa pitkään työskennelleeseen Marta Hirniin, josta kiinnostukseni museonaisiin lähti liikkeelle. Taidepuolelta nousi seuraavaksi esiin Ateneumin ensimmäinen intendentti Aune Lindström, joka on toiminut myös jonkinlaisena inspiraationa tälle tutkimukselle. Heidän jälkeensä olen tutustunut lukuisiin museonaisiin. Yksilöiden kautta tutkimukseen saadaan realismia ja olen halunnut tuoda esiin myös jonkinlaisen yleiskuvan siitä naisjoukosta, joka alkoi pyrkiä enenemässä määrin museoalalle. Heissä on paljon yhteistä, mutta myös eroja. Joidenkin naisten tiedot jäävät vain luettelon nimen tasolle, koska heistä ei ole juurikaan tietoa, mutta heidät on haluttu tuoda edes nimen muodossa esiin.

Olen saanut muistitiedon pohjalta paljon muutakin tietoa kuin vain henkilötietoa, mutta aina henkilökohtaisesta näkemyksestä käsin. Lähdeaineistoa, erityisesti haastatteluja, olen käyttänyt myös organisationallisiin tietoihin virastolähteiden rinnalla. Olen kuunnellut millaiset välit museotyöntekijöillä oli keskenään, jotta saisin jonkinlainen kuva sukupuolten keskinäisistä eroista

[57] Ollila 2001, 84. Toiminnallisesta henkilötutkimuksesta ks. Sulkunen 1989, erit. 11.

ja yhteneväisyyksistä. Omissa haastatteluissani olen painottanut kysymyksissä sukupuolierojen esiintymistä.

Perusoletukseni on, että on mahdollista saada selville ihmisten ajatukset heidän kertomuksensa kautta. Tässä tapauksessa haastatteluissa tuotettu puhe on tällainen kertomus. Uskon siihen, että ihmiset eivät tarkoituksellisesti valehtele haastattelijalle. Tietysti mielenkiintoista on myös se, miksi on tarvetta valehdella jostain. Tässä tulee huomioida myös kollektiivinen muisti. Muistelija voi kertoa omina muistoinaan asioita, jotka hän on kuullut tai lukenut kirjasta. Muistoja rakennetaan osana omaa elämää ja yleistä elämää – muistot voivat sekoittua omista kokemuksista ja tunnetuista tapahtumista. Tässä tulee esiin museoinstituution kollektiivinen muisti, jota instituutio pitää yllä. Instituution työntekijät luovat identiteettiään instituution kentässä. Haastatellut keskittyvät kuitenkin suurimmaksi osaksi kertomaan henkilökohtaisia asioita; he muistelevat ja kertovat mielellään. He myös muistavat hyvin monen vuosikymmenen takaisia asioita, vaikka jotkut ovatkin ääneen pelänneet, ettei heidän muistinsa toimi haastattelutilanteessa. Esimerkiksi Leena Peltola (Savolainen) sanoi, että ”Kaikki voi olla väärin mitä sanotaan, muistaa väärin”.[58] Haastateltavalle saattaa tulla aivan yhtäkkiä mieleen joitain yksittäisiäkin asioita menneisyydestä, joita haastattelija ei aina pidä tärkeinä tai asiaan juurikaan liittyvinä, mutta jotka saattavat analyysissa paljastaa tärkeitä asioita.

Kerron siis haastateltavien mielipiteitä asioista. He ovat kokeneet asiat henkilökohtaisesti tietyllä tavalla. He ovat yksilöitä tietyssä elinpiirissä, ja ajatukset ovat subjektiivisia – he näkevät asiat tietyllä tavalla positionsa takia. Subjektiivisuus onkin muistitietotutkimuksen ydin. Luotan heidän arvostelukykyynsä. Aina on syy siihen, miksi he näkevät asiat niin kuin näkevät. Käsitykseni asioista on osittain rajoittunut, koska voin kertoa lähinnä vain haastateltavien näkökulmasta. Joihinkin samoihin asioihin on useamman henkilön mielipide, jolloin voin luultavasti saada jonkinlaisen varmuuden. Joihinkin asioihin, kuten henkilöiden nimityksiin, on kuitenkin saatava virallisempi kanta arkistosta kuin henkilökohtainen mielipide.

Sukupolvet

Sukupolvi[59] liittyy tutkimukseeni museoalan työntekijöiden kautta. Sosiaalipsykologi Matti Virtanen on tutkinut sukupolven käsitettä suomalaisessa yhteiskunnassa ja sen historiassa Karl Mannheimia mukaillen. Virtanen käsittelee selkeästi poliittista yhteiskunnallista toimintaa omassa

[58] Olli Valkosen ja Leena Peltolan haastattelu 30.1.2007, KKA.
[59] Sukupolvella tarkoitan yhteiskunnallista sukupolvea, en suvun eri-ikäisiä jäseniä. Ks. Virtanen 2001, 18–19.

tutkimuksessaan, mutta olen soveltanut hänen ajatteluaan yhteiskunnallisten instituutioiden, museoiden, analysointiin.

Sukupolvia yhdistää tietty avainkokemus, joita yhteiskunnalliset murrokset synnyttävät ja uusia sukupolvia syntyy murrosten tahdissa. Mannheimin mukaan kiinnostavinta tutkittavaa ovat mobilisoituneet sukupolvet, jotka ovat avainkokemuksen innoittamina organisoituneet edistämään hyväksi koettua tavoitetta ja elämäntapaa. Näissä sukupolvissa esiintyy pienempiä ryhmittymiä, fraktioita, joilla on vahva me-kokemus. Nämä fraktiot sitten puolestaan kiinnittyvät jo olemassa oleviin itselleen läheiseksi koettuihin aatevirtauksiin, poliittisiin traditioihin.[60]

Virtanen on jäsentänyt tradition sosiaalisesti hierarkkista rakennetta mestari-kisälli-oppipoika-mallilla. Tämä ketju on poliittisen tradition vastine suvun polviin, vanhemmat-lapset-lastenlapset-jatkumoon. Virtasen mukaan tradition vanhin ja kokenein fraktio miehittää yleensä mestariluokan. Virtasta mukaillen museaaliset traditiot ovat kerrostuneita sukupolviliikkeitä, jotka ovat samaan traditioon eri aikoina ja eri laajuisina aaltoina kiinnittyneitä mobilisoituneita fraktioita. Fraktiot ovat sekä osia sukupolvestaan että jonkin tradition osa.[61] Tähän asetelmaan voidaan kiinnittää naisia museomaailmasta. Rönkkö on selvittänyt museoammattien muotoutumista alkaen Louvresta 1700-luvun lopusta ja sen kotiutumista Suomen museoihin. Hänen mukaansa museoalalla työskentelevät ovat yleensä kasvaneet ammattikuntalaitostradition mukaisesti oppipojasta mestariksi alan sisällä.[62]

Museoalasta voidaan erottaa löyhästi eri sukupolvia alan kehityksen näkökulmasta. Kiinnostavaa tässä on huomioida se, onko museoala naisvaltaistunut juuri tietyn sukupolven aikana. Suomessa museoprofessiota ja sukupolvijaottelua ovat käsitelleet Marja-Liisa Rönkkö, Solveig Sjöberg-Pietarinen ja Knut Drake. Britanniassa Gaynor Kavanagh taas erottaa museoprofession muotoutumisessa seitsemän vaihetta noin sadan vuoden ajalta.[63]

Sjöberg-Pietarinen erottaa kolme ajatonta sukupolvea, jotka vaihtuvat jokaisessa museossa yleisestä tilanteesta riippumatta sisäisenä prosessina omaan tahtiinsa:
1) kerääjät (*samlarna)*,
2) järjestäjät, hallitsijat (*förfaltare)* ja
3) tiedonvälittäjät *(förmedlare*).[64]

[60] Virtanen 2001, 20, 24, 27.
[61] Virtanen 2001, 354.
[62] Rönkkö 2009, 248.
[63] Rönkkö 1999.
[64] Ks. esim. af Hällström 2007, 101, 110; Sjöberg-Pietarinen 1997, 6-7; Rönkkö 1999, 250–251.

Jokainen sukupolvi edustaa erilaista yksilön ja instituution suhdetta. Kerääjät olivat ensimmäisiä museoiden perustajia. Tämän sukupolven museomiehillä oli visio ja he työskentelivät tosissaan museon perustamiseksi. Heidän tuli kuulua ja näkyä yhteisössään, jotta he saivat asiansa ajettua. He hallitsivat esineistön järjestelyyn keskittyviä museoammattilaisia. Toinen polvi nimityksensä mukaan järjesti edeltävien kerääjien kokoelmat, kun ne olivat kasvaneet riittävästi. He tiesivät, mitä kerääjät kokoelmiltaan halusivat, koska olivat heihin vielä läheisissä yhteyksissä. He systematisoivat: inventoivat, katalogisoivat, restauroivat ja tutkivat – voidaankin puhua jo museotyöstä ammattina ja museotyöntekijöistä ammattilaisina, mikäli museolla on ollut varaa palkata museonhoitaja. Kolmannelle sukupolvelle museo on jo työpaikka. Näille tiedonvälittäjille kerääjät ovat jo kaukaisia hahmoja. Heidän välittämänsä viesti perustuu teoreettiseen tietoon ja he korostavat tietoa ja museon yleisösuhdetta. Kolmatta polvea ei voi ajoittaa tarkasti, sillä se on muotoutunut hyvin eri aikoihin eri museoissa.

Drake jakaa museotyöntekijät neljään sukupolveen työskentelyajan mukaan:
1) tieteellisyyttä korostaneet vanhat herrat (1890–1930),
2) korkeaa museoetiikkaa ja työmoraalia ylläpitäneet tuhattaiturit (1930–1960),
3) erikoistuneet ammattilaiset (1960–1990) ja
4) yhteiskuntaa palvelevat tiedonvälittäjät (1990–).[65]

Ensimmäinen polvi muodostui kourallisesta arvokkaita herroja, jotka olivat tieteenalojensa, historian, kansatieteen, arkeologian ja taidehistorian, uranuurtajia – tutkijoita ja kansallisen identiteetin etsijöitä, jotka toivat museoihin tieteellisyyden[66]. Heillä ei ollut – eikä voinutkaan vielä olla – varsinaista museoalan kokemusta tai museologista teoreettista tietämystä. Vanhat herrat Drake määrittelee Valtion historiallisen museon perustamisen (1893) mukaan. Toisen polven tuhattaiturit olivat kutsumusammatissa, jonka hallitsivat laidasta laitaan. He eivät olleet enää vain tieteilijöitä, vaan museograafikoita eli he halusivat työstää museota, johon uskoivat. He kuuluivat vanhojen herrojen tapaan perinteiseen sivistyneistöön, jotka jättivät jälkeensä korkeat eettiset vaatimukset ja korkeakulttuuriset museot. Toiseen polveen kuului jo naisia, mutta tohtoreita oli entistä vähemmän, koska nämä olivat siirtyneet yliopistolaitoksen palvelukseen. Kolmannen polven aikana museolaitos on kasvanut valtavasti ja nämä erikoistuneet ammattilaiset jättivät perinnöksi korkean ammattitaidon, jonka ansiosta museolaitoksen perusasiat ovat kunnossa. Alalle tuli väkeä yhteiskunnan kaikilta sektoreilta. Helppo töidensaanti aiheutti opintojen jäämistä kesken, joten akateeminen taso laski, mutta toisaalta ammattitaito ja erityisosaaminen kasvoivat. Museo oli

[65] Ks. esim. Drake 1994, 6-8; af Hällstöm 2007, 111; Palviainen 2010, 321; Kostet 2007, 101–102; Rönkkö 2007, 90; Janne Vilkuna, tiedonanto tammikuu 2011.
[66] Typologia eli luokittelujärjestelmä oli suomalaisen kansatieteen ja arkeologian keskeinen paradigma n. 50 v. 1930-l. asti. Se liittyy kiinteästi tiedemiessukupolveen. (Kinanen 2007, 173).

muuttunut eliitin kentästä julkiseksi palvelulaitokseksi. 1990-luvulla vastuu siirtyi neljännelle polvelle. Uuden ajan haasteet olivat kansainvälistyminen ja aktiivinen tiedon välittäminen käyttäjille, eli yleisölle, tiedotusvälineille ja päättäjille.

Yhdysvalloissa on eroteltu museotyöntekijöistä sukupolvia naisten näkökulmasta. (1) Ensimmäinen sukupolvi aloitti työt ennen toisen maailmansodan loppua ja työskenteli 1950-luvulle asti. Nämä naiset olivat joko erittäin erikoistuneita tai olivat tulleet museoihin niihin suhteessa olevan ammatillisen alan kautta. (2) Toinen sukupolvi tuli alalle 1950–1970-luvuilla, jolloin museot kasvoivat aktiivisesti. Heillä oli tapana olla yleisten töiden tekijöitä (generalists), jotka käärivät hihat ja tekivät sen, mitä tuli tehdä leviävällä museoalalla, kuten kokoelmien organisointi, rakennusten kunnostaminen ja julkisten ohjelmien luominen. (3) Kolmas sukupolvi oli yliopistokoulutettu, joka näki alan hyvänä vaihtoehtona opettamiselle ja muulle humanistiselle alalle. Tämä sukupolvi myös hyötyi edellisten eläkkeellejäännistä 1960–70-luvuilla.[67]

Suomen sukupolvijaotteluissa voidaan nähdä Mannheimin nimittämiä mobilisoituneita sukupolvia, jotka organisoituivat edistämään hyväksi koettua tavoitetta. Museomiehet organisoituivat fraktiona, jolla oli vahva nationalistinen innostus ja halu suomalaisen kulttuurin säilyttämiseen museoissa. Museoliittoa perustettaessa vuonna 1923 ajatus museoalasta oli muodostunut jo niin yhteiseksi ajatukseksi näille kulttuurialan tutkijoille, että he halusivat yhdistää laajemman osaajajoukon yhdeksi liitoksi, jolloin museoala mobilisoitui.

Sjöberg-Pietarisen ja Draken jaottelusta minua kiinnostaa erityisesti toinen ja kolmas polvi. Rönkön mukaan profession toisessa muotoutumisvaiheessa museoihin astuivat kutsumustietoiset maisterit, joiden joukossa oli nyt myös naisia.[68] Hypoteesinani on, että toisen polven aikana naiset saivat yhä enemmän jalansijaa museomaailmassa ja tämän muutoksen kasvaessa lopulta ”valloittivat” ammatin kolmannen polven aikana.

Lähteet, tutkimuskirjallisuus ja metodit

Lähteeni ovat hyvin laaja-alaisia, koska kysymyksessä on laaja ilmiö. Päälähteeni tutkimuksessa on siis muistitieto. Päälähdemateriaalinani käytän haastattelumateriaalia, jota on kerätty Suomen museohistoria -projektin yhteydessä. Jokainen museo on tehnyt haastattelut itse, joten lopputulokset eroavat toisistaan jonkin verran. Valmiita haastatteluja on yli 50, joista naisten ja miesten osuus on suunnilleen sama. Joiltakin haastatelluilta on useampia haastatteluja. Suurin osa haastatelluista on

[67] Taylor 1994, 11.
[68] Rönkkö 2007, 90.

museoalan työntekijöitä, mutta mukana on myös esimerkiksi Aineen taidemuseon perustajat, taiteenkeräilijät Veli ja Eila Aine[69] ja taiteilija Tapani Raittila. Haastatteluja olen kuunnellut 23 kappaletta ja lukenut transkriptioita tai tiivistelmiä 14 kappaletta eli yhteensä olen tutustunut 37 haastatteluun. En ole kuunnellut kaikkia haastatteluja, koska jotkut eivät aiheensa tai haastatellun työtehtävien puolesta anna tutkimukselleni tarvittavaa tietoa (näistä oli sisältö selvillä). Jotkut haastattelut olivat taas turhan hankalasti saatavissa ja koin, että minulla oli jo tarpeeksi materiaalia tutkimukseeni ilman näitäkin. Lisäksi olen itse haastatellut neljää muuta museotyöntekijää (tarkemmat tiedot lähdeluettelossa), jotka ovat valikoituneet seminaarityöni pohjalta ja suositusten mukaan. He ovat olleet keskeisissä asemissa Kansallismuseossa, joka on tärkeä tälle tutkimukselle, koska se on ensimmäisiä suuria vaikuttavia museoita, jossa oli paljon henkilökuntaa. Haastattelut olen tehnyt Museoliiton haastattelumateriaalin pohjalta, ja näin olen kartuttanut Museohistoriahanketta. Haastattelujen tekemisessä oli hyötyä valmiista rungosta, joka oli laadittu museoprofession kehityksen kautta ja siinä oli myös sukupuolinen näkökulma. Kysymykset sopivat siis suoraan tutkimukseeni. Auttava oli myös teos *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus* (Ruusuvuori, Tiittula 2005), jossa esitellään haastatteluprosessin kulkua.

Kuten teoriaosuudessa todettiin, muistitieto on haastavaa. Tärkeää on kysyä oikeat kysymykset sekä haastateltavilta että haastatteluista muodostuneilta lähteiltä. Museohistorian muistitietoprojektiin suunniteltu haastattelurunko[70] perustuu elämänkaariajatteluun: siinä lähdetään liikkeelle haastateltavan lapsuudesta, kouluajoista ja opiskelusta. Pyritään selvittämään, oliko jo lapsena ja nuorena saaduilla virikkeillä ja kokemuksilla vaikutusta museoammattiin hakeutumiselle. Entä myöhemmin? Oliko ammatin valinta selvä, pyrkikö haastateltava tietoisesti museouralle vai tuliko hän museoon töihin sattumalta? Haastattelut ovat erittäin laajoja ja niissä on paljon tutkimukseni kannalta oikeanlaisia kysymyksiä. Esimerkiksi museoprofessioon on kiinnitetty huomiota: henkilökunnasta ja siinä tapahtuneista muutoksista on esitetty useita kysymyksiä. Tutkimukseni kannalta tärkein kysymys koskee muutosta museon sukupuolijakaumassa. Omat haastattelut tekemällä olen saanut myös fokusta sukupuolieroja koskeviin kysymyksiin, joihin ei valmiissa haastatteluissa olla joko ollenkaan tai vähäisessä määrin keskitytty.

[69] Vaikka Aineet eivät sinänsä ole museoammattilaisia, he liittyvät aiheeseen ja antavat taidemuseoalaan liittyvää muistitietoa. Suomalaisten taidemuseoiden historia on lähes poikkeuksetta yhteydessä keräilijöiden ja heidän kokoelmiensa historiaan (Pettersson 2010, 191). Aineen taidemuseo syntyi Eila (s. 1920) ja Veli (1919–2008) Aineen taidekokoelmasta. Aineen Kuvataidesäätiö perustettiin v. 1974 ja v. 1986 avattiin Aineen taidemuseo. ([http://www.tornio.fi/aine]).

[70] Museoliiton haastattelurunko ks. Museoliitto, Museohistoria, Lomakkeet ja ohjeet, [http://www.museoliitto.fi/index.php?k=9371].

Aineiston keräämisen jälkeen oli laadullisen analyysin aika, jossa avustavana teoksena oli *Haastattelun analyysi* (Ruusuvuori, Nikander, Hyvärinen 2010). Analyysi ja haastattelun kuunteleminen/tekeminen olivat myös osittain päällekkäisiä prosesseja – vuoropuhelu oli jatkuvaa. Jo ensimmäisen haastattelun jälkeen alkoi jonkinlainen analyysi, joka jatkui koko tutkimuksen ajan. Analyysin ensimmäinen vaihe on puheen auki kirjoittaminen, joka on olennainen osa aineistoon tutustumista. Harva haastattelu oli kirjoitettu auki – tarkkoja litterointeja oli tehty vain muutamista. Omista haastatteluista kirjoitin yksityiskohtaisen sisältötekstin ja kuuntelemistani haastatteluista kirjoitin koko ajan kuunnellessani sisältöä auki. Tämä kirjoitettu teksti auttoi sitten analysoinnissa, koska se oli hallittavammassa muodossa. Litteroinnin sopiva tarkkuus määritetään tutkimusongelman ja metodisen lähestymistavan perusteella. Tässä tutkimuksessa kiinnostavaa on sisältö, jolloin yksityiskohtainen litterointi ei ole tarpeen. Tutkimuksen kannalta tärkeimmät kohdat on syytä kirjoittaa erityisen hyvin auki, ja näin olen tehnytkin.[71] Haastatteluja on käsitelty laadullisen sisällönanalyysin (kansainvälisesti puhutaan temaattisesta analyysista) keinoin.[72] Haastatteluista on etsitty niissä usein esiintyviä aiheita ja teemoja erityisesti professionaalistumisesta ja sukupuolieroista. Näistä on muodostunut erilaisia teemoja, kuten lapsuus, perhe, koulutus, työtehtävät ja asema. Haastatteluille on esitetty laajoja kysymyksiä. Aineistoon tutustuessa ne ovat usein mitä?/missä?/miten?-kysymyksiä, kuten: missä tilanteissa ja miten naisen asema näkyi museoissa, mitä töitä naiset ja miehet tekivät, mitä yhteistä näillä naisilla on. Seuraavaksi siirrytään syvempään ja tarkempaan analyysiin, jossa esiintyy miksi?-kysymyksiä. Kiinnostavaa on ollut haastateltujen tapa antaa merkityksiä eri asioille ja niissä havaittavat yhteneväisyydet ja erot ja se mitä nämä kertovat naisten asemasta yhteiskunnassamme.

Haastattelujen lisäksi on syytä tarkastella myös virallisia lähteitä: kulttuurihistorian puolelta Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomuksia ja taidepuolelta Suomen Taideyhdistyksen ja Taideakatemiasäätiön vuosikirjoja. Nämä kertovat ensinnäkin faktat, kun haastatteluista ei voida saada kaikkea tietoa, eikä tieto ei ole täysin luotettavaa. Haastattelujen avulla ei myöskään päästä tarpeeksi kauas historiaan. Haastatteluja on siis osittain peilattu näitä arkistolähteitä vasten.

Toimikunnan vuosikertomuksista olen tarkastanut vuodet 1903–1972; Museoviraston perustamiseen asti.[73] Niistä suurin osa painetussa muodossa. Olen tarkastellut sukupuolista asetelmaa toimissa ja viroissa ja niiden muutosta. Vuosikirjat ovat hyvin systemaattisesti tehtyjä ja

[71] Ruusuvuori, Nikander, Hyvärinen 2010, 13–14; Ruusuvuori 2010, 425.
[72] Ruusuvuori, Nikander, Hyvärinen 2010, 19.
[73] Muinaistieteellinen toimikunta muutettiin kehityksen myötä nykyiseksi Museovirastoksi v. 1972. Ks. esim. Heinonen, Lahti 2001, 56–60, 69; Härö 1984, 60, 62, 174, 176.

niissä on vakiintuneet merkintätavat. Jokaisen vuosikertomuksen alussa on mainittuna toimikunnan ”kokoonpano”.

Suomen Taideyhdistyksen toimintakertomuksista olen tarkastanut vuodet 1851–1939, jolloin ne olivat painetussa muodossa. Vuodet 1946–1951 ovat mukana Johanna Rossin Pro gradu –tutkielmassa (2010). Helena Hätönen (KKA) on listannut yhdistyksen toimihenkilöt vuosina 1940–2000. Suomen Taideakatemian säätiö seurasi taideyhdistystä, jonka vuosikertomuksista olen lukenut vuodet 1949–1979. Lisäksi olen tarkastellut taidekokoelmien vuosikertomuksia vuosina 1953–1970, joista selviää Ateneumin tiedot tarkemmin kuin säätiön vuosikertomuksista. Näistä kaikista olen edelleen tutkinut sukupuolijakaumaa ja sen mahdollista muutosta: Taideyhdistyksen johtokuntaa, jäseniä ja edustajia sekä Taideakatemian isännistöä, hallitusta, virkailijoita, koulun opettajia ja erityisesti museojaostoa. Jäsenillä tarkoitetaan taideyleisöä ja taiteen kannattajia.[74] Yhdistyksen jäsenistöstä saan tietoa siitä, miten naiset on varhaisessa vaiheessa hyväksytty osaksi taideinstituutiota. Tämä on varmasti vaikuttanut heidän asemaansa myös mahdollisina työntekijöinä.

Lähteinäni olen käyttänyt myös valokuvia. Museoviraston kuva-arkistosta tarkastelin kuvia 1800-luvun lopulta 1900-luvun lopulle asti. Oli ensinnäkin hienoa saada kasvot tutkimuksessani esiintyville ihmisille, sillä arkistosta löytyy monta laatikollista henkilökunnasta otettuja kuvia. Toiseksi, kuvista näki sukupuolista jakaumaa. Kuvia on käytetty lähinnä visuaalisesti ja informatiivisesti, mutta jonkin verran myös tulkinnallisesti. Jouni Keskisen mukaan tulkinnallinen käyttö edellyttää, että kuva on ollut läsnä jo tutkimusprosessin aikana tekstin syntyhetkellä. Muutamat kuvat ovat kulkeneetkin tutkimukseni mukana alusta asti, kun olen tarkastellut tutkimuskirjallisuuden kuvia tulkinnallisesti muiden lähteiden vierellä. Kuvan tulkinnallisessa käytössä kuva synnyttää tulkinnan ja toimii argumentaation pohjana. Hermeneuttispohjaisessa käsityksessä kuva saa merkityksensä vasta kontekstinsa kautta: kuvan merkitys syntyy sekä tilanteesta, jossa kuva on syntynyt että tutkijan tulkinnasta, jonka hän tekee omasta ajastaan käsin, ja jota määrittää hänen oma ymmärryksensä.[75]

Tutkimuksessani kuvat ovat todisteena menneestä, enkä pohdi niinkään sitä, mikä tarkoitus kuvilla oli. Kuvien karttuminen on tietysti sattumanvaraista, joka on huomioitava niitä tutkittaessa. Museotyön dokumentointi valokuvallisesti oli pitkään sekundaarista ja esineiden kuvaus oli

[74] Rassi 2010, 15. Aktiivisuutta taide-elämässä voi olla liittyminen Taideyhdistyksen jäseneksi ja siinä vaikuttaminen, taidenäyttelyissä käyminen, taiteesta julkisilla foorumeilla kirjoittaminen, taideteosten hankkiminen tai kaikki nämä.
[75] Keskinen, [http://www.uta.fi/laitokset/historia/sivut/esittelyt/kuvat/kuva-essee.pdf].

pääasiassa. Työntekijöiden esiintyminen kuvissa on siis sattumanvaraista, joten yhtä hyvin sekä naisia että miehiä voi nähdä kuvissa. On huomioitava mitä on tallennettu kuvina ja miksi. Arkistossa on paljon henkilökuvia myös naisista, mutta miesten kansiot ovat kyllä paksumpia.

Tilastollinen aineisto on myös mukana tutkimuksessa, mutta sitä on todella vähän. Esimerkiksi Museovirasto ei ole koskaan tilastoissaan kysellyt työntekijöiden sukupuolta. Ainoastaan Museoviraston henkilötilinpäätöksessä eritellään sukupuoli ja niitä on tehty vasta vuodesta 1996. Vuonna 2007 naisten osuus henkilöstöstä oli 69,4 prosenttia, jolloin se oli korkeimmillaan kymmeneen vuoteen.[76]

Lähteenä koulutukseen liittyen olen käyttänyt Helsingin yliopiston arkistoa. Koulutuksen sukupuolisen jakaantumisen kohteena on tässä tutkimuksessa Helsingin yliopisto, koska se oli 1900-luvulla suosituin yliopisto opiskella, ja suurin osa tutkimuksessa olleista henkilöistä on opiskellut siellä. Humanististen opintojen jakaantumista sukupuolen mukaan on kuitenkin osittain mahdotonta selvittää, koska arkistossa ei ole pitkänvälin tilastoja, joista tieto selviäisi. Oppiaineiden mies- ja naisopiskelijoiden määrät on kirjattu vain vuodesta 1978 alkaen. Tämäkin antaa kuitenkin jonkinlaisen perspektiivin koulutuksen jakaantumiseen. Yleisemmällä tasolla on tehty tilastoja vuodesta 1920 alkaen: Helsingin yliopiston tilastollinen vuosijulkaisu, jossa on kirjoissa olevien naisopiskelijoiden prosentuaalinen osuus tiedekunnan ja kaikkien opiskelijoiden määrästä, mutta ei siis oppiaineittain.[77]

Muuta kuin koulutukseen liittyvää tilastotietoa on jonkin verran, mutta se on hajanaisista aineksista koottua. Näitä epävirallisia tilastoja on kerännyt Janne Vilkunan *Suomen museolaitoksen organisoituminen 1947–2005* –hankkeen assistenttina toiminut Pauliina Kinanen vuosina 2006–2007. Kinasen mukaan Museoviraston museotilasto ja sitä edeltävät Museoliiton tilastot yltävät vain 1970-luvulle, jonka takia tätä ennen kerätyt tiedot ovat hajanaisia. Olen tutkinut näitä tilastoja, joissa on koottuna ”museotilasto 1945–2005” ja ”museotilasto museoittain 1945–2005”. Kinanen on myös kartoittanut yksittäisiä tietoja viroista 1960–1970-luvuilta ”alueellisista keskusmuseoista” museoiden toimintakertomusten perusteella, Suomen museoliiton jäsenmuseoiden toimintaa ja Museoviraston henkilökuntaa.[78] Museoiden henkilökuntia tarkastelemalla voidaan nähdä profession

[76] Marianna Kaukonen, sähköposti 4.10.2010; Museovirasto, henkilöstötilinpäätös 2007, [http://www.nba.fi/tiedostot/520e599b.pdf].
[77] Helsingin yliopiston arkistonhoitaja kehotti tutkimaan myös tiedekunnan pöytäkirjoja, mutta niissä ei ollut tutkimustani hyödyttävää tietoa.
[78] Kinanen 2006-2007c. Kinasen mainitsemat museot olivat tuolloin aikansa maakuntamuseoita, vaikka niillä ei tätä nimitystä vielä ollut: Turun historiallinen museo, Satakunnan museo, Pohjois-Karjalan museo, Kuopion historiallinen museo, Hämeen museo, Keski-Suomen museo, Pohjanmaan museo, Pohjois-Pohjanmaan museo.

kehitystä ja naisten tuloa museoihin. Monessa museossa oli ensin vain museonhoitaja-nimikkeellä varustettu henkilö töissä, jonka työ saattoi usein olla sivutoimista, jolloin se oli harrastelijamaista. Tilastoista olen saanut jonkinlaista käsitystä eri museoiden vakinaisten ja ammatillisten henkilökuntien määristä. Pauliina Kinanen on kartoittanut museoiden virkoja 1960–1970-luvuilta.

Tutkimuskirjallisuutta on yleisesti aiheeseen liittyen paljon, vaikka tutkimuksia nimenomaan naisista museomaailmassa on tehty vähän. Kokoelmien syntyä ja museoiden perustamista, erityisesti 1800-luvulla, on tutkittu paljon sekä yleisesti että yksittäisten museoiden osalta. Museohistorian pitkää tutkimustraditiota ei ole, mutta tutkimus on hyvässä alussa. Museologian tulo oppiaineeksi 1980-luvulla näkyy tutkimuskirjallisuuden kasvussa ja museoiden historia Suomessa on alkanut kiinnostaa yhä enemmän. Tällöin museoaihe alkoi vakiinnuttaa paikkansa ja museoalan tutkimusta alettiin pitää erityisen tärkeänä. Näistä ensimmäisten joukkoon kuuluva on Mikko Härön teos *Suomen muinaismuistohallinto 1884–1917* (1984). Suomen museohistorian yleispiirteet koottiin Jouko Heinosen ja Markku Lahden teokseen *Museologian perusteet* (1988). Museoiden historiaa analysoivia institutionaalisia tutkimuksia on julkaistu paljon. Ne luovat kokonaiskäsityksen suurista linjoista[79] tai ovat artikkelikokoelmia[80]. Ensimmäisiin museohistoriallisiin väitöskirjoihin kuuluu Ritva Kavan tutkimus Emil Cedercreutzista (1993). Hänen jälkeensä museohistoriaa ovat käsitelleet esimerkiksi Marja-Liisa Rönkkö, Solveig Sjöberg-Pietarinen, Susanna Pettersson ja Hanne Selkokari. Myös yksittäiset museot ovat kirjoittaneet omia historiikkejaan ja julkaisseet erilaisia katsauksia laitosten vaiheista. Suomen museoliiton kokoamaan museohistorian tietokantaan on lisätty jo lähes 600 yksittäistä artikkelia, opinnäytettä, haastattelua, juhlakirjaa tai muuta julkaisua. Kaikkea ei ole kuitenkaan kirjattu, vaan laajuus riippuu museoiden aktiivisuudesta. *Suomen museohistoria* -hankkeessa korostettiinkin museoiden tehtävää tallentaa omaa historiaansa. Koko hanke kertoo kiinnostuksesta museohistoriaan 2000–luvulla. *Suomen museohistoria* (2010)[81] on ensimmäinen kattava kirja museoiden historiasta. Kirja kertoo nimensä mukaisesti monipuolisesti museoidemme historiasta ja valottaa myös kansainvälistä kontekstia jonkin verran. Se kertoo myös professionalisaatiosta ja kirjan loppuun on listattu ammattinimikkeiden kehitys vuosien 1945–2006 aikana. Olen lukenut tutkimuskirjallisuutta erityisesti sukupuolisesta näkökulmasta, joka ei ole ollut kovinkaan monen artikkelin näkökulma.

Museoinstituution muotoutumisen ja keräilyn historiaa on kohtalaisen hyvin tutkittu erityisesti kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa, jota olen tässäkin paljon käyttänyt. Yhteistä julkaisuille

[79] Esim. Drake 1995.
[80] Esim. Levanto 1991.
[81] Pettersson & Kinanen 2010. Suunnitelmia suomalaisen museohistorian kirjoittamiseksi on ollut jo yli 30 v. ajan erityisesti Suomen museoliiton merkkivuosien yhteydessä, mutta ne eivät ole toteutuneet lähinnä resurssipulan takia.

on museoiden perustamishistorian ja modernin museon synnyn kertaaminen. Koska tutkin laaja-alaista ilmiötä, jonka alkupistettä ei tiedetä, on myös minun otettava osittain huomioon 1800-luvun museoiden kehitys kansainvälisesti ja Suomessa. Tähän olen käyttänyt Tony Bennetin teosta *The birth of the museum. History, theory, politics* (1995), Susan Pearcen *Museums, objects and collections: A cultural study* (1993) ja Suomen osalta jo edellä mainitut Härön *Suomen muinaismuistohallinto 1884–1917* ja *Suomen museohistoria* ovat hyviä yleisteoksia.

1980-luvun naistutkimuksen nousu on vaikuttanut museoalan kirjallisuuteen ja monet museohistorialliset kirjat koskien erityisesti naisia ovat syntyneet 1990-luvulla. Tämä kertoo siitä, että naisten asemaa ja museoprofessiota on alettu pohtia tarkemmin ja ne on asetettu tutkimukselliseen kontekstiin. Sjöberg-Pietarisen etnologian tutkimus *Kvinna i museivärlden. En studie i Irja Sahlbergs museisyn* (1997) sisältää naisnäkökulmaa Suomen museoihin. Tärkeä kansainvälinen teos on *Gender perspectives: Essays on women in museums* (Glaser & Zenetou 1994), joka on jonkin verran subjektiivisen julistava, mutta sisältää paljon tietoa aihepiiriin liittyen Yhdysvaltojen osalta. Siinä tärkeä artikkeli on ollut Kendall Taylorin *Pioneering efforts of early museum women,* joka kertoo Yhdysvaltojen museonaisten historiasta. Toinen suhteellisen uusi teos on *Women and museums: a comprehensive guide* (Danilov & Armitage 2005), joka käsittelee sekä naisia museoiden perustajina ja töissä sekä museoita ja näyttelyitä naisista. Danilovin kirja on ensimmäinen yleisesitys naisten historiasta museoissa. Naisistumiseen liittyvä teos *Feminization of the labour force* (Jenson, Hagen, Reddy 1988) sijoittuu juuri toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan ja tarkastelee eri valtioita, kuten Ruotsia.

Professiokirjallisuudesta tutkimuksessa on hyödynnetty erityisesti Ritva Palviaista, Tuula Aueria ja Esa Konttista. *Suomen museohistoria* -teoksessa paneudutaan museoprofession muotoutumiseen Palviaisen kirjoituksissa (2010). Konttinen on tutkinut yleisesti professioiden syntyä Suomessa (1991) ja Auerin väitöskirja käsittelee konservointityön professionalisaatiota (2000). Kansainväliseen museoprofessiokirjallisuuteen liittyy Gaynor Kavanagh. Hänen toimittamiaan teoksia ovat *The museum profession: internal and external relations* (1991) ja *Museum provision and professionalism* (1994).

Tutkimuksen rajaus ja rakenne

Rajaus

Tutkimuksen alkupisteen ja loppupisteen määrittämisen tarve tuli väistämättä eteen ja tehtävä ei ollut helppo, koska tutkin ilmiötä, joka ei alkanut tiettynä päivänä tai edes tiettynä vuonna.

Muutokset eivät syntyneet tyhjästä, eivätkä ne tapahtuneet hetkessä. Kuitenkin toinen maailmansota murroskautena merkitsi jonkinlaista katkosta entiseen. Tutkimukseni aikarajaus on pääpiirteissään toisen maailmansodan jälkeinen aika 1980-luvulle asti. Rajaus liittyy myös edellä mainittuihin museosukupolviin. Drake määrittelee toisen sukupolven vuosiksi 1930–1960 ja kolmannen vuosiksi 1960–1990. Tutkimuksessani palataan myös Suomen museolaitoksen alkuaikoihin, koska jo tällöin museoissa työskenteli naisia, ja ilmiön selvittäminen vaatii tietoa museoalan alkuhistoriasta. Toisaalta tarkastellaan joidenkin naisten uraa pitkälle 1900-luvulle. Häilyvä aikarajaus on perusteltu, koska kysymyksessä on murrosvaiheen tutkiminen, jossa puhtaasti miehinen ammatti muuttui ensin seka-ammatiksi ja lopulta naisvaltaiseksi. Jotta ilmiön käsittely olisi mahdollisimman kattava, on tarpeen ottaa näinkin suuri aikaväli tutkittavaksi, jotta sitä voi ymmärtää.

Rajaus selittyy pääosin museoalan kehityksellä ja hypoteesilla. Olen muodostanut tietyn hypoteesin naisistumisen ja naisvaltaistuminen ajankohdasta tutkimuskirjallisuudesta ja keskusteluista museotyöntekijöiden kanssa. Naisistumisen alku oli luultavasti jo 1950-luvulla, joka loi lähtökohdat 1960–70-luvuilla kohonneelle naistyövoimalle. Sota-aika oli poikkeuksellista museoille, ja sotien jälkeen museot pääsivät uuteen nousuun. Suomen museoala alkoi organisoitua vuodesta 1945 eteenpäin, ja kuntiin alettiin perustaa vakinaisia virkoja ja toimia. Varsinainen edistys alkoi 1960-luvulla, jolloin esimerkiksi opetusministeriö alkoi kiinnittää huomiota museoiden mahdollisuuksiin kulttuurilaitoksina. Hyvinvoinnin lisääntyessä julkisen sektorin työvoima alkoi 1960-luvulta alkaen kasvaa, ja erityisesti naisia nousi työelämään. Aikaisemmin vallinneet käsitykset naisten ja miesten töistä muuttuivat ainakin osittain jo sotien aikana: naiset olivat yhteiskunnan työapuna sota-aikana, jolloin ilmapiiri naisten töitä kohtaan alkoi jo muuttua. Aikarajauksessani 1970-luvun taite (”Big Bang”) on tärkeä, jolloin Suomessa uuden ajan tunnusmerkin antoi Muinaistieteellisen toimikunnan uudelleenorganisointi Museovirastoksi vuonna 1972.[82]

Aikarajaukseni liittyy kiinteästi museoalan kehitykseen. Ajatus museotyöntekijöiden ammatillistumisesta alkoi jo huomattavan aikaisin, kun Suomen museoliitto alkoi heti perustamisensa (1923) jälkeen suunnitella kursseja museotyön tason parantamiseksi. Kurssien ja museopäivien avulla museoala yhtenäisempänä kokonaisuutena alkoi hahmottua. Sotien jälkeisenä murrosaikana alettiin kansallista kulttuuria edelleen edistää: uusia museoita perustettiin ja virkoja lisättiin. Suomi vaurastui 1950-luvun kuluessa ja erityisesti 1960-luvun alussa: elintaso ja koulutus

[82] Vilkuna 1998, 67–68, 76; Vilkuna 2010, 27, 33; Melaranta 2003, 50–51; Palviainen 2010, 324; Suoranta 2009, 53–54; Hagen, Jenson 1988, 3; Rönkkö 2007, 89–90. 1970-l. taitteen merkkipaaluna maailmalla pidetään ekomuseoliikkeen syntyä (Ibid.). Susan Pearce (1992) jakaa museon synnyn kolmeen kauteen: varhaismoderni v. 1450–1750, klassinen moderni v. 1750–1950 ja siitä lähtien postmoderni. Tomislav Sola käyttää vastaavasti termejä ensimmäinen, toinen ja kolmas aalto. Kolmannesta aallosta puhutaan myös big bangina (Rönkkö 2007, 79).

kohosivat. Sivistystason nousun myötä, ja korkeakoulutetun väestön lisääntyessä, humanististen tieteiden kandidaatit ja maisterit alkoivat kehittää museoita. Jo 1950-luvulla alalle alkoi tulla enemmän tekijöitä ja museoammattilaisuus alkoi vähitellen laajentua.[83]

Laajeneva koulutuksen tarve oli huomattu ja Museoalan ammattiliitto perustettiin vuonna 1969. Museoala ammatillistui laajasti 1970- ja 1980-luvuilla. Museologian arvosanaopetus aloitettiin 1980-luvulla Jyväskylän (1983) ja Turun (1984) yliopistoissa. Museologiasta oli puhuttu jo 1900-luvun alun Suomessa, ja vuonna 1965 järjestetyssä ICOM:n kokouksessa oli ensimmäistä kertaa yleisteema ”Training of Museum Personnel”, jonka jälkeen työskenneltiin museologian saamiseksi yleiseksi oppiaineeksi yliopistoihin. Museotoimesta oli alkanut muotoutua professio. Suomessa museoiden, museotyyppien ja museoammattilaisten määrä on moninkertaistunut toisen maailmansodan jälkeen. Ammattimaistuneen työn vaatimukset ovat samalla kasvaneet, ja vanhaan perinteeseen pohjannut tutkijakoulutus ei enää yksinään riitä.[84]

Suomen museolaitos on jaettu hallinnon mukaan 1980–1990-luvuilla. Museoita valvovat Valtioneuvosto ja opetus- ja kulttuuriministeriö. Museovirasto on opetus- ja kulttuuriministeriön alainen ja se johtaa ja valvoo museotoimea sekä Suomen muinaismuistohallintoa ja siihen liittyvää tutkimusta. Suomen museolaitos on jaettu vastuualueidensa perusteella valtakunnallisiin museoihin, maakuntamuseoihin, aluetaidemuseoihin ja valtakunnallisiin erikoismuseoihin (Liite 2.). Suomen museokenttä on erittäin laaja: yli 1000 museota, joista ammatillisia on runsaat 300. Käsittelemiäni ammatillisia museoita on Suomessa niin suuri määrä aikarajaukseni sisällä, että en voi tutkia kaikkia. Olen rajannut otokseni kulttuurihistoriallisiin ja taidemuseoihin ja jättänyt näin esimerkiksi luonnontieteelliset ja tekniset museot pois.[85] Pienemmät paikallis- ja kotiseutumuseot jätän kokonaan pois, koska useimmat eivät ole ammatillisia.[86] Olen valinnut otoksena sekä kulttuurihistoriallisia museoita että taidemuseoita eri puolilta Suomea, jotta saan mahdollisimman lavean otoksen, vaikka Helsinki olikin pitkään keskeinen museokaupunki. Olen valinnut *Suomen museohistoria* – kirjan museoluettelosta varhain perustetut museot, jotta näen mahdollisimman laajalta aikaväliltä professionaaliset ja sukupuoliset muutokset. Tarkastelen siis museoiden henkilökuntien avulla profession laajenemista ja sukupuolijakaumaa.

[83] Vilkuna 1998, 21, 62–64, 87, 153.
[84] Vilkuna 1998, 106; Heinonen 2001, 16, 70, 71; Vilkuna 2007, 47–48.
[85] Tämän alan museot ovat luultavasti enemmänkin miesten alaa. Esim. Yhdysvalloissa luonnontieteelliset museot ovat miesten aluetta, koska ne ovat tiedeinstituutioita (Gordon 1994, 109).
[86] Museolaitoksesta Suomessa ks. [http://www.museot.fi/museoala]; Vilkuna 2010, 36–42. Ammatillisilla museoilla tarkoitan sellaisia, joissa työskenteli museoaineita opiskelleita henkilöitä. Rajaukseeni ei liity kaupunkien ulkopuolella olevia kotiseutumuseoita, joita ei pidetty ammatillisina museoalan kehityksen alkuaikoina 1800-l. ja 1900-l. alkupuolella. Paikallismuseoista ks. Heinonen 2010.

Ateneum on ensimmäinen suomalainen taidemuseo ja tutkimuksessani keskeinen myös haastattelujen osalta. Sen lisäksi valitsin seuraavat museot eri puolilta maata: Turun, Mäntän (*Serlachius)*, Lahden, Hämeenlinnan, Joensuun, Oulun taidemuseo ja Tampereen nykytaiteen museo. Kansallismuseo on keskeinen museo kulttuurihistoriallisissa museoissa ja myös tässä tutkimuksessa, koska se on ensimmäinen kulttuurihistoriallinen museo ja sen henkilökunnasta on haastatteluja. Kansallismuseon vierelle valitsin seuraavat museot eri puolilta maata: Turun historiallinen museo, Pohjanmaan museo (Vaasa), Hämeenlinnan historiallinen museo, Helsingin kaupunginmuseo, Maatalousmuseo (Helsinki), Pohjois-Karjalan museo (Joensuu), Lahden historiallinen museo, Postimuseo (Helsinki) ja Keski-Suomen museo (Jyväskylä). Maatalousmuseon ja Postimuseon valitsin saadakseni mukaan erilaiset kulttuurihistorialliset museot verrattuna muuhun otokseen. Postimuseon valintaa puoltaa vielä se, että tutkimuksessani tarkastellaan postin naisistumista.

Rakenne

Tutkimuksessani on temaattinen lähtökohta, joka nousi lähdeaineistosta. Se on toimiva esitystapa, koska tutkimusaihe on monikerroksinen ja siinä on useita samanaikaisia kehityskulkuja ja henkilötarinoita. Kronologiaakin esiintyy sille sopivissa kohdissa, kuten kerrottaessa museotyöntekijöiden urista tai museoiden kehityksestä, mutta täysin kronologisella rakenteella en olisi saanut tuotua lähteistä nousseita teemoja esiin yhtä hyvin.

Johdannon ja loppuluvun välissä on kolme käsittelylukua. Toinen luku johdattelee tutkimukseen museoinstituution historian kautta yhdistäen sen suomalaisen yhteiskunnan muutokseen. Jo tässä ihmiset nousevat esiin tärkeinä alullepanijoina, johon liittyy myös museon ja yliopiston vuorovaikutus. Myös museoalan ammatillistuminen nostetaan esiin: ala laajeni ja erikoistui vaatimusten mukaan ja museot, toimet sekä virat lisääntyivät kasvavaan tahtiin. Esimerkiksi Museoliitto alkoi huolestua museoväen ammatillisuuden tasosta. Vaikutteita alettiin ottaa yhä enemmän kansainvälisesti. Sotien jälkeen tapahtui suurin kehitys ja alan organisointi. Naisten aseman kehitystä kuljetetaan tutkimuksen mukana koko ajan sidottuna museoalan kehitykseen. Tässä tuon esiin myös museonaisia – erityinen nainen on Aune Lindström, Ateneumin ”grand old dame”. Lopuksi käsittelen vielä naisten suuntautumista museoalalle: koulutus takasi pääsyn ammatilliselle uralle.

Kolmannessa luvussa tuon esiin sukupuolisen hierarkian yhteiskunnassa ja tätä kautta museoalalla. Naisille alkoi muodostua omat naiselliset työalueensa museoissakin. Sivistyksellinen puoli yhdistää

kirjasto-, opetus- ja museoalaa, jotka ovat kaikki naisistuneita. Tästä kehittynyt museopedagogiikka on muodostunut naisten alueeksi. Konservointi alkoi miehisenä toimena, mutta muuttui naisten alueeksi. Se liittyy toisaalta käsityöhön ja toisaalta tekniseen, miehiseen osaamiseen. Apulaisen toimet ovat myös eräs pitkään naisille sovitettu alue – oli totuttu siihen että miehet olivat julkisessa elämässä johdossa. Esittelen sukupuolieroja, jotka näkyivät organisaation sisälle muodostuneissa liitoissa ja yhdistyksissä. Lisäksi tuon esiin haastattelujen monipuolisen annin tutkimukselle sukupuolisen hierarkian kannalta. Tässä esittelen myös sukupuolisen ajatusmaailman ”toisen puolen”, jossa naisten paikka miesten ”alaisina” oli normaalia familistisen perhekäsityksen piirissä. Myös perheasetelmat vaikuttivat naisten asemaan: naimattomuus helpotti uralla noususssa. Esiin nousee myös erityistermi ”helmikanat”, joka kertoo omalta osaltaan sukupuolittuneesta diskurssista ja naisten niputtamisesta sukupuoliseen ryhmittymään.

Neljännessä luvussa kerron museoalan naisistumisesta ja naisvaltaistumisesta jo jonkin verran yhteen kokoavasti Florinin teoriaa mukaillen. Nostan myös esiin museomies-diskurssin. Tässä huomioin myös sukupolvittain portinvartijat ja heidän vaihtumisensa yhä enemmän naisiin. Esittelen myös vahvoja museonaisia Virtasen sukupolvijaottelua hyödyntäen.

II MUSEOINSTITUUTIO MUUTTUVASSA YHTEISKUNNASSA

Tutkimukseni laaja viitekehys on museoinstituutio ja suomalainen yhteiskunta. Instituution tutkiminen toi esiin monia yliopistoon yhteydessä olevia vaikuttajia. Näiden instituutioiden historia oli pitkään miehistä yhteiskunnan ollessa miehinen, mutta kulttuuri demokratisoitui hiljalleen. Suomen museoiden historia alkaa 1800-luvulta, mutta kansainvälisesti modernin museoinstituution historia ulottuu 1400–1500-luvuille. Instituutioiden historia ilmentää yhteiskunnan suhdetta kulttuuriin ja sen käyttäjiin ja tämän suhteen muutosta.[87] Museo muodostaa omanlaisensa asiantuntijuuden alueen ja on erityisen kulttuurinsa. Museomaailman ihmiset toimivat tietynlaisella sosiaalisella kentällä, jolla on omat pelisääntönsä. Museoiden henkilökunta pitää yllä ja muuttaa käytäntöjä.[88]

Museoinstituution yksittäisillä museoilla on oma sosiaalinen käytäntönsä, mutta laajemmalti kaikilla museoilla on yleinen museotyön käytäntö. Uusi museo perustetaan aina olemassa olevan

[87] Ks. esim. Rönkkö 1999, 50–51, 60. Museoinstituutiolla tarkoitetaan yksittäisistä museoista muodostuvaa kokonaisuutta. Suomalainen museoinstituutio on osa kansainvälistä museoiden kokonaisuutta. Se on yhteiskunnallinen laitos, jolla on vaikutuksensa maan kulttuuri- ja sivistyselämään.

[88] Pearce 1993, 1-4, 118; Ks. myös Kavanagh 1994, xi. Esim. taidemuseoprofessiota edustavat portinvartijat määrittelevät kulloisenkin ajan museotaiteen valitsemalla taidetta museon kokoelmiin ja näyttelyihin.

ajatusmallin mukaisesti, sillä ajatus on jo olemassa. Museoalalle vaadittava koulutus ja museoiden näkyvyys yhteiskunnassa, muun muassa lainsäädännössä, ovat koko ajan tulleet keskeisimmiksi 1900-luvun kuluessa.[89] Kaikki museot muodostuvat kolmesta elementistä: kokoelmat, tila ja ihmiset – viimeisin elementti muodostaa tutkimukseni rungon. Museot eroavat toisistaan ajallisesti ja kulttuurisesti. Gaynor Kavanagh kirjoittaa, että jos ajatellaan museota Britanniassa 1870-, 1930- ja 1970-luvuilla, niistä voisi helposti tunnistaa eroavaisuudet ja nähdä todisteet kultakin ajanjaksolta.[90] Näin on myös Suomen museokentässä, ja samankaltainen jako on nähtävissä Draken ja Sjöberg-Pietarisen mukaan myös suomalaisessa museokentässä sukupolvien välillä.

Janne Vilkunan mukaan Suomen museoalalle on ollut ominaista, että kansasta kohoavat esiin ne vaikuttajat, jotka ajoivat asioita eteenpäin ja joilla oli valta vaikuttaa.[91] Suomen kulttuurinen elämä alkoikin kehittyä 1800-luvulla johtavien tiedemiesten toimesta, ja Juha Ilvaksenkin mielestä museot instituutioina kulkevat johtajien ja suurten maestrojen avulla.[92] Suomalaisen museon aatteellinen tausta on nationalismissa ja valistusajattelussa ja ajalle ominaisesti toimijoina olivat pääkaupunkiseudun miehet – tutkimustyöhön ja kansakunnan rakentamiseen omistautuneet herrat, jotka perustivat keskeisimmät museot ja loivat pohjan museoalan hallinnolle, lainsäädännölle ja kokoelmille Miehillä oli oma kulttuuripiirinsä, jossa naiset eivät juuri olleet mukana asemansa takia. Muutamat avustavat naiset olivat lähinnä heidän vaimojaan tai sukulaisiaan.[93] Parinkymmenen miehen nimet toistuvat Suomen museoiden alkuhistoriassa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa muun muassa Muinaistieteellisessä toimikunnassa[94] (Liite5.) ja Suomen Muinaismuistoyhdistyksessä[95] (Liite 4.). Helsingin rinnalla Turku oli toinen kulttuurikaupunki ja sen historiallisen museon kehitykseen liittyvät yliopistomiehet 1800-luvun lopulta alkaen ja kaupunkien kulttuurielämässä vaikutti samoja henkilöitä kuten Jac. Ahrenberg.[96]

---

[89] Hieta 2010, 31.
[90] Kavanagh 1994, 3-4.
[91] Vilkuna 2010, 27; Rönkkö 1999, 44.
[92] Tuula Tasasen ja Helena Määttäsen haastattelu, KKA.
[93] Kostet 2010, 25–26; naisista Palviainen 2010, 318–319; Ks. myös Heinonen, Lahti 2001, 52–63.
[94] Härö 1984, 70–86, 92–101; Ks. myös Härö 2010. Muinaistieteellinen toimisto perustettiin v. 1884 arkeologisten ja historiallisten kulttuurimuistojen tutkimusta ja suojelua varten. Jäseninä olivat yliopiston, Suomen Tiedeseuran, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran, Suomen Historiallisen Seuran ja Suomen Muinaismuistoyhdistyksen edustajat. Toimistosta alettiin v. 1908 käyttää nimitystä Muinaistieteellinen toimikunta ja v. 1972 Museovirasto.
[95] Härö 1984, 60–62. Yhdistys perustettiin v. 1870 ja sen tehtäväksi asetettiin isänmaan taide- ja muinaismuistojen etsiminen, kerääminen ja suojeleminen sekä kansanperinteen tallentaminen ja kansan kiinnostuksen herättäminen muinaismuistoja kohtaan. Perustajat olivat nuoria tutkijoita ja ylioppilaita, ja jäseniksi kutsuttiin arvovaltainen joukko vanhempia tiedemiehiä ja harrastajia historian, perinnetieteiden, kielitieteiden ja arkkitehtuurin alalta.
[96] Drake 1995, 15–19, 34, 83. Molemmissa kansanvalistus oli tärkeässä osassa, mutta Turussa oltiin hyvin ruotsinmielisiä ja tavoitteena oli ruotsalainen kansallismuseo vastineena Helsingille. Perustajien ajatuksena oli luoda museosta tutkimuslaitos, joka voisi korvata Turun v. 1828 menettämän yliopiston.; Lukkarinen 1917, 40–42. Museo perustettiin v. 1881, jolloin sen tärkein tehtävä olisi kirjoitetun kaupunkihistorian aikaansaaminen, jolloin näyttelyt olivat vasta toisella sijalla. Aluksi Turun kaupungin historiallinen museo toimi valiokunnan ja sen kolmen jäsenen, L.W. Fagerlundin, Fredrik Rettigin ja Gustaf Cygnaeuksen, innostuksen varassa.

Taideala kehittyi kulttuurihistorian kanssa samassa aatteellisessa maailmassa miesten käsissä. Suomen Taideyhdistys perustettiin vuonna 1846 ja sen päämääränä oli taiteen tukeminen vasta muotoutuvassa kentässä.[97] Suomen Taideyhdistyksen museo- ja koulutoiminnat säätiöitiin vuonna 1939, jolloin perustettiin Suomen Taideakatemian säätiö. Vuonna 1990 Ateneumin taidemuseon kokoelmat siirtyivät kokonaan valtiolle, kun perustettiin Valtion Taidemuseo. Suomen Taideyhdistys on kuitenkin edelleen olemassa vuoden 1940 jälkeenkin.[98]

Suomessa siis museomiehet alkoivat luoda uutta instituutiota, josta alkoi muodostua Suomen museoyhteisö. He johtivat muodostuvaa instituutiota ja määrittelivät sen hierarkiaa ollessaan itse johtoasemissa portinvartijoina. Mary Douglas painottaakin, että ihmiset luovat instituutiot, joihin muodostuvat yhteisöt selittävät itseään työnjaon perusteella. Suomen museoihin alkoikin muodostua luokituksia, jotka aiheuttivat toimintaa ja nimityksiä. Instituutioita perustellaan järjellä ja luonnollisuudella ja ne perustuvat pohjimmiltaan talouteen, joka muokkaa instituutioita.[99] Talouden muutokset näkyivät myös museokentässä, joka muuttui yhteiskunnan taloustilanteen muuttuessa. Resurssien ollessa vähäisiä erityisesti Suomen museoalan alkutaipaleella, instituutioissa päätettiin, ketkä yhteisön jäsenet saivat etusijan. Miehet olivat perustamassa museoita ja näin he olivat etusijalla naisiin nähden.

Instituutioina yliopisto ja museolaitos olivat tärkeässä vuorovaikutuksessa heti 1800-luvulta alkaen, koska museomiehet olivat usein myös yliopistomiehiä. Museotyölle luotiin vahva tieteellinen pohja ja tehtävät, nimikkeet ja palkat rinnastettiin yliopiston vastaaviin: museoista huolehtivat professorit, intendentit, amanuenssit, konservaattorit ja assistentit. Virkanimikeperinteet siirtyivät Muinaistieteellisen toimikunnan kautta museoalan tieteellisen henkilökunnan ammattinimikkeisiin, pätevyysvaatimuksiin, palkkatasoon ja toimintakulttuuriin. Filosofian kandidaatin tutkinto antikvaarisissa aineissa ja lisäksi kahden vuoden työkokemus pysyi pitkään pätevyysvaatimuksena museoalan asiantuntijatehtävissä.[100] Intendentti oli amanuenssia korkeampi nimike. Esimerkiksi vuonna 1911 amanuenssit K. K. Meinander ja Juhani Rinne halusivat paikkojensa vakinaistamista ja muuttamista intendentin viroiksi. Vuonna 1906 intendentin pätevyysvaatimus oli korotettu

[97] Pettersson 2008, 68–73, 223. Suomen Taiteilijaseura perustettiin v. 1864 ja Veistokoulu v. 1871. V. 1875 perustettu Taideteollisuusyhdistys kulki yhdessä edellisten kanssa, joihin liitetään museomies Carl Gustav Estlander (1834–1910). Hän oli estetiikan ja nykykansain kirjallisuuden professori, taidehistorioitsija ja Suomen taideyhdistyksen puheenjohtaja. Häntä voidaan pitää yhtenä kulttuuripiirin portinvartijana.
[98] Pettersson 2010, 185, 190; ks. myös Pettersson 2008; Levanto & Laitala 1992.
[99] Douglas 1986, 9, 29, 101–103, 109, 112, 120.
[100] Palviainen 2010, 319–321; Ks. myös Härö 1984, 95. Asiantuntijatehtävissä toimivat joko amanuenssi, tutkija tai intendentti. Muinaistieteellisessä toimikunnassa amanuenssi-nimike oli käytössä Museoviraston perustamiseen asti, jolloin se vaihtui tutkijaksi. Amanuenssi vastaa museonsa kokoelman keräämisestä, luetteloimisesta ja järjestämisestä, kokoelman kunnossapidosta ja varastoinnista sekä näyttelyiden suunnittelusta ja järjestämisestä. Intendentti-nimike liittyy yleensä erikoisosaamiseen. Nykyään intendentti on johtajasta seuraava. (Elina Anttila, sähköposti 31.3.2010).

lisensiaatin tutkinnoksi, ja amanuenssien tuli edelleen olla kandidaatteja.[101] Myös taidemuseokentässä vetäjiksi astuivat yliopistomiehet ja tapana oli 1990-luvulle asti, että keskusmuseon johdossa oli Suomen taiteen keskeisestä tekijästä tai teemasta väitellyt tohtori. Sen sijaan maan muiden taidemuseoiden johdossa oli aina 1960-luvulle asti yleisesti kuvataiteilijoita, joskus arkkitehtikin.[102]

1950-luvulla yliopiston ja museomaailman väli alkoi repeillä. Ne olivat kehittyneet omia reittejään, eikä yliopistomaailma arvostanut museotyötä kuten ennen. Esimerkiksi professori Leena Peltolan mukaan Ateneumilla ja yliopistolla ei ollut juuri suhdetta keskenään 1950-luvulla. Silloinen intendentti Aune Lindström hoiti taidehistorian professuuria ja oli dosentti, mutta suhde oli henkilökohtainen. Juha Ilvaksen opiskellessa taidehistoriaa 1960-luvulla, suhde oli jo etäinen.[103] Taidehistorian laitoksen professori Lars Pettersonilla oli pakollisia yhteyksiä museokenttään ja häntä nimitettiin museomieheksi 1950-luvulla. Osittain mielikuva yliopiston ja museokentän etäisyydestä johtui lähinnä siitä, etteivät Pettersson ja Lindström olleet erityisissä väleissä.[104] Yliopistojen aliarvostus museoita kohtaan jatkui vielä myöhemminkin, kunnes museologia tuli yliopistoaineeksi.[105] Asetelma muuttui ja nykyään molemmat ovat toisiaan arvostavia instituutioita ja useat henkilöt työskentelevät molemmissa yhtäaikaisesti. Edelleen museomaailmassa kuitenkin arvostetaan väitelleitä ihmisiä.[106]

1950-luvun murrokseen kuului myös museoalan ammatillistuminen ja naisten kasvava osallistuminen museotöihin. Nämä liittyvät yhteiskunnan kehitykseen, joka oli saman kaltaista länsimaissa, erityisesti Pohjois-Euroopassa, Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa. Siihen kuuluivat esimerkiksi kaupungistuminen, populaarikulttuuri, ydinperhe ja palveluyhteiskunta.[107] Sodanjälkeinen elämä oli alku uusille mahdollisuuksille. 1950-luku oli voimakkaan yhteiskunnallisen muutoksen aikaa, kansainvälisyyttä ja modernismia, jossa Suomen hyvinvointivaltio alkoi muodostua. Murros merkitsi myös sivistyneistön asteittaista syrjäytymistä kulttuurin keskiöstä. Modernisoituva yhteiskunta alkoi avautua esimerkiksi aiemmin syrjään työnnetylle työväestölle ja naisille. Maskuliininen kansakunta muuntui vähitellen sukupuoleltaan

[101] Drake 1995, 40–41.
[102] Rönkkö 1999, 251; ks. myös Pettersson 2008.
[103] Olli Valkosen ja Leena Peltolan haastattelu 30.1.2007, KKA. Ilvas työskenteli assistenttina prof. Lars Petterssonille.
[104] Susanna Petterssonin tiedonanto 23.1.2012. Lars Pettersson oli Taideakatemian luottamuselimissä, perustamassa Rakennustaiteen museota ja jatkuvassa yhteydessä restaurointihankkeiden myötä Muinaistieteelliseen toimikuntaan ja Museovirastoon.
[105] Vilkuna 2010, 27.
[106] Susanna Pettersson, tiedonanto syksy 2011.
[107] Ks. esim. Pearce 1993, 229–230.

neutraalimmaksi, johon kuului myös feminiinisiä piirteitä.[108] Nämä yhteiskunnan demokratisoitumisen piirteet ovat tärkeitä myös museokentän muutoksessa.

Julkisen sektorin merkitys työllistäjänä ja talous kasvoivat. Rakennemuutoksen patouma alkoi purkautua 1950- ja 1960-luvuilla ja kaupungistuminen alkoi – esimerkiksi Helsingin-seudun väestö kaksinkertaistui. Myös työllisyys parani jo 1950-luvun alussa. Samalla väestöpohja ja sen kulttuurinen tarve ja tausta muuttuivat.[109] 1960- ja 1970-luvuilla Suomi teollistui ja kehittyi palveluyhteiskunnaksi ja palkkatyön osuus lisääntyi. Palkansaajien osuus oli hieman yli 50 prosenttia 1950-luvun lopulla ja vuonna 1984 se oli jo 84 prosenttia. Naisten ammatissatoimivuus lisääntyi, nuorimpia ja vanhimpia ikäluokkia lukuun ottamatta, ja naisten itsenäiset toimeentulomahdollisuudet parantuivat suhteessa miehiin.[110] Kaupungistuminen ja uudenlainen kaupunkikulttuuri saattoivat Anna Kortelaisen mukaan olla hyväksi naisten aseman muutokselle: se toi naisille mahdollisuuksia hakea töitä ja näyttää taitonsa sopivan anonymiteetin suojissa.[111]

Tässä muutoksessa myös museot joutuivat etsimään omaa paikkaansa ja uudistuivat. Museoinstituutio on muuttunut ja museoammatti on kunnolla muotoutunut Suomessa 1950-luvulta lähtien. Voimakkaimman kehitysvaiheen ala koki 1960–1980-luvuilla, jolloin uusia museoita perustettiin noin 200 ja harrastelijamaisuus alkoi laajemmin vaihtua ammattitaitoon.[112] 1960-luvulla valtion ja kuntien kulttuurinen aktiivisuus alkoi lisääntyä nopeasti. Tällöin museopoliittisessa keskustelussa keskeisenä olivat lainlaadinta ja hallinnollis-organisatoriset kysymykset, kun museotoimi vahvistui ja rakenteellistui.[113]

1800-luvulta peräisin oleva miehinen, yliopiston yhteydessä oleva instituutio koki kovan muutoksen 1900-luvun aikana suomalaisen yhteiskunnan muutoksessa. Tämä oli naistyöntekijöiden kannalta positiivista, kun he pääsivät yhä enemmän mukaan museotyöhön museoalan ammatillistuessa ja profession laajentuessa tasa-arvoistuvassa yhteiskunnassa.

Museoalan ammatillistuminen

Museoiden ydintoiminnot muuttuivat ja uusia palveluita kehitettiin, kun niiltä alettiin vaatia yhä enemmän 1900-luvun aikana – erityisesti sotien jälkeen. Museoiden tavoitteita alettiin miettiä

[108] Ks. esim. Saarikangas 2003, 130, 139.
[109] Ks. esim. Karisto 1999, 58–67, 75; Levanto 1991, 232.
[110] Karisto 1999, 171–172.
[111] Kortelainen 2007, 22.
[112] Ks. esim. Vilkuna 2010; kuvio museoiden perustamisaktiivisuudesta Pettersson & Kinanen 2010, 415.
[113] Rönkkö 1999, 35–36; Valkonen 1991, 70. V. 1968 järjestetttin yhdessä Suomen Kaupunkiliiton ja Museoliiton kanssa luento- ja neuvottelupäivät aiheena Kaupunkien museotoimen kehittäminen.

tarkemmin; ne eivät enää koskeneet ainoastaan esineiden etsimistä ja asettamista. Vaikutteita otettiin kasvavalta yleisöltä ja kansainvälisesti. Museotyöpaikkojen määrät olivat vähäisiä 1800-luvun lopulla ja vielä 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla, koska ei ollut tarvetta tai varoja. Tämänkään takia töitä ei vielä juuri ollut tarjolla naisille heidän asemansa lisäksi. Muinaistieteellisen toimikunnan merkitys oli pitkään suuri museoammatin kehityksen kannalta: Suomen autonomian aikana toimikunnan ulkopuolella oli vain muutama varsinainen museotyön mahdollistanut työpaikka.[114] Museoita oli perustettu useita kansallisuusaatteen voimin, mutta vain harvat olivat ammatillisesti hoidettuja.[115] Museoiden ja toimien lisääntymisen voi huomata konkreettisesti Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomusten paksunemisena 1900-luvulla – erityisesti apulaisia palkataan paljon, ja näin juuri naiset nousevat enemmän mukaan.[116] 1900-luvun alkua leimaavat lähinnä miesten nimet kirjoissa.

Museokenttä laajeni ja sen ajatusmaailma muuttui pikkuhiljaa ja museot saivat yhä enemmän tilaa esimerkiksi lehtikirjoittelussa, jolla haluttiin muokata ja antaa ohjeistusta museotyöntekijöiden ammattiin. Yleinen ihmisten vapaa-ajan muutos näkyi uusina vaatimuksina myös museoita kohtaan: yleisön tuntemus, museopedagogiikka, markkinointi ja viestintä. Nämä muutokset alkoivat näkyä enenemässä määrin sotien jälkeen.[117] Pitkän taidemuseouran tehneen, kulttuurineuvos, ylijohtaja Tuula Arkion mukaan nykyinen museomaailma on edelleen muuttunut totaalisesti verrattuna 1960–70-lukuihin: museoiden ympärille on tullut valtavasti lisää toimintaa.[118]

Museoliiton perustaminen vuonna 1923 oli alkua profession muodostumiselle. Se alkoi ensin antaa neuvontaa ja apurahoja museoiden hoitoon ja sitten kouluttaa museotyöntekijöitä. Neuvonta oli vilkkaimmillaan ennen toista maailmansotaa ja koulutus käynnistyi vuonna 1928 kurssilla museonhoitajille. Kurssien avulla muodostui ammatillinen valiojoukko museoalalle.[119] Kurssien

[114] Härö 2010, 131–132. Muinaistieteellinen toimisto sai perustamisv. vain yhden virkamiehen, valtionarkeologin, ja alusta lähtien turvauduttiin ulkopuolisiin avustajiin, vaikka vakinaiset virkamiehet osoittaututuivat tarpeellisiksi. Museotyöhön omistautumista toivottiin ja toimikunta saikin kaksi intendenttiä ja konservaattorin v. 1892. Esim. v. 1912 siellä oli kuusi virkaa. Uusien virkojen merkitys on arvioitu suureksi: U.T. Sirelius arvioi v. 1916 niiden aloittaneen uuden vaiheen Suomen antikvaarisessa tutkimuksessa (Härö 1984, 95).

[115] Museoiden perustamisvuodet: Pettersson & Kinanen 2010, 400; Maaseutumuseoista ks. Heinonen 2010. Museoita oli perustettu ennen itsenäistymistä n. 50; näistä useat olivat kotiseutumuseoita (nimitettiin myös maaseutumuseoiksi). Kaupungissa sijaitsevia museoita oli 26. Maaseutumuseoita ei pidetty ammatillisina ja niiden hoitoon annettiin ohjeita.

[116] Esim. 1930-l. kansatieteellisen osaston amanuenssin virkaa hoiti väliaikaisesti Kerttu Myllylä. Virkojen vaihtuessa v. 1936 nimitettiin ylimääräisiä apulaisia jatkamaan amanuenssin tointa: Esa Kahila, Riitta Kilpi ja Alli Suhonen. (Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomus (MTV) 1936–1940, 6).

[117] Levanto 1991, 217–219, 222.

[118] Tuula Arkion haastattelu 5.9.2007, KKA.

[119] Kinanen 2010, 64–65, 82–84; vrt. Annola 2011, 125–126. Museoliitto perustettiin ensimmäisillä museopäivillä museoiden keskusjärjestöksi edistämään museoiden toimintaedellytyksiä edunvalvonnalla, koulutuksella ja tiedotuksella. Se on yksi suomalaisen museolaitoksen tärkeimmistä vaikuttajista, kehittäjistä ja sitä yhdistävistä organisaatioista. Vrt. Amerikan museoliitto (American Association of Museums, AAM) perustettiin v. 1906 ja se kehitti eettiset ohjeet museotyöntekijöille ensin v. 1925 ja toisen kerran v. 1978 (Weil 1994, 253; MacDonald 1994).

neuvojina oli miesten seassa mukana liiton sihteeri Hulda Kontturi.[120] Näin myös naisen ammattitaito oli tunnustettua. Ammatillinen identiteetti alkoi muodostua kurssien avulla yhä enemmän ja instituutio vahvistui – Douglas puhuu instituution vakiintumisesta eli asettumisesta jonkinlaiseen tunnistettavaan muotoon.[121] Museoliitto yhdisti museoita ja teki ne tunnetuksi ammatillisena yhteisönä. Myös museopäivät, joita alettiin säännöllisesti järjestää 1920-luvulla, olivat museoalaa yhteen kokoava voima.[122]

Museoliitto oli läheisessä yhteydessä Muinaistieteellisen toimikunnan kanssa, ja samat miehet toimivat molemmilla tahoilla. Esimerkiksi liiton ensimmäinen puheenjohtaja, Julius Ailio, oli myös Kansallismuseon esihistoriallisen osaston johtaja, kuten myös seuraaja Aarne Äyräpää. Myös C. A. Nordmanin ja Niilo Valosen nimet näkyvät molemmissa ryhmittymissä. Liiton puheenjohtajat tulivat vasta 1970-luvulla toimikunnan ulkopuolelta (Liite 3.). Liiton kurssienkin järjestämiseen osallistui miehiä toimikunnasta, kuten Äyräpää ja Nordman.[123] Nämä miehet olivat kiinnostuneita myös kansainvälisestä museotoiminnasta.

Suomalaisia museoita ei kehitetty eristyksissä, vaan mallia otettiin Euroopasta ja Yhdysvalloista. Jo ensimmäisiä museoita perustettaessa huomioitiin esimerkiksi Saksan, Ruotsin ja Iso-Britannian museot. Oppia otettiin erityisesti 1900-luvun alkupuolella, kun museoala oli jo jonkin verran organisoitunut, ja alettiin ajatella museotyöntekijän ominaisuuksia ja tehtäväkenttää sekä yleisön vaatimuksia.[124] Myös Iso-Britanniassa museoilta alettiin vaatia enemmän näihin aikoihin ja professio kehittyi.[125]

1920–1930-luvut olivat uudenlaisen museon etsimisen aikaa – ajatus tuli Yhdysvalloista. Nykymuseoksi kutsuttu MoMA (Museum of Modern Art) perustettiin vuonna 1929 New Yorkiin. Huomionarvoista on, että sen perustajina oli kolme naista – tosin ensimmäinen johtaja oli mies, koska naiset eivät vielä kuvitelleet voivansa olla johdossa.[126] Naiset olivat kuitenkin päässeet

[120] Kinanen 2010, 67, 100. Muita neuvojia Kontturin lisäksi olivat Nils Cleve ja Esa Kahila, keskushallituksen varajäsen ja muinaistieteellisen toimikunnan arkkitehti A.W. Rancken ja arkkitehti Toivo Anttila.
[121] Douglas 1986, 111.
[122] Kinanen 2010, 86–88. Tosin liitto käsitti vain kulttuurihistorialliset museot 1950-l. asti, jonka jälkeen siihen liittyivät ensin taidemuseot ja sitten luonnontieteelliset museot. Taidemuseoilla oli omat museopäivänsä v. 1953 lähtien, joiden järjestämisen Museoliitto otti vastuulleen v. 1981, mikä osoitti liiton profiloitumista kaikkien museoiden liitoksi; luonnontieteelliset museopäivät siirtyivät edelleen Museoliitolle v. 1992.
[123] Kinanen 2010, 67, 86.
[124] Vilkuna 2010, 29–30; Kostet 2010, 22–26. Suomen ensimm. paikallismuseoon (Raahe, perustettu v. 1865) keräilijä, matkailija Carl Robert Ehrström otti mallia Euroopan suurkaupunkien museoista. Ehrströmin ystäväpiiriin kuuluivat Snellman, Topelius ja Lönnrot, ja heitä yhdisti vahva aatteellinen perusta.(Kostet 2010, 26).
[125] Macleod 2007, passim.
[126] Rönkkö 1999, 121; Taylor 1994, 13–15; Danilov 2005, 90. Taiteenkeräilijänaiset olivat tekstiilitehtailijan tytär Lillie P. Pliss, taideopettaja Mary Quinn Sullivan ja Abby Aldrich Rockefeller, joka oli perinyt taideharrastuksen isältään. Myöhemmin tukijaksi tuli myös Mrs. Simon Guggenheim.

taidemuseomaailman kärkipaikoille. Myös Suomessa naiset perustivat museoita, vaikkakin pienemmässä mittakaavassa. Esimerkiksi Kirjailija Maila Talvio (1871–1951) perusti Hartolaan Itä-Hämeen museon vuonna 1929,[127] ja Kristiinankaupungin Lebellin kauppiaantalon museon perusti Tyra Borg (1872–1948) vuonna 1936.[128]

Yhdysvaltojen vaikutus näkyi muun muassa Ateneumin kehityksessä. Museo sai osansa lehtikritiikistä 1910-luvulla, jossa puututtiin vähäisiin aukioloaikoihin ja siihen, että taide oli vain pienen eliitin ylellisyyttä.[129] Museoliitossakin työskennellyt, Ateneumin intendentti Gustaf Strengell ylitti Atlantin vuonna 1923 ja huomautti, että yleisö tuli ottaa enemmän huomioon Suomessa. Hän ruoti Suomen museoiden jälkeenjääneisyyttä ja museojohtajia, jotka olivat enimmäkseen tiedemiehiä, joiden mielenkiinto oli kokoelmien kartuttamisessa ja tutkimisessa. Drake nimittääkin 1890–1930-luvuilla työskennellyttä museosukupolvea tieteellisyyttä korostaneiksi vanhoiksi herroiksi. Seurauksena Ateneumin aukioloaikoja pidennettiin, alettiin järjestää esittelyitä ja intendentin tuli olla paikalla avoinnaoloaikoina.[130]

Museotyön profiilia alettiin pohtia yhä enemmän ja 1950-luku oli vilkasta kehityksen aikaa: uusia museoita perustettiin paljon, näyttelyitä uusittiin ja lisättiin ja tekniikkaa uudistettiin.[131] Vaatimukset museoita ja kokoelmia kohtaan kasvoivat edelleen, ja niistä huolehtiminen ja esittäminen vaativat yhä enemmän ammatillista osaamista.[132] Kun aiemmin huolehdittiin yleisöystävällisyydestä, seuraava huolenaihe oli henkilökunnan ammatillisuus. Vuonna 1947 *Museoliitto Museiförbundet* -lehdessä kirjoitettiin Suomen museoliittoon kuuluvien paikallismuseoiden toiminnasta seuraavasti:

> ”Turku oli kauan ainoa Helsingin ulkopuolella oleva kaupunki, jonka museolla oli ammattiinsa pätevä museonhoitaja. Vuonna 1944 sai Vaasan museo asiantuntevan hoitajansa ja tänä vuonna on jälleen kaksi museota, nim. Oulun ja Kuopion museot ovat saaneet museotyöhön perehtyneet hoitajat. Tosin näistäkin toinen toimii vain muutaman tunnin työvelvollisuudella. Kun 65 paikallismuseosta vain neljällä on tehtäviensä tasalla olevat hoitajat on ymmärrettävää, että museoiden antamiskyky on vähäinen.”[133]

[127] Heinonen 2010, 157.
[128] Lebellin kauppiaantalo, merkkihenkilöitä, [http://edu.krs.fi/museo/suomi/lebell/lebell_merkkihlot.html]. Borg oli määrätietoinen ja sinnikäs nainen. Hän tarkisti itse kaikki hankinnat, jotta hänen perusajatuksensa museosta toteutuisi: ”tyylihistoriallinen museo joka kuvastaa porvarisperheiden elämää”. Avustajana oli Arne Appelgren v. 1988 asti.
[129] Levanto 1991, 217–219.
[130] Levanto 2010a, 99–100; ks. myös Rönkkö 1999, 34–35; Levanto 1991, 222–224. Yhdysvaltoja on pidetty museoalan johtajana ja uudistajana vuosisadan vaihteesta lähtien. Yleisöystävällisyyttä oli pidennetyt aukioloajat, kunnolliset luettelot, hyvä opastustoiminta, pieniä ja laajoja julkaisuja, kausijulkaisut, lapsiin kohdistuva toiminta.
[131] Rönkkö 2010, 248; Palviainen 2010, 321.
[132] Pettersson 2010, 184. Esim. taide-elämän yleinen organisoituminen ja suuret kävijämäärät asettuvat 1960–1970-l. (Rönkkö 1999, 28).
[133] Kinanen 2006-2007c. Kinasen mukaan kirjoittaja on luultavasti Museoliiton päätoiminen sihteeri Hulda Kontturi.

Sotien jälkeen alkoikin uusi aika koko museoinstituutiossa ja museoammatilliset virat lisääntyivät.[134] Säännöstelyn päättyessä 1950-luvulla alettiin vähitellen perustaa vakituisia museovirkoja ympäri maata. Suomessa museoiden hallintoa ja rakennetta uudistettiin ja henkilökunnan määrällinen kasvu alkoi 1950–1960-luvuilla, mikä on suoraan suhteessa profession hajauttamiseen, työnimikemäärien kasvuun.[135] Kinasen mukaan maamme kahdessatoista museossa oli vakituista henkilökuntaa yhteensä 21 vuonna 1945, ottamatta huomioon pääkaupungin vanhimpia museoita (Kansallismuseo, Ateneum ja Helsingin yliopiston museo), joista vain kolme voidaan katsoa ammatillisiksi. Kymmenen vuoden kuluttua vakinaisen henkilökunnan määrä oli vastaavasti 47 henkilöä, joista kymmenen oli ammattilaisia. Henkilökunnan määrä kasvaa koko ajan, mutta ammatillisen henkilökunnan määrä huomattavasti hitaammin.[136] Myös Museoliiton työmäärä ja henkilökunta kasvoivat ja liitto jatkoi edelleen neuvontaansa – neuvojina olivat nyt vain miehet.[137] Liitto alkoi myös muodostaa työryhmiä ajankohtaisia teemoja pohtimaan, mikä osaltaan kertoo museoalan kehityksestä.[138]

Museoiden professionaalistuminen alkoi toden teolla mainitussa yliopiston ja museoinstituution erkaantumisessa. Vaikka varsinainen museoalan koulutus tuli vasta 1980-luvulla, voidaan ammatillisesta museotyöstä puhua jo sotien jälkeen 1960–1970-luvuilla, kun tilannetta verrataan ennen sotia olleeseen hajanaiseen professioon.[139] Rönkön mukaan juuri 1960-luvulla alkoi voimakas ammatillistuminen, jolloin museo arkipäiväistyi ja instituutio virkamiesmäistyi – korkeakoulututkinnon suorittaneiden määrä kasvoi.[140]

Museoiden viroista kiinnostuttiin juuri 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussa, ja tehtiin kartoituksia. Museoliitto ja valtio kiinnostuivat museoiden kehittämisestä ja yleinen kulttuurin tukeminen kasvoi, muun muassa opetusministeriön tuki alkoi. Intendentti, FT, professori Olli Valkonen toteaakin, ettei aiemmin ollut rahaa museoille.[141] Filosofian lisensiaatti Marja Supisen mukaan museomaailma oli nousussuhdanteessa erityisesti 1970-luvulla, kun Suomi vaurastui, ja uusia virkoja ja tehtäviä perustettiin.[142] 1980–luvulla uudistuksia tuli vielä lisää, kun

[134] Levanto 1991, 228; vrt. Vilkuna 2010, 33. Museoammatillisilla viroilla tarkoitan tieteellisen koulutuksen saaneita. Sodan aikana kulttuurinen toiminta ei kuitenkaan täysin pysähtynyt: näyttelyitä järjestettiin ja ne tukivat ja kannustivat sekä rintamalla olleita että kotiin jääneitä.
[135] Pettersson & Kinanen 2010, 412–414.
[136] Kinanen 2006–2007a.
[137] Kinanen 2010, 84. Liiton neuvojia olivat nyt maisterit Antti Rytkönen, Pekka Manninen ja Jorma Heinonen.
[138] Kinanen 2010, 74–75.
[139] Vilkuna 1998, 193.
[140] Rönkkö 2010, 259.
[141] Olli Valkosen ja Leena Peltolan haastattelu 30.1.2007, KKA; Pettersson 2010, 186, 191.
[142] Marja Supisen haastattelu 4.7.2007, KKA.

taidemuseopolitiikka oli uudelleenmietinnän kohteena.[143] Tällöin museoasiain neuvottelukunnan taidemuseojaostoon kuului kolme naista ja neljä miestä.[144]

Tutkimuksesta *Kertomus Suomen museoliiton jäsenmuseoiden toiminnasta* vuodelta 1964 selviää, että tieteellisesti koulutettua henkilökuntaa on 15,5 kolmessatoista museossa.[145] Tilastossa on myös mainittuna suluissa tyydyttäväksi katsottava tilanne. Jokaisessa mainitussa museossa henkilökuntaa haluttaisiin lisätä, jolloin sitä olisi yhteensä 42 eli noin kolme kertaa todellinen määrä. Kinasen mukaan vuosi selvityksen jälkeen henkilökuntaa oli jo 121, joista ammatillisia 27.[146] Henkilökunnan lisäys otettiin siis tosissaan ja se toteutui ainakin osittain.

Opetusministeriökin tuli mukaan henkilökunnan tarkkailuun. Se perusti myös vuonna 1964 muinaismuistohallinnon organisointitoimikunnan, jossa oli kaksi museonaista. Mietinnössä vuonna 1970 huomioitiin henkilöstön kasvun takia tarvittavat valtionavut kunnallisille ja yksityisille museoille. Selvityksen mukaan tieteellisen museokoulutuksen saanutta henkilökuntaa on, Kansallismuseota lukuun ottamatta, kaikkiaan kolmessatoista museossa, joista seitsemässä useampia kuin yksi. Virkojen kokonaislukumäärä on 23. Tällöin museot olivat tulleet yhä tärkeämmäksi yhteiskunnalle ja niitä kehitettiin monenlaisilla selvityksillä ja opetusministeriöön otettiin museoasiantuntija.[147]

Määrien kehitystä tarkkailtiin taas vuonna 1967, kun Museoliitto kartoitti tieteellisen museohenkilökunnan ja virkojen määrää pääsihteeri Riitta Heinosen toimesta. Muistion mukaan museoiden palveluksessa olevan tieteellisesti koulutetun henkilökunnan määrä on erittäin vähäinen: virkoja oli 39 pois lukien Kansallismuseo. Historiallisissa keskusmuseoissa oli kolmetoista virkaa (Kansallismuseossa seitsemäntoista, suluissa kahdeksantoista), alue- ja kaupunkimuseoissa oli seitsemän virkaa ja erikoismuseoissa kolme virkaa. Taidemuseoista Ateneumissa oli neljä (”+2”) virkaa ja muissa taidemuseoissa yhteensä seitsemän virkaa. Ylipäätänsä koko 1960-luvun kuluessa

[143] Rönkkö 1999, 28.
[144] Vilkuna 2010, 38–39. Taidemuseojaostoon kuuluivat puheenjohtaja, museonjohtaja Markku Lahti, jäseninä museonjohtaja Jouko Heinonen, taidemaalari Olavi Hurmerinta, museonhoitaja Eini Karjalainen, museonjohtaja Marketta Seppälä, intendentti Olli Valkonen, sihteerinä museonjohtaja Mariliina Perkko. Luonnontieteellisten museoiden neuvottelukunnan jaostossa oli vain miehiä.
[145] Kinanen 2006-2007c. Mainittuina olivat: Turku 1+2 (1+3), Uusimaa (Helsinki, Tammisaari, Loviisa?) 1+1 (1+2), Tampere 1 (1+2)Pori 1 (1+2), Etelä-Häme (Hämeenlinna ja Lahti) 2,5 (2+4), Vaasa (+ Kokkola tai Seinäjoki) 1+1 (1+3), Oulu (+Kajaani)1 tai 2 (1+2), Peräpohjola ja Lappi (Tornio, Rovaniemi) – (1+1), Joensuu 1 (1+2)Kuopio – (1+2), Jyväskylä 1+1 (1+2), Etelä-Savo (Mikkeli, Savonlinna) – (1+1), Lappeenranta (+Kotka) – (1+2).
[146] Vilkuna 2010, 28; Kinanen 2006–2007a. Vilkuna huomauttaa, että v. 1945 puuttuu Helsingin kaupunginmuseon väki, koska seuraavana vuonna museossa oli kolme vakituista työntekijää, joista kaksi oli ammattilaisia.
[147] Vilkuna 2010, 34–36. Toimikunnaan puheenjohtaja oli opetusministeriön kansliapäällikkö Heikki Hosia ja jäseniä valtionarkeologi Nils Cleve, Muinaistieteellisen toimikunnan osastonjohtajat Riitta Pylkkänen, Hilkka Vilppula ja Helmer Salmo, Helsingin yliopiston kansatieteen professori ja Suomen museoliiton puheenjohtaja Niilo Valonen sekä valtiovarainministeriön virkamiespalkkatoimiston hallitussihteeri Sakari Sippola.

täytettiin noin kymmenkunta vakinaista virkaa ja ilmeisesti kartoituksesta viisastuneina, 1970-luvun kolmena ensimmäisenä vuotena täytettiin jo ainakin 25 virkaa.[148] Halu museoammatillisen henkilökunnan kasvattamiseen oli ilmiselvä ja näin myös naiset pääsivät mukaan, koska tarvetta oli.

Museotoimen aluehallintokomitean mietintö valmistui vielä vuonna 1973, jossa vakinaisen henkilökunnan (hallinnollinen ja tieteellisesti koulutettu henkilöstö) määrät ovat vuodelta 1971: kunnalliset ja niitä vastaavat museot 52, tärkeimmät kaupunki- ja seutumuseot 35, valtakunnalliset ja muut erikoismuseot 27 ja luonnontieteelliset museot 44; yhteensä 158.[149] 1960 – ja 1970-luvuilla museoita kehitettiin ylhäältäpäin, ja Museoliiton neuvonta oli tehnyt tehtävänsä ja väheni huomattavasti 1970-luvulla. Tällöin erilaiset koulutukset kuitenkin lisääntyivät ennakoiden museologian tuloa yliopistoihin.[150] Suuri kasvu henkilökunnassa tapahtui 1980-luvulla ”Big bangin” jälkimainingeissa: vuonna 1985 henkilökuntaa oli 730, joista ammatillisia jo 336.[151]

Myös ammattinimikkeiden lisääntyminen kertoo alan kehityksestä kasvun myötä. Vuosina 1945–1950 nimikkeitä oli kuusitoista.[152] 1960-luvun alkupuolella tulee seitsemän uutta nimikettä ja siitä viisi vuotta eteenpäin kaksitoista. 1970-luvulla nimikkeet kasvavat erityisen paljon: heti alkupuoliskolla niitä tulee lisää 25. Mielenkiintoista on, että tällöin nimikkeisiin lisätään ”museoemäntä”, joka voi osaltaan kertoa naisistumisesta.[153] Museoisäntä -nimityskin löytyy joistain, yleensä miehekkäiden aiheiden museoista.[154] Nykyään museoalan nimikkeitä on lähes 200, joista yleisimmät ovat tutkija, amanuenssi ja konservaattori.[155]

[148] Kinanen 2006-2007c. Muistio oli liitteenä kirjeelle osoitettuna Muinaismuistohallinnon uudelleenorganisoimistoimikunnalle vastauksena pyydettyihin tietoihin.
[149] Kinanen 2006-2007c. Mietintöä valmisteltaessa lähetettiin museoiden toimintaa kartoittava kyselylomake kaikille museoille, jotka oli esitelty Museoliiton julkaisussa *Suomen museot* (1969). Lisäksi lähetettiin ns. maakunnallisille keskusmuseoille 20 lomaketta, jotka pyydettiin toimittamaan alueellaan toimiville museoille, joita ei ole esitelty em. julkaisussa (tällä tavoin toimitettiin lomake n. 150 museolle). Ed. lisäksi 25 lomaketta postitettiin eri tavoin tietoon tulleille paikallismuseoille. Kaikkiaan lomake lähetettiin 375 museolle. Vastauksia tuli 316 kpl.
[150] Kinanen 2010, 84–85, 90; Vihavainen 2003, 46. Esim. Joensuussa järjestettiin Pohjois-Karjalan kuntien yhteyshenkilöille kaksipäiväinen kurssi näyttelyiden järjestämisestä v. 1980 järjestäjinä Joensuun taidemuseo, Pohjois-Karjalan kesäyliopisto ja Pohjois-Karjalan läänin taidetoimikunta. Tarkoituksena oli saada kuntiin ja järjestöihin soveliasta henkilökuntaa kiertonäyttelytoiminnan järjestämiseksi. Kurssilla käytiin läpi näyttelytiedottamista, tilojen suunnittelua, turvallisuutta, teosten käsittelyä, näyttelyiden esillepanon periaatteita ja opastusta. (Vihavainen 2003, 47).
[151] Kinanen 2006-2007a.
[152] Pettersson & Kinanen 2010, 413. Nimikkeet olivat amanuenssi, intendentti, kassanhoitaja, lipunmyyjä, kirjastonhoitaja, kokoelmien luetteloija, konservaattori, lippukassa, museonhoitaja, museonhoitajan apulainen, museonjohtaja, siivooja, toimistoapulainen, vahtimestari, vartija/valvoja, luetteloija.
[153] Pettersson & Kinanen 2010, 413–414.
[154] Esim. Ilmatorjuntamuseo, [http://www.ilmatorjuntamuseo.fi/page.php?page=tiedot]; Lusto, Suomen metsämuseo, [http://www.lusto.fi/yhteydet.html].
[155] Af Hällström 2007, 17, 26, 30.

Iso-Britanniassa voidaan nähdä samanlainen kehitys toisen maailmansodan jälkeen: työvoiman erkaantumisen ja erikoistumisen historiallinen prosessi, joka näkyy myös museoissa.[156] Esimerkiksi 1950- ja erityisesti 1960-luvulla kuraattorin tehtävä on pirstaloitunut suuremmissa instituutioissa uusien spesialiteettien myötä: konservointi, suunnittelu, koulutus ja johtaminen.[157] John Murdochin mukaan tämä on tehnyt kuraattorin ammatin määrittelystä vaikeaa.[158]

1900-luvun aikana tapahtui museoiden ammatillinen kehitys, kun seuraavat kaksi sukupolvea, Draken määrittelemät ”korkeaa museoetiikkaa ja työmoraalia ylläpitäneet tuhattaiturit” (1930–1960) ja ”erikoistuneet ammattilaiset” (1960–1990) ottivat ohjat käsiinsä. Myös naisia alettiin hyväksyä molemmissa sukupolvissa osaksi museoinstituutiota myös itsenäisesti työskentelevinä, koska henkilökunnan lisäys oli niin suurta.

Naisten mukaantulo museoihin

Naisten elinpiiri alkoi muuttua jo 1800-luvulla: he pääsivät julkiseen tilaan ja kuluttamaan. Kortelaisen mukaan uusi tavaratalo ja taidemuseo olivat naisille kuuluvia paikkoja. Julkiset museot kokivat suuren nousukautensa samaan aikaan tavaratalojen kanssa 1800-luvulla. Niiden kulttuuri ja yleisö naisistui ja ne olivat naisten elämyksiä ja vapautta kunnioittavia paikkoja, kuten tavaratalot ja kirjastot. Johto pysyi kuitenkin molemmissa miehisenä.[159]

Ensimmäisiä museonaisia oli jo 1800-luvun lopulla. Heidän asemaansa vaikutti sekä yhteiskunnallisen äitiyden ajatus että sukujärjestelmä. Tämä oli jäänne 1800-luvun virkamiesperheissä toteutetusta työnjaosta, jossa perheenjäsenet avustivat isää. Tämä asetelma siirtyi myöhemmin myös naisten ansiotyöhön, sillä naistyöntekijät olivat usein miesten avustajia ainakin alku-urallaan.[160] 1800-luvulla sukujärjestelmän vaikutus oli siis suuri. Maritta Pohls on kirjoittanut sen vaikutuksesta postinaisten töihin: erityisesti varsinaisiin virkoihin nimitetyillä naisilla oli sukulainen postissa. Sukulaisuus edisti selvästi työn saantia.[161] Myös yliopistomiesten vaimot pääsivät muita naisia helpommin kulttuuripiireihin miestensä kautta ja olivat

[156] Pearce 1993, 118–119.
[157] Cossons 1994, 238–239. Kuraattori on Suomessa saanut vastineeksi nimikkeet intendentti tai amanuenssi; se vastaa näyttelykäytössä teatterin ja elokuvan tekijää (Rönkkö 2007, 268).
[158] Murdoch 1994, 142.
[159] Kortelainen 2005, 191–192, 259, 262. Tavaratalo -nimitys tulee esiin myös 1980-l., kun museoiden imagoa haluttiin uudistaa, eikä niiden haluttu olevan ”paikalleen jähmettyneitä menneisyyden tavarataloja” (Kinanen 2010, 80–81).
[160] Ollila 1998, 42–43; Annola 2011, 160. Esim. Marta Hirnin äiti Karin Hirn oli miehensä, kulttuurivaikuttaja Yrjö Hirnin taustakirjoittaja, kirjeenvaihdosta huolehtija ja arvostelija sekä samalla perheenemäntä ja äiti. Vaimon kuolema v. 1943 olikin raskas paikka aviomiehelle. (Kiianmies 2010, 11).
[161] Pohls 1994, 202–204.

yhteiskunnallisesti aktiivisia.[162] Joitain korkeammassa asemassa olevia naisia saattoi päästä museoasioihin mukaan jo 1800-luvun lopulla.[163] 1900-luvun alussa museoista löytyy harvoin naisten nimiä, mutta esimerkiksi Maarianhaminan museonhoitaja on ”rouva Laura Sundel”.[164]

Ateneumin taidemuseo on tutkimuksessani tärkeä esimerkki sekä museotyön muutoksesta että naisistumisesta.[165] Ateneum oli taidemuseona hallitseva vielä sotien jälkeenkin, jolloin siellä alkoi työskennellä paljon naisia. Ateneumissa ei ollut päätoimisia virkailijoita vielä 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä, vaan työt hoidettiin Taideyhdistyksen valitsemien luottamushenkilöiden avulla. Itsenäisyyden alkupuolella Suomen taidemuseoissa oli kolme virkaa ja ne kaikki olivat miesten hallussa Ateneumissa.[166] Arkkitehti ja taidehistorioitsija Gustav Strengell oli ensimmäinen varsinaista museotyötä tehnyt Ateneumin intendentti (1914–1918). Hänen seuraajansa, taidehistorian tohtori Torsten Stjernschantz, valmistautui museoalalle ja tutustui matkoillaan museoihin. Hänen aikanaan Ateneumissa voidaan nähdä museoprofession kehitystä. Ateneumiin palkattiin vuonna 1924 ensimmäinen puolipäiväinen amanuenssi, joka hoiti Stjernschantzin kehittämää ammattikirjastoa. Ensimmäinen nainen, Aune Lindström, palkattiin amanuenssiksi vuonna 1928.[167]

Ateneumin toiminnassa tapahtui suurta kehitystä 1950-luvulla, kun museon vakinaisten toimihenkilöiden määrä kasvoi kuuteen.[168] Amanuensseina aloittivat Salme Sarajas-Korte vuonna 1950 ja Leena Savolainen[169] (myöhemmin Peltola) vuonna 1952. Amanuenssi Lindströmistä tuli intendentti vuonna 1952 Stjernschantzin jäätyä eläkkeelle. Vuonna 1953 nimettiin myös uusi

[162] Rassi 2010, 76.
[163] Esim. Turun historiallisen museon perustamiskomiteassa oli mukana C. Armfeltin kassanhoitajasijaisena seurapiirirouva Fredrika Olivia (Vivi) Malm (1837–1894) (Drake 1995 19–20).
[164] Lukkarinen 1917, 60.
[165] Ateneumin taidemuseon historiasta ks. esim. Pettersson 2008; Rönkkö 1999.
[166] Palviainen 2010, 321. Luottamushenkilöt olivat taiteenharrastajia, jotka olivat vakinaisesti esimerkiksi yliopiston, senaatin tai liike-elämän palveluksessa tai itsenäisiä ammatinharjoittajia, kuten arkkitehtejä tai taiteilijoita. Itsenäisyyden alussa intendentti oli Torsten Stjernschantz 1919–1962, amanuenssi Bertel Hinze ja konservaattori Eric O.W. Ehrström (1881–1934). Viimeisen vaimo, taidemaalari Olga Gummerus-Ehrstöm (1876–1938) auttoi miestään ainakin v. 1914 puhdistaen maalauksia ja kortistoiden (Reijonen 2010, 296–298, 307–308).
[167] Valkonen 1991, 64–71; Levanto 1991, 219–220, 224. Strengell oli uudenlainen museomies: mm. laaja-alainen ja kansainvälisesti orientoitunut. Valkonen huomauttaa, että Taideyhdistyksen vuosikertomukset eivät mainitse amanuenssin virkaa ennen suurta reformivuotta 1935. Hän arvelee, että tehtävää pidettiin niin sivutoimisena kuin se varmaan palkkaukseltaan olikin. Ensimm. intendentti B.O. Schauman oli ollut yliopiston kirjaston amanuenssi; hän luopui palkallisesta työstä hoitaakseen palkatonta intendentin virkaa. Seuraava intendentti Waenerbergkaan ei ollut varsinainen museomies. (Levanto 1991, 214–215; Reijonen 2010, 291–292).
[168] Pauliina Kinasen tekemässä museotilastossa Ateneumin museoammatillisen henkilökunnan määrä on kolme ja vakinainen henkilökunta on yhteensä viisitoista v. 1948, kun taas v. 1954 vakinaista henkilökuntaa oli kuusi v. 1969 asti, jolloin määrä nousi seitsemään ja seuraavana vuonna kymmeneen. V. 1974 henkilökunnan määrä oli jo 27. Ammatillinen henkilöstö on mainittuna v. 1981, jolloin määrä oli viisi (yhteensä 23). (Kinanen 2006-2007b).
[169] Leena Savolainen (myöh. Peltola) (1921–2008) oli Ateneumin ylimääräinen amanuenssi v. 1952, vakinainen II amanuenssi v. 1955, I amanuenssi v. 1968, apulaisintendentti v. 1970 (Valkonen 1991, 77).

apulaisintendentin virka, johon valittiin taidekriitikko Einari Johannes Vehmas (1902–1980).[170] Lindströmin aikana näyttelyt lisääntyivät ja kansainvälistyivät, esimerkiksi ulkomaisen taiteen *ARS*-traditio alkoi vuonna 1961. Olli Valkosen mukaan juuri Lindströmin aikana tapahtui Ateneumin taide-elämän laajentuminen ja aktivoituminen, johon liittyi myös uusi, tehokas tiimi: Lindström, Vehmas, Sarajas-Korte ja Savolainen (Peltola).[171] Sarajas-Korte kertookin kuinka uusien nimitysten jälkeen Ateneumiin alkoi kunnolla muodostua vuorovaikutuksellinen työyhteisö.[172] Vahvaan kehitysvaiheeseen kuului vielä leikearkiston hoitajan ja toimistoapulaisen palkkaaminen sekä konservaattorin toimen vakinaistaminen. Koko museon henkilökunta, valvojat ja yövartijat mukaan lukien, oli noussut kahteenkymmeneen. Ryhmävalokuvassa noin vuodelta 1960 henkilökuntaa on neljätoista, joista naisia on yhdeksän.[173]

Leena Savolainen (Peltola) tuli Ateneumiin vuonna 1952 ja teki siellä pitkän museouran. Tässä Savolainen tutkii Espoon modernin taiteen museon (EMMA) näyttelyn tauluja vuonna 2006. Hänen ammattitaitoaan arvostetaan.[174]

Lindström jäi eläkkeelle vuonna 1969, jolloin Ateneumissa oli jo 28 museoammattilaista – kehitys vuodesta 1928 oli valtava.[175] Sakari Saarikivi[176] valittiin uudeksi intendentiksi. Seuraavakin intendentti oli mies vuonna 1978: Olli Valkonen[177]. Vaikka johtajat olivat miehiä, edelleen henkilökunta naisistui 1960–1970-luvuilla. Vuonna 1975 koko henkilökunnassa oli yhdeksän miestä ja 24 naista.[178] Vuonna 1979 naiset olivat edelleen enemmistönä.[179]

Työtehtävät erkaantuivat henkilökunnan lisääntyessä. Valkosen mukaan 1950-luvun alun henkilöstön lisäys toi tarkoituksenmukaisen työnjaon toimintaa suunniteltaessa ja toteutettaessa.[180]

---

[170] Suomen Taideakatemian säätiön toimintakertomukset (STA) 1953, KKA. Virallisesti Suomen Taideakatemian hallitus valitsi Lindströmin 8.4.1954 kolmesta hakijasta. Vehmaskin valittiin kolmesta hakijasta. Molemmilla oli kahden v. koeaika.

[171] Valkonen 1991, 72–73. Muita intendentiksi pyrkiviä Lindströmin ohella olivat fil. tri Sakari Saarikivi ja fil.tri. Jouko Tolvanen. Tolvanen päätyi intendentiksi Lahden historialliseen museoon v. 1956. Ateneumin intendentit ennen Lindströmiä ks. Liite 6.; Rönkkö 1999, 69–74.

[172] Salme Sarajas-Kortteen haastattelu 1.3.2007, KKA.

[173] Ojanperä 2010, 166–167, valokuva s. 192.

[174] Valokuva: ”Leena Peltola tutkii Espoon modernin taiteen museon tulevia näyttelytöitä”. Kaleva, [http://www.kaleva.fi/uutiset/kulttuuri/emma-suosii-modernismia/86257/].

[175] Olli Valkosen ja Leena Peltolan haastattelu 30.1.2007, KKA. Bertel Hintze oli valittu intendentin rinnalle toiseksi ammattilaiseksi v. 1925. Lindström tuli hänen tilalleen, kun Hintze siirtyi uuden Taidehallin johtoon (Rönkkö 1999, 77). Ainakin Hanne Selkokari tutkii tällä hetkellä Aune Lindströmiä.

[176] Sakari Saarikivi (1911–1985) oli taidehistorioitsija, kriitikko ja Ateneumin intendentti. Hän tuli töihin v. 1958 Valistusosastolle, jossa oli ensimm. päällikkö v. 1967 asti. Tämän jälkeen hän toimi Jyväskylän taidehistorian professorina, josta siirtyi johtamaan Ateneumia v. 1969 Lindströmin jälkeen.

[177] Olli Valkonen (1924-) oli Ateneumin intendentti (1978–1990), taidekriitikko ja taidehistorioitsija. Hän vaikutti Suomen Taideakatemian Näyttely- ja tiedotusosaston (ent. Valistusosasto) asiamiehenä (1956 - 1978) ja Ateneumin intendenttinä sotien jälkeisen taidemuseolaitoksen kehitykseen ja hän edisti suomalaisen modernismin hyväksyntää.

[178] STA 1975, KKA. Miehiä olivat sihteeri-taloudenhoitaja, yövartijat ja vahtimestarit.

[179] STA 1979, KKA.

Riitta Ojanperän mukaan 1950-luvun museon asiantuntijoiden toimenkuvat jakautuivat kirjallisiin, taidehistoriallisiin ja museaalisiin tehtäviin keskittyviin tehtäväkuviin ja toisaalta ”taiteilijoiden kanssa seurusteleviin” nykytaidetoimijoihin. Vehmas ja Savolainen (Peltola) kuuluivat jälkimmäisiin. Leena Peltola vahvistaa tällaisen tehtävien jaon ja lisää, että he myös kiersivät näyttelyitä yhdessä. Peltolan mukaan Lindström ja Sarajas-Korte hoitivat edustustehtävät. Ripustus tehtiin naisvoimin yhdessä Lindströmin, Sarajas-Kortteen ja Savolaisen kanssa. Ojanperä puhuu jo tässä vaiheessa asiantuntijoista, jolloin museotyö oli jo monipuolisempaa ja siinä tarvittiin ammattitaitoa. 1960-luvun vaihteen jälkeen Vehmas alkoi toimia taidemesenaatti Sara Hildénin taiteellisena neuvonantajana.[181] Akateeminen ja mesenaattilinja sulautuivat vähitellen yhteen ammatillistumisen myötä, jossa tärkeinä linkkeinä olivat Rönkön mukaan Vehmas ja Savolainen.[182]

Tuula Arkio[183] kertoi jaetuista tehtävistä, että ensimmäinen ja toinen amanuenssit hoitivat näyttelyt. Toinen amanuenssi oli ainakin alkuun apulaisen roolissa, joka avusti näyttelyissä ja teki yleensä kaikkea mahdollista, kuten luetteloita ja kuljetuksia. Tämä kertoo, että Ateneumiin tarvittiin lisäavustajia kasvavan työmäärän tuloksena. Vaikka nimike oli amanuenssi, oli työntekijä oikeastaan vain apulaisen asemassa – juoksutyttönä. Ensimmäisellä amanuenssilla oli ostolautakunnan sihteerin tehtävät. Arkion ensimmäinen työ museossa oli huonekalujen maalaus. Hän oppi museotyöstä kollegansa Leena Savolaisen ja Salme Sarajas-Kortteen kanssa. Aluksi Arkio oli Savolaisen avustaja ja seurasi sivusta saaden vastuuta pikkuhiljaa enemmän. Leena Savolainen hoiti näyttelyiden ripustukset; hän oli Ateneumin omien kokoelmien ripustaja. Ripustaminen oli Arkion mielestä vaativaa ja vaikeaa työtä.[184] Salme Sarajas-Korte kertoo työtehtävien jakautumisesta, että Aune Lindström oli taiteen sanan lähettiläs, Leena Savolainen hankki taidetta ja ripusti, kun taas hän itse oli tutkija. Kaikilla oli hänen mukaansa oma paikkansa yhteisössä.[185] Näin myös Ateneumissa työtehtävät jakautuivat pikkuhiljaa, kun tekemistä ja työntekijöitä tuli lisää. Tavallaan kyseessä oli oravanpyörä museoiden kehityksessä ja laajentumisessa: enemmän tekemistä, enemmän työntekijöitä, enemmän työtehtävien jakamista. Enää pelkkä yksi museonhoitaja ei voinut tehdä kaikkea.

---

[180] Valkonen 1991, 76.
[181] Ojanperä 2010, 168–173. Monet Ateneumin taidemuseon henkilökuntaan kuuluvat olivat myös taidekriitikkoja, mikä oli tavallista 1950-l. ja myöhemminkin ainakin Ateneumin ja Suomen Taideakatemian Valistusosaston henkilökunnan keskuudessa. Lindström, Sarajas-Korte, Saarikivi ja Valkonen olivat lehtikriitikkoja.
[182] Rönkkö 1999, 82–83, 250–251.
[183] Tuula Arkion haastattelu, KKA; Arkio, Tuula, [http://www.kuva.fi/attachments/Arkio.pdf]; Valkonen 1991, 81; Rantala ea. 2004. Arkio (1943-) valmistui ylioppilaaksi v. 1962 ja oli v. 1964–65 Gallen-Kallela museon amanuenssina. Hänestä tuli Fil. kand. v. 1968, jolloin hän tuli Ateneumiin II amanuenssiksi. Seuraavana vuonna hänestä tuli jo osittain I amanuenssi, virallisesti v. 1974–84. Hän toimi v. 1984–90 apulaisintendenttinä, jonka jälkeen siirtyi Kiasman johtajaksi ja v. 2000 Valtion taidemuseon ylijohtajaksi eläkkeelle asti v. 2006.
[184] Tuula Arkion haastattelu 5.9.2007, KKA. Ostolautakuntaan kuuluivat pysyvinä jäseninä intendentti ja apulaisintendentti sekä kolme muutaman vuoden välein vaihtuvaa taiteilijajäsentä.
[185] Salme Sarajas-Kortteen haastattelu 1.3.2007, KKA.

Arkistonhoitaja Marjatta Konttinen[186] kertoo sekä Ateneumin että Kuvataiteen keskusarkiston tehtävänjaosta, joka oli hänen mielestään löyhempi kuin mitä edellä kerrottiin. Hän tuli leikearkistoon töihin vuonna 1962 ja toimi myös Sakari Saarikiven sihteerinä. Konttinen kertoo, että hänen toimenkuvansa oli muodollisesti eri kuin käytännössä ja hän esimerkiksi myös esitteli kokoelmia. Hänen mukaansa rajoista ei pidetty kiinni, vaan tehtiin tarpeen mukaan. Ateneumissa ei ollut tarkkoja sääntöjä Lindströmin tai Saarikiven johtajuuden aikana. Konttinen kuitenkin kertoo työelämän tulleen virallisemmaksi, kun tuli enemmän työntekijöitä.[187]

Vahtimestarikin näkee paljon museon toimintaa, vaikkei olekaan museoammattilainen. Toivo Kautonen, Ateneumin vahtimestari vuodesta 1965, kertoi työtehtävien hajanaisuudesta, vaikka toimenkuvat ilmeisesti olivat jollain tavoin selvillä. Hän teki kaikkea, mitä käskettiin, eikä miettinyt, mitä kuului hänen toimenkuvaansa. Hänen mukaansa Leena Savolainen opasti ryhmiä ja vahtimestarikin sai välillä opastaa asiakkaiden pyytäessä ja hän kertoi mielellään asiakkaille taiteesta. Vahtimestareilla onkin pitkä perinne opastehtävien hoidossa. Helmiriitta Sariola kertoo, kuinka Sarajas-Korte myi ruuhka-aikana lippuja *Ars-69* -näyttelyssä vuonna 1969. Samana vuonna hän haki intendentiksi, mutta silti saattoi tehdä tällaista ”vähäpätöisempääkin” työtä tarpeen tullen.[188]

Taiteilijoilla on ollut yliopistomiesten ohella tärkeä rooli museoiden perustamisessa ja johdossa. Turun taidemuseon ensimmäiset intendentit olivat taidemaalareita.[189] Museossa mainitaan vuosina 1955–1960 vain yksi vakituinen ei-ammatillinen työntekijä. Muutos Turussa näkyy vuonna 1961, jolloin henkilökuntaa on kolme, joista yksi on jo ammatillinen. Vuonna 1967 henkilökunnan määrä on noussut viiteen – edelleen yksi ammattilainen. Naisia taidemuseossa on ollut ammatillisessa työssä vasta aivan 1970-luvulta lopulta lähtien ja ensimmäinen naisamanuenssi valittiin vuonna 1989. Ensimmäinen naisintendentti oli Ateneumissakin työskennellyt, FM Soili Sinisalo vuosina 1989–1991.[190]

---

[186] Marjatta Konttinen oli oleskellut Ateneumin tiloissa jo v. 1945 lähtien miehensä, kuvanveistäjä Heikki Konttisen kanssa. Valistusosastoon hän tuli v. 1962 leikearkiston hoitajaksi ja toimistoapulaiseksi (edeltäjä nainen). Eläkkeelle hän jäi v. 1991. (Marjatta Konttisen haastattelu 23.3.2007, KKA; STA 1962).

[187] Marjatta Konttisen haastattelu 23.3.2007, KKA. Saarikivi tuli taloon 1960-l. ja sai intendentin nimityksen v. 1969.

[188] Toivo Kautosen haastattelu 23.8.2006, KKA; Helmiriitta Sariolan haastattelu 31.8.2007, KKA; Lamminen & Tornberg 2010, 13.

[189] Rönkkö 2010, 256–257. Victor Westerholm (1891–1919) ja Axel Haartman (1923–1953). Myös Viipurin museon (perustettu v. 1930) johtaja oli maalari ja Kemin taidemuseon (perustettu v. 1947) kehittäjä oli taidemaalari Eini Karjalainen. Ks. myös Rönkkö 2007, 275.

[190] Christian Hoffmann, sähköposti 7.10.2011. Ensimmäinen amanuenssi oli FM Päivi Hovi v. 1979–1988. Aluemuseotutkijana toimi FM Tove Holländer 1980-l., v. 1996 hänetkin nimitettiin amanuenssiksi. Sinisalo oli aiemmin ollut Ateneumin Näyttely- ja tiedotusosastolla. Seuraavat kaksi naisintendenttiä olivat FM Erja Pusa v. 1993–1996 ja FM Maija Koskinen v. 2001–2006. Tämän hetkinen (2011) johtaja on Kari Immonen.

Serlachiuksen taidemuseon alullepanossa vaikutti nainen, Ruth Serlachius (1882–1963). Vuonna 1945 avattiin osassa Serlachiusten kodikseen rakentamasta Joenniemen kartanosta maamme itsenäisyyden ajan neljäs taidemuseo.[191] Museolle on mainittu yksi ei-ammatillinen työntekijä vuonna 1948,[192] joka oli GA Serlachius Oy:n kirjastonhoitaja, FM Lasse Sevelius.[193] Taidesäätiö sai ensimmäisen kokopäiväisen naistyöntekijän vuonna 1973, Maritta Pitkäsen (s. 1951), joka työskenteli vuoteen 2008 asti.[194] Tämän lisäksi museolla oli vain yksi vakinainen henkilö töissä.[195] Pitkäsen mielestä Mäntässä oli mielenkiintoista, että säätiön päättäjäjoukko koostui pääasiassa miehistä, joukossa oli yleensä yksi nainen Serlachiuksen suvusta. Pitkäsen oli ottanut tehtävään suvun päämies, iäkäs vuorineuvos R. Erik Serlachius, jota Pitkänen pitää modernina ajattelijana.[196] Modernina luultavasti siksikin, että hän otti nuoren naisen töihin. Taidesäätiö on edelleen miesten hallussa ja museon henkilökunta taas on selvästi naisvaltaista.[197]

Pitkäsen nimike oli aluksi museonhoitaja ensimmäisen vuoden ajan, kunnes se muutettiin intendentiksi ja lopulta vuonna 1985 museonjohtajaksi. Hän toimi myös taidesäätiön sihteerinä kaikki työvuotensa. Pitkäsen mukaan hänet ”pestattiin panemaan alulle ammatillisesti johdettua ja aktiivisempaa museotoimintaa, joka tarkoitti sitä, että museon henkilöstömäärä kasvoi jatkuvasti, vaikkakin kasvu oli hidasta ja kovin rajallista”. Toimistosihteeri, Raija Idänheimo (edelleen töissä), tuli töihin 1970-luvun lopulla, ja hän oppi hoitamaan monia asioita, joita amanuenssit hoitivat muissa museoissa. 1970–1980-luvuilla museossa oli pääasiassa naistyöntekijöitä: sihteerin, lippukassan, vartijan ja siivoojan tehtäviin hakeutui naisia, koska Pitkäsen mukaan tehtävät sopivat heille, eikä miehiä edes ollut hakijoiden joukossa. Tämä kertoo juuri naisista apulaisen toimissa. Ensimmäinen varsinainen museoamanuenssi (mies) palkattiin vasta 1990-luvun alussa; joka oli kuitenkin palveluksessa erittäin lyhyen ajan siirtyen toiseen museoon, koska sanojensa mukaan ”oli mies ja miehen on oltava johtaja”. Pitkäsen mielestä museoissa on paljon juuri järjestyksenpitoa, joka sopii naisille, kun taas miehet haluavat olla johtajia, ja naiset ovat yleensä heidän apulaisiaan. Pitkänen työskentelikin paljon museoalan miesvaikuttajien kanssa, ja joutuikin kohtaamaan miesvallan. Esimerkiksi Amos Anderssonin taidemuseon pitkäaikainen johtaja Bengt von

[191] Gösta Serlachiuksen taidesäätiö ([http://www.serlachius.fi/index.php?k=110226]) perustettiin v. 1933 tavoitteena taidemuseon rakentaminen Mänttään. Serlachiuksen kuolema kuitenkin katkaisi museon suunnittelutyön v. 1942, jolloin hänen vaimonsa hoiti asiat eteenpäin; Ruth Serlachius oli merkittävä vaikuttaja Mäntän sosiaali- ja kulttuuripiireissä ja hän perusti *Säde*-hyväntekeväisyysyhdistyksen 1920-l. (verrattavissa rouvasväen yhdistyksiin) ja toimi sen puheenjohtajana. Pitkäsen mukaan Ruth Serlachius oli reipas ja ennakkoluuloton, varakas nainen, jolla oli valtaa perheessä (Maritta Pitkänen, sähköpostihaastattelu 27.2.2012).
[192] Kinanen 2006-2007b.
[193] Maritta Pitkänen, sähköpostihaastattelu 27.2.2012.
[194] Kinanen 2006-2007b.
[195] Maritta Pitkänen, sähköpostihaastattelu 27.2.2012.
[196] Maritta Pitkänen, sähköpostihaastattelu 27.2.2012.
[197] Gösta Serlachiuksen taidesäätiö, [http://www.serlachius.fi/index.php?k=110226].

Bonsdorff, joka toimi pitkään säätiön hallituksessa, oli vähemmän myönteinen, koska hän ilmeisesti koki Pitkäsen kilpailijanaan ja kohteli häntä usein alistavasti tärkeillen, jopa hyökkäävästi.[198]

Hämeenlinnan taidemuseo on avattu vuonna 1952. Ensimmäinen intendentti, opettaja ja taiteilija Taisto Ahtola,[199] nimitettiin vuonna 1953, ja hän toimi työssään eläkkeelle jäämiseensä asti vuoteen 1980. Helmiriitta Sariola (1945-) toimi taidemuseon vs. intendenttinä vuosina 1973–1978.[200] Hän otti sanojensa mukaan pienessä museossa kaiken niskaansa vähäisellä kokemuksella, mutta selvisi siitä hyvin. Pienessä museossa näyttelyitä oli erittäin paljon ja tiheästi.[201] Tämä kertoo museoalan muutoksesta ja kasvusta. Henkilöstö kasvoi jossain vaiheessa kanslistilla ja sunnuntaivalvojalla, jotka olivat molemmat naisia, mutta eivät luultavimmin museoammattilaisia.[202] Sariolan mukaan henkilökunta lisääntyi vasta Taisto Ahtolan jälkeen eli 1980-luvulta eteenpäin.[203]

Oulun taidemuseon toiminnan käynnistyessä vuonna 1963 ensimmäiseksi museohoitajaksi palkattiin Kaija-Rita Koivisto[204], joka toimi vuoteen 1987 asti. Hänellä ei ollut alan koulutusta, mutta hän tunsi taidekenttää miehensä kautta. Koivisto oli näyttelysihteeri, valvoja ja siivooja, kunnes 1970-luvulla palkattiin apulaisia. Ensimmäinen varsinainen museoammattilainen oli HuK Anneli Syrjänen, joka hoiti osa-aikaisesti näyttelysihteerin ja aluetaidemuseotyön tehtäviä. Kaupunginvaltuusto perusti museonjohtajan viran vasta vuonna 1982, jolloin johtajaksi valittiin Jorma Westerlund vuoteen 1991 asti. Hän oli ollut Kuvaamataidetoimikunnan sihteerinä vuodesta 1965.[205] Koivisto toimi siis museonhoitajana, kun johtaja-nimike annettiin miehelle.

---

[198] Maritta Pitkänen, sähköpostihaastattelu 27.2.2012. Pitkänen toimi myös ICOM:n Suomen osaston hallituksessa v. 1975–1980 ja v. 1982–1987, jossa tapasi Marketta Tammisen. Hän osallistui aktiivisesti ICOM:n Museum Public Relations and Marketing- komitean (MPR) työskentelyyn perustamisesta v. 1974 v. 1993 asti. Hän oli ensimmäisiä suomalaisia, joita valittiin ICOM:n komiteoiden hallituksiin ja virkailijoiksi; toimi myös MPR-komitean sihteerinä v. 1989–92 ja varapuheenjohtajana v. 1992–1995. Toimi myös tunnetun museologin, Kenneth Hudsonin, kutsumana v. 1994–2006 Euroopan museofoorumin ylläpitämän Vuoden Eurooppalainen Museo-palkintokilpailun tuomariston jäsenenä ensimmäisenä ja tähän asti ainoana suomalaisena. Museofoorumi antoi hänelle lähettilään arvonimen v. 2007. Järjestön jakauduttua kahdeksi erilliseksi toimijaksi, toinen puolisko, European Museum Academy, nimesi hänet kunniajäsenekseen v. 2011.

[199] Taisto Ahtola, [http://www.hameenlinna.fi/Kulttuuri/Museot/Taidemuseo/Info/Historia/Henkiloita/Ahtola/]. Ahtola toimi aktiivisesti Hämeenlinnan kulttuurielämässä. Hän oli mukana jo taidemuseon syntyvaiheissa 1950-l. alussa. Museonjohtajana hän korosti taiteen ja yleisön yhteyttä ja arvosti lapsiyleisöä ja piti taidekasvatusta tärkeänä osana museotyötä. Sariolan mukaan Ahtola oli kansanvalistaja (Helmiriitta Sariolan haastattelu 31.8.2007, KKA).

[200] Päivi Viherluoto, sähköposti 10.2.2011.

[201] Helmiriitta Sariolan haastattelu 31.8.2007, KKA. Intendentti Sariola (1945-) työskenteli 1980-l. lopulla Ateneumissa I amanuenssina ja sittemmin apulaismuseojohtajana.

[202] Päivi Viherluoto, sähköposti 10.2.2011.

[203] Helmiriitta Sariolan haastattelu 31.8.2007, KKA.

[204] Kaija-Rita Koivisto (1922–2006) kouluttautui lastenhoitajaksi, mutta avioliitto taidemaalari Pentti Koiviston kanssa muutti elämän suunnan kuvataiteen pariin. Hän jäi leskeksi ja kolmen lapsen yksinhuoltajaksi v. 1961, jolloin alkoi hänen oma työnsä kulttuurivaikuttajana; vaikutus näkyy useissa taidekokoelmissa. Hän oli mukana Suomen Kulttuurirahaston Pohjois-Pohjanmaan rahaston sekä lehtitalo Kalevan taidehankintaryhmissä. HS Muistot, [http://muistot.hs.fi/muistokirjoitus/1847/kaija-rita-koivisto].

[205] Matikainen, [http://www.mustekala.info/node/72]; Elina Vieru, sähköposti 15.2.2011. Apulaisvahtimestariksi palkattiin Sakari Kaunisto v. 1973 (vakinaistettiin seuraavana vuonna) ja tuntiapulainen oli Anna-Maria Kokkonen.

Kaija-Rita Koiviston tytär on Tampereen nykytaiteen museon intendentti Sirpa Joenniemi. Museo on perustettu vuonna 1966 ja sen ensimmäinen hoitaja oli niin ikään taiteilija, Pentti Toivonen. Joenniemi tuli museoon 1970-luvun puolivälissä lipunmyyjäksi, jolloin johtajana oli kulttuurisihteeri Pekka Paavola. Tällöin työnkuva oli hyvin vaihteleva ja hän kuvaa silloista työtään erilaisiksi sekalaisiksi hommiksi: ”milloin oli lipunmyyjänä, milloin ripustamassa näyttelyitä [...]”. Oltuaan muutamassa muussa työssä Joenniemi pyydettiin Paavolan tilalle museoon vuonna 1990, ja hiukan myöhemmin nimi muutettiin kuvataideintendentiksi ja tehtäväkenttä supistui. Työtehtävät erkanivat erityisesti 1980-luvulla ja konservaattoreiden mukaan tulo kenttään on merkittävä. Myös amanuensseja alkoi tulla, ja kenttä ammatillistui. Joenniemi painottaa, ettei taiteilijoita enää oteta museoiden johtoon.[206]

Myös Tampereen taidemuseon (perustettu vuonna 1932) henkilökunta oli pitkään vain museonjohtajan ja vahtimestarin varassa. Joenniemen mukaan kaksi ensimmäistä johtajaa olivat miehiä.[207] Vuonna 1971 siellä oli kolme työntekijää, joista yksi oli ammatillinen, johtaja Anneli Ilmonen vuodet 1968–2004.[208]

Turun historiallisen museon ensimmäinen ammattimainen hoitaja oli intendentti Walter von Konow vuosina 1896–1933; 1890-luvulla oli vielä hyvin vaikea löytää ammatillisesti päteviä museotyöntekijöitä ja virka Helsingin ulkopuolella oli harvinaisuus. Kaupungin museolautakunnan etsiessä von Konowille seuraajaa vain yksi hakija ilmoittautui. Draken mukaan pätevistä hakijoista oli puute, koska intendentin vakanssi Turun museossa oli Suomen historiallisten museoiden ainoa virka Helsingin Kansallismuseon ja Muinaistieteellisen toimikunnan ulkopuolella. Koko museoala oli 1930-luvulla jo hyvin toisennäköinen. Esimerkiksi Muinaistieteellinen toimikunta oli kasvanut noin kymmenen virkamiehen virastoksi[209]. Arkeologiaa, taidehistoriaa ja kansatiedettä opetettiin vakiintuneesti Helsingin yliopistossa ja Turussa toimivat Åbo Akademi ja Turun yliopisto. Kolmaskin intendentti oli mies: maisteri Nils Cleve vuosina 1934–1945. Von Konow oli edustanut

---

Muita tilapäisiä tuntiapulaisia oli 1970-l. kaksi (nimiä ei ole tiedossa). Westerlundin jälkeen virassa ovat toimineet Ullamaria Pallasmaa (1992–2002), Taina Myllyharju (2002–2007), Anna-Riikka Hirvonen (2008–).

[206] Sirpa Joenniemen haastattelu 3.10.2011. Kun Tampereen Nykytaiteen museo perustettiin v. 1966, oli Pohjoismaihin perustettu uusia taidemuseoita ja Moderna Museet (perustettu v. 1958) oli eräs tärkeä esikuva Tampereella. Joenniemi kertoo tehtävien olevan vieläkin aika epämääräiset, vaikka ne on nimikkeillä jaettu.

[207] Sirpa Joenniemen haastattelu 3.10.2011.

[208] Kinanen 2006-2007b. Ilmosen jälkeen johdossa Janne Gallen-Kallela-Sirén, nyk. Taina Myllyharju (2007-).

[209] MTV 1931–1935; Härö 2010, 138–139. Toimikunta muuttui luottamuselimestä virastoksi v. 1920, joka vastasi muun valtionhallinnon kehittämistä.

vielä vanhojen herrojen aristokraattista harrastuneisuutta ja nuori Cleve oli koulutettu ammatti-ihminen. Cleve siirtyi vuonna 1945 Muinaistieteellisen toimikunnan historian osaston johtajaksi.[210]

Cleven aikana vuonna 1936 ensimmäinen ammattimainen nainen, Irja Sahlberg (1904–1972), tuli töihin tuntipalkkaiseksi assistentiksi määräaikaisella sopimuksella (vakituiseksi vuonna 1942). Sahlbergillä oli jo kokemusta Sagalundin museon intendenttinä. Cleven jälkeen intendentiksi tullut Oskar Nikula huolehti museosta yhdessä Sahlbergin kanssa sodan jälkeisen jälleenrakentamisen vaikeissa oloissa. Drake nimittää sotien jälkeistä aikaa ”uudeksi ajaksi”, jolloin museo laajeni ja aukioloaika pidentyi, henkilökunta kasvoi ja kävijämäärät nousivat[211]. Toinen nainen oli pitkään sisustusarkkitehtina toiminut (1949–1992) Carin Bryggman (1920–1993).[212] Sjöberg-Pietarisen mukaan Sahlbergilla oli kotiäidin rooli miehisen johtaja Nikulan rinnalla. Hän vastasi kokoelmista, kattoi historiallisen joulupöydän, sisusti interiöörejä ja teki näyttelyitä tekstiileistä ja muista naistemaattisista aiheista.[213] Seuraava johtaja, Niilo Valonen vuonna 1952, ehdotti Irja Sahlbergin toimen muuttamista intendentiksi, mutta se ei toteutunut. Valosen lähdettyä Muinaistieteellisen toimikunnan intendentiksi vuonna 1953, hänen paikkaansa hakivat Sahlberg ja C. J. Gardberg: Sahlbergi valittiin vuosiksi 1954–1960. Museolautakunta asetti hänet ensimmäiselle sijalle, sillä hän tunsi museon kokoelmat erittäin hyvin.[214] Museon toiminta vilkastui 1960-luvulla,[215] ja henkilökunta lisääntyi. Vuonna 1961 työntekijöitä oli vain kaksitoista (neljä ammatillista), kun seuraavana vuonna heitä oli 29 (edelleen vain neljä oli koulutettua). Vuonna 1975 työntekijöitä oli jo 38 (ammatillisista ei tietoa).[216] Museon henkilökunta oli naisvaltaistunut vuoteen 1977 mennessä, jolloin henkilökunnan ryhmäkuvassa on 22 naista ja kolme miestä.[217]

Kuten museon johtajien myös sen johtokunnan (myöhemmin lautakunta) sukupuolijakauma on hyvin miesvaltainen. Vuosina 1881–1934 varsinaisia jäseniä oli reilu kolmekymmentä, joista naisia oli kolme. Vuonna 1934 museolautakunnan 49 jäsenestä kymmenen oli naisia. Naisten lukumäärä kasvaa koko ajan kohti vuotta 1992.[218]

---

[210] Drake 1995, 29–30, 34–40, 59–60. Von Konowin lisäksi toinen pätevä hakija oli U.T. Sirelius, jota ei kuitenkaan haluttu suomalaismielisenä palkata. Molemmat olivat toimineet yliopiston etnografishistoriallisen museon amanuensseina (Hieta 2010, 196).
[211] Drake 1995, 45, 79–81.
[212] Rönkkö 2010, 250.
[213] Sjöberg-Pietarinen 1997, 199.
[214] Drake 1995, 40–41. Valonen oli ensimm. suomenk. johtaja, mikä huomioitiin suuresti. Ks. myös Sjöberg-Pietarinen 1997, 95–98.
[215] Drake 1995, 77. 1900-l. alkupuoliskon ajan museossa oli melkein vain pysyviä perusnäyttelyitä, mutta 1960-l. lähtien vaihtuvia näyttelyitä alettiin järjestää yhä enemmän ja ne lisääntyivät voimakkaasti 1970-l.
[216] Kinanen 2006-2007b.
[217] Drake 1995, 49.
[218] Drake 1995, 139–141.

Monen muun naisen tapaan myös Sahlbergin ammatillinen ura sai sysäyksen eteenpäin juuri 1950-luvun alussa hänen hakiessaan johtajan virkaa. Hänen matkansa määräaikaisesta avusta ammattilaiseksi oli pitkä. Hän oli 37-vuotias saadessaan viiden vuoden työssäolon jälkeen vakituisen paikan historiallisesta museosta. Sjöberg-Pietarisen mukaan hän loi itse asemansa museomaailmassa. Miehiseen kulttuuriin häntä kuitenkin avusti hänen opettajansa, Turun yliopisto- ja museomaailman vaikuttaja Gabriel Nikander.[219]

Sjöberg-Pietarisen mukaan Sahlberg astui miesten reviirille, miehiseen kulttuuriin. Turussa hän oli tässä asiassa edelläkävijä. Sahlberg ehti olla johtajan asemassa kuusi vuotta, kunnes hän vaikeuksien kautta luopui siitä. Hänellä oli ongelmia ainakin miehisen päättäjämaailman kanssa: Hänen oli vaikea olla vakuuttava asiantuntija miehisessä ilmapiirissä, jossa hän edusti erikoisuutta ollessaan naismuseonjohtaja.[220] Sahlbergin muistokirjoituksessa sanotaankin, että sillä hetkellä hän oli heikko vain yhdessä suhteessa, naisena miesten yhteiskunnassa. Sahlberg oli jo aiemmin kirjoittanut kolleganaisystävilleen, että hän oli sopimaton museojohtajaksi. Sahlbergin jälkeen C. J. Gardberg sai johtajan paikan ja Sahlberg palasi amanuenssiksi. Dramaattinen luopuminen johtajan tehtävistä oli museolautakunnalle vaikea asia ja hänelle olisi haluttu taas perustaa uusi intendentin virka. Kaupunginvaltuusto kuitenkin eväsi tämän toiveen ja tyytyi perustamaan vain amanuenssin viran – ehkä juuri siksi, että Sahlbergillä oli ollut ongelmia heidän kanssaan.[221] Sahlberg jäi ainoaksi naisjohtajaksi tähän päivään mennessä. Sjöberg-Pietarinen huomauttaa, että museonjohtajan kuului olla yhteydessä museon ulkopuolelle miehiseen hierarkiaan. Paluu numero kakkoseksi sijoitti hänet naisellisempaan reviiriin, jossa hän seurusteli vain museon sisällä: tämä oli ajalle sopivampi isäntä-emäntä asettelu.[222] Näin hän ei ollut yhtä julkisessa asemassa kuin johtajana.

Turun museo oli esikuvana, kun Vaasaan perustettiin Pohjanmaan museo vuonna 1895 museoyhdistyksen kansallisuusaatteen voimin. Yhdistyksen hallituksessa oli alussa vain miehiä, "museoidean isän", lääkäri Karl Hedmanin johdolla. Hän toimi museonhoitajana lääkärin toimensa ohella kuolemaansa saakka vuoteen 1931. Leskeksi jäänyt Elin Hedman jatkoi kokoelmien hoitoa hänkin kuolemaansa asti vuosina 1931–1943. Vuonna 1944 museo sai ensimmäisen ammatillisen hoitajan, Kansallismuseon historiallisen osaston intendentin Arne Appelgrenin (1902–1991). Ensimmäinen nainen tuli amanuenssiksi vuonna 1952: FM, kuvanveistäjä Tea Helenelund (Helenelund-Suominen, 1917–2010). Vuonna 1958 museoammatillisia henkilöitä oli enää yksi.

[219] Sjöberg-Pietarinen 1997, 78, 97–98.
[220] Sjöberg-Pietarinen 1997, 98–99.
[221] Drake 1995, 41–42, 48. Assistentin virkaan valittiin Sahlbergin pudottua nyt amanuenssiksi nainen (Margareta Jokinen), joka oli työskennellyt tuntipalkkaisena assistenttina jo kuusi vuotta.
[222] Sjöberg-Pietarinen 1997, 103–104.

Museon varsinainen kehittyminen alkoi 1960- ja 1970-luvuilla, henkilökunnan määrä kasvoi, ja museo jakautui hallinnollisesti kulttuurihistorialliseen ja taiteelliseen osastoon.[223]

Hämeenlinnan kaupungin historiallisen museon henkilökunta on aina ollut vähäistä ja museo oli miesten valtakuntaa vuoteen 1976 asti, jolloin palkattiin ensimmäinen päätoiminen naismuseonjohtaja. Vuonna 1945 museossa oli museonhoitajana lehtori Seppälä ja vahtimestari, jotka Kinasen mukaan olivat todennäköisesti sivutoimisia. Vuonna 1964 museo saa ensimmäisen museoammatillisen työntekijän, jolloin henkilökunnan määrä kasvaa kolmeen. Vuonna 1981 henkilökuntaan tulee toinen ammatillinen museotyöntekijä, jolloin henkilökuntaa on kahdeksan.[224]

Helsingin kaupunginmuseon toiminnan käynnisti museomies K.K. Meinander, joka toimi johdossa vuosina 1911–1912 tehden vain pari lyhyttä päivää viikossa – hän hoiti samalla Kansallismuseon asioita, kuten kuva-arkistoa. Näyttelyssä oli töissä vain ”aukipitoväkeä” 1930-luvulle asti; työt jakautuivat miesten ja naisten töihin. Seuraavat kaksi johtajaa olivat arkkitehtejä vuosina 1913–1949: Nils Wasastjerna ja A. W. Rancken, joka oli töissä myös Kansallismuseossa. He harrastivat museotyötä parina päivänä viikossa. Rancken sai 1940-luvulla tittelin intendentti**,** joka oli kuitenkin edelleen sivutoiminen virka.[225] Pauliina Kinanen on merkannut heidät museoammattilaisiksi tilastoonsa.[226] J. Lukkarinen mainitsee selvitystyössään *Suomen museot*, että museon hallintona toimii kolmihenkinen johtokunta, jonka kaupungin valtuusmiehet valitsivat ja jotka valitsivat myös intendentin.[227] Museon johtopaikan sai ensimmäinen nainen vuonna 1948.

FM Helmi Helminen (1963 Helminen-Nordberg) teki mittavan uran Helsingin kaupunginmuseossa. Hän aloitti toimensa nimikkeellä ”amanuenssi-kassanhoitaja” vuosina 1945–1947 ja jatkoi museonhoitajana melkein koko seuraavan vuoden. Pehkonen huomauttaa, että Helminen aloitti intendentti Ranckenin alaisena erittäin pienellä palkalla seitsemänä päivänä viikossa, jolloin hänen tuli hoitaa varsinaiset museotyöt, toimistotyöt ja sunnuntaisin myydä lippuja ja vahtia näyttelytilaa. Helminen eteni urallaan intendentiksi marraskuussa 1948 Ranckenin erottua virastaan. Hän oli tällä

[223] Heidi Hummelstedt, sähköposti 7.11.2011; Kinanen 2006-2007b; Pohjanmaan museo, historia, [http://museo.vaasa.fi/w/?lang=1&page=278]; Pohjanmaan museo, [http://museum.svof.fi/fin/obottmus.htm]. Helenelund oli Vaasan Taiteilijaseuran perustajajäsen (v. 1953), kunniajäsen ja puheenjohtaja (v. 1976–1982). Hän oli myös Suomen Kuvanveistäjäliiton varsinainen jäsen sekä Kuvataiteilijaseniorien kunniajäsen ja sai Vaasan Kaupungin kulttuuripalkinnon v. 2007. ([http://www.vaasantaiteilijaseura.fi/?p=252]).

[224] Vilkuna 1998, 27; Lukkarinen 1917, 59; Inka-Maria Laitila, sähköposti 24.2.2011. Albert Th. Böök (1858–1943) teki aloitteen Hämeenlinnan Historiallis-Muinaistieteellisen museon eli nykyisen Hämeenlinnan kaupungin historiallisen museon perustamisesta 1900-l. alussa; museo avautui v. 1912 ja Böökistä tuli johtokunnan puheenjohtaja ja ensimm. palkaton hoitaja v. 1925 saakka.

[225] Marja Pehkonen, sähköposti 30.9.2011. Aukipitohenkilökunnassa miehiä olivat lämmittäjä-talonmies ja vahtimestari, naisia kaksi siivoojaa, lipunmyyjät ja näyttelynvalvojat. Tilapäisesti saatettiin palkata kanslisti ja kassa.

[226] Kinanen 2006–2007b. Vakinaista henkilökuntaa oli kolme v. 1945–1947, neljä v. 1948.

[227] Lukkarinen 1917, 59.

nimikkeellä vain kesäkuun loppuun vuoteen 1949. Tällöin intendentin virka lakkautettiin ja virkaan kuuluvat tehtävät yhdistettiin museonhoitajan virkaan. Helminen oli kuitenkin tavallaan museonjohtaja. Hän hoiti opastukset, vastasi tallenteista, hallinnosta, näyttelyistä ja kiersi myös vanhainkodeissa ja muualla kertomassa Helsingin historiasta. Nimike vaihdettiin museonjohtajaksi vasta vuoden 1970 lopulla, jolla Helminen ehti olla vain tammikuun vuonna 1971, kunnes jäi eläkkeelle. Olisiko vastaavassa tilanteessa ollut mies saanut suoraan nimikkeekseen museonjohtaja? Vuonna 1949 palkattiin keskikoulun käynyt toimistoapulainen Taimi Partanen (myöhemmin Montell)**,** joka on Pehkosen mukaan katsottava museoammattilaiseksi, koska hän arkistojärjestäjänä loi Helmisen ohjauksessa käytännössä museon kuva-arkiston pienestä valokuvakokoelmasta yhdeksi alansa johtavista kuva-arkistoista. Hän siis oppi käytännön työssä.[228] Sirkku Dölle (1942-) oli museossa töissä harjoittelijana vuosina 1969–1970 Helmisen palkatessa hänet, kunnes siirtyi Kansallismuseoon, jonne hänet palkkasi kansatieteellisen osaston johtaja Hilkka Vilppula.[229] Museon henkilökunnan ja ammattilaisten määrä kasvaa vuosien varrella,[230] mutta henkilökunta oli siis lähinnä kahden naisen varassa vuodesta 1949 eteenpäin.

Helmistä voidaan pitää museon ensimmäisenä ammattilaisena. Hänellä oli tieteelliset ja museologiset ansiot, monipuolinen kielitaito ja kansainvälinen museoura taustallaan. Hän ”uudisti koko kaupunginmuseon ja loi toiminnalle suunnan vuosikymmeniksi”.[231] Myös Helsingin kaupunginmuseon Hakasalmen huvilan perusteellinen saneeraus ja näyttelyn täydellinen uudistaminen vuosina 1951–56 oli Helmisen ja arkkitehti Taina Laineen (1911-) käsissä.[232] Mikkosen mielestä Helminen on lähes tuntematon sukupuolensa tai monialaisuutensa takia.[233]

Helmisen nimitys- ja palkka-asiat kertovat sukupuoleen kohdistuvasta syrjinnästä. Pehkonen huomauttaa, että Helmisen alkupalkka oli museolautakunnan suuren virheen takia toimistoapulaisen palkka. Museolautakunta yritti virheen tajuttuaan kaksi vuotta korjata sitä koulutusta ja museotehtäviä vastaaviksi. Pehkosen mukaan tämä heijastaa miehisen lautakunnan tapaa 1940-

[228] Marja Pehkonen, sähköposti 30.9.2011 & 14.10.2011; ks. myös Mikkonen, [https://www.jyu.fi/hum/laitokset/hie/opiskelu/jatkot/jargon/kurssit/klassikot/helminen]; Rönkkö 2010, 247; Palviainen 2010, 323.
[229] Sirkku Döllen haastattelu 12.10.2011, Museovirasto.
[230] Kinanen 2006-2007b. V. 1949–50 kolme vakinaista museotyöntekijää, v. 1951–53 kaksi työntekijää, v. 1954–63 neljä työntekijää. Näinä vuosina vain Helminen oli ammattilainen. V. 1964 työntekijöitä on neljä, mutta museoammattilaisia kolme. V. 1965 työntekijöiden ja ammattilaisten suhde oli 10/5, v. 1966 14/5 (6 vakinaista, 2 tilapäistä viranhaltijaa, 2 työsuhteessa olevaa apulaista, 4 osapäiväistä siivoojaa), v. 19677 15/5 (yksi vakinainen lisää), v. 196–-69 16/6, v. 1970 19/6, v. 1971 19/8, v. 1972 19/9, v. 1973–74 19/10, v. 1975 19/11.
[231] Marja Pehkonen, sähköposti 30.9.2011.
[232] Rönkkö 2010, 247.
[233] Mikkonen, [https://www.jyu.fi/hum/laitokset/hie/opiskelu/jatkot/jargon/kurssit/klassikot/helminen].

luvulla hinnoitella pätevän naisen ammattityö matalammalle tasolle kuin miespuolisen intendentin. Helmisen palkka korjattiin vuoden 1948 alussa.[234]

Helsingin kaupunginmuseon henkilökunta kasvoi 1950–60-luvuilla. Vuonna 1955 museo teki yhteistyötä taidehistorian laitoksen professori Petterssonin kanssa ja otti harjoittelijoita, jotka olivat tasapuolisesti sekä miehiä että naisia – käytäntö jatkui 1970-luvulle asti. Vuonna 1956 taiteilija Huldra Törnudd palkattiin nimikkeellä museoapulainen hoitamaan ruotsinkieliset opastukset, Helmisen hoitaessa edelleen suomenkieliset, ja luetteloimaan museon taidekokoelmaa. Museossa oli tällöin vain naisia töissä. 1960-luvulla henkilökuntaa palkattiin lisää: vuonna 1964 museossa oli kolme naismuseoapulaista (HuK, taiteilija ja FM) ja kaksi naisylioppilasta harjoittelijoina. Vuonna 1968 palkattiin ensimmäinen miesmaisteri museoamanuenssiksi. Hänestä tuli vuoden 1971 alussa museonjohtaja, jolloin tilanne oli sukupuolisesti siis sellainen, että museonjohtaja oli mies, yksi entisistä naispuolisista museoassistenteista oli saanut museoamanuenssin vakanssin ja edelleen oli kolme naismuseoassistenttia.[235]

1970-luvulta lähtien nimikkeiden vaihto oli suurta Helsingin kaupunginmuseossa. Museoamanuenssiksi (entinen museoassistentti) palkattiin naismaisteri vuonna 1972. Virkoja ei tullut lisää, mutta tilapäisiä tutkimusapulaisia palkattiin resurssien mukaan – tasapuolisesti miehiä ja naisia. Vaikka henkilökunta oli naisistunutta, myös miehiä tuli töihin: vuonna 1990 kaupunginmuseo sai neljä uutta vakituista tutkijan vakanssia, joista kolme oli miehillä. Vuoden 2011 lopulla neljästä päälliköstä yksi on mies. Vakituisia tutkijoita on 16, joista viisi on miehiä. Museolehtoreita on viisi, joista yksi on mies. Koko ajan on tutkijan nimikkeillä monta määräaikaisesti palkattua, joista puolet on yleensä miehiä.[236]

Hämeen museon kokoelmia oli niin ikään järjestämässä taiteilija vuonna 1907: Gabriel Engberg toimi museon intendenttinä 1950-luvun alkuun asti.[237] Naisena toimi vain vahtimestari Amanda Lehtonen, joka jatkoi aviomiehensä työtä tämän kuoltua vuonna 1942. Hänen sukupuolinen asemansa tuli esiin, kun museolla oli lämmityksen kanssa ongelmia, ja miesvaltainen museoseura

[234] Marja Pehkonen, sähköposti 30.9.2011. Helminen sai v. 1948 vähän alemman palkan kuin v. 1945 perustettuun Helsingin kaupunginarkistoon palkattu arkistonhoitaja. Arkistoalan maisterit ja tutkijat ovat tästä asti olleet Helsingin kaupungilla paremmin palkattuja kuin kulttuurihistoriallisen museon tutkijat. Helsingin kaupungin taidemuseon museoammattilaiset ovat samoin paremmin palkattuja kuin kaupunginmuseon tutkijat. Pehkosen mukaan tämä heijastaa kaupungin hallinnon arvostusta taidemuseon ja kulttuurihistoriallisen museon ammattilaisia ja heidän työtään kohtaan.
[235] Marja Pehkonen, sähköposti 14.10.2011. V. 1965 museoapulainen-nimikkeen tilalle vaihtui museoassistentti.
[236] Marja Pehkonen, sähköposti 14.10.2011. Nimityksistä: v. 1984 muutettiin yksi tutkija näyttelysuunnittelijaksi ja oppaasta tuli museolehtori sekä 1990-l. alussa museoamanuenssista tutkimuspäällikkö, museoassistentista intendentti.
[237] Tirkkonen 2008.

ilmoitti, ettei edes pätevä mieshenkilö olisi kyennyt vastaamaan lämmityksestä.[238] Vahtimestarin toimi oli siis oletukseltaan miehen. Museon kokoelman kasvaessa perustettiin apulaisen virka vuonna 1948, jolloin virat olivat vielä harvinaisia. Tähän valtionarkeologi Nordmanin suosittelemana palkattiin Hilkka Vilppula, joka toi uutta intoa vanhan Engbergin vierelle. Hän alkoi kunnostaa huonokuntoisia tekstiilejä Kansallismuseon konservaattorin, Martha Meinanderin johdolla. Kunnostustyötä jatkoi Sigrid Niskanen vuoteen 1950 asti, jonka jälkeen se oli taloudellisesti mahdotonta. Vilppulan mukana museoon tulivat uudet toimintatavat, jotka selkeyttivät Hämeen museon roolia museaalisena toimijana. Ilmeisesti toiminta siirtyi paljonkin hänelle, koska Engberg alkoi olla jo liian vanha jaksaakseen aktiivisesti toimia museon hyväksi. Vilppula palasi kuitenkin Muinaistieteelliseen toimikuntaan vuonna 1949. Hänen tointaan museossa jatkoi Riitta Hannula (myöhemmin Heinonen) apulaisena – käytännössä museonhoitajana. Hän jatkoi uudistustyötä ja haki ideoita Museoliiton tuella Ruotsista ja Tanskasta. Näyttely uudistettiin ja se sai paljon huomiota moderneista näyttelyteknisistä ratkaisuista: Hannula rakensikin ensimmäisen uusien periaatteiden mukaisen näytteillepanon. Engberg oli todella vähän mukana museon toiminnassa ja jäikin käytännössä eläkkeelle loppuvuodesta 1950, virallisesti alkuvuodesta 1952. Voidaankin katsoa jo Vilppulan ja sitten Hannulan käytännössä johtaneen museon toimintaa – he saivat valtaa ilman johtajan titteliä. Hannula toimi museon väliaikaisena hoitajana vielä vuonna 1951, jonka jälkeen siirtyi Museoliiton sihteerin toimeen ja museoneuvojaksi. Hänen jälkeensä museonhoitaja aloitti Esko Sarasmo Oulusta.[239]

Keski-Suomen museossa (avattu vuonna 1932) Jyväskylässä oli yllättävän naisvoimainen ilmapiiri jo varhain: Sirkka Valjakka (os. Ojala, 1914–1996), oli tässä museossa pitkään töissä. Hän valmistui filosofian kandidaatiksi vuonna 1940 ja hänestä tuli ensin Kuopion museon hoitaja vuosiksi 1947–1949, jonka jälkeen hän peri isänsä, Toivo Ojalan[240], toimen Keski-Suomen museon museonhoitajana vuosiksi 1949–1978 ja alkoi uudistaa museon toimintaa. Toimi muutettiin johtajaksi vuonna 1960.[241] Valjakka oli museon ensimmäinen ammattijohtaja, ja laati sille uuden

[238] Tirkkonen 2008, 64.
[239] Tirkkonen 2008, 65–70, 78; ks. myös MTV 1951–1955, 52; Heinonen 2010, 162; Rönkkö 2010, 245–246. Museoliiton ensimmäinen museoneuvoja (1946–1948) Hulda Kontturi käytti ensimmäisenä ilmaisua ”nykyaikainen näytteillepanotekniikka” v. 1948.
[240] Pedagogi ja museomies Toivo Ojala (1887–1961) oli piirustuksen, kaunokirjoituksen ja käsityön lehtori ja Keski-Suomen museon ensimm. johtaja (Hemmilä-Nurmi 2000; Torppa, [http://www.jyu.fi/tdk/museo/torppa.html]).
[241] Hämäläinen 2011, 168–179; ks. myös Hemmilä-Nurmi 2000; Keski-Suomen museo, [http://www.jyvaskyla.fi/keskisuomenmuseo/museot/keskisuomenmuseo]. Keski-Suomen museon kulttuurihistorialliset kokoelmat karttuivat mm. Suomen ensimm. naiskauppaneuvoksen Hanna Parviaisen (1874–1938) ja johtaja Viktor Kilpisen (1865–1935) tekemien lahjoitusten myötä. Kilpinen oli Sisä-Suomen Raudan johtaja, taidemesenaatti, joka halusi saada museon Jyväskylään, mitä varten lahjoitti maailmalta keräämänsä esinekokoelman kaupungille. V. 1961 Museoyhdistys rakennutti uuden museorakennuksen, ja museo sai näin ensimm. kertaa asianmukaiset säilytys-, näyttely- ja työtilat. (Parviainen, Hanna, [http://www.finnica.fi/keskisuomi/henkilogalleria/henkiloesittely.php?id=28]; Halosen talo, [http://www3.jkl.fi/taidemuseo/grafiikkakeskus/talo.htm]).

käsikirjoituksen 1950- ja 1960-lukujen taitteessa.[242] Johtajana Valjakka oli opetusministeriön asettamassa Museoasiain neuvottelukunnassa vuosina 1974–1977, jossa oli viisi miestä ja kaksi naista.[243] Hän oli museon ainoa museoammatillinen työntekijä vuodet 1949–1961, kunnes toinen saatiin mukaan. Vuonna 1963 museoon tuli kolmas museoammattilainen ensin kolmeksi vuodeksi ja taas vuodesta 1972 lähtien. Vuonna 1976 museoammattilaisia oli jo viisi.[244] Eläkkeelle Valjakka jäi vuonna 1978 ja jatkajaksi tuli Osmo Rinta-Tassi.[245]

Lahden museo perustettiin varsinaisesti vuonna 1924 johtonaan johtokunta. Johtokunta (1924–1950) koostui vaihdellen muutamasta henkilöstä. Sen kokoonpano oli varsin pysyvä, ehkä koska museoalasta innostuneita henkilöitä oli vähän. Jäsenet vaihtuivat kuoleman, muuton tai eläkkeen takia. Miesvaltaisessa johtokunnassa oli koko ajan ainakin yksi nainen. Vaikka nämä naiset[246] eivät olleet museoammattilaisia, on merkittävää, että heitä oli otettu mukaan johtokuntaan, joka päätti museon asioista. Myös Lahden museo kehittyi sotien jälkeen ja Lahden taidemuseo aloitti toimintansa vuonna 1950 ja samalla Lahden museo nimettiin historialliseksi museoksi. Tällöin molempien museoiden hallinto keskitettiin museo- ja taidelautakunnalle, ja käytännössä toimintaa johti sen puheenjohtaja.[247] Vuodet 1950–1982 Lahden kulttuurielämässä puhuttiin Museo- ja taidelautakunnasta, jonka miesvaltainen henkilökunta pysyi suhteellisen samana. Vasta vuonna 1973 valittiin ensimmäinen naispuheenjohtaja: lääketieteen lisensiaatti Sirkka Lankinen, joka hoiti virkaa vuoteen 1977 asti. Väli kuitenkin tasoittui koko ajan ja vuosina 1977–1980 siellä oli jo viisi naista ja kuusi miestä.[248]

Lahden museolla oli työntekijänä alusta alkaen vain yksi miespuolinen museonhoitaja vuoteen 1956 asti, jolloin Historiallinen museo sai ensimmäisen museoammatillisen viranhaltijan: taidehistorioitsija, filosofian tohtori Jouko Tolvasesta tuli intendentti. Ensimmäinen amanuenssin

[242] Rönkkö 2010, 249.
[243] Vilkuna 2010, 38. Valjakan lisäksi tutkija Pirkko Rainesalo, nykyinen opetusministeriön kulttuuriasiainneuvos.
[244] Kinanen 2006-2007b.
[245] Kärki 2010, 60.
[246] Heinonen 2006, 671–673. Ensin johtokuntaan valittiin maisteri Elsa Vartiainen (Meriluoto), joka toimi koko sen toiminnan ajan (nimettynä ”johtajatar” v. 1936–46, v. 1947–50 ”rehtori”.) V. 1946 tuli toinen nainen vuodeksi, ”työläinen” Helga Salo, jonka tilalla on v. 1947 ”rouva Hilja Palmén”, nimettynä sihteeriksi seuraavana vuonna. Palménia edelsi vuoden ajan Elsa Meriluoto. Tätä ennen sihteerinä oli mies.
[247] Heinonen 2006, 479, 649. Heinonen (1946–2010) on tutkinut Lahden museoiden historiaa koko 1900-l. ajalta ja on ollut kaupunginmuseon johtajana v. 1973–2006.; ks. myös Hassinen e.a. [http://www.kukamitalahti.fi/main.php?id=89].
[248] Heinonen 2006, 673–676. V. 1951 varajäseneksi tuli tohtorinna Kainulainen v. 1954 asti, jolloin naisina olivat rouva Lindqvist ja kassanhoitaja Aarti. Aartin tilalle vaihtui v. 1957 lopulla rouva Nuotio. Lindqvist pysyi varajäsenenä vielä v. 1960. Seuraavana vuonna lautakuntaan otettiin jäseneksi kasvatustieteiden kandidaatti Jenny Lilja, jonka korvasi 20.8.1962 valtiotieteiden maisteri Olli Vihavainen. Rouva Nuotio toimi varajäsenenä v. 1965 asti, jolloin ainoan naisen paikkaa tuli pitämään varajäseneksi rouva Riikonen (v. 1969 toimistonhoitaja). V. 1966 toiseksi naiseksi kuuden miehen mukaan tuli varajäsen rouva Pehkonen. V. 1975 lautakunnassa oli yhteensä kolme naista, kun varajäseneksi tuli rouva Kurki-Suonio. V. 1977–1980 naisjäsen oli opettaja Lehtonen ja varajäsenet taloudenhoitaja Sirkka Kettunen, matkatoimistovirkailija Annikki Riikonen, sisustustaiteilija Riitta Luhtanen ja tutkimusapulainen Ulla Heikkilä.

virka saatiin perustettua vuonna 1964. Sijaiseksi saatiin Isto Kauhanen, jolta puuttui vaadittu filosofian kandidaatin tutkinto, mutta jolla oli vaaditut kaksi museoainetta ja harjoittelu. Hänen tilalleen palkattiin vuonna 1966 filosofian maisteri Maija Hahl.[249] Henkilökunta alkoi lisääntyä vasta 1960-luvun lopulta osittain siitäkin syystä, että historiallinen museo avattiin uusissa tiloissa entisessä Lahden kartanossa vuonna 1968. Kaiken kaikkiaan museoammatillisen henkilökunnan määrä lähti kasvuun vasta 1970-luvulla.[250]

Lahden taidemuseo perustettiin 1940-luvulla ja sen henkilökunta oli erittäin vähäistä alkuaikoina ja koostui pitkälti miehistä. Vuonna 1950 henkilökuntaan kuuluivat sivutoimisesti intendentti ja vahtimestari. 1950-luvun loppupuolella palkattiin tilapäistä henkilökuntaa luettelointiin ja järjestelyyn. Vuodesta 1956 intendentti oli yhteinen historiallisen museon kanssa (Tolvanen), jolloin museossa työskenteli vakinaisesti vain vahtimestari ja tilapäiseksi avuksi palkattiin pari rouvaa, jotka eivät olleet ammatillisia. Vuonna 1967 museossa oli ensimmäistä kertaa harjoittelijoita: fil.yo. Jouko Heinonen ja fil.yo. Tuire Lankinen suorittivat kansatieteen ja taidehistorian harjoittelunsa. 1970-luvulla alkoi taidemuseon henkilökunta lisääntyä ja joukossa oli useita naisia. Vakituista henkilökuntaa oli vuoden 1977 lopussa 21.[251]

Kehityssuunta johtokunnassa ja lautakunnassa on nähtävissä selvästi: ajan saatossa naisten määrä kasvaa ja he saavat tärkeämpiä asemia. Kuitenkin vasta 1970-luvulla voidaan puhua naisten hyvästä vaikutusasemasta lautakunnassa. Myös henkilökunnassa voidaan havaita samanlaista kehitystä. Ensin museoita hoiti ei-ammatillinen henkilö. Toimien määrä lisääntyi 1960–1970-luvuilla, jolloin molemmissa museoissa henkilökunnan määrä lisääntyi huomattavasti vasta 1970-luvulla. Molemmat museot saivat ammatillista naishenkilökuntaa vasta pitkälti sotien jälkeen. Historialliseen museoon palkattiin nainen vuonna 1966 ja taidemuseoon vasta 1970-luvulla.

Porvoon museon (perustettu vuonna 1896) ensimmäinen nainen oli Marita Munck (1908–2001), joka oli intendenttinä vuodet 1953–1975. Ensimmäinen intendentti oli vuosina 1897–1898 K. K. Meinander, jonka jälkeen tointa hoitivat puoli vuosisataa lähinnä taiteilijat. Munck oli siis

[249] Heinonen 2006, 479, 495–500, 547, 549–551; Hassinen e.a. [http://www.kukamitalahti.fi/main.php?id=89]. Ensimm. museonhoitaja oli muurari Atle Salmi, joka järjesti v. 1925 museon 300 esinettä yleisön tarkasteltaviksi. Seuraava hoitaja oli hänen poikansa, muurari Vilho Salmi, joka järjesti v. 1928 uuden näyttelyn avustajinaan kortistoinnissa ylioppilas Aini Sulonen v. 1953 (Museoliitto epäili Salmen kykyä selvitä työstä). Salmi jäi eläkkeelle v. 1963.
[250] Päivi Siikaniemi, sähköposti 11.2.2011. V. 1967 museoammattilaisten määrä nousi kolmeen (Kinanen 2006-2007b).
[251] Heinonen 2006, 533, 550–551, 578–579; Päivi Siikaniemi, sähköposti 11.2.2011; Kinanen 2006-2007b. Tilapäiseksi avuksi tulivat rouvat Marjatta Tolvanen toimistoon ja Aili Kallioinen vapaapäivien sijaiseksi ja siivoojaksi. Kallioinen sai vakinaisen toimen v. 1963, jolloin vahtimestari jäi eläkkeelle, ja Tolvasesta tuli osa-aikainen tilapäinen toimistoapulainen. Naisia 1970-l.: v. 1975 Anna-Liisa Apialasta toimistosihteeriksi ja Marja-Liisa Vilkko tilapäiseksi tutkimusapulaiseksi historiankirjoituksen aloitukseen, Anna-Liisa Merkle virastotyöntekijäksi kuva-arkistoon ja valokuvaajaksi Pirjo Kaarkoski.

ensimmäinen ammattilainen[252] vuosikymmeniin. Intendentin virasta kilpaili hänen kanssaan miespuolinen kaupungininsinööri, joka kertoo siitä, että museotyössä ei vielä vaadittu ammattitaitoisuutta. Marita Munck valmistui 1930-luvulla fil.kandiksi ja työskenteli jonkin aikaa Kansallismuseossa. Marketta Tamminen tapasi usein Marita Munckin ollessaan Kansallismuseon kuva-arkistossa töissä 1960–70-luvuilla, jonne Munck tuli käyttämään suurikirjaimista kirjoituskonetta museonsa näyttelytekstien kirjoittamiseen. Tämä kertoo siitä, että Kansallismuseo oli museoalan ammatillinen keskuspaikka. Tamminen oli sittemmin itsekin Porvoon museossa töissä ja kertoi, että Munck hoiti museota erittäin innokkaasti ja asiantuntevasti ja teki täysiä päiviä, vaikka hänen palkkansa vastasi puolipäiväistä palkkaa. Hänellä oli vahva esinetuntemus ja kokoelmat karttuivat valtavasti. Tamminen sai Maritalta paljon apua museota ja Porvoon historiaa koskevissa asioissa.[253]

Joensuun museoissa oli vuonna 1964 ensin museonhoitajana ja sittemmin johtajana Tuomas Björkman. Vihavainen nimittää tilannetta huonosti toimivaksi yhden miehen organisaatioksi. Museo sai puolipäiväisen amanuenssin vasta vuonna 1974: yht. kand. Ulla Huhtamäki. Museoliitto oli suositellut kahta uutta kokopäiväistä virkaa. Huhtamäki erosi vuonna 1978 ja kaupunginhallitukselle ehdotettiin kokopäiväisen viran perustamista. Björkman halusi vaatimuksen taidehistorian laudaturista, mutta museoiden johtokunta ei katsonut sitä tarpeelliseksi. Vt. amanuenssin tehtävään valittiin aluemuseotutkijana toiminut Satu Lehtonen.[254] Amanuenssit alkoivat siis heti olla naisia. Vuonna 1980 amanuenssina aloitti ensin Eino Nieminen, ja jatkoi Ulla Pennanen. Molemmilla oli taidehistorian koulutus. Vihavaisen mukaan Pennanen oli innokas, nuori työntekijä, jolla oli paljon ideoita. Vihavainen arveleekin, että johtaja teki päätökset amanuenssin esityksestä, kun asiantuntijavalta lisääntyi 1980-luvulla. Björkman jäi eläkkeelle vuonna 1992. Tällöin amanuensseista tuli johtajia museoihinsa (Taidemuseo ja Pohjois-Karjalan museo). Ulla Pennanen on edelleen taidemuseossa töissä intendenttinä ja Eino Nieminen amanuenssina.[255]

[252] Kinanen 2006-2007b. Ammatillinen työntekijä on vasta v. 1959 ja vakinaista henkilökuntaa kaksi v. 1955.
[253] Marketta Tamminen, sähköposti18.1.2012. Muck oli jo nuorena ylioppilaana yhdessä Berit Boströmin kanssa tutkinut Porvoon kiinteitä muinaisjäännöksiä v. 1933 (Muinaistieteellisen toimikunnan toimintakertomus 1931–1935, 138). 1940-l. hän ei ollut museotyössä osallistuessaan Porvoon sukukartanon hoitoon. Munck aloitti Porvoossa toimineen *Iris*-tehtaan tutkimuksen ja kävi Museoliiton apurahalla haastattelemassa taiteilija Louis Sparrea Tukholmassa. Porvoon museossa järjestettiin v. 1953 aiheesta ensimm. laajamittainen jugend-näyttely Suomessa.
[254] Vihavainen 2003, 17–18, 24, 34, 37, 54. V. 1962 Björkman sai tehtäväksi Joensuun museoiden ohjesäännön laatimisen Museoliiton avustuksella: perustettiin Joensuun museot eli Pohjois-Karjalan ja siihen liitetty Laatokan Karjalan museo sekä uusi taidemuseo.
[255] Vihavainen 2003, 47, 52–55, 58; Joensuun taidemuseo, yhteystiedot, [http://www.jns.fi/Resource.phx/sivut/sivut-museot/taidemuseo/yhteystiedot.htx]. Johtaja oli v. 2011 nainen ja Niemisen lisäksi vain vahtimestari-siivoojana mies.

Postimuseota (perustettu vuonna 1926) hoiti mies vuoteen 1963 asti, kunnes museoon palkattiin useampia työntekijöitä. Postimuseossa on vakinaisesti työskennellyt miehiä ja naisia suhteessa 18:23 ja vasta aivan viime vuosien aikana suhde on kallistunut selvästi naispainotteiseksi.[256]

Suomen maatalousmuseo on esimerkki miehisestä henkilökunnasta. Museon laittoi alulle 1800-luvun lopulla Gösta Grotenfelt, jolla oli yhteyksiä Muinaistieteellisen toimikunnan henkilöihin ja Helsingin yliopistoon. Museon hoito siirtyi mieheltä miehelle, eikä sen historiassa mainita ainuttakaan naista. Tämä voi johtua siitä, että museo oli yhteydessä erityisesti yliopiston maatalous-metsätieteellisen tiedekuntaan, jonka miehiset professorit valvoivat museota. Uuden museon (näyttely avattiin vuonna 1945) järjestelytöissä ahkeroi Suomen museoliiton sihteeri, maisteri Niilo Valonen, jonka mukaan näytteli oli ”suomalaisen maamiehen työn muistomerkki”. Näyttelyn avajaisissa oli ainakin suurin osa, ellei kaikki, miehiä (ks. kuva).[257]

Helsingin yliopiston maatalousmuseon vihkiäiset 31.10.1946: läsnä oli kutsuvierasjoukko, jonka museotoimikunnan puheenjohtaja professori Rurik Pihkala lausui tervetulleiksi.[258]

Museoiden henkilökuntien määriä ja naisten osuuksia tarkasteltaessa kaikissa esitellyissä museoissa voidaan havaita ammatillistumista. Yleensä perustettuun museoon palkattiin vain museonhoitaja, koska ei koettu tarpeelliseksi tehdä juuri muuta. Hoitajat saattoivat olla taiteilijoita, kuten Turun taidemuseossa, tai arkkitehteja, kuten Helsingin kaupunginmuseossa. Lahden kaupunginmuseoon kelpasi jopa muurari. Tässä vaiheessa Sjöberg-Pietarisen sukupolvijaottelun mukaan kokoelmat oli kerätty ja järjestetty esille, mutta tiedonvälitystä ei vielä koettu tarpeelliseksi. Sotien jälkeen museoita alettiin kehittää ja henkilökunnan määrä alkoi kasvaa yleensä 1960-luvulla ja viimeistään 1970-luvulla. Drake nimittää museotyöntekijöitä erikoistuneiksi ammattilaisiksi 1960-luvusta eteenpäin ja tämä näkyy esiteltyjen museoiden työntekijävaatimuksissa ja -määrissä. Esimerkiksi Ateneumin, Turun taidemuseon,

[256] Soile Siltala, sähköposti 13.6.2011. Työntekijöissä ei ole mukana kesätyöntekijöitä. Kesällä 2011 museossa työskenteli kaksi miestä ja yksitoista naista.
[257] Korhonen, [http://www.helsinki.fi/kansatiede/histmaatalous/extrat/erillisartikkelit_maatalousmuseo.htm]. Henkilökunta on koostunut kolmesta henkilöstä: varojen anomisesta, käytöstä ja edustamisesta yliopiston hallintoelimissä vastaavasta esimiehestä, rutiineista ja ulospäin edustamisesta vastaavasta museonhoitajasta sekä siivoojasta. Museoapulaisia on voitu palkata aika-ajoin työllistämisvaroilla.
[258] Valokuva: Helsingin yliopiston maatalousmuseo, [http://www.helsinki.fi/kansatiede/histmaatalous/extrat/erillisartikkelit_maatalousmuseo.htm].

Lahden museoiden ja Helsingin kaupunginmuseon henkilökunnat lisääntyivät ja ammatillistuivat.

Museoiden ammatillistuminen ja virkojen lisääntyminen tarkoitti myös naisten lisääntyvää osanottoa. Otosmuseoissa naisia alkoi tulla töihin lähinnä vasta sotien jälkeen. Ainoat selvät poikkeukset ovat Ateneum ja Turun historiallinen museo. Kuopion museoon tuli Sirkka Valjakka vuonna 1947, josta hän siirtyi vuonna 1949 Keski-Suomen museon ensimmäiseksi naiseksi. Hämeen museoon ja Helsingin kaupunginmuseoon ensimmäinen nainen tuli vuonna 1948. Moneen museoon naisia tuli kuitenkin vasta 1960–1970-luvuilla. Alla olevaan taulukkoon on merkitty selvennykseksi esiteltyjen museoiden ensimmäiset museonaiset.

Taulukko 1. Naisten mukaan tulo museoihin

museo	**perustamisv.**	**ensimm. nainen**	**museoon tulov.**
Ateneum	1863	Aune Lindström	1928
Turun taidemuseo	1891		1970-l. loppu, amanuenssi 1989
Serlachiuksen taidemuseo, Mänttä	1933	Maritta Pitkänen	1973
H:linna taidemuseo	1952	Helmiriitta Sariola	1973
Oulun taidemuseo	1963	Kaija Rita Koivisto	1963
Tre nykytaiteen museo	1966	Sirpa Joenniemi	1990
Tre taidemuseo	1932	Anneli Ilmonen	1968
Turun hist. museo	1881	Irja Sahlberg	1936
Pohjanmaan museo	1895	(Hedman[259])/Helenelund	(1931)/1952
H:linna hist. museo	1910	naismuseonjohtaja	1976
Hki kaupunginmuseo	1911	Helmi Helminen	1948
Hämeen museo	1907	Hilkka Vilppula	1948
Kuopion museo	1883	Sirkka Valjakka	1947
Keski-Suomen museo	1931	Sirkka Valjakka	1949
Lahden hist. museo	1924	Maija Hahl	1966
Lahden taidemuseo	1950		1970-l.
Porvoon museo	1896	Marita Munck	1953
Joensuun kaup.museo		Ulla Huhtamäki	1974
Postimuseo	1926		1963

Naisten mukaan tulo museoihin muuhunkin kuin ammatilliseen työhön liittyy yleiseen naisten töihin tuloon. Ensimmäisen maailmansodan aikaisen ja jälkeisen työvoimapulan takia naisten työpanosta tarvittiin myös perinteisesti miehisillä aloilla, mikä pakotti unohtamaan kotirouvaihanteen. Gail Braybonin mukaan naiset hyväksyttiin niin kutsuttuihin miesten töihin, kuten toimistoihin, kuljetustehtäviin ja teollisuuteen. Braybon huomauttaakin, että ajatuksen

[259] Hedman oli lääkäri ja museo jäi hänen hoitoonsa miehen kuoleman jälkeen. Hän oli oppinut museon hoitoa käytännössä, mutta ensimm. ammattilainen oli Helenelund.

miesten töistä oli luonut useimmiten tapa, eikä niinkään osaaminen. Vuoteen 1915 mennessä naiset työskentelivät heille uusissa, ei-teollisissa töissä. Erityisesti naimisissa olevat naiset nousivat esiin sodan aikana. Aikaisemmin heidän oli käsketty olla kotona huolehtimassa perheestä ja taloudesta. Nyt heidät hyväksyttiin osaksi teollisuuden työvoimaa.[260] Naisten työnteon ja -kentän laajeneminen oli alkanut ja se vaikutti pikku hiljaa myös museomaailmaan.

Toisen maailmansodan jälkeen naisten työnteon kasvu jatkui räjähdysmäisesti teollisuusmaissa. Normina ei enää ollut naisten kodinhoito sillä aikaa kun miehet olivat töissä ja naisten taloudellinen status muuttui. Myös museoala sai uusia naisia paikkaamaan sotaan lähteneitä miehiä. Eräs amerikkalainen naistyöntekijä on sanonut, että ilman toista maailmansotaa hän ei olisi päässyt museon johtajaksi. Tällaisia tapauksia on Taylorin mukaan useampiakin Yhdysvalloissa. Tosin monet naiset olivat sodan jälkeen kodin piiriin palatessaan helpottuneita raatamisen loppumisesta ja usein naisten asema töissä saattoi palata ennen sotia vallinneeseen tilanteeseen.[261] Naisten ansiotyön perusta alkoi olla erilainen kuin aikaisemmin: naiset halusivat käyttää hankkimaansa koulutusta ja he halusivat taloudellista itsenäisyyttä. Sukupuolisopimus oli muuttunut. Suomen kaupungeissa naimisissa olevista naisista kävi töissä 35 prosenttia vuonna 1950, kun kymmenen vuotta myöhemmin luku oli jo 45 prosenttia. Työssäkäynnin lisääntymisen yksi selitys on, että nopeasti teollistuvassa Suomessa oli pakko turvautua myös naistyövoimaan.[262] Olisiko samankaltainen tilanne osittain kohdannut myös museoita, koska niiden määrä kasvoi?

Ruotsissa tilanne oli hyvin samankaltainen. Hirdmanin mukaan Ruotsissa on tehty kaksi sukupuolisopimusta: vuosina 1930–60 kotiäitisopimus ja 1960–1980 tasa-arvosopimus. Ensimmäisessä vaiheessa naiset haluttiin mukaan yhteiskuntaan, mutta vanhoillisten ammattiliittojen ja yhdistysten ajatuksissa mies oli edelleen leiväntuoja. Hyvinvointipolitiikka muodostettiin vielä kotiäidin ympärille vuosina 1930–1960. 1940–luvun lopulla ja 1950–luvulla sukupuolikonfliktin ratkaisuna nähtiin naisen kaksinainen rooli: työntekijä ennen avioliittoa, lasten saantia ja kasvatusta sekä näiden jälkeen. Vuosina 1950–1965 naimisissa olevien naisten työnteko lisääntyi noin 16:sta 37 prosenttiin ja tarve naistyövoimalle kasvoi Ruotsin talouden kasvaessa, kuten Suomessakin. Naisille oli tuloksena usein ”puolipersoonan” rooli työmarkkinoilla ja poliittisessa elämässä, joka kuvaa jännitettä integraation ja segregaation välillä 1950-luvulla. 1930–luvun radikaalit ideat palasivat 1960–luvulla. Ekonominen kasvu tarvitsi naistyövoimaa, jolloin

[260] Braybon 1989, 91-92, 95; ks. myös Fox, Hesse-Biber 1984, 24-28.
[261] Taylor 1994, 18–19. Työntekijä oli Adelyn Breeskin, josta tuli Baltimore Museum of Art´n johtaja v. 1947.
[262] Ollila 1986, 29–30.

ideologinen muutos tuli mukaan. Tällöin puhuttiin palkkatyöäitiydestä, kun lapset saatettiin viedä päiväkotiin, kun taas 1900-luvun taitteessa oli puhuttu yhteiskunnallisesta äitiydestä.[263]

Myös Yhdysvalloissa pohdittiin naisten paikkaa yhteiskunnassa 1900-luvun aikana. Vuonna 1938 yli 80 prosenttia amerikkalaisista vastusti naimisissa olevien naisten työssäkäyntiä, mutta viisi vuotta myöhemmin yli 60 prosenttia hyväksyi sen. Kriisi oli muokannut näkemyksiä, mutta sodan päätyttyä palattiin paljolti aiempiin mielipiteisiin naisten paikasta kotona. Monet naiset halusivat kuitenkin jatkaa töissä – muutos oli tapahtunut.[264] Naisten työn puolustamisesta naisten kesken kertoo Soroptimistijärjestön perustaminen Yhdysvalloissa vuonna 1921, josta se saapui Eurooppaan vuonna 1924. Ensimmäinen maailmansota ja sitä seurannut jälleenrakentamisen aika loi edellytykset Suomeen järjestön synnylle vuonna 1952. Tältä pohjalta syntyi ajatus eri ammatteja ja virkoja hoitavien naisten palvelujärjestön perustamisesta. 1950- ja 1960-luvuilla Suomessa elettiin aatteen leviämisen vaihetta, joka oli leimallisesti kansainvälistä, ammateissaan kehittäjänaisiksi tunnustettujen naisten toimintaa. Jokaisen jäsenen tuli olla ekspertti omalla alallaan ja johtajan asemassa.[265] Eräs museonainenkin kuului tähän järjestöön: Turun historiallisen museon johtaja Irja Sahlberg.[266]

Naisten tulo museoihin liittyi siis länsimaiseen naisten aseman parantumiseen, jossa Suomi oli kärkipäässä. Naiset hyväksyttiin osaksi työvoimaa ehkä tarpeestakin, ja museot ottivat mallia yleisestä kehityksestä ja naisia alettiin valita museotoimiin yhä enemmän.

Ateneumin ”grand old dame”

Aune Lindströmin on yksi tärkeimmistä naisista tutkimuksessa, jonka takia haluan tuoda hänet esiin yhtenä erityisenä vahvana naisena ja vaikuttajana museomaailmassa. Lindströmiä pidetään yleisestikin tärkeänä vaikuttajana: Petterssonin mukaan eräs museoalan naisistumisen lähtökohta voisi olla vuosi 1952 Aune Lindströmin uralla etenemisen johdosta.[267] Myös Ilvas yhtyy tähän ajatukseen: ”Aune Lindströmin jälkeen tapahtui ankara muutos, naisten osuus alkoi lisääntyä.”.[268] Rönkön mukaan Lindström oli ensimmäinen organisaation sisällä kasvanut museojohtaja, joka loi mallin ”oikealla museouralle”.[269] Myös professori Peltola antaa arvoa Lindströmille. Hän ihmetteli

[263] Hirdman 1990.
[264] Chafe 1972, 174, 178, 199.
[265] Soroptimist internatiotal of Finland, [http://www.soroptimistit.fi/esittely/historia]. Järjestö on saanut nimensä latinankielisistä sanoista soror optima, paras sisar.
[266] Sjöberg-Pietarinen 1997, 99.
[267] Susanna Petterssonin suullinen tiedonanto, kesä 2010.
[268] Olli Valkosen ja Leena Peltolan haastattelu 30.1.2007, KKA.
[269] Rönkkö 1999, 86.

haastattelussaan, että eräissä hautajaisissa Helsingin kaupunginmuseon amanuenssi ei ollut kuullut Lindströmistä. Tähän Peltola totesi huudahtaen: ”Näin ihmiset katoavat!”.[270] Lindströmin kaltainen vaikuttajanainen ei kuitenkaan saa kadota.

Aune Lindström oli museotyön ohella myös opettaja, taiteen tutkija ja kirjoittaja. Isä, Fredrik Lindström (1873–1924), oli kielten lehtori ja taidehistorioitsija, joka omisti kaiken vapaa-aikansa taiteelle ja toimi myös Ateneumin oppaana.[271] Myös tytär omistautui työlleen. *Anna* -lehden (1963) mukaan hän on Ateneumissa kuin kotonaan ja halusi suorittaa haastattelunkin siellä.[272] Ennen intendentin virkaansa Lindström toimi osapäiväisenä amanuenssina peräti 24 vuotta. Vuonna 1932 hän oli väitellyt taidehistorian tohtoriksi, ja vuonna 1961 hän sai professorin arvonimen ja samana vuonna hänet valittiin ”Vuoden naiseksi”[273]. Hän hankki osan elannostaan myös englannin ja saksan kielen lehtorina. Lindström pääsi intendentiksi korkean taidehistoriallisen koulutuksensa ja kokemuksensa takia, joita arvostettiin.[274]

Aune Lindström Didrichsenin taidemuseon avajaisissa v. 1965. Oikealta: Gunnar Didrichsen, Urho Kekkonen, Marie Louise Didrichsen, Aune Lindström, Ann Marie Didrichsen, Peter Didrichsen ja presidentin adjutantti Lasse Wächter.[275]

Tuula Arkio tunsi Aune Lindströmin opiskeluaikanaan ja työskennellessään Ateneumissa vuodesta 1968. Hänen mielestään Lindström oli ”grand old dame”, ystävällinen idoli opiskelijoille. On Lindströmin ansiota, että Arkio pääsi Ateneumiin, koska hän pyysi Arkiota töihin ennen virallista hakua. Arkion mielestä oli jännittävää työskennellä vanhojen arvostettujen ikäpolvien kanssa ja hänenkin mukaansa Lindström omisti koko elämänsä taidemuseolle.[276] Lindström siis kannatti naista Ateneumin työntekijöiden joukkoon, jossa jo oli paljon naisia.

Taiteentuntija Aune Lindström kuratoi näyttelyitä Saksassa asti, jonne hänellä oli yhteyksiä jo isänsä kautta. Hän oli kiinnostunut erityisesti naistaiteilijoista ja kuratoikin suomalaisten naistaiteilijoiden näyttelyä Berliinissä vuonna 1943. Hän myös kirjoitti naistaiteilijoista artikkeleita

[270] Olli Valkosen ja Leena Peltolan haastattelu 30.1.2007, KKA.
[271] Levanto 2010, 101.
[272] Anna 13/12.11.1963.
[273] Suomen liike- ja virkanaisten liitto on valinnut v. 1955 alkaen tieteessä, virkauralla, liike-elämässä, yht.kunnallisessa työssä erityisesti ansioituneen naisen. [http://www.bpw-finland.fi/toiminta/vuoden-nainen/vuoden-naiset/].
[274] Paloposki 1998, 45; Kortelainen 2006, 414; Rönkkö 1999, 86.
[275] Valokuva, [http://www.didrichsenmuseum.fi/fin/didrichsen.php].
[276] Tuula Arkion haastattelu 5.9.2007, KKA. Jaani Viherluoto jäi pois toisena amanuenssina ja suositteli Arkiota.

lehtiin.[277] Jonkinlainen kannatus Aune Lindströmillä oli naistaiteilijoita kohtaan – hän halusi selvästi tuoda heitä esiin. Hän myös kommentoi naistaiteilijoiden asemaa Suomessa, ja nämä kommentit ovat kuin ajan kuva naisista ja ehkä hänen omasta luonteestaan: Asema on hänen mielestään ollut alusta alkaen Suomessa hyvä, sillä naiset ovat saaneet osallistua taidekoulutukseen miesten rinnalla. Hän puhui myös taiteessa esiintyvästä naisellisesta ja miehekkäästä tyylistä: Liika naisellisuus ei ollut hyvä asia, sillä liika hentous johtaa voimattomuuteen ja tunteettomuuteen. Lindströmille tunne oli taiteessa tärkein asia. Miehekäs taide ja taiteilija merkitsivät Lindströmille rehellisyyttä, vakavuutta, teknistä varmuutta ja itsenäistä ja jalat maassa olevaa oman tiensä kulkijaa, joka seuraa vain omaa päämääräänsä. Miehekäs on Aunelle positiivinen ilmaus. Myös naistaiteilijat saattoivat olla miehekkäitä, ja hän ihailikin Fanny Churbergiä, joka oli voimakkaan miehinen, itsenäinen ja hämmästyttävän moderni nainen. Hän ei kuitenkaan ollut sitä mieltä, että naistaiteilijoiden tuli pyrkiä miehekkäiksi, vaan säilyttää osa naisellisuuttaan.[278] Lindström olisikin halunnut tehdä väitöskirjansa Churbergistä von Wrightin veljesten sijaan, mutta ohjaajansa, taidehistorian professori J.J. Tikkasen, mielestä Churberg ei ollut tärkeä.[279] Useiden kuuntelemieni ja tekemieni haastattelujen perusteella Lindström oli itsekin kuin ihailemansa Churberg säilyttäen kuitenkin naisellisuutensa. Hän ajoi omaa asemaansa miesten keskellä museomaailmassa ja pärjäsi hyvin.

Paloposken mielestä Lindströmin kirjoitusten lähempi tarkastelu osoittaa, että niistä on vaikea löytää naistietoisuutta sanan nykymerkityksessä tai varsinaista naisasiaa, vaikkakin Lindströmin opiskelu- ja työtausta huomioiden voisi ajatella, että hän suhtautui erityisen kannustavasti naistaiteilijoihin eikä noudattanut vanhoja, kaavamaisia, sukupuolittuneita ajattelutapoja. Hänellä tuntui päinvastoin olevan melko perinteinen ajatusmaailma naisista ja naisten luonteesta. Paloposki kuitenkin huomauttaa, että Lindströmille naistaiteilijat ovat itsestäänselvyys miesten rinnalla, vaikka hän erottelee heidät omaksi ryhmäkseen käyttäen sanaa naistaiteilija.[280] Haastatteluista käy ilmi, että naisasiat olivat ainakin jollain tavalla Lindströmin elämässä lähellä, sillä hän toimi Liike- ja virkanaisten puheenjohtajana 1950-luvulla.[281]

Kortelainen kuvailee Lindströmiä taidevalistajana ja kansanomaisten esitelmien pitäjänä. Hän pohtii, oliko Lindströmillä ”muuta mahdollisuutta kuin omaksua näitä hienokseltaan alentavia

[277] Selkokari 2011; Berliinin näyttelystä ks. myös Sarje 2009.
[278] Paloposki 1998, 50–55. Naistaiteilijoiden asemasta Suomessa 1900-l. alusta 1930-l. ks. esim. Palin 2006; ks. myös Riitta Konttisen tutkimukset.
[279] Olli Valkosen ja Leena Peltolan haastattelu 30.1.2007, KKA; HS 27.3.1984. Väitöskirja *Taiteilijaveljekset von Wright* ilmestyi v. 1932. Lindströmiltä on kuitenkin ilmestynyt myös teos Churbergista v. 1939.
[280] Paloposki 1998, 53.
[281] HS 27.3.1984.

’rooleja’ kansan ja koululaisten parissa”. Naisella ei ollut vielä paljon mahdollisuuksia päästä akateemiselle virkauralle, ja kuten Kortelainen sanoo, Lindström oli yksinäinen ammattikuntansa piirissä. Vaikka hän olikin väitellyt jo vuonna 1932, hän ei saavuttanut samanlaista arvostusta kuin mieskollegansa. Lindströmiä on kuitenkin pidetty ensimmäisenä naispuolisena taidehistorian tutkijana Suomessa. Kortelainen on käynyt läpi naistaidehistorioitsijoita maailmalla. Hänen mukaansa naisia on erittäin vähän, joista suurin osa on toisen maailmansodan jälkeen toimineita. Kortelaisen mukaan 1800-luvun lopulla syntyneestä sukupolvesta löytyy hyvin vähän taidehistorioitsijoita läntisestä maailmasta. Muutamat ovat arvattavasti taidehistorioitsijoiden assistenttivaimoja, joilla ei ollut alan koulutusta. 1900-luvun alussa syntyneestä sukupolvesta löytyy naisia 1950-luvulta varsinkin amerikkalaisten taidemuseoiden johdosta tai kuraattorinviroista. Monilla heistä vaikuttimena oli esimerkiksi hyvä perhetausta, varallisuus ja perhetraditiot.[282] Tähänhän Lindströmkin kuuluu. Downs’n mukaan Yhdysvalloissa naisten aika taidemuseoissa alkoi juuri toisen maailmansodan jälkeen.[283] .

Aune Lindströmin antama esimerkki tuleville museotyöntekijöille ja hänen saamansa intendentin virka antoi luultavasti positiivisen sysäyksen naisten urakehitykselle museoalalla. Sillä, että arvostettu ja tunnettu opettaja ja taidehistorioitsija oli nainen, oli varmasti vaikutuksensa ainakin joidenkin opiskelijoiden ajatusmaailmaan – niin naisten kuin miesten.

Naiset akateemisessa maailmassa – status koulutuksen avulla

Koulutus vaikuttaa merkittävästi sukupuolisen eriarvoisuuden vähenemiseen ja koulutusjärjestelmän laajeneminen myös naisille hyväksytyksi on ollut tärkeää museonaisillekin. Koulutusta arvostettiin museotyössä jo sen alkuaikoina, jolloin virkoja saivat koulutetut miehet. Ensimmäisille museorouville ei koulutuksella ollut niinkään merkitystä, mutta jo ensimmäiset avustajina olleet museonaiset olivat sivistyneistä perheistä, joissa mies oli oppinut ja myös nainen siinä sivussa. Julkiseen työhön kelpasikin yleensä vain sivistynyt nainen 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa, joka näkyy esimerkiksi köyhäintalojen johtajattarien valinnassa.[284] Näin oli myös Yhdysvalloissa, jossa 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla oli vielä outoa, että naisella oli korkeakoulutus. Tämän takia naiset olivat yleisten töiden tekijöitä ja amatöörejä, eivätkä ammattilaisia.[285]

[282] Kortelainen 2006, 414–418. Kortelaisen tutkima tietokanta: http://www.dictionaryofarthistorians.org/; huomauttaa, että tietokanta on varmasti puutteellinen ja angloamerikkalaisesti painottunut.
[283] Downs 1994.
[284] Annola 2011, 86.
[285] Taylor 1994, 12.

Yleinen asennoituminen tyttöjen koulutukseen oli pitkään torjuva, koska heidät nähtiin perheolentoina. Naisten päästessä yliopistoon, he alkoivat arvostaa koulutusta ja nähdä sen välineenä sosiaaliseen nousuun ja mielenkiintoisemman työn saantiin ja yleisesti suurempiin valinnanmahdollisuuksiin. Toisen maailmansodan jälkeisistä vuosista lähtien selvä enemmistö uusista ylioppilaista on ollut naisia. Naisten osuus korkeakoulutuksessa laajeni vuosien kuluessa, ja tilastojen mukaan puolet uusista korkeakouluopiskelijoista oli 1960-luvun puolivälissä naisia. Koulutusalojen mukainen jako naisten ja miesten välillä pysyi jyrkkänä ja jähmeänä. Naisten koulutusaloja ovat koko ajan olleet esimerkiksi hoito- ja huolenpitotehtäviin liittyvät alat ja miesvaltaisia puolestaan ovat olleet muun muassa taloudelliseen päätöksentekoon ja aineelliseen hyödyketuotantoon liittyvät koulutusalat. Tämä koulutuksen jako näkyy myös työelämän segregaatiossa.[286]

Sukupolvien välillä on eroja. Nuorempien naisten asennoituminen koulutukseen on muotoutunut muuttuneessa ilmapiirissä, jolloin he alkoivat valita muitakin kuin perinteisiä naisten aloja kiinnostuksensa mukaan. Tällöin heidän lähiympäristönsäkin on ollut yleensä sallivampi koulutustoiveiden suhteen kuin vanhempien naisten kohdalla. Näillä muuttuvilla asenteilla on edelleen suuri rooli naisten kasvavalla osallistumisella työelämään ja uralle; koulutetummat naiset haluavat yleensä kunnollisen työuran. Myös aviomiehen asennoituminen vaimon työhön voi merkitä paljon. Yleensä miesten suhtautuminen laahasi kuitenkin perässä ja naisten laajempi osallistuminen julkiseen työhön on muokannut miesten mielipiteitä ja yhteiskunnan mielipidettä vasta jälkeenpäin.[287]

Pirjo Varjola (ylioppilas vuonna 1958) kertoo, että tyttökoulussa opetettiin emansipoituneeksi, itsenäiseksi, ja myös kotona kasvatustapana oli tasavertaisuus 1950-luvulla. Isän asennoituminen kertoo kuitenkin vanhakantaisuudesta. Varjolan lempiaine oli kotitalous, jota hän olisi halunnut jatkaa, mutta isä kielsi jatko-opinnot, koska halusi tyttärestään perheen emännän, jolle opettajan ammatti olisi hyvä pitkine kesälomineen. Tytär valmistui kuitenkin yliopistosta pääaineenaan kansatiede ja sivuaineena arkeologia vuonna 1965 ja suuntasi museotyöhön.[288] 1960-luvulla naisten työssäkäynti ja samanaikainen perheen hoitaminen oli jo hyväksyttyä, mutta edelleen suositeltiin naisille aloja, joissa näiden yhdistäminen sujuisi vaivattomasti. Opettajan toimi oli juuri tähän sopiva ala.[289]

---

[286] Karisto 1999, 88–90.
[287] Strandell 1984, 268–271; Fox, Hesse-Biber 1984, 32.
[288] Pirjo Varjolan haastattelu 4.7.2007, Museovirasto. Varjola hakeutui jo varhain opiskeluaikana Kansallismuseoon, missä teki monenlaisia tilapäistöitä ensin arkeologian ja kansatieteen osastolla (harjoittelu Hilkka Vilppulan alaisena) ja Hän vähitellen vakituiseen virkaan kansatieteen keruuarkiston hoitajaksi 1960-l. lopulla.
[289] Korppi-Tommola 2004, 18.

Teoksessa *Nykynaisen suuri pulma* suurta huomiota on saanut naisten opiskelun lisääntyminen: Helsingin yliopiston opiskelijoista naisia oli noin 53 prosenttia vuonna 1957 ja kaikkiaan maan korkeakouluissa naiset muodostivat noin 44 prosenttia. Kehityssuunta jatkui tästä vielä voimakkaampana. Joidenkin alojen naisistumiseen kiinnitettiin jo huomiota. Naisistuneet alat ovat keskustelijoiden mielestä sellaisia, joita ei voida katsoa naisille luontaisesti kuuluviksi. Tällaisiksi mainittiin esimerkiksi kielten opettaja (”koko opettajakunta on muuttumassa naisvaltaiseksi”), hammaslääkäri ja farmaseutti.[290]

Humanistiset opinnot ovat olleet suosittuja naisten keskuudessa ja juuri ne valmentavat museoalalle. Itse asiassa humanistinen ala on koko ajan mennyt kohti naisvaltaisempaa.[291] Vaikkei naisopiskelijoista ole vuosittaista oppiaineittaista kartoitusta kovinkaan pitkältä historiasta, on merkittävää, että naisopiskelijoiden osuudet on huomioitu jollain tavalla, joka jo kertoo sitä, että sukupuoliosuuksia tarkkailtiin.

Teos *Tilastollisia tietoja opiskelevasta nuorisosta Suomen yliopistossa 1867–1905* (1907) kertoo, että historiallis-kielitieteellisellä osastolla vuosina 1870–1893 naisia oli opiskelijoista 38, kun vuosina 1903–05 naisten määrä oli noussut jo 389:ään. Tämä suuri kasvu johtuu naisten pääsystä ”täydellisesti tasa-arvoiseksi miehen rinnalla armollisen asetuksen kautta” vuonna 1901, jolloin naisetkin pääsivät ylioppilaana suoraan yliopistoon, eivätkä vain erityisluvalla. Kirjassa on huomautettu, kuinka erilaisuus sukupuolten välillä tulee näkyviin koulutusmieltymyksissä, jossa huomattavaa on nais-ylioppilaiden kiinnostus juuri historiallis-kielitieteelliseen osastoon. Naiset eivät valitse matemaattisia ja luonnontieteellisiä aineita, jotka ovat taas miehille mieluisimpia.[292]

Helsingin yliopiston tilastollinen vuosijulkaisu ilmoittaa kirjoilla olevien naisopiskelijoiden määräksi 737 vuonna 1920, joista historiallis-kielitieteellisessä tiedekunnassa on 254 eli noin kolmasosa. Kirjoissa olevien kokonaislukumäärä kasvaa koko ajan, erityisesti sotien jälkeen. Vuonna 1935 ja 1940 luku on jo reilu 900, kun vuonna 1945 se on jo 1434 ja vuonna 1950 1843. Viisi vuotta myöhemmin naisia on jo 3145 ja vuoteen 1960 luku kasvaa yli tuhannella (4347). Tämän jälkeen määrä pysyy vaihdellen yli viidessä tuhannessa 1970-luvun alkuun asti, josta se alkaa vähetä, koska opiskelijoiden määriä alettiin rajoittaa vuonna 1959: vuonna 1978 luku on

[290] Suova 1959, 16–17.
[291] Mitchell & Kanerva 2004, 46.
[292] Hjelt 1907, 46, 51.

3671. Naisten prosentuaalinen osuus kaikista kirjoilla olevista on koko ajan yli viisikymmentä prosenttia (vuonna 1920 49,3 prosenttia).[293]

Naisylioppilaiden prosenttiosuus yliopistoon kirjoittautuneista kohosi yli 50 prosentin lukuvuonna 1950/51.[294] Tämä näkyi myös yleisessä keskustelussa yhteiskunnan tilasta. 1950-luvun lopulla pidettiin keskustelutilaisuus naisten kaksijakoisesta asemasta koulutuksessa ja työelämässä useiden teemojen siivittämänä, josta syntyi teos *Nykynaisen suuri pulma* (1959). Siinä todetaan tiedenaisten jakautumisesta eri aloille, joista humanistiset alat ovat suurin ja myös suuntaus naisopiskelijoiden keskuudessa jatkuu humanistisvoittoisena tilastollisten tietojen mukaan myös tulevaisuudessa.[295]

Kuten todettua, oppiaineittaiset tilastot alkavat vuodesta 1978, jolloin kevätlukukaudella naisopiskelijoiden osuus historiallis-kielitieteellisessä osastossa on 73,9 prosenttia. Opiskelijoiden jakautumisessa sukupuolittain opintosuunnan mukaan tutkimukseni kannalta kiinnostavia olivat museoaineet[296] eli historia, taidehistoria sekä arkeologia ja kansatiede. Vuonna 1978 kirjoissa olevia historian lukijoita on yhteensä 471, joista miehiä on 254 ja naisia 217. Taidehistoriassa nämä luvut ovat samassa järjestyksessä 223/56/167, arkeologiassa ja kansatieteessä 171/54/117. Vuonna 1983 luvut ovat seuraavat: historia 343/194/149, taidehistoria 168/36/132, arkeologia ja kansatiede 129/46/83.[297] Vuonna 1978 historian lukijoiden jakaantuminen sukupuolittain oli suhteellisen tasainen, mutta naisia oli vähemmän (37). Viisi vuotta myöhemmin miesten osuus oli edelleen suurempi (45). Taidehistoria taas on selvästi naisvaltaista molempina vuosina ja myös arkeologiassa ja kansatieteessä naisten osuus oli molempina vuosina suurempi. Museoaineet olivat muotoutuneet 1970-luvun lopulla naisvaltaisiksi. Historia on näistä selvästi molempia sukupuolia tasaisemmin kiinnostava aine, jota se on edelleen.

Sukupuolista jakaumaa seurataan ja tilastoidaan edelleen. Helsingin yliopiston tilastoissa on naisten osuus kokeisiin osallistuneista ja hyväksytyistä humanistisessa tiedekunnassa oppiaineittain vuosina

[293] HY tilastollinen vuosijulkaisu 1977/78, 28, 32–33, 37. Muut tiedekunnat ovat teologinen, oikeustieteellinen, lääketieteellinen, matemaattisluonnontieteellinen, kasvatustiede, valtiotieteellinen, maatalous-metsätieteellinen, voimistelulaitos, farmasian laitos.
[294] HY tilastollinen vuosijulkaisu 1977/78, 37.
[295] Suova 1959. Alussa (s. 11–13) kerrotaan teoksen synnystä: Turun yliopiston rehtori, professori Osmo Järvi, käsitteli lukuvuoden avajaispuheessaan v. 1958 naisten ongelmia nyky-yhteiskunnassa, josta keskustelu ja kirja saivat sysäyksen. Ongelman olemassaolo tunnustettiin arvovaltaiselta taholta ja puhe kohahdutti koko maata ja varsinkin naisia, jotka olivat sekä myötä että vastaan.
[296] Rönkkö 1999, 249. Museoaineet alkoivat eriytyä jo 1800-l.: puhutaan n.s. esinetieteistä eli taidehistoriasta, arkeologiasta ja kansatieteestä – historia on hyväksytty rinnalle myöhemmin.
[297] HY tilastollinen vuosijulkaisu 1977/78, 57–59. Historiallis-kielitieteelliseen osastoon kuuluivat englantilainen, germaaninen ja romaaninen filologia sekä pohjoismainen filologia ja ruotsalainen kirjallisuus, historia, yleinen kirjallisuustiede ja estetiikka, psykologia, taidehistoria, kotimainen kirjallisuus ja kansanrunouden tutkimus, venäjän kieli ja kirjallisuus sekä slaavilainen filologia, arkeologia ja kansatiede, fonetiikka, musiikkitiede ja yleinen kielitiede, filosofia, kreikan ja rooman kirjallisuus, muun pääaineen opinnot.

2000–2008. Historiassa naisten osuus kokeeseen osallistuneista oli 42 prosenttia ja hyväksytyistä 69 prosenttia vuonna 2008. Samalla tavalla katsottuna kansatieteessä (kansatiede ja arkeologia ovat nyt erikseen) osallistuneita naisia oli 85 prosenttia ja hyväksyttyjä 90 prosenttia. Arkeologiassa osallistuneita naisia oli 62 prosenttia ja hyväksyttyjä 58 prosenttia. Taidehistoriassa luvut ovat vastaavalla tavalla 80 ja 79 prosenttia. Vuosina 2000–2007 kansatieteessä, arkeologiassa ja taidehistoriassa naisten osuus pysyy selvästi suurempana, mutta historiassa osuus vaihtelee ja on joskus myös alle puolet.[298] Osuudet ovat siis pysyneet samankaltaisina 1970-luvulta asti.

Tietoa aiemmasta sukupuolijakaumasta tilastojen ulkopuolelta voi saada haastatteluista. Ritva Wäre kertoi, että taidehistorian opiskelijoista suurin osa oli tyttöjä hänen opiskelleessaan 1960-luvulla. Miehet olivat jo tällöin selvä vähemmistö: hän arvelee heitä olleen noin 10 prosenttia. Tosin opettajat olivat kaikki miehiä – Aune Lindström piti joitain dosenttiluentoja. Taidehistorian piirissä puhuttiin, että vähäisiä miesopiskelijoita suosittiin, koska heidän piti sijoittua yhteiskuntaan ja he saivat helposti virkoja. Myös kansatieteessä naiset olivat enemmistönä, mutta arkeologia oli miehisempää.[299]

Museologian tulo yliopistoihin merkitsi museoammatin tarkempaa professiokuvaa. Museologiasta keskusteltiin jo 1970-luvun alussa, jolloin konsistori asetti museoalan koulutusta pohtivan toimikunnan, ja museologia tuli yliopistoihin 1980-luvulla.[300] Jo ennen tätä voidaan puhua museoammattilaisista, jotka olivat lukeneet edellä mainittuja museoaineita. Kun tarkastellaan museoalalla työskentelevien opintoja, aineet ovat juuri näitä. Koulutus on kiinteästi yhteydessä museoalan professionaalistumiseen ja myös naisilla oli alalle tarvittava koulutus. Solveig Sjöberg-Pietarinenkin esittää koulutuksen ammatillisuuden ehtona. Museoalan edelläkävijää Jenny Maria Montinia(-Tallgren) ei hänen mukaansa voida laskea kuuluvaksi ammatillisten museotyöntekijöiden ryhmään, koska hänellä ei ollut koulutusta. Ensimmäinen koulutuksen saanut nainen oli Ebba Weilin[301].[302]

---

[298] Tilastotietoja opiskelijavalinnoista, [http://www.helsinki.fi/hum/tdk/valinta/vstat.html].

[299] Ritva Wäreen haastattelu 26.10.2011, Museovirasto. Opettajamiehiä olivat Lars Pettersson, Aimo Reitala, Jukka Ervamaa ja Timo Vuorikoski.

[300] Jouni Nikula, sähköposti 28.2.2011 (HY Toimikuntien mietintöjä ja selvityksiä no.3/1973); Vilkuna 2010, 44. Museologia edellytettiin virkoihin v. 2005. Perusopinnot pätevöittivät virkoihin ja -toimiin ensimm. maailmassa.

[301] Weilin valmistui Helsingin suomal. tyttökoulusta v. 1891 ja sai töitä Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjastosta. Kaksi vuotta myöhemmin hänestä tuli museoavustaja silloiseen etnografiseen museoon ja v. 1920 apulaisamanuenssi Kansallismuseoon, jossa katalogisoi suurimman osan ajastaan. Weilinistä on tietoja valokuvaajana Suomen valokuvataiteen museon tietokannassa, jossa hänen siviilisäätyntä on ”naimisissa”. ”Neiti Ebba Weilin” on mainittu Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomuksissa saadessaan stipendirahoja kansatieteellisten esineiden keräämiseen useina vuosina 1900-l. alkupuolella. Hänet on mainittu monivuotisena avustajana, mutta hänelle uskottiin myös vastuullisempaa työtä hänen ollessaan U.T. Sireliuksen, kansatieteellisen osaston amanuenssin, sijaisena v. 1907–1909. (MTV 1903–1916, 10, 22, 34, 48, 55; Sjöberg-Pietarinen, 12–13; Ebba Weilin, Valokuvataiteen museo, [http://www.valokuvataiteenmuseo.fi/sv/tietopalvelut/valokuvaajat/9683-weilin-ebba]).

Kun naiset saivat paremmat mahdollisuudet opiskella, he alkoivat valita humanistista koulutusta kiinnostuksensa mukaan. Näin museoaineita opiskelleita naisia tuli koko ajan enemmän työmarkkinoille, jolloin myös ala naisistui, kun jotkut suuntautuivat museoihin. Dölle muistelee museon ja yliopiston yhteistyöstä kertoessaan, että opiskelijat liikkuivat paljon Kansallismuseossa, kun saivat sieltä harjoitteluja ja oppivat työhön sekä saivat kontakteja jo opiskelujen ohella. Viran tullessa hakuun siihen oli jo valmiina tuttu ihminen ja virat menivätkin usein ”pöydän alta”. Moni Dölleä vanhemmista työntekijöistä oli näin liukunut sisään museoon, nuoremmista taas vähemmän. Tällaista ei enää tapahtunut, kun opiskelijoiden määrä lisääntyi, ja yliopisto ja museo erkaantuivat toisistaan.[303] Kun opiskelijoissa oli paljon naisia humanistisissa museoaineissa, he varmasti pääsivät usein tätä kautta museoon töihin, jolloin opiskelijoiden naisvaltaisuus vaikutti myös museoiden työntekijöiden naisistumiseen.

Museologian tullessa yliopistoihin 1980-luvulla tuli siitäkin heti naisvaltainen aine. Kun jo museoaineet olivat naisten suosiossa, oli myös museologialle odotettavissa samanlaista suuntausta. Mitchellin ja Kanervan mukaan museologian opinnot kuuluvat yliopistojen naisistuneimpiin. Esimerkiksi Jyväskylän yliopistossa kymmenvuotiskautena 1993–2003 naisten osuus on joka vuosi ylittänyt 75 prosenttia ja sama tulos näkyy Helsingissä ja Turussa, joista jälkimmäisessä naisia on opiskelijoissa ollut prosentuaalisesti samana aikana vieläkin enemmän, pääosin yli 4/5.[304] Tämä naisvaltaisuus kertoo siitä, että museoala oli jo 1980-luvulla naisistunut, koska naiset hakeutuivat alalle suuntaavaan koulutukseen. Jotkut saattoivat olla jo museoalalla töissä ja halusivat vielä hankkia pätevöittävän koulutuksen – edelleen alalla oleville vanhemmille työntekijöille järjestetään museologian opiskelumahdollisuuksia esimerkiksi verkko-opintoina. Museologiasta on kuitenkin tullut erityisesti nuoremman sukupolven mahdollisuus kvalifioitua museoaineiden ohella alalle. Koska museologian opinnot ovat naisvaltaisia, voidaan niiden pohjalta olettaa alan pysyvän jatkossakin naisvaltaisena.

Koulutus on vaikuttanut myös Yhdysvalloissa museoiden sukupuolijakaumaan. Kuten Suomessa myös Yhdysvalloissa museoiden johtajat ja kuraattorit ovat olleet suurimmaksi osaksi miehiä. Tämä alkoi kuitenkin muuttua 1900-luvun aikana, kun naiset alkoivat saada koulutuksen avulla

---

[302] Sjöberg-Pietarinen 1997, 12–13. Jenny Maria Montin (-Tallgren) (1852–1931) oli innokas amatööritutkija ja keräilijä, joka luopui harrastuksestaan naimisiin mennessään. Hän teki esim. aloitteen Turun museon ensimm. tieteellisestä keskiajan arkeologisesta kaivauksesta v. 1891. Poika A. M. Tallgren, tuleva arkeologian professori ja museoalan vaikuttaja, sai varmasti vaikutteita äidiltään. Vanhempien kulttuuriverkosto oli laaja, koko perhe oli kulttuurialalla, isä oli kirkkoherra. Oiva Tallgren-Tuulion kirjailijapuoliso oli Tyyni Tuulio (aiemmin Haapanen-Tallgren). ([https://www.turunseurakunnat.fi/portal/fi/ajankohtaista/kulttuurivuosi_2011/ihmisen_jalki/]).
[303] Sirkku Döllen haastattelu 12.10.2011, Museovirasto.
[304] Mitchell & Kanerva 2004, 45.

samanlaisen professionaalisen statuksen kuin miehet. Taylor kuitenkin huomauttaa, että vaikka naisetkin kouluttautuivat, ja saivat näin mahdollisuuden korkeampaan asemaan museoissa, heiltä puuttui miehille yleisesti annettu auktoriteettiasema, joka oli pakollinen johtoasemiin. Tieteellisten alojen naiset, kuten eläintieteilijät, arkeologit, etnologit ja paleontologit, näyttivät tietä, jota seurasivat nopeasti esimerkiksi taidemaailman naiset.[305] Suomesta hyvä esimerkki arkeologian alalta on Ella Kivikoski.

Arkeologian asiantuntija Ella Kivikoski (1901–1990, kuvassa[306]) tähtäsi yliopistotutkinnollaan aluksi ennen kaikkea perinteisesti opettajaksi. Hän kuitenkin kiinnostui yhä enemmän arkeologiasta ja osallistui Muinaistieteellisen toimikunnan arkeologisiin kaivauksiin vuosina 1930–1932. Kaivausten johtajasta, esihistoriallisen osaston intendentti Alfred Hackmanista, tuli Kivikosken kenttätyön opettaja. Kivikoski sai luultavasti arvostusta osallistuttuaan arkeologisiin seminaareihin Ruotsissa vuonna 1931, sillä heti tämän jälkeen hänet nimitettiin esihistoriallisen osaston amanuenssiksi (vakituiseksi vuonna 1933), jona hän toimi vuoteen 1947 asti, kunnes hänestä tuli osaston johtaja vajaaksi vuodeksi. Tällöin hänet myös otettiin toimikuntaan uusimaan Muinaismuistolainsäädäntöä miesten rinnalle. Hänen lisäkseen siinä oli myös toinen nainen: jäsenenä ja sihteerinä Muinaistieteellisen toimikunnan pitkäaikainen asessori Sirkka Ahlroth.[307] Kivikoski toimi myös Helsingin yliopiston dosenttina vuonna 1941 ja hänestä tuli ainoana hakijana arkeologian professori vuonna 1948.[308]

Vuosisadan vaihteen tienoilla opiskeluistaan valmistuneilla naisilla oli yleensä tietynlainen koulutus, joka tähtäsi useimmiten taiteeseen ja käsitöihin. Tämä saattoi päteä vielä myöhemminkin. Esimerkiksi Museoliiton pääsihteerinä parhaiten tunnettu Riitta Heinonen (1922–1979) opiskeli käsityönopettajaksi valmistumisensa jälkeen arkeologiaa, kansatiedettä ja taidehistoriaa Helsingin yliopistossa. Hän valmistui filosofian kandidaatiksi vuonna 1949.[309] Ennen Heinosta sihteerinä

[305] Taylor 1994, 12, 21-23.
[306] Valokuva, Hopeapeili huhtikuu 1941: Ella Kivikoski työhuoneessaan Kansallismuseossa.
[307] Vilkuna 2010, 32. Toimikunnan muut jäsenet olivat: puheenjohtaja C. A. Nordman, Teknillisen korkeakoulun asemakaavaopin professori ja Muinaistieteellisen toimikunnan lisäjäsen Otto-Iivari Meurman, Turun linnan restaurointivaltuuskunnan puheenjohtaja ja Muinaistieteellisen toimikunnan yliarkkitehti Martti Välikangas, Muinaistieteellisen toimikunnan hist. osaston johtaja tohtori Nils Cleve.
[308] Schauman-Lönnqvist 2010, passim.
[309] Vilkuna 1998, 62.

toimineen Hulda Kontturin kandidaatin tutkinnon aineita olivat pohjoismaiden historia, sosiologia, yleinen historia ja arkeologia.[310]

Myös Mary Sesemannin (1902-?) tausta oli käsitöissä. Hän tuli Kansallismuseoon vuonna 1956 ylimääräiseksi toimistoapulaiseksi ja tekstiilienkorjaajaksi edellisen erottua virastaan.[311] Hän oli ennen toimikuntaan siirtymistään *Suomen käsityön Ystävien* palveluksessa kahdeksan vuotta ja hakiessaan toimikuntaan hän perustelikin valitsemistaan juuri käsityötaustallaan.[312] Hän oli syntynyt Pietarissa, eikä ilmeisesti ollut opiskellut kuin saksalaisessa ”alakoulussa” vuodet 1911–1917.[313] Toimenkuva tekstiilienkorjaaja tarkoittanee Pirkko Hakalan mukaan lähinnä tekstiilikonservointia ja toimistoapulainen on ollut virkanimike, jonka mukaan ilmeisesti myös palkkaus on määräytynyt.[314] Sesemann on saanut jossain vaiheessa viran, koska hän vannoi virkavalan vuonna 1967 eli aika myöhään, koska hän jäi eläkkeelle vuonna 1969, ollessaan jo 67-vuotias.[315] Mary Sesemann on hyvä esimerkki museonaisesta, josta ei tiedetty ennen tutkimustani juuri mitään. Arkistosta hänestä selvisi kuitenkin kaikenlaista, ja näin nostin hänetkin ”tietoisuuteen”.

Kansallismuseon kuva-arkiston työntekijä Marta Hirn (1903–1995) oli aluksi museotyössä ilman koulutusta, kunnes hän kouluttautui alalle lukien taidehistoriaa, arkeologiaa ja historiaa. Hirn oli ollut museossa töissä jo yli kaksikymmentä vuotta ennen kuin meni suorittamaan korkeakouluopintoja. Ehkä museoala alkoi vuosien varrella tuntua kiinnostavalta työltä käytännön kautta, jota hän halusi jatkaa. Joka tapauksessa Hirn valitsi aineensa ammatillisen uransa kannalta ja halusi näin kehittää osaamistaan.[316]

Marta Hirn on hyvä esimerkki pitkään museoalalla vaikuttaneista naisista, jotka aloittivat apulaisena, mutta etenivät urallaan saaden statusta koulutuksen avulla. Hän aloitti uransa vuonna 1923, jolloin hän pääsi isänsä tuttavan, museomies K. K. Meinanderin, kautta Kansallismuseoon ajalle ominaisella ja naisellisella työnimikkeellä ”ylimääräinen apulainen”. Ensimmäisenä vuonna Hirn tekikin enimmäkseen vain avustustöitä, kuten kirjoitti lappuja ja pyyhki pölyjä, kunnes pääsi silloin vielä vaatimattomaan kuva-arkistoon. Säännöllinen tuntipalkka alkoi vuonna 1925. Vuonna

[310] Vilkuna 1998, 99.
[311] MTV 1956.
[312] Mary Sesemann, hakemus virkaan 1956, Museovirasto; Pirkko Hakala, sähköposti 6.2.2012.
[313] Mary Sesemann, nimikirja, Museovirasto; Pirkko Hakala, sähköposti 3.2.2012. Hakala arvelee Sesemannin olleen Venäjän vallankumouksen jälkeen Suomeen asettuneita emigrantteja.
[314] Pirkko Hakala, sähköposti 6.2.2012.
[315] Mary Sesemann, nimikirja, Museovirasto; Pirkko Hakala, sähköposti 6.2.2012.
[316] Kiianmies 2010, 15.

1931 hänet nimitettiin virastoapulaiseksi, kun uusi toimi perustettiin ja hän sai myös ikälisää[317] oltuaan töissä kahdeksan vuotta. Samana vuonna hänet nimitettiin ensimmäisen kerran historiallisen osaston apulaisamanuenssiksi ja vuoden 1943 alussa hänet määrättiin hoitamaan amanuenssin virkaa pätkissä oman työnsä ohella vuoden 1949 loppupuolelle asti. Virallisesti hänet nimitettiin amanuenssiksi vuoden 1949 lopulla, jolloin hän oli ollut alalla jo 27 vuotta. Hirn oli suorittanut filosofian kandidaatin tutkinnon vuonna 1947 ja maisterin tutkinnon seuraavana vuonna, jotka antoivat hänelle mahdollisuuden saada viran. Muinaistieteellisen toimikunnan menoarviossa vuodelle 1949 on maininta apulaisamanuenssin palkankorotuksesta, jossa perusteluina esitetään kyseessä olevan työ, jonka edellytyksenä ovat museoalan opinnot ja filosofian kandidaatin tutkinto. Marta Hirnin nimitykset saattoivat olla jonkinlaisia poikkeuksia, koska hän ei ollut vielä filosofian kandidaatti toimiessaan apulaisamanuenssina ja amanuenssina. Vuonna 1933 kuva-arkisto oli siirtynyt kokonaan Hirnin hoitoon, jolloin olisi ymmärrettävää, että nimitys tehtiin jo ennen kandidaatin tutkintoa. Luultavasti säännöt eivät olleet vielä tarkentuneita, koska museotyö oli vasta kehittymisvaiheessa. Toisaalta Hirnillä oli tässä vaiheessa museotyöstä jo paljon käytännön kokemusta, jolloin hänen ammattitaitonsa riitti epäviralliseen nimittämiseen.[318]

Intendentin virasta Marta Hirn sai esimakua viransijaisena pätkissä 1950-luvulla. Hän sai intendentin väliaikaiset toimet luultavasti juuri asiantuntijuudestaan ja arkiston kehittämisestä. Hirn hoiti myös amanuenssina/intendenttinä olonsa aikana Suomenlinnan museon intendentin virkaa kymmenen kuukautta vuosina 1945 ja 1947 sekä noin kuukauden vuonna 1955. Suomenlinnan intendentin viran saanti on sikäli ymmärrettävää, että hän oli alkanut työstää kirjaa Suomenlinnasta samaan aikaan. Ilmeisesti intendentin virka oli siis ainakin osittain asiantuntijatehtävä. Hänet on merkitty intendentiksi Suomenlinnaan myös vuosina 1960 ja 1962. Vuodet 1963–1966 ovat osittain pimennossa: Marta Hirn on ainoastaan merkitty osastonhoitajaksi historialliselle osastolle 1.10.–30.11.1966 ja tähän tiedot työnimityksistä loppuvat. Luultavasti Hirn hoiti koko ajan amanuenssin virkaansa ja välillä sen ohella intendentin virkaa, koska varsinaista virallista nimitystä intendentiksi ei tiedoissa ole. Eläkkeelle Marta Hirn jäi pitkän uransa jälkeen vuoden 1970 viimeisenä päivänä.[319] Hänen ammatillinen asemansa parani sotien jälkeen ja hän sai intendentin viransijaisuuden samoihin aikoihin kuin Aune Lindström nimitettiin intendentiksi Ateneumiin (1952). Hirnin tointa jatkoi historiallisen osaston amanuenssina Marja Mäkelä, jonka ylimääräisen amanuenssin tointa jatkoi tutkimusapulainen Kirsti Melanko.[320]

[317] MTV 1931–1935, 6-7.
[318] Kiianmies 2010, 18–19.
[319] Kiianmies 2010, 19–20.
[320] MTV 1970.

Hirnin jälkeen historiallisen osaston kuva-arkiston virkaan tuli Marketta Tamminen vuoteen 1976 asti, jonka jälkeen Raimo Fagerstöm ja sitten Sirkku Dölle, kun kansatieteen ja historiallisen osaston kuva-arkistot yhdistyivät vuonna 1992. Dölle oli aloittanut kansatieteen osaston kuva-arkiston parissa 1970-luvun alussa ylimääräisenä amanuenssina, kun hänen edeltäjänsä Leena Saikku lähti miehensä mukaan Englantiin. Ennen Saikkua toimessa oli niin ikään nainen, Pirjo Varjola, joka oli jo opintojensa aikana ajautunut Kansallismuseoon ja saanut sieltä paikan Hilkka Vilppulan alaisena. Dölle ehti tutustua myös Marta Hirniin.[321] Kuva-arkistossa oli töissä amanuensseja, apulaisamanuensseja ja harjoittelijoita. Apulaisamanuenssi oli Tammisen mukaan suurin piirtein toimistoapulainen. Hänen työnsä oli erittäin yksinkertaista: hän lähinnä luetteloi, joka kuului olennaisesti kuva-arkiston työhön. Tammisella ei ollut pitkään aikaa mitään virkanimikettä, vaan hänen työnsä oli toimi. Museoviraston perustamisen jälkeen Riitta Pylkkänen kysyi Tammista museolehtoriksi. Laaja-alainen, uusi työ houkutteli Tammista, mutta hän tunsi velvollisuudekseen olla kuva-arkistossa, koska oli ottanut Marta Hirnin työn hoitaakseen ainoana hakijana Hirnin jäädessä eläkkeelle vuonna 1970.[322]

Ateneumin työntekijöistä Tuula Arkio (kuvassa[323]) kertoi valinneensa museoaineet, joilla hän tarkoittaa kansatiedettä, kirjallisuutta, arkeologiaa ja taidehistoriaa. Häntä olivat kuvataiteet kiinnostaneet aina ja hän oli vieraillut myös paljon ulkomaisissa museoissa, joissa kiinnostus syveni.[324] Salme Sarajas-Korte opiskeli taidehistoriaa. Hän kävi opintoja ja teki harjoittelun Pariisin Louvressa Aune Lindströmin ehdottamana, jossa hän opiskeli museografiaa. Lindström siis tiesi ammattikoulutuksen mahdollisuudet ulkomaillakin. Sarajas-Korte kertoo ajautuneensa museotyöhön olosuhteiden ja suhteiden myötä, kun Aune Lindström ilmoitti hänelle Pariisiin, että töitä olisi tarjolla Ateneumissa. Tästä alkoi hänen intensiivinen omistautumisensa museotyölle. Hän kertoo ajatelleensa jo heti tällöin, että hänen koko elämänsä tulee olemaan museossa ja museoilmapiiri imikin hänet mukaansa. Kipinän hän oli saanut nähdessään ensimmäisen kerran Lindströmin museossa.[325] Aune Lindström tosiaan oli joillekin esikuvana museomaailmassa.

[321] Sirkku Döllen haastattelu 12.10.2011, Museovirasto; Marketta Tammisen haastattelu 28.1.2011, Museovirasto.
[322] Marketta Tammisen haastattelu 28.1.2011, Museovirasto.
[323] Valokuva Tuula Arkiosta, [http://www.carnegie.se/sv/carnegie-art-award/Jury/Tuula-Arkio/].
[324] Tuula Arkio haastattelu, KKA.
[325] Salme Saras-Kortteen haastattelut, KKA.

Kansallismuseon Ritva Wäre (1945-) oli pienenä paljon taiteen parissa ja hänen isänsä oli taidegraafikko ja hyvin kulttuurimielinen. Ritva ei heti ajatellut hakeutuvansa museoalalle, vaan kuvanveistäjäksi tai kirjailijaksi. Hän kuitenkin hakeutui heti ylioppilaaksi tulon jälkeen opiskelemaan taidehistoriaa, estetiikkaa, nykyiskansankirjallisuutta ja kansatiedettä ja uppoutui humanismiin. Isä luonnollisesti arvosti tätä valintaa. Wäre olisi halunnut lukea myös historiaa ja arkeologiaa sivistyäkseen tarpeeksi, mutta opiskelujen ohella tehtävät museotyöt veivät paljon aikaa.[326] Wäreen kanssa samaa ikäluokkaa oleva taidehistorioitsija, emeritamuseonjohtaja, FT Tuula Karjalainen (1942-) opiskeli kuvataidetta 1960-luvun puolivälissä. Innostus taiteeseen oli lähtenyt myös jo lapsuudenkodista, jossa oli paljon tauluja ja hän vieraili jo nuorena hyvin paljon gallerioissa.[327]

Marketta Tamminen (1939-) kiinnostui jo koulussa Imatralla taideaineesta ja historiasta. Vanhemmat ajattelivat hänestä tulevan kieltenopettaja, sillä 1950-luvun lopulla ajateltiin, että ”kilteistä pojista tulee insinöörejä ja kilteistä tytöistä tulee (kielten)opettajia.” Tamminen kiinnostui myös arkeologiasta, ja vanhemmatkin lopulta tukivat valintaa, vaikkei se heidän mielestään voinut olla kunnollista. Historian opettaja sanoi arkeologiakiinnostuksesta, että ”ai sinä meinaat museoalalle”, ja vasta silloin Tamminen tajusi, että arkeologia liittyy museoalaan. Kotikaupungissa Imatralla ei ollut kuin juuri perustettu (vuonna 1951) taidemuseo ja luokkaretkellä hän oli käynyt vain Kansallismuseossa. Museoiden tulva alkoi juuri 1950-luvulla. Tamminen oli lukenut lehdestä, että arkeologian professori oli Ella Kivikoski, joka oli hänestä hauska ajatus, joka saattoi liittyä siihen, että professori oli nainen, mutta hän ei selvennä tätä tarkemmin. Hänen opiskellessaan 1960-luvulla sanottiin, että kannattaa lukea historiaa, jos haluaa arkeologiksi, mutta työnsaantimahdollisuudet ovat aika heikot.[328] Tamminen jättikin arkeologihaaveensa ja niin myös hänen kollegansa Sirkku Dölle samasta syystä. Virkoja oli niin vähän – niitä oli vain Kansallismuseossa 1960-luvulla.[329] Tämänkin takia on erityisen huomattavaa, että harvoista viroista yksi oli naisella.

Sukupuolieroja Marketta Tamminen ei juuri muista ajatelleensa: 1950-luvulla ei ollut merkillistä, että oli tyttö ja lähti opiskelemaan arkeologiaa. Yleensäkin kannustettiin opiskelemaan ja Helsingin yliopistoa pidettiin itsestään selvänä jatkona. Luennoitsijat olivat enimmäkseen miehiä.

[326] Ritva Wäreen haastattelu 26.10.2011, Museovirasto.
[327] Tuula karjalaisen haastattelu 17.10.2007, KKA. Tuula Karjalainen valmistui ylioppilaaksi v. 1962. Hän on tyurallaan mm. Espoon kaupungin kuvataidesihteerinä ja kuvataidetoimen intendenttinä, Taideakatemian säätiön näyttely- ja tiedotusosaston apulaisjohtajana ja Helsingin yliopiston taidehistorian vt. apulaisprofessorina. Lisäksi hän on ollut Valtion taidemuseon keskusarkiston johtaja, Helsingin kaupungin taidemuseon johtaja sekä Kiasman johtaja.
[328] Marketta Tammisen haastattelu 28.1.2011, Museovirasto. Tamminen on työskennellyt Kansallismuseon hist. osaston kuva-arkistossa v. 1963–1976 ja Porvoon museojohtajana.
[329] Sirkku Döllen haastattelu 12.10.2011, Museovirasto.

Kansallismuseon historiallisen osaston johtaja Nils Cleve luennoi kulttuurihistoriaa yliopistossa. Muita luennoitsijoita olivat Pettersson, Lindström, Saarikivi ja Valonen. Petterssonista hän muistaa erään sukupuolisen asian: Pettersson halusi nimenomaan viisi miesopiskelijaa mukaan Villa Lanten matkalle Roomaan, kun taas Tammisen mielestä tytöt olivat ansioituneimpia ja hakijoista yksi ansiokas tyttö jäi pois yhden ”pakollisen” pojan takia.[330]

Tammisen mukaan nimenomaan väitelleet naiset saivat arvostusta ja virkoja. Hän muistuttaa monen toimen olleen tieteellinen, jolloin julkaisujen määrällä oli merkitystä. Miesten oli helpompi väitellä, koska vaimot olivat yleensä kotona tai tehneet vaatimattomampaa uraa. Naimattomuus siis ratkaisi naisten kohdalla, koska tällöin heillä ei ollut perhettä rasituksena. Vuonna 1901 syntynyt Ella Kivikoski oli ensimmäinen naispuolinen arkeologian tohtori vuonna 1939. 1910-luvulla syntyneistä naisista kolme väitteli museotyön ohella ja he kaikki pääsivät korkeaan virkaan: Kansallismuseon Pylkkänen, Vilppula ja Kaukonen.[331] Naisten tohtoroituminen ei ollut yleistä vielä 1960-luvulla, jolloin naisten tasa-arvoiseen asemaan alettiin vasta kiinnittää huomiota. Tällöin vain noin kymmenen prosenttia väittelijöistä oli naisia, kun vuonna 1982 osuus oli kaksinkertaistunut.[332]

Riitta Pylkkänen (1910–1982, kuvassa[333]) opiskeli taidehistoriaa ja yleistä historiaa ja tuli Kansallismuseoon apulaiseksi vuonna 1935 vastavalmistuneena maisterina. Sittemmin hän nousi amanuenssiksi ja edelleen intendentiksi.[334] Hänestä tuli tohtori vuonna 1956 ja neljä vuotta myöhemmin hänet nimitettiin historiallisen osaston johtajaksi ja siitä organisaatiouudistuksessa Museoviraston Kansallismuseo-osaston johtajaksi vuonna 1972 viiden vuoden ajaksi, jonka jälkeen tointa jatkoi Osmo Vuoristo[335] vuoteen 1992 asti. Pylkkänen oli naimisissa ja Marketta Tammisen mielestä Pylkkänen pystyi väittelemään, koska hänellä oli vanhempi mies, joka oli taloudenhoitajana.[336] Pylkkäsen pyynnöstä historialliselle osastolle Kansallismuseon rahakammiosta vuonna 1963 siirtynyt Sirkka Kopisto kuvailee Pylkkästä ankarana pomona, todellisena johtajana, joka jakoi työt selvästi ja sai ihmiset tekemään töitä. Hän tunsi ihmiset ja kokoelmat hyvin ja jakoi työt sen mukaan. Tällä oli Kopiston mukaan vaikutusta töiden

[330] Marketta Tammisen haastattelu 28.1.2011, Museovirasto.
[331] Ibid.
[332] Korppi-Tommola 2004, 20.
[333] Valokuva Riitta Pylkkänen Tallinnassa v. 1972, Laatikko 981.2.171911, Kuva-arkisto, Museovirasto.
[334] Rekola, US 15.6.1975.
[335] Sihvo, [http://muistot.hs.fi/muistokirjoitus/3904/osmo-vuoristo].
[336] Marketta Tammisen haastattelu 28.1.2011, Museovirasto; MTVt 1959, 1972. Pylkkäsen isä oli kirjailija Volter Kilpi ja äiti näytelmäkirjailija Hilja Kilpi, ks. kansallisbiografia, [http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/4972/].

eriytymiseen erikoisalojen mukaan. Pylkkänen oli persoonana mukava ja vaikuttava, mutta häntä myös pelättiin. Kopisto kuvailee sitä, kun Pylkkänen suuttui: ”siitä oli oksat pois, ja isojenkin poikien pöksyt tutisivat, eikä vain juuri töihin tulleiden nuorten.”[337] Wäreen mukaan Riitta Pylkkänen sai eniten arvostusta, mutta joutui myös riitelemään miesten kanssa tulisesti Museoviraston johtoryhmässä. Hän oli terävä ja teki paljon tutkimustyötä ja rakensi näin itselleen arvovaltansa. Wäre kertoi, kuinka oli hienoa kiivetä Kansallismuseon portaita ja samalla pelätä, että Pylkkänen tulee kaikessa ankaruudessaan vastaan. Hänen mielestään Pylkkänen oli ihailtava, ryhdikäs henkilö, mutta myös hyvin etäinen.[338] Pylkkänen tuntuisi selvästi kuuluvan vahvojen naisten joukkoon.

Hilkka Vilppulasta (1913–1980) tuli filosofian kandidaatti vuonna 1936. Hän opiskeli suomen kieltä, kansatiedettä, kansanrunoudentutkimusta ja arkeologiaa.[339] Vilppula tuli harjoittelijaksi kansatieteelliselle osastolle vuonna 1937,[340] ja seurasi Ebba Weiliniä apulaisamanuenssiksi vuonna 1940.[341] Tällöin vaadittiin edelleen kahden vuoden harjoittelu virkoihin pätevöitymiseksi.[342] Vilppulasta tuli tohtori vuonna 1955, jolloin hänet nimitettiin myös intendentiksi Seurasaareen.[343] Hän toimi myös Urajärven kartanon sivutoimisena intendenttinä vuodet 1956–1969.[344] Vuonna 1961 hänestä tuli kansatieteellisen osaston johtaja Nordmanin jäädessä eläkkeelle.[345] Osastojen johtajat Vilppula ja Pylkkänen osallistuivat vuonna 1964 asetettuun muinaismuistohallinnon organisointitoimikuntaan viiden miehen kanssa.[346] Vilppula toimi myös vt. valtionarkeologina vuosina 1971–1972 ja kansatieteen toimistopäällikkönä eläkkeelle asti vuosina 1972–1976.[347] Huomionarvoista on, että Vilppula oli perheetön, jolloin hän pystyi hyvin keskittymään yli 40 vuotta kestäneeseen nousujohteiseen uraansa. Kollega Kaukosen mukaan Vilppula oli täsmällinen ja tunnollinen.[348]

[337] Sirkka Kopiston haastattelu 11.10.2007, Museovirasto. Sirkka Kopisto (1934-) tuli Muinaistieteelliseen toimikuntaan 1960-l. alussa ja työskenteli rahakammiossa v. 1961–62 Jouko Voionmaan avustajana nimikkeellä vs. yl. amanuenssi. Seuraavat nimikkeet: hist. osasto ts. tutkimusapulainen v. 1962–63, v. 1964–66, vs. yl. amanuenssi v. 1966. V. 1967 hän siirtyi Pohjois-Pohjanmaan museoon: amanuenssi v. 1967–71, vt. museonjohtaja v. 1971–72, amanuenssi v. 1972. Hän päätti uransa Museoviraston tutkijana v. 1972–97.
[338] Ritva Wäreen haastattelu 26.10.2011, Museovirasto.
[339] Kaukonen 1981, 87.
[340] MTV 1936–1940, 120.
[341] MTV 1936–1940, 269.
[342] Kaukonen 1981, 87.
[343] MTV 1951–55, 259–260.
[344] Kaukonen 1981, 89.
[345] MTV 1961; Kaukonen 1981, 87.
[346] Vilkuna 2010, 34.
[347] Kaukonen 1981, 87–88.
[348] Kaukonen 1981, 88.

Toini-Inkeri Kaukosesta (1913–1994) tuli kandidaatti vuonna 1938. Kaukonen auskultoi opettajaksi vuosi kandidaatiksi valmistumisensa jälkeen. Hän väitteli vuonna 1951 ja vuonna 1956 hänestä tuli amanuenssi kansatieteelliselle osastolle.[349] Wäreen mielestä Kaukonen oli hassu, vilkas, kiva ja naisellinen. Hänestä kerrottiin paljon juttuja ja häntä haukuttiin 1970-luvulla miesten keskuudessa helmikana-tyylisesti (ks. s. 121). Wäre huomauttaa, kuinka Kaukonen oli hyvin vähän aikaa johtajana.[350]

Suurin osa museonaisista opiskeli sukupuolisen tavan mukaan humanistisia aineita ja juuri museoaineita pieniä poikkeuksia lukuun ottamatta. Koulutus yhdistää lähes kaikkia näitä naisia, ja se toi heille tarvittavan statuksen ja identiteetin museotyöhön, jotta he pääsivät etenemään urallaan. Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikirjoissakin on nimen edessä koulutuksesta kertova titteli, esimerkiksi maisteri, koska se oli vaatimuksena virkoihin. Knut Draken mukaisen toisen sukupolven naisilla oli jo koulutuksellista tutkijataustaa, joka oli pääasia heidän työuralleen pääsyssä. Voidaankin katsoa, että monet ensimmäisen ja toisen sukupolven museonaiset kuuluivat ylempään yhteiskuntaryhmään, sivistyneeseen, oppineeseen eliittiin. Oppineisuus jatkui myöhemminkin ja se takasi pääsyn virkoihin.

III MUSEOALAN SUKUPUOLINEN HIERARKIA

Naiselliset työt

Museoalan sukupuolinen hierarkia näkyi museoissa pitkälle 1900-luvulle ja se oli perinteen tulos. Naisilla oli pitkään oma elämänpiirinsä, johon kuului lähinnä kodin ympäristö – naisasialiikekin kannusti naisia tiedostamaan roolinsa nimenomaan äitinä ja vaimona 1900-luvun alkupuolella. Kaupungistumisen myötä naisille tarjoutui enemmän mahdollisuuksia työelämään, mutta nainen oli edelleen ajan biologisten käsitysten vankina.[351]

Sukupuoleen sidotuilla luonteenpiirteillä määriteltiin 1800-luvun lopulla ja vielä 1900-luvulla, mihin tehtäviin naiset ja miehet olivat sopivia, ja eroavaisuuksilla perusteltiin sukupuolista hierarkiaa. Miesten tuli kontrolloida osaa naisellisista ominaisuuksista, joita olivat esimerkiksi tunteellisuus ja intohimo sekä organisointikyky ja halu julkiseen palveluun. Naiset eivät ominaisuuksiensa takia sopineet esimerkiksi johtotehtäviin. Kulttuuri ja taide taas saattoivat joiltain

[349] MTV 1956. FT Kaukonen, maataloushallinnon kotiteollisuustarkastaja, valittiin virkaan kahdesta hakijasta.; Marketta Tammisen haastattelu 28.1.2011, Museovirasto.
[350] Ritva Wäreen haastattelu 26.10.2011, Museovirasto.
[351] Kortelainen 2007, 21–22.

osin olla naisellisia aloja.[352] Monet naiset turvautuivatkin symbolisiin äitirooleihin, jos pääsivät julkiseen vallankäyttöön. Naiset olikin helpompi hyväksyä naisellisiin, avustaviin tehtäviin. Suoranta katsoo naisille soveltuneen työn teon säännöllisen epäsäännölliset piirteet eli osa-aikatyön ja työn katkonaisuuden. Naistyöntekijöitä ei aluksi tunnustettu kokoaikaisiksi, vakiintuneeksi osaksi työmarkkinoita. Tämä lievensi heidän ”väärää käytöstään” olla mukana työelämässä. Työmarkkinat olivat vasta rakentumassa ja yhteiskunnallisten toimijoiden arvot, arvostukset ja asenteet näkyivät työnteon sukupuolijaossa ja naisten alipalkkauskäytännöissä.[353] Museoalankin uranuurtajanaiset toimivat muun muassa kanslia-apulaisina, ylimääräisinä apulaisina, puhtaaksikirjoittajina, piirtäjinä ja apulaisamanuensseina eli alemmissa tehtävissä.

Naisten tullessa osaksi työmarkkinoita 1800-luvun lopulla, työt jakaantuivatkin usein naisten ja miesten töihin, jota saattoi seurata tiettyjen töiden tai alojen naisistuminen ja lopulta naisvaltaistuminen. Postilaitoksen historia on tästä hyvä esimerkki. Naiset tulivat postilaitokseen 1860-luvun alkupuolella, jolloin säädettiin naisten virallisen palkkatyön mahdollistanut täysivaltaisuusasetus. Seurauksena postin palvelukseen tuli lisää naisia, joille alun puolivirallinen työ muuttui viralliseksi prosessin loppupäässä. 1800-luvun lopulla naisten osuus laitoksen työvoimasta kasvoi erittäin voimakkaasti ja postilaitoksessa tapahtuikin 1800-luvun kahtena viimeisenä vuosikymmenenä sukupuoleen perustuva virkojen jako: 1880-luvulta lähtien alimmat virat naisistuivat lähes täydellisesti. Keskiryhmän viroissa naisten osuus nousi nopeasti, mutta mitä korkeammalle hierarkiassa edettiin, sitä pienempi oli naisten osuus. Alimpien virkojen työtehtävät olivat suorittavia ja avustavia – ajan käsityksen mukaan naisille sopivia. Pohls kuitenkin huomauttaa, että tehtävät olivat olleet samanlaisia aiemminkin. Suurin muutos oli virkakunnan määrän lisäys.[354]

Vaikka naisten yhteiskunnallistuminen oli alkanut, he eivät saaneet olla miesten kilpailijoita ja uhkaajia, vaan tukijoita ja täydentäjiä. Irma Sulkunen on kuvannut tilannetta käsitteellä kaksijakoinen kansalaisuus, jossa naisten poliittinen ja yhteiskunnallinen emansipoituminen olivat riippuvaisia heidän kyvystään hoitaa perhettä ja kotitaloutta. Naisten yhteiskunnallista roolia koskevassa keskustelussa oli kyse ensimmäisen modernin sukupuolisopimuksen neuvottelusta ja vakiinnuttamisesta suomalaiseen yhteiskuntaan. Tätä eroa haluttiin ylläpitää monelta suunnalta ja miehille ja naisille muotoutuivat erilaiset toiminta-alueet.[355] Kaikki naiset eivät kuitenkaan

[352] Schwarzer 2007; ks. myös Pohls 1994, 234–235; Vuorikoski 2005, [http://www.minna.fi/c/document_library/get_file?uuid=e3b0d61d-40ee-41d9-8fef-2be1a2755085&groupId=10136].
[353] Suoranta 2009, 259.
[354] Pohls 1994, 5, 169–170, 198.
[355] Sulkunen 1989, 80–81, 93; ks. myös Annola 2011, 71–72.

tyytyneet sopeutumaan vallitsevaan ajatusmaailmaan ja uhmasivat ajan käsitystä naisista passiivisina, vetäytyvinä ja holhousta tarvitsevina.[356] Tätä tarvittiin, jotta sukupuolisopimusta saatettiin muokattua uudelle tasolle.

Naisten alimpia virkoja, joissa ei ollut päätäntävaltaa, rajattiinkin 1880-luvulla. Asetuksilla naisia ohjattiin tiettyihin virkoihin ja heitä suosittiin valinnoissa alimpiin virkoihin. Usein naiset tyytyivätkin asemaansa ja suurin osa ei hakenut tointa uudestaan, jos ei tullut ensimmäisellä kerralla valituiksi, tai sitten he eivät pyrkineet ollenkaan eteenpäin urallaan. 1900-luvun alussa naisten ja miesten työtehtävät erosivat lähes täydellisesti toisistaan.[357] Pohls viittaa siihen, että Florinin mukaan juuri ammatillinen organisoituminen toimi väylänä naisten ja miesten töiden eriytymiselle. Ammattikunnan alkaessa naisistua, miehet tunsivat asemansa uhatuksi ja ryhtyivät tietoisesti määrittämään ammattia siten, että naiset joutuivat alaisasemaan. Tämä voidaan katsoa jonkinlaiseksi poissulkemiseksi.[358]

Naiset olivat jo 1920-luvulla lipuneet palkkatyöläisyyteen kodin ulkopuolelle suuressa määrin, mutta heillä ajateltiin edelleen olevan luonnollisten ominaisuuksiensa perusteella oma työnjaollinen paikkansa, joka varioi naisen luokka-aseman perusteella. Sosiaalinen sukupuolijärjestelmä oli joutunut jo 1920-luvulla muutokseen, kun yhteinen työ oli pirstoutunut kodin ulkopuoliseen ja kodin piirissä tehtävään työhön, joka jyrkensi sukupuolten välistä työnjakoa. Miehen paikaksi muodostui kodin ulkopuolinen työelämä eli julkinen elämänpiiri ja kodista tuli naisten ja yksityinen paikka. Tämä muutos tapahtui erityisesti ylemmissä yhteiskuntaluokissa. Taiteilija Tapani Raittila kuvaa tätä asetelmaa kotonaan 1920–1930-luvuilla erittäin tavallisena: ”äiti on niin kuin siihen aikaan oltiin, kotiäiti, kotirouva”[359]. Varakkaampienkin naisten oli voitettava oman piirinsä katsantokanta siitä, että naisten ansiotyö oli sopimatonta. Uraportaat olivat naisille harvinaisia.[360] Urallaan nousseet museonaiset olivat juuri naimattomia.

Naisiin on liitetty pitkään yhteiskunnalliseen äitiyteen liitetty äitiys ja hoiva, jolloin sosiaalityö ja sairaanhoito on katsottu naisille sopiviksi aloiksi ja ne ovatkin naisvaltaisia. Usein ajatellaankin, että voittoa tuottamattoman sektorin työt ovat naisille ominaisia, kuten palveluiden tuottaminen,

[356] Kortelainen 2007, 21–22.
[357] Pohls 1994, 183–184, 203.
[358] Pohls 1994, 217.
[359] Tapani Raittilan haastattelu 13.12.2004, Aineen taidemuseo. Raittila (1921-) oli Veli ja Eila Aineen taiteilijatuttu ja osallisena Joensuun taidemuseon taidekokoelmissa taideasiantuntijana (Vihavainen 2003).
[360] Suoranta 2009, 173, 258–259. Suoranta on tutkinut työmarkkinahistoriaa ja sen sukupuolisidonnaisuuksia erityisesti tekstiilitehtaissa, joihin alempien luokkien naiset siirtyivät.

kauneuden edistäminen ja yleinen yhteiskunnan auttaminen eli sosiaalisesti aikaansaavat työt.[361] Monet naiset olivatkin aatteen asialla ja hyväntekeväisyydessä mukana. Esimerkiksi kansanedustaja ja Sosiaalimuseon perustaja, intendentti Vera Hjelt (1857–1947) perusti Helsinkiin kasvatusopillisen veistokoulun jo vuonna 1885.[362] Myös museotyö kuuluu voittoa tuottamattomaan sektoriin ja esimerkiksi Yhdysvalloissa naiset ovat olleet paljon mukana perustamassa museoita juuri hyväntekeväisyyden nimissä.[363] Suomessa tämä ilmiö ei ole tietääkseni laaja.

Myös johtoasema saattoi kytkeytyä äidillisyyteen, jolloin se oli paremmin hyväksyttävissä aikalaisten silmissä. Esimerkiksi sotilaskotitoiminnassa naiset astuivat täysin miehiseen maailmaan hoivaajan ja tukijan roolissa. Myös *Lotta Svärd* -toiminta oli samansuuntaista.[364]. Tässä naiset olivat edelleen juuri symbolisessa äitiroolissa, vaikka pääsivätkin vaikuttamaan julkisella puolella. Annolan tutkimat köyhäintalojen johtajattaret edustavat myös tätä asetelmaa jo aiemmin. Köyhäintalojen hoidossa koettiin naisistuminen 1900-luvun alussa. Aluksi miehet olivat johtavissa asemissa, mutta portinvartijataho huomasi köyhäintalojen todellisen painopistealueen, joka liittyi taloudenhoitoon ja heikompien ihmisten hoivaamiseen. Tästä seurasi se, että johtajan toimi soveltuikin selvästi paremmin naisille ja johtajiksi suorastaan alettiin haluta naisia.[365] Näin ei kuitenkaan käynyt museoalalla, jossa naiset eivät heti soveltuneet johtajiksi vaan apulaisiksi. Miesten avustaminen yhteiskunnan kulttuurin hyväksi oli kuitenkin jonkinlaista yhteiskunnalliseksi äitiydeksi katsottavaa toimintaa. Sjöberg-Pietarisen mukaan juuri museon näkymätön, mutta tarpeellinen työ, kuten katalogisointi ja esineistä huolehtiminen, olivat naisille sopivia töitä, joita hän vertaakin hoivatyöhön.[366] Vaikka museotyö ei ollut ihmisten vaan esineiden hoitamista, sen sivistävä rooli oli ominainen naisille. Kuten todettua museonaiset kuuluivat ylempään yhteiskuntaryhmään ja yhteiskunnallisen äidin rooli ei soveltunut kaikille naisille.[367]

---

[361] Kortelainen 2007, 30–32. Myös kaupallisella alalla naiset ovat vaikuttaneet jo pitkään. Naiset pääsivät kauppaoppilaitokseen opiskelemaan vasta noin 30 v. sen perustamisen jälkeen, v. 1870. Koko liikeala, kaupat, raha- ja vakuutuslaitokset, asioimis- ja välitysliikkeet, ravintolat ja hotellit, oli työvoimaltaan ja johtoasemiltaan jo 1900-l. alusta ollut hyvin naisvaltainen.

[362] Vera Hjelt, [http://www.helsinki.fi/akka-info/tiedenaiset/hjelt_vera.html]. Hjelt nimitettiin sukupuolestaan vapautettuna v. 1903 Suomen ensimm. naispuoliseksi apulaisammattientarkastajaksi. Työssään hän matkusteli eri puolilla Suomea tarkastamassa naisten työoloja tehtaissa ja työpaikoissa. Hän keräili matkoiltaan työsuojeluun liittyviä kojeita ja laitteita ja perusti v. 1911 pysyvän työväensuojelunäyttelyn, jonka pohjalta kehittyi myöhemmin Sosiaalimuseo, jonka intendentti Hjelt oli 74-v. asti.

[363] Taylor 1994, 13.

[364] Kortelainen 2007, 62. Lottajohtaja Fanni Luukkonen (1882–1947) oli hankkinut opettajan koulutuksen, joka oli hänen mielestään luonnollinen tapa päästä tekemään yhteiskunnallista työtä ja käyttämään valtaa kansallisten ihanteiden, isänmaallisuuden, naisasian ja raittiusaatteen puolesta.

[365] Annola 2011, 69–70. *Yhteiskunnallinen äitiys* tuli suomal. hist.tutkimukseen Irma Sulkusen tutkimuksista.

[366] Sjöberg-Pietarinen 1997, 202.

[367] Yhteiskunnallisen äitiyden roolista ks. esim. Annola 2011, 71.

Hierarkian alemmat portaat katsottiin siis naisille sopiviksi työpaikoiksi. Monesti hyöty oli, että naiset tekivät työt vähemmällä palkalla kuin miehet. Esimerkiksi Turun historiallisen museon uudet miesvartijat anoivat heti palkankorotusta vuonna 1896. Johtokunta hylkäsi anomuksen, koska naisia löytyi vartijoiksi jo tarjotulla palkalla. Turussa vahtimestari hoiti myös museon lippukassaa, kunnes tehtävä siirtyi neiti Amanda Tennbergille vuoteen 1929 asti. Hän osallistui myös hyvin naisellisiin töihin, kuten museon siivoukseen ja tekstiilikokoelmien hoitoon, jossa hänen seuraajansa oli edelleen nainen, Alexandra Fredriksson. Kummallakaan tekstiilien hoitajalla ei ollut ammattikoulutusta. Museon ryhmäkuvassa 1930-luvulta on kuvattuna museon vartijahenkilökuntaa, joista miehiä on kolme ja naisia kuusi. 1970-luvun alussa vartijat olivat ilmeisesti lähes kaikki naisia, koska heille ja kesätytöille otettiin käyttöön historialliset naisten työasut: vartijat puettiin hovidaameiksi ja kesätytöt palvelijattarien asuihin. Esilinnan naisvartijat saivat 1700-luvun tyyliset asut.[368]

Myös postilaitoksessa naisia palkattiin, koska he eivät vaatineet palkankorotuksia. Alempien virkojen naisistumiseen vaikuttivat hallinnolliset uudistukset ja laitoksen kasvu: tarvittiin runsaasti työvoimaa, joka ei kuitenkaan saanut aiheuttaa suuria kustannuksia. Alemman virkakunnan määrä lisääntyi, jolloin ylenemistä ei enää voitu taata kaikille. Tämän takia virkaura ei enää kiinnostanut miehiä riittävästi, ja yhteiskunta tarjosi yhä laajemmin muitakin ammatteja. Sopivasti koulutettuja naisia oli tarjolla runsaasti heikoille palkoille. Oli parempi sallia huonompaan palkkaan tyytyvien naisten tulo virkoihin kuin tehdä virat houkuttelevammiksi miehille nostamalla palkkoja. Laitos tarvitsi sivistynyttä ja kielitaitoista työvoimaa, jolle ei tarvinnut maksaa virkamiespalkkoja ja joka tyytyi asemaansa, eikä näin muodostunut uhaksi miesten urakehitykselle.[369] Ehkä museoiden naisten apulaistoimissa oli kyse myös juuri tästä, koska museot eivät olleet rikkaita.

Suomessa oli myöhemminkin ajatuksia naisille sopivista aloista 1950-luvulla. *Nykynaisen suuri pulma* -kirjassa viitataan naisen luonnollisiin ominaisuuksiin ja sanotaan muun muassa, että naisilla on halu kulttuurin pariin: ”Naisella on ikään kuin luontainen jano pyrkiä tuommoisille henkisille aloille [...].” Esimerkiksi kulttuurin parissa, teattereissa ja konserteissa, enemmistö on naisia.[370]

Naiset eivät siis tehneet päätöksiä, vaan palvelivat miehiä. Rita Arditti on tutkinut naisia tieteen parissa ja ollut itsekin töissä miehisellä alalla laboratoriossa. Hänen mielestään naisten asema tieteellisessä laboratoriossa on kuin ydinperheessä, koska laboratorio muistuttaa patriarkaalista kotitaloutta, jossa laboratorion johtoasemassa olevat ovat useimmiten miehiä ja naiset

[368] Drake 1995, 36, 43–46, 77; alemmista palkoista naisille vrt. Annola 2011, 72.
[369] Pohls 1994, 198–199.
[370] Suova 1959, 123.

marginaalisemmassa epäitsenäisessä asemassa. Naisen oletetaan usein tekevän ”äidillisiä” toimia – avustavia, hoivaavia ja huolehtivaisia, joita muut eivät tee. Yleensä naisilla on myös, kyvyistään huolimatta, toissijainen asema aviomieheensä heidän ollessaan samalla alalla. Lojaaliset vaimot hyväksyivät asemansa myös töissä, jossa heidän epävakaa työasemansa oli riippuvainen heidän avioliitostaan. Tilanne näyttäisi olevan samanlainen, vaikka aviomies olisikin eri alalla, sillä mieskollegat ovat mahdollisia ”aviomiehiä”, jolloin samat odotukset tulevat esiin heidän kanssaan. Arditti kertoo myös omista kokemuksistaan. Eräänä lauantaiaamuna hän oli ollut laboratoriossa ja osaston pomo oli huudahtanut hänelle: ”Mitä teet täällä? Sinun pitäisi olla kotona lapsesi kanssa!”. Arditti muistuttaa, että kaikenlaiselle työlle on hyvä saada sekä miehinen että naisellinen näkökanta. Tästä ajatuksesta on puhuttu Suomessakin, ja joillekin aloille yritetään saada vähemmistösukupuolen edustajia esimerkiksi kampanjoinnilla.[371]

Yhteiskunnallinen sukupuoliasetelma näkyi myös näyttelynaiheissa. Pearcen mukaan näyttelyiden muodostaminen kertoo yhteiskunnan tilasta, koska niissä tulee esiin tuotettu tarkoitus ja tieto.[372] Sullivan huomauttaa museoiden näyttelynaiheiden sukupuolittuneesta asetelmasta,[373] ja Tony Bennet kirjoittaa ihmisten sukupuolieroista museonäyttelyissä esitettynä, jossa ruumiin erilaisuudesta kohoava muukin eriarvoisuus tulee esiin esimerkiksi luurankojen asettelussa.[374] Myös Keski-Suomen museon ensimmäinen näyttely vuonna 1932 käsitteli kansatieteellisiä kokoelmia ryhmiteltyinä teemoittain naisten ja miesten töihin. Työnjaossa näkyi naisten avustajuus ja naisille luontaisesti sopivat työt.[375]

Museoala oli osa samaa yhteiskuntaa, jossa naiset olivat vasta astuneet työmarkkinoille ja sen sisällä oli samanlaisia ongelmia pohdittavanaan ja ratkaistavanaan kuin monella muullakin alalla. Kaksijakoisuus näkyi museoalallakin, joka oli vasta muotoutumassa 1900-luvun alkupuolella, ja naiset hakivat siellä paikkaansa. Työnantajat eivät vielä osanneet suhtautua naisiin työntekijöinä ja ”opettelivat” käytäntöjä. Tämän takia miehet saattoivat epäröidä nimittää naisia amanuensseiksi ja erityisesti intendenteiksi, koska ne olivat olleet miehisiä nimikkeitä yliopistoajoilta. Jotkut naiset saivat odottaa intendentiksi nimittämistään kauan, eivätkä ehkä saaneet virkaa ollenkaan koulutuksesta huolimatta.

[371] Arditti 1989, 138–140, 144–145. Tampereen yliopiston sukupuolen tutkimuksen luennolla kerrottiin diakoniatyön haluavan enemmän miehiä.
[372] Pearce 1993, 241–242.
[373] Sullivan 1993.
[374] Bennet 1995, 201–208.
[375] Keski-Suomen museo, [http://www.jyvaskyla.fi/keskisuomenmuseo/museot/keskisuomenmuseo].

Sivistys

Kirjasto-, opetus- ja museoalaa yhdistää sivistyksen aate ja huolenpito – yhteiskunnallinen äitiys. Kirjastotyö ja opettajan toimi ovat olleet naisvaltaisia aloja jo 1920-luvulta lähtien. Vuorikosken mukaan kyse on siitä, miten opettajuus yhteiskunnallisessa työnjaossa mielletään. Opetusalan sisällä on edelleen selvä hierarkkinen jako.[376] Naiset eivät heti päässeetkään osallistumaan ylempään opetukseen, sillä professuurit avautuivat naisille vasta vuonna 1923. Kortelaisen mukaan valtio on virkalainsäädännössä ja yliopistohallinnossa ollutkin erityisen jarrutteleva naisten päästämisessä virkoihin ja johtaviin asemiin.[377] Museotyöhän oli pitkään hyvin tiiviissä yhteydessä yliopiston kanssa, joten siinä voidaan olettaa olevan samantyylistä vaikutusta.

Museoiden ensimmäiset hoitajat saattoivat olla ammatiltaan juuri opettajia ennen museotyö erkaantumista omaksi alakseen. Esimerkiksi Porin museon hoitajaksi mainitaan vuonna 1911 opettaja M. Kauppinen. Erityisesti yliopistojen museot olivat opettajien hoidossa.[378] Lukkarisen maininta vuodelta 1917 koskien Jyväskylän yliopiston museota on mielenkiintoinen: seminaarilaiset valitsivat toimikunnan museoon, jossa on jäsen kultakin mies- ja naisluokalta opettajajäsenen lisäksi.[379] Tässä on siis erikseen mainittu jäsenten sukupuolinen tasa-arvo.

Opettajan ammatti on hyvä esimerkki siitä, että sukupuolinen hierarkia tulee usein esiin juuri naisvaltaisissa ammateissa. Vaikka se on naisistunut, miehet ovat hierarkian huipulla: Vuorikosken naiset tekevät yleisesti käytännön perustyön eli opettavat, kun taas miehet vastaavat pääosin johtamisesta sekä koulutusorganisaatiossa että kasvatustieteen tutkimuksessa. Naisvaltaisuus on erityisen suuri alemmilla kouluasteilla ja pienten lasten opetuksessa, eli mitä varttuneempien opettamiseen siirrytään, sitä suuremmaksi nousee miesopettajien osuus. Pienten lasten opettajien oletetaan omaavan hoivaamisen halun ja kyvyn.[380] Edelleen voidaan nähdä merkkejä yhteiskunnallinen äitiys -ajatusmaailmasta. Yhdysvalloissakin pedagoginen puoli on naisistunutta. Siellä opetustyössä olevat miehet ovat useimmiten korkeissa asemissa ja tekevät tärkeät päätökset, jolloin naisten ääni jää kuulumattomiin. Näin on erityisesti Luonnontieteellisissä museoissa.[381]

[376] Vuorikoski 2005, [http://www.minna.fi/c/document_library/get_file?uuid=e3b0d61d-40ee-41d9-8fef-2be1a2755085&groupId=10136].
[377] Kortelainen 2007, 36, 60–62. Suomen ensimm. naisprofessori oli Åbo Akademin yleisen historian professoriksi v. 1927 nimitetty Alma Söderhjelm. Tohtoriksi hän oli väitellyt jo v. 1900. Ks. myös Wieners 2007, 12.
[378] Muinaistieteellise toimikunnan vuosikertomukset 1903–1916, 144.
[379] Lukkarinen 1917, 7–8, 59–60.
[380] Vuorikoski 2005, [http://www.minna.fi/c/document_library/get_file?uuid=e3b0d61d-40ee-41d9-8fef-2be1a2755085&groupId=10136].
[381] Gordon 1994; vrt. Paul 1994, 119–120.

Opetuksellinen (pedagoginen) puoli on yleensä mielletty naiselliseksi ehkä koska se liitetään opetukseen ja valistukseen ja siis naisistuneeseen opettajan toimeen. Margery Gordonin mukaan naisiin liitetään hoivaavuus ja huolenpito, jolloin he osaavat ottaa esimerkiksi museovieraat huomioon.[382] Heather Paul taas liittää pedagogiikan naisten töihin, koska sillä on traditionaalisesti ollut alempi status kuin kokoelmilla ja hallinnalla.[383]

Lapsista ja museoista on puhuttu jo 1900-luvun alusta alkaen ja jo 1800-luvun lopulla koululaisia vieraili Suomen museoissa, kun museoita ajateltiin kansaa valistavana laitoksena, kuten kirjastoja.[384] Yhdysvalloissa nousi 1800-luvun lopulta alkaen lastenmuseoliike, jonka aikana naisia tuli paljon museoalalle, koska he näkivät museoiden koulutuksellisen mahdollisuuden ja kenttä sopi heille.[385] Vaikka lastenmuseoliike levisi maailmalla, Suomessa ei vastaavia ole ollut ennen vuonna 1992 perustettua Helsingin kaupunginmuseon Lastenmuseota.[386] Valistus vaikutti myös Hämeen museon sijoituspaikkaan Tampereelle, koska museolla olisi paljon kansanvalistuksellisia tehtäviä sen nopeasti kasvavalle teollisuuden työväestölle. Siellä ei kuitenkaan naisia ollut heti töissä.[387]

Opastustyötä ei aluksi pidetty niin tärkeänä, että siihen tarvittaisiin erillinen työntekijä. Monissa museoissa vahtimestarit olivat jopa pedagogisessa asemassa hoitaen opastuksia vähäisen henkilökunnan takia, koska vahtimestari oli usein museonhoitajan lisäksi ainoa työntekijä. Joissakin kulttuurihistoriallisissa museoissa vahtimestarit toimivat oppaina pitkään 1900-luvulle ja pienissä museoissa jopa 1980-luvulle saakka. Esimerkiksi Porin Satakunnan museossa vuodesta 1903 alkaen näyttelyopastuksista huolehti museon vahtimestari, joka oli museonhoitajan lisäksi talon ainoa työntekijä. 1930-luvulla tehtävä periytyi hänen seuraajalleen, joka kouluttautui myös konservaattoriksi, mutta työnkuvaan kuului edelleen kokoelmien esittely. Konservaattorin jäätyä eläkkeelle vuonna 1967 hänen opastustehtävänsä siirtyivät siivooja-lämmittäjälle, eivätkä esimerkiksi uudelle konservaattorille tai juuri palkatulle amanuenssille. Vahtimestari hoiti opastuksia vielä 1970-luvullakin.[388] Myös Ateneumin vahtimestari Toivo Kautonen mainitsee toimineensa oppaana.[389]

---

[382] Gordon 1994, 110.
[383] Paul 1994, 120.
[384] Levanto 2010a, 101–102.
[385] Taylor 1994, 12, 19–20. Ensimm. lastenmuseo perustettiin Brooklyniin v. 1899, mihin tuli nainen jo v. 1902, lastenmuseoiden pioneeri Anna Billings Gallup. Hän oli ensin 2 v. apulaiskuraattorina, sitten johtajana ja johtavana kuraattorina 33 v. eläkkeelle asti. (Danilov 2005, 231; Brooklyn children's museum, history, [http://www.brooklynkids.org/index.php/whoweare/history]).
[386] Levanto 2010b.
[387] Lukkarinen 1917, 37–40, 63. Museomies Julius Ailio oli mukana Hämeen museon suunnitelmissa v. 1904 lähtien.
[388] Lamminen & Tornberg 2010, 13. Esim. Pohjois-Pohjanmaan museon vahtimestarina toimi neiti Mimmi Hoffrén 1900-l. alkupuolella kirjaston ja museon vahtimestarina ja opasti aukioloaikojen ulkopuolellakin.
[389] Toivo Kautosen haastattelu, KKA.

Museopedagogiikka nousi maailmansotien jälkeen ja edelläkävijänä oli erityisesti Yhdysvallat, johon tutustuivat Hulda Kontturi 1940-luvulla ja Sakari Saarikivi 1950-luvulla. Näistä malleista alkoi kehittyä opaspohdintaa Suomessakin. Opastustoiminta ei kuitenkaan ollut museoille yksinkertainen asia, koska henkilökuntaa oli vielä vähän, joka alkoi hoitaa tätä tehtävää.[390] Oppaasta tulee uusi ammattinimike vasta 1960-luvulla.[391]

1950- ja 1960-lukujen kulttuurielämän olennaiseksi osaksi tuli kasvatuksellinen työ, johon kuuluivat luento-, esitelmä- ja keskustelutilaisuudet, joissa asiantuntijat ja yleisö kohtasivat. Taidemuseoissa puhe taiteesta kuului intendenttien ja amanuenssien työhön.[392] Suomen Taideakatemia kehitti yleisötoimintaa luentojen avulla 1940-luvulla, jolloin Ateneumin amanuenssi Lindströmistä tuli suosittu luennoitsija. Hänelle muodostui oma ”fanijoukko”, johon kuului noin viisikymmentä vanhaa rouvaa – Lindströmin nimi tuli yhä tunnetummaksi.[393] Tämä suosio liittyy yleisen kiinnostuksen kasvuun kulttuuri- ja taide-elämää kohtaan. Olli Valkosen mukaan Ateneumissa oli useita naisesitelmöitsijöitä vuosina 1949–1952. Hänen mukaansa sotien jälkeen innostus taiteeseen oli suurta ja museoiden kävijämäärät nousivat huomattavasti.[394] Ateneumin vahtimestari Toivo Kautonenkin muistelee kuinka ihmiset olivat aktiivisia ja taidenäyttelyitä oli paljon.[395] Myös Sirpa Joenniemi huomioi taiteen aseman yhteiskunnallisen vakiintumisen ja kiinnostuksen lisääntymisen. Hänen arvelee suuren yleisön kiinnostuksen taidetta kohtaan alkaneen 1950-luvulla.[396] Näin myös yleisötyöhön alettiin kiinnittää huomiota yhä enemmän, koska kiinnostusta oli, jolloin työpaikatkin lisääntyivät pikku hiljaa.

Vaikka jonkinlaisia oppaita alkoi olla museoissa, koulun opettajien rooli korostui kulttuurihistoriallisissa museoissa pitkään 1900-luvulla. Esimerkiksi Helsingin kaupunginmuseossa museohoitaja koulutti kiinnostuneita opettajia perehdyttämällä heitä museon kokoelmiin vuonna 1950. Tällöin museonhoitaja oli Helmi Helminen, joka toimi myös oppaana. Museoliiton vuoden 1943 kyselyn mukaan opettajat myös opastivat suurimmaksi osaksi itse ryhmiään.[397] Marjatta Levanto kertoo erityisesti taidehistorian opettajien tuoneen ja opastaneen oppilaitaan Ateneumissa

[390] Levanto 2010a, 101.
[391] Pettersson & Kinanen 2010, 413.
[392] Rönkkö 1999, 82–83, 250–251.
[393] Levanto, Laitala 1992, 60; Levanto 2010b, 6-7; Valkonen 1991, 72. Myös Ateneumin vahtimestari Kautonen muistaa tämän Lindströmin suosion (Toivo Kautosen haastattelu 23.8.2006, KKA).
[394] Olli Valkosen haastattelu 25.5.2007, KKA.
[395] Toivo Kautosen haastattelu 23.8.2006, KKA.
[396] Sirpa Joenniemen haastattelu 3.10.2011.
[397] Lamminen & Tornberg 2010, 14.

vielä 1970-luvulla.[398] Myös muut ammattiryhmät saattoivat aluksi toimia oppaina, kuten Serlachiuksen taidemuseossa.[399]

Museoliitto on koko toimintansa ajan ollut kiinnostunut koulun ja museon yhteistyöstä, vaikka Suomessa ei olekaan ollut Yhdysvaltojen tapaan erityistä lastenmuseoliikettä. 1960-luvulla alkoi vahvempi kiinnostus opettavuuteen, ja museosta tuli aktiivinen osapuoli. Kansanvalistusajattelu ja taiteen demokratisoituminen nousivat. Koulun ja museon välinen yhteistoiminta sai sysäyksen eteenpäin toimikunnan muodossa vuonna 1968, jonka puheenjohtaja oli pääsihteeri Riitta Heinonen (entinen Hannula) ja jäseninä Marja-Liisa Bell ja C. J. Gardberg.[400] Museoiden asema oli noussut yhteiskunnassa, koska nyt ne ajateltiin koulujen opetusta täydentävinä laitoksina. Nykyinen museolehtori-toiminta alkoi Kansallismuseosta vuonna 1972 arkeologiaa opiskelleen Pekka Sarvaksen (1939-) johdolla vain yhdeksi kesäksi, jonka jälkeen toimessa on ollut nainen.[401] Myös muualla naiset alkoivat nousta pedagogeiksi. Ateneumiin valittiin ensimmäinen museolehtori museon entisestä oppaasta Marjatta Levannosta (1944-) vuonna 1973. Pohjois-Pohjanmaan museoon palkattiin niin ikään Raili Huopainen vuonna 1979. Marja-Liisa Tuomi aloitti Helsingin kaupunginmuseossa museopedagogisena oppaana vuonna 1978, kunnes nimike muuttui museolehtoriksi. Turun kaupungin historialliseen museoon museolehtorin virka tuli 1980-luvun alussa.[402] Ritva Wäreen mukaan museopedagogiikka nousi juuri 1970-luvulla, jolloin siitä oltiin jo suhteellisen hyvin perillä.[403] Nimikkeenä museolehtori tulee vuosina 1975–1980 ja museopedagogi vasta 2000–2006.[404] Pedagogiikan nousu oli varmastikin museokohtaista ja riippui myös varannoista, ja päämuseot olivat edelläkävijöitä; esimerkiksi Serlachiuksen museon pedagogiikan nousu tapahtui 2000-luvulla.[405]

Marjatta Levanto muistelee, kuinka Tuula Arkio palkkasi hänet Ateneumin oppaaksi. Tuolloin opastuksia hoitivat myös Marjatta Konttinen ja toimittaja Birgitta Lojander. Muu museon

[398] Levanto 2010c, 28.
[399] Opaspalvelu perustettiin v. 1974 yhdessä tehtaan kanssa. Maritta Pitkänen koulutti museon puolesta kielitaitoiset, hyvän peruskoulutuksen omaavat rouvat, jotka halusivat käydä töissä vain silloin tällöin. Yksi oli ekonomi, toinen merkonomi jne.; ei siis alalle koulutettuja henkilöitä. (Maritta pitkänen, sähköpostihaastattelu 27.2.2012).
[400] Kinanen 2010, 78. 1980-l. alussa vain kolmessa museossa oli museolehtorin virka: Kansallismuseo, Ateneum ja Pohjois-Pohjanmaan museo.; Levanto 2010, 99, 101–105.
[401] Sarvas 2010, 32. Sarvas siirtyi Museoviraston uuden tutkimusosaston historian toimiston päälliköksi. Seuraajana toimi Raija Järvelä (1934-) v. 1973–1979, jonka jälkeen Kirsti Melanko (1941–2002) yli 20 v. (1979–2001). Järvelä tuli Helsingin kaupunginmuseoon v. 1962, jossa toimi 11 v. harjoittelijana, museoapulaisena, -assistenttina ja lopulta amanuenssina. Hän oli myös perustamassa Helsingin teatterimuseota ja toimi sen ensimmäisenä esimiehenä. Järvelä siirtyi lehtorista Museoteknisen toimiston päälliköksi.
[402] Lamminen & Tornberg 2010, 17.
[403] Ritva Wäreen haastattelu 26.10.2011, Museovirasto.
[404] Pettersson & Kinanen 2010, 413–414.
[405] Maritta Pitkäsen sähköpostihaastattelu 27.2.2012. Tämä tapahtui säätiön varallisuuden ja määrärahojen lisäännyttyä. Tällöin ideoitiin tutkija Virpi Nikkari kanssa.

ammatillinen henkilökunta ei kuitenkaan auttanut oppaita,[406] mutta jo eläkkeellä oleva Aune Lindström siirsi Levannolle kokemuksiaan. Levanto on sanonut olleensa ”suorassa tai epäsuorassa tekemisessä kolmen taidemuseoalan historian merkittävimmän taiteen popularisoijan kanssa”, joilla hän tarkoitti Fredrik J. Lindströmiä ja tytär Aune Lindströmiä sekä Sakari Saarikiveä, jotka ”muodostavat sen vahvan pohjan, josta taiteesta puhuminen ja tuon puheen kehittäminen on suomalaisessa taidemuseolaitoksessa lähtenyt liikkeelle”. 1970-luvulla oppaita alettiin palkata lisää. He olivat lähinnä taidehistorian ja kuvataiteen opiskelijoita.[407] Taidehistorian oppiainehan oli tässä vaiheessa naisvaltaista, jolloin oppaat olivat luonnollisesti naisia.

Museolehtorit tulivat osaksi museoiden virkakuntaa suhteellisen myöhään, vaikka opetuksesta oli puhuttu jo paljon aiemmin ja luentojakin pidettiin. Ateneum on hyvä esimerkki kasvatuksellisesta museotyöstä ja Aune Lindströmiä kuvaillaan kansan valistajana. Hypoteettinen ajatukseni, että museoita ja naisia olisi yhdistänyt kansan sivistäminen ja pedagoginen puoli naisellisena toimena jo aiemmin, koska opettaja- ja kirjastoalakin olivat naisvaltaistuneet jo 1920-luvulla, osoittautui vääräksi. Pedagoginen toiminta tuli museoihin verrattain myöhään 1970-luvulla ja ensimmäinen museolehtori oli mies. Museot instituutioina kehittyivät hitaasti, vaikka yhteiskunta ja yleisö sekä museon työntekijät vaativat katsetta tulevaisuuteen. Pedagogiikasta tuli kuitenkin naisten alaa. Vuonna 1991 Museoliitto järjesti *Pedagogiaa museolehtoreille* -kurssin, jolle osallistui vain naisia.[408] Museopedagoginen yhdistys perustettiin vuonna 2005 ja sen vuoden 2012 hallituksen muodostavat kahdeksan naista.[409] Johanna Lehto-Vahteran mielestä ”museopedagogiikan laajaa jalansijaa ei olisi vallattu ilman idearikkaita naismuseolehtoreita”, joten naisvaltaisuudesta on koitunut jotain hyvääkin museoille.[410]

Opettavan toimen ohella kirjastoalakin on siis naisvaltainen. Miehet laittoivat Muinaistieteellisen toimikunnan kirjaston alulle ja järjestivät sitä apunaan naiset. Avustavia naisia ei katsottu tarpeen aina edes mainita nimeltä. Esimerkiksi toimikunnan vuosikertomuksessa vuonna 1908 Kansallismuseon kirjaston- ja arkistonhoidosta sanotaan, että sitä hoitavat ja järjestävät amanuenssi Cederhvarf avustuksenaan amanuenssi Topelius ja kaksi naista.[411]

[406] Taideakatemiansäätiön vuosikertomus 1962: oppaina toimivat Lindström, Saarikivi, Sarajas-Korte, Savolainen sekä rouva Anna-Liisa Wager, fil.maisterit Birgitta Lojander ja Marja-Liisa Nordberg-Bell.
[407] Levanto 2010c, 26, 28.
[408] Lamminen & Tornberg 2010, 18.
[409] Museopedagoginen yhdistys Pedaali ry, [http://pedaali.fi/yhteystiedot.html].
[410] Lehto-Vahtera 2007, [http://www.aboavetusarsnova.fi/fi/artikkelit/tyypillinen]. Lehto-Vahtera on Turun Aboa Vetus & Ars Nova museonjohtaja.; vrt. Gordon 1994.
[411] MTV 1903–1916, 85.

Tuleva kirjastonhoitaja Berit Boström (1910–1995) työskenteli jo opiskeluaikanaan Nils Cleven ja Ella Kivikosken kanssa kirjastossa, vuosina 1933–1943 osapäiväisenä kirjastoapulaisena[412]. Hän valmistui maisteriksi vuonna 1943, jonka jälkeen hänen toimensa oli ylimääräinen kirjastoapulainen vuoteen 1948 asti, jonka jälkeen kirjastonhoitaja (kirjastoapulaisen palkalla) vuoteen 1960 asti. Kokopäiväinen kirjastonhoitajan virka perustettiin vasta vuonna 1961, johon Boström nimitettiin ja jota hän hoiti eläkkeelle asti vuoteen 1977. Vuosina 1954–1978 hän toimi myös Muinaismuistoyhdistyksen kirjastonhoitajana. Kerttu Itkosen mukaan Boström ”paneutui työhönsä täysin sydämin ja kohdisti kaikki voimansa kirjaston kehittämiseen”. Esimiehenä ja työtoverina hän oli erittäin lojaali, huumorintajuinen ja tärkeilemätön. Hän ”loi ympärilleen positiivisen ilmapiirin, jossa oli hauska työskennellä”. Berit omistautuikin kirjastotyölleen koko elämänsä ajan.[413]

Kerttu Itkonen tuli kirjastoalalle vuonna 1962. Hänen isänsä oli tiedemies ja äiti perheen ”keskushenkilö”. Hän sanoi tehneensä paljon ”pätkätöitä” ja olleensa kolmessa työssä yhtä aikaa. Hän sai ylimääräisen kirjastonhoitajan viran vuonna 1969 Kansallismuseosta. Hän työskenteli Boströmin kanssa, joka oli iloinen saadessaan toisen kunnon työntekijän kirjastoon. Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomuksista voikin nähdä, että kirjaston kokoelmat kasvoivat koko ajan erityisesti lahjoituksin, jolloin työmäärä lisääntyi. Itkonen mainitsee olleensa tekemisissä kirjastossa ”nimekkäiden museoalan vaikuttajien”, kuten Ella Kivikosken, kanssa. Itkonen uudisti kirjaston käytäntöjä opintojensa avulla ja Boström oli uudistuksille vastaanottavainen. Henkilökuntaa tuli kirjastoon lisää 1970–1980-luvuilla, koska ala laajeni.[414] Kirjastoala muotoutui naisten alaksi Kansallismuseossakin jo ennen toista maailmansotaa. Nykyään siellä on töissä viisi naista.

Konservointi

Museoiden käsityöhön liittyvä työ ja konservointityö ovat naisellisia toimia. Erityisesti ensimmäisen museosukupolven naisille oli ominaista taide-, käsityö- ja kotiteollisuuskoulutus. Vaatetusala on ollut naisten suosimaa.[415] Esimerkiksi taidemesenaatti Sara Hildén oli sekä vaate- että taidealalla.[416] Kansallismuseossa tämän kaltainen sukupuolittuneisuus näkyy vuosikertomuksissa. Miehet olivat aluksi enemmistönä konservoinnissa, kunnes se siirtyi yhä enemmän naisille. Arkeologisessa toimikunnassa oli useita koulutettuja piirustuksen tai tekstiilityön

[412] Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomuksessa v. 1936 (s. 56) mainitaan kirjaston hoitajaksi Kivikoski, luettelointia tekivät ylimääräinen apulainen ja virastovaratöihin määrätty työntekijä (nimiä ei mainita).
[413] Itkonen 1995, passim. Boström tutustui ennen kirjastoalaa muinaismuistoihin arkeologian professori A.M. Tallgrenin (1885–1945) innoittamana ja osallistui useisiin kaivauksiin.
[414] Kerttu Itkosen haastattelu 19.12.2007, Museovirasto. Itkonenkin aloitti museotyönsä kaivauksilla 1950-l. lopulla.
[415] Kortelainen 2007, 30–32; ks. myös Suoranta 2009.
[416] Ks. esim. Donner, [http://yle.fi/teema/sininenlaulu/artikkeli.php?id=262&print=true].

opettajia, jotka toimivat piirtäjinä tai kankaiden huoltajina. Esimerkiksi vuosikertomukseen on merkattu vuodelle 1912, että neiti Maria Bäckström on tehnyt ”alamaisen anomuksen” matka-apurahasta tutkiakseen ”ulkomaan museoiden konserveerausta”.[417] Kemistin koulutuksen saanut, fil.kand. Bäckström oli palkattu ”preparaattoriksi” samana vuonna. Hänet kuitenkin erotettiin virasta vuonna 1917, koska hän ei suostunut tekemään miehen käytännön töitä.[418] Samassa toimintakertomuksessa kerrotaan, että toimikunta on antanut kansatieteellisen stipendin ylioppilas neiti Anna-Liisa Lindelöffille kansanomaisen tekstiiliteollisuuden tutkimiseen.[419]

Myös FM Tyyni Vahter (1886–1969) oli erikoistunut tutkimaan tekstiilejä. Hänestä tuli vuonna 1914 Kansallismuseon kansatieteellisen osaston apulainen. Hänet mainitaan ensimmäisen kerran Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomuksessa vuonna 1921 v.t. amanuenssina pitsitutkimuksen tekijänä.[420] Seuraavana vuonna hän teki puku- ja tekstiilitutkimuksia.[421] Vuonna 1923 hän hoiti A. M. Tallgrenin sijaisena amanuenssin tehtäviä,[422] ja viisi vuotta myöhemmin teki tutkimuksia edelleen amanuenssina, ainoana naisena kansatieteellisellä osastolla.[423] Vuonna 1934 hän toimi neuvonantajana paikallismuseoissa,[424] joten hänen tietotaitonsa oli tunnustettua. Vahterista tuli kansatieteen ainoa nainen museomaailman huipulla: osaston intendentti vuonna 1935. Hänen amanuenssin tointaan jatkoi nainen, Kerttu Myllylä.[425] Vahter oli myös dokumenttikuvaaja vuodesta 1915 1950-luvulle asti kuvaten Kansallismuseolle kansatieteellisiä kuvia, lähinnä naisten töitä.[426]

Kansallismuseon konservaattorit olivat ensin miehiä, kunnes tilalle tuli myös naisia. Historiallisen osaston ylimääräinen apulainen Maja Ehrnrooth (1897–1940) hoiti konservaattorinapulaisen tointa Karl Wahlmanin sijaisena vuodesta 1930 lähtien ja teki myös tutkimusmatkan Ruotsiin. Vuonna 1935 hänet nimitettiin konservaattorinapulaiseksi ja vuonna 1938 hän oli ilmeisesti mennyt

[417] MTV 1903–1916, 175.
[418] Ero johtui kiistoista Julius Ailion kanssa, joka haki konservaattorin virkaa Appelgren-Kivalon siirtyessä valtionarkeologiksi, mutta ei suostunut tekemään käytännön töitä, vaan katsoi ne kuuluvaksi preparaattori Bäckströmille. Hän ei tähän myöskään suostunut, ja hänet erotettiin yhteistyöhaluttomana. Jatkajaksi otettiin kemisti Matti Kampman. Konservaattoriala ammatillistui ja spesialisoitui, eikä enää puhuttu preparaattorista erikseen, eikä konservaattori-nimikettä enää käytetty esihist. osaston johtajasta. (Reijonen 2010, 298).
[419] MTV 1903–1916, 175, 252.
[420] MTV 1921–1925, 22.
[421] MTV 1921–1925, 57; samantyylisistä tehtävistä ja opintomatkoista v. 1923 (ko. vuosikertomus, 89, 123, 164).
[422] MTV 1921–1925, 69.
[423] MTV 1926–1930, 110.
[424] MTV 1931–1935, 225.
[425] MTV 1931–1935, 231–232; ks. myös Sjöberg-Pietarinen 1997. Vahter valmistui ylioppilaaksi v. 1906.
[426] Tyyni Vahter, Suomen valokuvataiteeen museo, [http://www.valokuvataiteenmuseo.fi/fi/tietopalvelut/valokuvaajat/8834-vahter-tyyni].

naimisiin (nimi Maja West), mutta jatkoi edelleen toimessaan.[427] Konservointi ammatillistui 1930-luvun aikana, jolloin ero käsityötaidon ja museaalisen säilyttämisen välillä alkoi hahmottua. West kuoli vuonna 1940, jolloin hänen tointaan jatkoi esihistoriallisen osaston apulaisamanuenssi, intendentti K.K. Meinanderin leski, Martha Meinander, jonka tointa taas jatkoi Annikki Nisula. Myös Meinander teki opintomatkan Ruotsiin.[428] Muinaistieteellisen toimikunnan tekstiilienkorjausjohtaja oli vuoteen 1954 asti konservaattoriapulainen Meinander, jonka tointa jatkoi nainen.[429] 1950-luvun alussa sekä ylimääräisenä virastoapulaisena että tekstiilien korjaajana oli Aino Anna Schönfelder (mainittu myös jo vuonna 1939[430]) ja ylimääräisenä piirtäjänä Helena Stackelberg.[431] Vuonna 1956 taideteoskonservaattori Oskari Niemi jäi eläkkeelle, ja tointa jatkoi Veikko Kiljunen (kahdesta hakijasta). Tällöin myös konservaattori Matti Kenttämaa jäi eläkkeelle.[432] Vuonna 1958 mainitaan konservaattori Jorma Savola.[433]

Martha Meinanderilla oli pitkä ura, jolla hän eteni ylimääräiseksi amanuenssiksi ja tekstiilikonservaattoriksi (nimikkeellä konservaattorinapulainen). Hän oli opiskellut laajasti yliopistoissa ja käsityökouluissa ja aloittanut uransa vaihtelevissa tehtävissä eli luultavimmin apulaisena Kansallismuseossa, jonne hän oli saattanut päästä miehensä avustuksella, joka kuului johtaviin museomiehiin. Hänellä oli pitkä työsuhde Kansallismuseossa, mutta virkasuhteeseen hänet nimitettiin vasta 1930-luvulla miehensä kuoleman jälkeen, jolloin hän jäi viiden lapsen yksinhuoltajaksi.[434] Aiemmin mies oli luultavimmin ajateltu perheen elättäjänä, jolloin vaimo ei saanut vakituista virkaa, koska ei ”tarvinnut” rahaa. Naisen suhde rahaan onkin ollut ongelmallinen: hän ei ole saanut hallita sitä tai tavoitella sen avulla parempaa elintasoa, jonka saattoi saada vain miehen kautta, ja käytössä on ollut erillinen naispalkka. Naisen on ollut vaikea tehdä palkallista työtä, koska se määrittelisi hänen arvonsa rahallisesti.[435] Tähän liittyy myös naisten yleinen avustava rooli esimerkiksi aviomiehensä rinnalla työnteossa. Usein menestyvän miehen taustatukena oli aktiivinen nainen, joka hääräili piilossa auttaen miestään. Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomuksissakin näkyy tapauksia, joissa kuolleen museomiehen leskelle annetaan ”elatuspalkkio”.

[427] MTV 1926–1930, 167; 1931–1935, 232; 1936–1940, 269; ks. myös Reijonen 2010, 298–299 (Maja Westin kuva s. 299).
[428] Reijonen 2010, 298–299; ks. myös Sjöber-Pietarinen 1997, 13, 91.
[429] MTV 1936–1940, 269; 1951–1955, 60, 193.
[430] MTV 1936–1940, 201–202.
[431] MTV 1936–1940, 201–202; 1951–1955, 60, 193. Stackelberg sai ikälisän v. 1958 (MTV 1958).
[432] MTV 1956.
[433] MTV 1958.
[434] Reijonen 2010, 307.
[435] Kortelainen 2007, 22.

Museoliitossakin oli konservaattoreita. Liitto perusti tekstiililaboratorion vuonna 1963 ja palkkasi tekstiilikonservaattoriksi Anja Rantalan Kansallismuseon konservointilaitoksesta.[436] Myös Kansallismuseon kuva-arkistossa tarvittiin konservaattoria ja sen työntekijä Sirkku Dölle mainitsee uutena nimikkeenä 1970-luvun alusta konservaattorin,[437] ja sama todetaan *Suomen museohistoriassa*.[438] Tämäkin kertoo museoalan toiminimikkeiden erkaantumisesta. Döllen tullessa taloon 1970-luvun alussa, ensimmäinen paperikonservaattori oli Tuomas Ehrstöm. Vasta tällöin alettiin levittää tietoa, että konservointi oli ammattilaisten työtä.[439] Konservointityö alkoi tulla yhä enemmän osaksi museoiden toimenkuvaa, kun koulutus käynnistyi vuonna 1984 – vuotta myöhemmin kuin museologian opetus. Koulutuksen suunnitteluun osallistuivat Anja Rantala ja Riitta Heinonen. Esimerkiksi Museoliiton tekstiililaboratio lopetettiin Rantalan jäädessä eläkkeelle vuonna 1990, koska tekstiilikonservaattoreita alkoi jo olla museoissakin koulutuksen myötä.[440]

Rantala muistelee, että konservointityössä ei ollut poikia, koska he eivät yksinkertaisesti hakeneet alalle. Hänen mukaansa Italiassa työskenteli miehiä ja Sveitsissä naisia. Hän myös toteaa, kuinka heti näki kenestä tulee konservaattori, ”kun tyttöjen kanssa vähän keskusteltiin”.[441] Tässä hän siis mainitsee vain tytöt puhuessaan konservaattoreista. Döllen mielestä konservaattorit olivat sekä miehiä että naisia alan mukaan: tekstiilien parissa oli enemmän naisia ja taiteessa molempia. Enemmistö oli hänenkin mielestään kuitenkin naisia.[442]

Helsingin kaupunginmuseonkin konservaattorit ovat olleet suurimmaksi osaksi naisia: yhdestätoista konservaattorista miehiä on ollut vain kaksi. Museo osti ensin konservointipalvelut ammattitaitoisilta konservaattoreilta, kunnes oma laitos saatiin kehitettyä. Ensimmäinen tekstiilikonservoija oli Salme Kuutti 1960-luvun lopulta ensin määräaikaisena ja sitten vakituisena 1980-luvulla. 1980-luvun alussa konservaattoreina toimi jo kolme naista.[443]

---

[436] Kinanen 2010, 85–86. V. 1963–1989 laboratoriossa työskenteli oppilaana tai harjoittelijana yhteensä 34 henkilöä. Kotitalousneuvoja Anja Rantala oli tullut Anja Mäkisen tilalle tekstiilienkorjaajaksi Kansallismuseoon, kun kansastieteellisen osaston apulaisamanunessi Leena Mäkiö erosi osaston ylimääräisen toimistoapulaisen toimesta ja hänen tilalleen siirtyi Anja Mäkinen. (MTV 1960).
[437] Sirkku Döllen haastattelu 12.10.2011, Museovirasto.
[438] Pettersson & Kinanen 2010, 413.
[439] Anja Rantalan haastattelu 31.3.2008, Suomen museoliitto.
[440] Kinanen 2010, 68, 85–86.
[441] Anja Rantalan haastattelu 31.3.2008, Suomen museoliitto.
[442] Sirkku Döllen haastattelu 12.10.2011, Museovirasto.
[443] Marja Pehkonen, sähköposti 30.9.2011 & 14.10.2011. Kuutin jälkeen tekstiilikonservaattorina toimi Kaija Steiner-Kiljunen, jonka siirryttyä Museovirastoon tilalle tuli Maarit Jones. Rakennusosakokoelmassa toimi konservaattori Fjalar Hermansson v. 1970, joka oli myöhemminkin käytettävissä ja konservoi huonekaluja. Kaisu Tikkala oli jo 1960-l. hoitanut tapettinäytteiden ja rakennusosien tallentamisen ja mittapiirustusten tekemisen suojelu- ja purkukohteissa. Leena Helle tuli museoon yleistöihin v. 1978 ja kouluttautui itse metallikonservaattoriksi ja vakinaistui konservaattorin toimeen. Hänen jälkeensä metallikonservaattorina on toiminut Leena Lehto. Rakennuskonservaattorina toimii edelleen Jaana Perttilä 1980-l. lopulta saakka. Huonekalukonservaattori Ritva Mannermaa siirtyi museoon Liikennehistoriallisen

Suomen Taideyhdistyksen konservaattorit olivat miehiä,[444] mutta Taideakatemian aikaan ala naisistui. Ateneumin konservaattori oli pitkään Niilo Suihko (1912–1973). Hänet vakinaistettiin vuonna 1952 ja heti seuraavana vuonna hän otti ensimmäisen oppilaan, Veikko Kiljusen,[445] joka siirtyi Muinaistieteellisen toimikunnan taidekonservaattoriksi vuonna 1956. Vuosina 1969–1970 Suihko toimi edelleen konservaattorina ja harjoittelijoina oli nyt neljä naista.[446] Vuonna 1975 kaksi konservaattoria on naisia.[447]

Konservointi oli aluksi miesten aluetta varmaankin sen teknisyyden takia, joka ei ollut naisellinen piirre. Henni Reijosen mukaan naiset saivatkin harvoin osakseen ”teknisen taituruuden gloriaa”, joka useimmiten liitettiin miehiin.[448] Nykyisin myös naiset saavat arvostusta tällä saralla, sillä konservointiala naisistuu koko ajan.[449]

Palvelu

Jo edellä on olevasta, tähän astisesta tutkimuksestani voi huomata, että naisten nimikkeet olivat usein apulais-lähtöisiä. Monet museoihin liittyvistä ei-ammatillisista tehtävistä ovat naisten toimia, kuten jo ensimmäiset avustavat työt miesten rinnalla. Myöhemmin esimerkiksi asiakaspalvelu ja museovalvonta ovat selvästi naisistuneet. Näissä, usein palvelullisissa, toimissa naiset pääsivät museoon sisään jo varhain, jolloin heidät hyväksyttiin osaksi museoita omassa roolissaan. Pääsy museokentän palvelukseen saattoi tuoda tulevaisuudessa museoammatillisemman työn ja nousun uralla. Naisille sopivat palvelutyöt lisääntyivät museoissa töitten erkaantuessa ja työnimikkeiden lisääntyessä. Museoiden ammattinimikkeet lisääntyivät paljon vuosina 1945–1950. Uusia toimia olivat palvelulliset toimet, kuten kassanhoitaja, lipunmyyjä, lippukassa ja toimistoapulainen.[450] Naisten kasvavan työhön osallistumisen ja palvelusektorin kasvun välillä onkin yhteys.

---

kokoelman mukana Helsingin kaupungin liikennelaitokselta 1990-l. alussa. Paperikonservaattorina toimii konservaattori Usko Heinonen syksystä 2010 alkaen, jolloin hänen edeltäjänsä Erna Vlassova jäi eläkkeelle.

[444] Reijonen 2010, 288–301, 304. Ateneumin ensimm. täyspäiväinen konservaattori oli Johannes Gebhard v. 1948 asti ja hän toimi myös Serlachiuksen taidesäätiön konservaattorina tyttärensä Sinikka Gustafssonin kanssa (Maritta Pitkänen, sähköpostihaastattelu 27.2.2012).

[445] Reijonen 2010, 304–305. Suihko oli tullut Gebhardin oppilaaksi v. 1946.

[446] AT 1969. Naiset olivat: Tuulikki Kilpinen, Outi Saukkonen (v. 1970 Outi-Leena), Liisa Hänninen ja Liisa Suihko.

[447] STA 1974, KKA. I konservaattori on Outi-Leena Sievänen (ent. Saukkonen) ja II konservaattori on Ritva-Tuulikki Kilpinen (ilmeisesti ent. Tuulikki Kilpinen).

[448] Reijonen 2010, 308.

[449] Leppilahti, Koskivirta, Ukkonen, *Yhteenveto* 6/2008, 28; Pietarila [http://plaza.fi/ajassa/uudelle-uralle/uratarinat/pentti-pietarila-museovirasto]. Konservaattorit ovat järjestäytyneet konservaattoriliitton ja Akavan erityisaloissa Museoalan ammattiliittoon.

[450] Pettersson & Kinanen 2010, 413.

1960-luvulla julkiset palvelut laajenivat edelleen ja samalla naisten työllisyys kasvoi. Erityisesti julkisella sektorilla olevien naisten työ kasvoi, koska korkeasti koulutetut naiset löysivät paikkansa helpommin julkiselta sektorilta. Suurin ja perinteisin työalue naisille julkisella sektorilla on sosiaalinen palvelutyö, jolla on yhteytensä naisten perinteiseen perherooliin. Näin ollen monet naiset jatkoivat samojen toimien tekemistä työpaikalla kuin kotona perheen kanssa, vaikkakin nyt julkisella alueella.[451]

Isabella Bakker huomauttaa, että ymmärtääkseen naisten työhön osallistumislukuja, on tärkeää tutkia rakenteellisia muutoksia maiden taloudessa ja sosiaalisissa ja poliittisissa toiminnoissa.[452] Suomen historiallinen kehitysmalli, jossa teollistuminen, vaurastuminen ja parlamentaarinen demokratia tapahtuivat suhteellisen myöhään, loi pohjaa sukupuolten tasa-arvolle. Köyhässä ja maatalousvaltaisessa Suomessa ei ollut laajasti tilaa sellaisille naisille, jotka olisivat keskittyneet kodin ja lasten hoitamiseen tuotannollisesta työstä vapautettuina.[453] Suomessa palkkasäännöstely purettiin 1950-luvun puolivälissä ja ILO:n sopimus tasa-arvoisesta palkkauksesta allekirjoitettiin vuonna 1962.[454] Myös naisten työn ja tasa-arvon sekä julkisen sektorin kasvulla oli tärkeä merkitys. OECD:n mukaan (1982), mitä enemmän julkisella sektorilla on työvoimaa sitä luultavimmin he ovat naisia.[455] Suomen museoiden työntekijät ovatkin usein töissä julkisella sektorilla eli valtion tai kunnan alaisuudessa.[456]

Anne Ollila on tutkinut naisten roolia 1950-luvun suomalaisissa elokuvissa. Ollilan mukaan huomattavan suuri osa toimii jonkinlaisena piikana tai palvelijattarena; noin puolet naisammateista on erilaisia palveluammatteja. Miesten ammattikuva on huomattavasti laajempi, ja yleensä heidän ammattinsa edustaa rahaa, koulutusta, itsenäistä asemaa ja valtaa. Naisten ammatit eivät vaadi korkeampaa koulutusta. Perheissä korostuu edelleen patriarkaalisuus: mies käy töissä ja vaimo on kotona, jolloin miehellä on määräysvalta perheessä. Tämä traditionaalinen työnjako on itsestäänselvyys ja miesten ja naisten roolijako on hyvin selkeä. Elokuvissa naiset ovat passiivisia ja alistuvia. Ollila kuitenkin toteaa suomalaisen elokuvan jälkijättöisyyden tässä asiassa, koska naisten työssäkäynti oli jo yleinen ilmiö 1950-luvulla. Toisaalta kyseessä saattoi realistisen kuvan sijaan

---

[451] Julkunen 2003, 182. Toinen puoli naisten työvoiman kasvussa oli feminiinisen hoiva- ja terveystyön yleistyminen.
[452] Bakker 1988, 18.
[453] Julkunen 2003, 179–180.
[454] Naiset palkkatyössä, [http://www.stm.fi/tasa-arvo/samapalkkaisuus/periaate/historia]; Jallinoja 1984, 49–50; Karisto 1999, 288–290. Valtion harjoittama sosiaalipolitiikka kiihtyi 1930-l. eteenpäin: v. 1935 tulo- ja omaisuusverolaki korotti lapsivähennyksiä ja määräsi lisäveron ylläpitovelvottomille; v. 1937 säädettiin laki äitiysavustuksesta; 1940-l. luotiin lapsilisäjärjestelmä ja vahvistettiin muitakin lapsiperheiden taloudellista tilaa kohentavia lakeja; Väestöliitto perustettiin v. 1941.
[455] Bakker 1988, 20.
[456] Museovirasto, Museotilasto 2009, [http://www.museotilasto.fi/user_files/Museotilasto%202009/Museotilasto%202009korjvedos3.pdf].

olla sen kuvailu, mitä miehet toivoivat naisilta. Ollila toteaakin, että vaikuttaa siltä kuin elokuvissa esiintyvien naisten avulla olisi haluttu unohtaa tosiasia naisten aseman muuttumisesta kohti aktiivisempia toimijoita.[457]

Muinaistieteellisen toimikunnan nimityksiä tarkasteltaessa nainen on useimmiten apulainen ja lisäksi vielä ylimääräinen: naisten nimikkeitä ovat apulainen, virastoapulainen, apulaisamanuenssi, konservaattoriapulainen. Ylimääräisiä virastoapulaisia on erityisen paljon. Myös useat siivoojat ovat naisia ja toimikunnassa heitä työskenteli myös virkanimikkeellä siivoojavartija. Esimerkiksi Kansallismuseossa lipunmyyjänä toimi vuoteen 1953 asti Hulda Kivistö, joka toimi ensin vartijana. Hänen kuoltuaan pääsylippujen myyntiä hoiti väliaikaisesti vartija Vilho Palmén, kunnes sitä jatkoi rouva Edit Maria Kivistö.[458] Myös Tampereen Nykytaiteen museossa lipunmyyjän ja vartijan työt oli vielä 1970-luvulla sukupuolittain tyypillisesti jaettu, sillä museossa työskentelevästä pariskunnasta nainen oli lipunmyyjä ja mies vahtimestari.[459]

Toimistollinen työ on ollut naisten paikka jo kauan. Konttorimaailma naisistui vähitellen 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Esimerkiksi Yhdysvalloissa toimistotyöt lisääntyivät 1800-luvun lopulla huikeasti, jolloin työvoimaa tarvittiin lisää ja sitä haettiin erityisesti koulutetuista naisista. On huomattava, että konekirjoittajan työ oli aluksi sukupuolineutraalia, mutta se identifioitiin hyvin nopeasti naisten työksi, jolloin sen status myös laski.[460]

Kansallismuseossakin naisia oli usein puhtaaksikirjoittajina tai konekirjoittajina, joka näkyy monissa Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomuksissa. Esimerkiksi vuonna 1924 Sigrid Brunou, koulutukseltaan piirustusopettaja, aloitti kanslia-avustajana, Ebba Weilin ja Mary Nielsen[461] virastoapulaisina sekä Tyyni Vahter puhtaaksikirjoittajana.[462] Brunou erosi kanslia-apulaisen tehtävästään vuonna 1937, ja hänen tointaan jatkoi niin ikään nainen (Elsa Rakel Mäkinen), ja Weilin erosi apulaisamanuenssina vuonna 1939.[463] Weilin oli siis noussut toimessaan ylöspäin. Vahterkin nousi puhtaaksikirjoittajasta eteenpäin urallaan, kuten kerroin. Vuonna 1939 perustettiin neljä ylimääräisen virastoapulaisen tointa, ja kaikki menivät naisille.[464] Toimikunnan

[457] Ollila 1986, 45–51, 58–59.
[458] MTV 1936–1940, 141; 1951–1955, 8, 123.
[459] Sirpa Joenniemen haastattelu 3.10.2011.
[460] Morgall 1989. Naiset pääsivät toimistotöihin, koska sen osaavia miehiä oli kuollut sisällissodassa. Naiset myös tekivät työn vähemmällä palkalla, ja konekirjoittajat olivat yleisesti hyväksyneet naiset osaksi työvoimaa.
[461] Nielsenistä ei tiedetä paljoakaan. Apulaisamanuenssi Nielsen on pyytänyt palkankorotusta v. 1925 ja v. 1927 hänelle myönnetään ero apulaisamanuenssin tehtävistään (MTV 1921–1925, 137; 1926–1930, 43).
[462] MTV 1921–1925, 103–104; 1926–1930, 85. V. 1924 Brunou mainitaan kanslia-apulaisena ja suluissa kirjanpitäjänä. Ks. myös Sjöber-Pietarinen 1997, 13, 90–91.
[463] MTV 1936–1940, 70, 201.
[464] MTV 1936–1940, 201–202.

virkanimitykset kuvaavat hyvin asetelmaa naisista toimistomaisissa töissä vielä 1950-luvun alussa[465] ja lopussa[466]. 1960-luvulla asetelma on edelleen samanlainen.[467] Museoviraston aikana naisten paikka pysyi osittain samana ja olihan jo tällöin alalle tullut enemmän naisia. Esimerkiksi Sirkka Kopisto mainitsee haastattelussaan Museoviraston tutkimusosaston apulaisina kaksi naista, joista toinen oli konekirjoittaja ja kirjanpitäjä.[468]

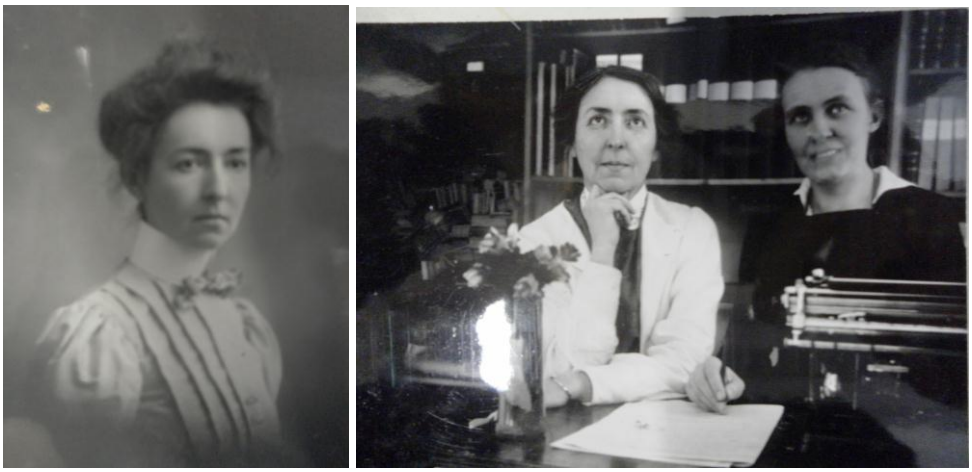

Vasemmassa kuvassa[469] Sigrid Brunou ja oikeassa kuvassa[470] Brunou (vas.) ja Vahter (vas.).

Mary Nielsen ja Sigrid Brunou on ikuistettu myös seuraaviin valokuviin (ks. seuraava sivu). Vasemmanpuoleisessa valokuvassa[471] noin vuodelta 1890 Nielsen (vas.) on konservoimassa esineitä yhdessä Hj. Appelgrenin, A. O. Heikelin ja Linda Appelgrenin kanssa. Kuvan asetelma on ajan mukainen: miehet seisovat ylväinä keskellä ja naiset istuvat reunoilla.

Toisessa kuvassa[472] (oik.) vuodelta 1910 Nielsen (oik.) työskentelee Brunoun kanssa Hakasalmen huvilassa pöydän ääressä ilmeisesti kuvien parissa. Taustalla on Juhani Rinne. Näissä kuvissa naiset

[465] MTV 1951–1955, 6. Esim. hist.osaston apulaisamanuenssin eli virastoapulaisen toimeen nimitettiin v. 1951 kirjanpitäjä Elli Irene Kaurinkoski, ja kirjanpitäjän tointa jatkoi kassanhoitaja Selma Elviira Paarivirta. Kaurinkoskea nimitetään myöhemmin apulaiseksi; hän oli toimikunnassa v. 1945–1962 kuolemaansa asti (tällöin hist.osaston apulaisamanuenssi), tilalle tuli nainen (MTV 1962).
[466] V. 1956 Hilja Alanko erosi ylimääräisen toimistoapulaisen virasta, ja toimeen määrättiin (tekstiilinkorjaajan toimi) ompeluneuvoja Anja Mäkinen. Ylimääräinen konekirjoittaja Aino Kaarlasvuo erosi, tilalle konekirjoitusopettaja Aune-Kaarina Tervonen. Hist.osaston ylimääräinen apulainen, konekirjoittaja Elsa Karhuneva erosi, tilalle Rakel Lönnström. Ylimääräinen toimistoapulainen, tekstiiliekorjaaja Edit Lönn erosi, tilalle Mary Sesemann. (MTV 1956).
[467] Esim. v. 1964 kansliassa olivat kirjanpitäjä ja kassanhoitaja Kerttu Eerola, vt. kirjanpitäjä Sinikka Kettunen ja puhtaaksikirjoittaja Irja Lilja (MTV 1964). V. 1966 kaikki toimistoapulaiset olivat naisia (MTV 1966).
[468] Sirkka Kopiston haastattelu 11.10.2007, Museovirasto. V. 1957 mainitaan ylimääräinen toimistoapulainen Elli Sonntag (MTV 1957). V. 1958 ylimääräinen konekirjoittaja Aune Tervonen, ylim. virastoapulainen Margit Lindfors, ylim. piirtäjä Helena Stackelberg saivat ikälisän (MTV 1958).
[469] Valokuva, Laatikko 981.1.24401, Kuva-arkisto, Museovirasto.
[470] Valokuva, Laatikko 981.1.10019, Kuva-arkisto, Museovirasto.
[471] Valokuva, Laatikko 984.9, Kuva-arkisto, Museovirasto; ks. myös Reijonen 2010, 293.
[472] Valokuva, Laatikko 984.9, 4570, Kuva-arkisto, Museovirasto; ks. myös Palviainen 2010, 319.

olivat vielä avustavissa tehtävissä. Nielsenhän oli sittemmin virastoapulainen ja Brunou kanslia-avustaja vuonna 1924, eli työt niin ikään jatkuivat avustavina.

”Jos olisin ollut mies”

Museoinstituutiossa sukupuolinen, hierarkkinen asetelma näkyi monella tavalla, kuten edellä esitellyissä naisellisissa toimissa. Lisäksi siitä saadaan tietoa haastatteluista ja tarkastelemalla Museoliiton, Muinaistieteellisen toimikunnan, Kansallismuseon, Muinaismuistoyhdistyksen sekä Suomen Taideyhdistyksen ja Suomen Taideakatemian säätiön henkilöstöjä. Näissä ilmentyvät museoinstituution johtavien tahojen sukupuoliset roolitukset.

Instituution ytimen hierarkia

Naiset olivat siirtyneet miehiseen kulttuuriin jo 1800-luvun lopulla ja enenemässä määrin 1900-luvun aikana. Miehistä toimintakenttää olivat tiede, taide, talous ja politiikka. Hierarkiajärjestelmä perustui ajatukseen miehestä ihmisen perusmallina, jolloin naiseus oli ”toiseutta”.[473] Naiset saattoivat olla ulkopuolisia miesmiljöössä, koska he eivät jakaneet miesten traditiota, kommunikaatiota, kokemusta ja käyttäytymistyylejä. Voidaan puhua sukupuolieroista. Tämä kulttuurinen jako juontaa juurensa siihen, että mies elätti naisen, joka ”teki töitä” kotona. Tästä muodostuivat naisten ja miesten alueet, jotka olivat polaarisia vastakohtia; ne eivät ottaneet mitään piirteitä toisistaan. Omalla alueellaan pysyvää naista kohdeltiin leidinä ja hän sai arvostusta vertaisiltaan.[474] Naisten saattoi olla vaikea päästä sisään miesten maailmaan ja heistä saattoi tulla siellä epävarmoja, mikä taas edesauttoi miesten aseman vahvistumista. Tästä voi seurata hierarkisoitumista, jossa naiset ovat alemmalla tasolla, avustajina. Naisten päästessä virkoihin, heidän tuli muuttaa miesten – jotka olivat suurimmaksi osaksi palkanneet heidät – asenteet

[473] Fox, Hesse-Biber 1984, 141–145; Annola 2011, 203.
[474] Taylor 1994, 23–26.

naistyöntekijöitä kohtaan, mikä oli asteittainen prosessi.[475] Esimerkiksi arkkitehditkin olivat aluksi pääosin miehiä, mutta naisten osuus kasvoi jatkuvasti. Naisarkkitehdit perustivat oman yhdistyksensä (*Architecta*) vuonna 1942.[476] Museoalan naiset eivät kuitenkaan ole tiettävästi perustaneet omaa ryhmittymäänsä.

Museoliitto on yksi museoalan ytimistä. Skandinaavinen museoliitto perustettiin jo vuonna 1915, ja Suomi liittyi sen toimintaan 1920-luvulla oman liiton perustamisen myötä. Suomen osaston tärkeimmät vaikuttajat olivat museomiehiä: Sirelius, Meinander, Tallgren, Nordman ja Stjernschantz. Tällöin sekä Helsingin yliopiston kansatieteen että arkeologian oppituolit sijaitsivat kokoelmien äärellä Kansallismuseossa. Kuten Vilkuna asian ilmaisee: ”Herrat istuivat siten Stjernschantzia [Ateneumissa] lukuun ottamatta virkoineen samassa rakennuksessa.”.[477] Samat miehet näkyivät myös Suomen ICOM:n osastolla, jota perustettaessa 1940-luvulla museoalan pieni piiri sai lisää valtaa. Suomen komitean muodostivat Nordman, Stjernschantz, Cleve ja Ilmari Välikangas, Helsingin yliopiston eläintieteellisen museon esimies.[478] Myöhemmin ICOM-toimintakin naisistui Suomen osalta, kun Maritta Pitkänen toimi Suomen osaston hallituksessa 1970–1980-luvuilla.[479]

Museoliiton sukupuolijakaumasta kertovat myös valokuvat. Vuonna 1923 ensimmäisten museopäivien osallistujia (35) on kokoontuneena Kansallismuseoon – vain kolme on naisia.[480] Vuonna 1928 ensimmäisellä museokurssilla Kansallismuseossa on ainoana naisena kahdeksantoista miehen joukossa kansatieteellisen osaston Tyyni Vahter.[481] Vuonna 1942 pidettiin Museoliiton vuosikokous Kokemäellä: Kuvassa on yhteensä 32 henkilöä, joista eturivissä on kahdeksan naista.[482] Skandinaavisen museoliiton kokouksessa vuonna 1953 poseeraa neljä miestä ja kahdeksan naista, jotka ovat tässä tutkimuksessa jo esillä olleet, museoalalla paljon vaikuttaneet naiset: Leena

[475] Wieners 2007, 6.
[476] Suomen naisarkkitehtien yhdistys, historia, [http://www.architecta.fi/sivu.php?sivu=historia]. Yhdistyksen tavoitteet olivat mm. naisarkkitehtien kokoaminen, ammatillinen tukeminen ja kehittäminen. Ensimm. naisarkkitehti valmistui v. 1890 “erivapaudella”. V. 1930 valmistui 50. naisarkkitehti. 1940-l. heitä oli n. 100 ja v. 1960 n. 250. Kaikista 1940–60-l. valmistuneista arkkitehdeista (500) naisia (150) oli yhteensä keskimäärin 30 %, osuuden kasvaessa jatkuvasti.
[477] Vilkuna 2010, 31–32; ks. myös Vilkuna 1998, 69. Puheenjohtaja Helsingin yliopiston kansatieteen professori U.T. Sirelius, sihteeri Muinaistieteellisen toimikunnan hist.osaston intendentti K.K. Meinander, apulaissihteeri Helsingin yliopiston arkeologian professori A.M. Tallgren ja muut puheenjohtajiston jäsenet Muinaistieteellisen toimikunnan rahakammion intendentti C. A. Nordman ja Ateneumin intendentti Torsten Stjernschantz.
[478] Vilkuna 2010, 31–32; [http://finland.icom.museum/index.html]. Toiminta aktivoitui vasta 1970-l., kun museoala oli kasvanut paljon suuremmaksi. Suomen komitean hallitus 2010 oli naisvaltainen: 9 naista, varapuheenjohtaja mies.
[479] Maritta Pitkäsestä aiemmin, ks. s. 47.
[480] Vilkuna 1998, 26. Kaiken kaikkiaan osanottajia oli 52, joista naisia oli 9.
[481] Vilkuna 1998, 65.
[482] Vilkuna 1998, 77.

Savolainen (Peltola), Aune Lindström, Helmi Helminen, Riitta Hannula, Marita Munck ja Hulda Kontturi.[483] Jo näistä kuvista voi nähdä kronologisesti naisten mukaan tulon museoihin.

Museoliiton korkeammat paikat ovat kuitenkin olleet miehillä. Hallituksen puheenjohtajat ovat olleet miehiä viime vuosiin asti; vuonna 2010 tehtävään valittiin nainen (Liite 3.). Myös varapuheenjohtajat ovat olleet miehiä Leena Arkio-Lainetta lukuun ottamatta (Liite 3.).[484] Vuoden 2011 tilanne kertoo alan naisvaltaisuudesta, kun hallituksen muodostavat yksitoista jäsentä, kuusi naista ja viisi miestä, ja henkilökunnan yhdeksästä jäsenestä vain yksi on mies.[485] Museoliiton sivutoimisista, seitsemästä sihteeristä (1923–1945) vain yksi ja viimeisenä toiminut oli nainen, Hulda Kontturi, joka jatkoi työtä nimityksen muututtua päätoimiseksi sihteeriksi vuodesta 1945 eteenpäin. Hänen jälkeensä toimessa (vuodesta 1967 pääsihteeri) ovat olleet Niilo Valonen, Riitta Heinonen, Jorma Heinonen ja nykyinen Anja-Tuulikki Huovinen. Riitta Heinonen oli tässä tehtävässä erittäin pitkään, vuodet 1952–1979, jonka jälkeen hänen puolisonsa jatkoi tehtävässä. Päätoimiset sihteerit olivat kaikki koulutukseltaan filosofian maistereita. Museoasiainsihteereistä viidestä kolme on naisia; nykyinen (2010) Marja-Liisa Pohjanvirta, on vaikuttanut vuodesta 1988 asti.[486] Liitto valitsee myös kunniajäseniä, jotka ovat museoalalla ansiokkaasti toimineita henkilöitä. Nämä ovat kaikki olleet miehiä vuoteen 1983 asti, jolloin kunnian sai Marta Hirn.[487]

Muinaistieteellisen toimikunnan johtajat eli valtionarkeologit ovat olleet samaten miehiä vuoteen 2003 asti (Liite 4.). Paula Purhonen teki pitkän uran Museovirastossa vuodesta 1973 alkaen ja toimi muun muassa arkeologisen osaston päällikkönä vuodesta 2000, ja lopulta viraston johtajana vuodet 2003–2007.[488] Myös henkilöstön korkeimmat paikat olivat miehillä sotien jälkeenkin ja kokoonpano pysyi samana vuodet 1951–1955,[489] kunnes kansatieteellisen osaston intendentin virkaan ainoana hakijana nimitettiin Hilkka Vilppula, Niilo Valosen noustessa osaston johtajaksi vuonna 1955.[490] Vuonna 1959 Riitta Pylkkäsestä tuli historiallisen osaston johtaja.[491] Naisia alkaa olla yhä enemmän 1950-luvulla ja poisjääneen (apulais)amanuenssin tilalle tulee usein nainen.[492]

[483] Vilkuna 1998, 121, 217.
[484] Vilkuna 1998, 225; Kinanen 2010, 67.
[485] Suomen museoliitto, hallitus [http://www.museoliitto.fi/suomenmuseoliitto/hallitus]; henkilökunta [http://www.museoliitto.fi/suomenmuseoliitto/henkilokunta].
[486] Vilkuna 1998; Suomen museoliitto, henkilökunta [http://www.museoliitto.fi/suomenmuseoliitto/henkilokunta].
[487] Kiianmies 2010.
[488] Paula Purhonen Museoviraston johtoon, [http://www.kaleva.fi/uutiset/paula-purhonen-museoviraston-johtoon/349453].
[489] MTV 1951–55, 5–6, 58–59, 121–122, 192–193, 259–260. Toimikunnan miehet olivat valtionarkeologi C. A. Nordman, H. Salmo, N. Cleve, T. Itkonen. Lisäjäseninä olivat O. Meurman ja A. Äyräpää. Ainoa nainen oli ”lainopillista asiantuntemusta edellyttävissä asioissa” asessori Sirkka Ahlroth, joka oli toimessaan v. 1964 (MTV 1964).
[490] MTV 1951–55, 259–260.
[491] Muinaistieteellisen toimikunna vuosikirja 1959.
[492] Ks. esim. MTV 1957. Kansatiet. osaston apulaisamanuenssi Maija-Liisa Heikinmäki erosi, tilalle ylioppilas Leena Syrjävaara. Esihist. osaston apulaisamanuenssi Ester Holke erosi, tilalle maisteri Anna-Liisa Hirviluoto. Raskauden ja

Naiset myös nousevat urallaan, esimerkiksi arkeologi Anna-Liisa Hirviluoto (1929–2000) nousi esihistoriallisella osastolla.[493]

1960-luvulla naisia on yhä enemmän. Vilppula nousi kansatieteellisen osaston johtajaksi vuonna 1961, kun Valonen siirtyi Helsingin yliopiston kansatieteen professoriksi.[494] Seuraavana vuonna Toini-Inkeri Kaukonen (kuvassa[495]) nousi saman osaston intendentiksi.[496] Näin osastolla oli siis kaksi naista korkeimmissa asemissa. Vuonna 1966 historiallisen osaston kolme ylintä henkilöä ovat naisia. Myös kansatieteellisen osaston kaksi ylintä ovat edelleen naisia, amanuenssit ovat miehiä. Tällöin myös tutkimusapulaisia alkaa olla yhä enemmän; esihistoriallisella osastolla naisia on yksitoista ja miehiä kahdeksan, historiallisella osastolla naisia ja miehiä on molempia neljä (Marketta Tamminen on mukana), rakennushistorian osastolla on sama tilanne, kansatieteellisellä osastolla on viisi naista ja yksi mies.[497] Ritva Wäreen mukaan ”Vanhassa Kansallismuseossa” (ennen Museovirastoa) ei ollut miestutkijoita kuin rahakammiossa, ennen kuin tutkimusosastolle tuli lisää henkilökuntaa.[498]

Johtajat olivat suurimmaksi osaksi miehiä Muinaistieteellisen toimikunnan muuttuessa Museovirastoksi (1972): naisjohtajia oli kolme (Pylkkänen Kansallismuseossa, Vilppula Kansatieteellisessä toimistossa ja Boström kirjastossa) ja miehiä oli kolmetoista. Yleinen osasto (hallintotoimisto, museoasiaintoimisto, kirjasto, kuvalaitos, vahtimestarit ja kiinteistöhuolto) oli miehinen. Tutkimusosastoon kuului esihistorian toimisto (johdossa Ville Luho, tutkimusapulainen Marianna Schauman), jossa humanistisen kandidaatin tutkinnon suorittaneista tutkijoista naisia oli yksitoista (Seija Sarkki mukana) ja miehiä seitsemän sekä opiskelijoista naisia neljätoista ja miehiä yhdeksän. Tutkimusosaston Historian toimiston (johdossa Marja Mäkelä, 1.10. lähtien Pekka Sarvas) tutkijat olivat kaikki naisia: Marja Mäkelä, Marketta Tamminen, Kirsti Melanko, Sirkka Kopisto, Christina Cleve. Kansatieteen toimiston (päällikkö Vilppula, vaihtui ylijohtajaksi,

---

synnytyksen vuoksi apulaisamanuenssi Leena Syrjävaaralle 2kk virkavapaus, tilalle ensin konekirjoittaja Irmeli Mattila, sitten ylioppilas Lahja Räsänen.; MTV 1958. Hist. osaston apulaisamanuenssi Elli Kaurinkoskelle sai raskautta ja synnytystä varten 2kk virkavapauden, tilalle Marja Mäkelä; Leena Syrjävaaralle sama, tilalle ylioppilas Ulpu Riola.

[493] Hirviluodosta tuli esihist. osaston amanuenssin viransijainen miehelle v. 1956 (MTV 1956) ja seuraavana v. hän sai apulaisamanuenssin paikan edellisen (Ester Holke) erottua (MTV 1957). V. 1964 hän on saman osaston ylimääräinen amanuenssi (MTV 1964).

[494] MTV 1961.

[495] Valokuva Toini-Inkeri Kaukosesta v. 1987–1989. Laatikko 981.2., Kuva-arkisto, Museovirasto.

[496] MTV 1962.

[497] MTV 1966. Hist. osaston johtaja Pylkkänen, amanuenssi Hirn, apulaisamanuenssi Marja Mäkelä; Kansatiet. osaston johtaja Vilppula, intendentti Kaukonen.

[498] Ritva Wäreen haastattelu 26.10.2011, Museovirasto.

intendentti Kaukonen) vakinaiset virkamiehet olivat: tutkijat Auvo Hirsjärvi, Pirjo Varjola, Pirkko Sihvo, ylimääräiset virkamiehet Sirkku Dölle, Sirkka Husso ja neljä muuta naista. Rakennushistorian osasto (johtaja Antero Sinisalo) oli erillinen osasto ja se oli hyvin miehinen.[499] Kansallismuseon yleinen naisvaltaisuus näkyy kuitenkin alla olevasta valokuvasta vuodelta 1971, jossa on museon henkilökuntaa: naisia on kuusikymmentä ja miehiä 32.[500]

Muinaismuistoyhdistyksessä vaikuttivat samat museomiehet (Liite 3.). Ella Kivikoski oli pitkään ainoa naispuheenjohtaja (vuosina 1962–1968), kun seuraava nainen oli vasta vuonna 2004; Helena Edgren. Nykyinen puheenjohtaja on mies ja kaiken kaikkiaan miehiä on ehtinyt olla johtopaikalla 23. Varapuheenjohtajissa miehiä on ollut 22 ja naisia neljä. Sihteereissäkään ei naisten osuus ole ollut suuri: miehiä 21 ja naisia neljä.[501]

[499] Museoviraston vuosikertomus 1973; ks. myös Härö 2010, 143. Yleisen osaston johtaja Aarne Kopisto, tutkimusosaston Torsten Edgren.
[500] Valokuva, laatikko 980.4B, 106279, Kuva-arkisto, Museovirasto.
[501] Suomen muinaismuistoyhdistys ry, historia, [http://www.muinaismuistoyhdistys.fi/historia/index.html]. Naisvarapuheenjohtajat: Ella Kivikoski (1960–1961), Riitta Pylkkänen (1973–1974) ja Paula Purhonen (2003–) ja nykyinen Renja Suominen-Kokkonen. Naissihteerit: Kirsti Melanko (1973–1974), Marianne Schauman-Lönnqvist (1993–2002), Hanna Forssell 2003– (varasihteeri Satu Frondelius 2004–) ja nykyinen Inkeri Hakamies.

Taidepuoli on myös erittäin miesvaltainen ja -johtoinen. Suomen Taideyhdistyksen johtokunta on pysynyt miehisenä koko sen historian ajan vuoteen 2000 asti.[502] Yhteys yliopistoon näkyy, sillä yhdistyksessä oli erityisesti alkuaikoina useita professoreja, ja myös heidän rouviaan liittyi paljon jäseniksi.[503] Johtokunnassa oli vain neljä naista vuosina 1940–2000.[504] Vuonna 2011 varapuheenjohtajana on Sara Hildénin museonjohtaja Riitta Valorinta.[505]

Naiset kuitenkin hyväksyttiin mukaan taideyhdistystoimintaan, koska naisia on ollut jäseninä jo yhdistyksen alkuajoista asti.[506] Useat olivat rouvia (*fru*) merkittynä miehensä mukaan, esimerkiksi kirjanpitäjän vaimo ja kapteenin vaimo.[507] Yhdistyksen keskeisten vaikuttajien Zachris Topeliuksen (1818–1898) ja C. G. Estlanderin (1834–1910) vaimot liittyivät myös jäseniksi: Emelie Topelius vuonna 1846-1850[508] ja Helena Estlander vuonna 1862[509]. Tässä siis vallitsi samankaltainen asetelma kuin museotyössä, jossa naiset olivat usein miestensä apulaisia. Kuitenkin naimattomiakin (*fröken*, *mamsell*, *mademoiselle*) oli mukana.[510] Yleisesti naiset olivat korkeammista säädyistä.[511] Naisten osuus lisääntyi yhdistyksen laajentuessa yhä useampaan kaupunkiin, jolloin jäsenistön määrä kasvoi.[512] Rassin mukaan naisia liittyi jäsenistöön 117 vuosina 1846–1865, jolloin heidän osuutensa oli kahdeksan prosenttia.[513] Naisten osuus nousi huomattavasti vuoden 1855 jälkeen: vuosina 1855−1865 uusista jäsenistä naisia oli peräti 15 prosenttia.[514] Vuonna 1872, jolloin jäseniä nimitetään yhdistyksen edustajiksi, naisia oli 32,[515] ja tästä lähtien henkilöt pysyivät suunnilleen samoina. Jäsenmäärä kasvaa edelleen koko ajan, ja esimerkiksi vuonna 1924 naisia on 30 kaikkiaan 80 jäsenestä.[516] Vuonna 1939 74 jäsenestä naisia on 40; naiset ovat ylittäneet miesten määrän.[517] Naisistuminen tapahtui siis Taideyhdistyksessäkin erityisesti sen laajenemisen myötä.

[502] Taidemaalaritar Maria Wiik oli mukana v. 1913 (STY 1913, KKA).
[503] Rassi 2010, 76.
[504] Suomen Taideyhdistyksen johtokunta, toimihenkilöt (STY II/Liite Suomen Taideyhdistyksen arkistoluetteloon, Hätönen 2005, Taidehistorialliset asiakirja-arkistot, kirjasto, KKA. Naiset: näyttelyasiamies rouva v. 1951, jäsenet taidegraafikot Aune Mikkonen 1980-l. ja Marjatta Hanhijoki 1990-l., varajäsen Päivi Lempinen v. 1999–2000.
[505] Suomen Taideyhdistys ry:n henkilökunta 2011, [http://www.suomentaideyhdistys.fi/index.html?menuid=40].
[506] V. 1846–1850 naisia liittyi 14 (Rassi 2010, 86, 122–130). V. 1851 naisia oli 20 (Suomen Taideyhdistyksen vuosikertomukset (STY) 1951, KKA). Rassin mukaan Suomen Taideyhdistys oli suvaitsevaisempi naisia kohtaan kuin Ruotsin (Rassi 2010, 86–87).
[507] Ks. esim. STY 1951, KKA; ks. myös Rassi 2010, 88–89. Avioliiton myötä naiset määriteltiin miehensä ammatin tai sosiaalisen statuksen kautta.
[508] Rassi 2010, 123.
[509] STY 1962, KKA; ks. myös Rassi 2010, 293.
[510] Ks. esim. STY 1951. Mukana ovat myös vapaaherratar ja kreivitär.
[511] Rassi 2010, 89.
[512] V. 1862 naisjäseniä oli jo 53, esim. Tampereella vapaaherratar Marie Mannerheim (STY 1961, KKA).
[513] Rassi 2010, 87–88. Helsingissä naisia oli enemmän: 51, n. 10 %, mikä selittyy sillä, että naisten yhdistystoiminta oli pääkaupungissa jo valmiiksi tunnetumpi kuin muualla Suomessa; kynnys liittyä uuteen yhdistykseen oli pienempi.
[514] Rassi 2010, 88.
[515] STY 1972, KKA.
[516] STY 1924, KKA.
[517] STY 1939, KKA.

Yhdistystä jatkavassa Suomen Taideakatemian säätiössä miehet pysyivät johtoasemissa. Isännistössä oli kuitenkin mukana rouva Aino Keto ja maisteri Anni Voipio-Juvas vuonna 1949, jolloin hallitus, museojaosto ja opettajisto (taidehistoriassa Sakari Saarikivi) koostuivat miehistä.[518] Vuonna 1953 naisia oli jo mukana, koska Ateneumiin oli tullut naisia töihin ja heitä kuului säätiöön, esimerkiksi museojaostoon. Isännistö oli edelleen miehinen,[519] ja museojaostossa oli Aune Lindström. Koulun opettajat olivat lähinnä miehiä; vain Salme Sarajas-Korte aloitti taidehistorian opetuksen vuonna 1952, ja Saarikivi jäi pois seuraavana vuonna.[520] Lindströmin jäädessä eläkkeelle vuonna 1969, intendentti Saarikivi peri paikan museojaostossa.[521] Taidepuolella oli mukana paljon miehiä, jotka vaikuttivat erityisesti taiteilijoina – Ateneumin kautta sinne nousi myös naisia.

Valistusosasto[522] hoiti Ateneumin kansansivistyksellisen puolen ja siellä työskenteli samoja henkilöitä kuin Ateneumissa. Vuonna 1962 johtaja oli Saarikivi vuoteen 1967 asti, asiamies Olli Valkonen ja toimistoapulaisena ensin Irma Laitinen, sitten Marjatta Konttinen.[523] Vuonna 1967 Sarajas-Korte vaihtui johtajaksi ja asiamiehenä jatkoi Valkonen. Tällöin leikearkistossa työskentelivät myös Marjatta Konttinen, Soili Sinisalo, Helka Haapasalo, Seppo Keinänen ja Helmi Saarinen.[524] Vuonna 1974 Näyttely- ja tiedotusosastoksi nimensä muuttanut osasto oli jo hyvin naisistunut: viisi naista ja yksi mies.[525] Vuonna 1975 miehiä oli edelleen yksi ja naisia kuusi.[526] Vuonna 1979 miehiä ei ole enää ollenkaan ammatillisissa tehtävissä.[527] Kuten Ateneuminkin henkilökunta, myös Valistuosasto naisistui – kuten aiemmin on todettu, kansan sivistäminen sopi naisille.

Yhdysvaltojen taidemuseoiden tasa-arvotilanne oli Suomen kanssa samankaltainen. Downs'n mukaan naiset tulivat taidemuseoihin 1890–1930-luvuilla miesten kanssa epätasa-arvoisesti huonompiin asemiin, huonommalla palkalla. Vuosina 1905–1945 vain kymmenen naista saavutti kuraattoristatuksen suurimmissa taidemuseoissa ja melkein kaikki heistä olivat naimattomia tai naimisissa, mutta lapsettomia. Naiset tulivat museoihin erityisesti toisen maailmansodan jälkeen,

[518] STA 1949, KKA. Museojaostossa olivat Ateneumin intendentti (Stjernschantz), kuvanveistäjä, arkkitehti, taiteilija.
[519] Aino Keto on jäänyt pois, tilalla on fil.maisteri Maija Savutie-Myrsky, Voipias-Juva on edelleen.
[520] STA 1953, KKA.
[521] STA 1969, KKA.
[522] Valistusosaston perustaminen liittyi kansansivistykselliseen aspektiin, yleisövalistukseen, joka vahvistui erityisesti sodan jälkeen; 1950-l. modernismikeskustelu nosti huolen taiteen ja yleisön vieraantumisesta. Nimi muutettiin Näyttely- ja tiedotusosastoksi v. 1973. (Ojanperä 2010, 168–173).
[523] STA 1962, KKA.
[524] STA 1967, KKA.
[525] STA 1974, KKA. Päällikkö Salme Sarajas-Korte, I asiamies Olli Valkonen, II asiamies Soili Sinisalo, arkistonhoitaja Marjatta Konttinen, arkistoamanuenssi Helka Haapasalo, kanslisti Eila Alatalo. Kolme vahtimestaria on miehiä.
[526] STA 1975, KKA. Toinen arkistoamanuenssi oli palkattu (Anna-Liisa Amberg), siivooja nainen, vahtimestari mies.
[527] STA 1979, KKA. II asiamies oli Leena Ahtola-Moorhouse Olli Valkosen tilalla.

mutta vielä 1970-luvullakin tilanne oli miesvaltainen korkeimmissa asemissa. Tämä muuttui 1980-luvulla ja vuonna 1990 johdossa oli 150 naista maan tuhatta taidemuseota kohden.[528]

Koska miehet olivat useimmiten museoiden alullepanijoina, oli luonnollistakin että he myös asettuivat johtajiksi. Naiset ehkä ajateltiin kykenemättömiksi suuren vastuun ottamisesta. Suorannan mukaan myös köyhäintalojen johtajat olivat miehiä suurissa kaupungeissa, kun naisjohtajuus koski vain pienempiä kaupunkeja ja maaseutua. Pieni maalaisköyhäintalo miellettiin kodinomaiseksi yksiköksi, joka hoitui hyvin naisjohtajan emännänkykyjen avulla. Kaupunkiköyhäintalo oli suurempi kokonaisuus, laitosmainen kompleksi, joka vaati voimaa ja organisointikykyä, jossa astuttiin maskuliiniselle kentälle. Tässäkin toistui siis sivistyneistölle tyypillinen sukupuolten välinen luonne-ero ja siitä johtuva yhteiskunnallinen työnjako.[529] Tässä tutkimuksessa olen huomioinut erityisesti kaupunkien museot, en maaseutumuseoita, mutta museokentällä saattoi hyvinkin olla samanlaista ajatusmaailmaa miehisiin ja naisellisiin johtajankykyihin liittyen.

Museoalan johtavien tahojen, liiton, toimikunnan, yhdistysten ja keskusmuseoiden osastojen, sukupuolinen hierarkia oli miesjohtoinen. Asetelma alkoi kuitenkin muuttua pikku hiljaa ja työntekijät naisistuivat Kansallismuseossa ja Ateneumissa jo 1950–1960-luvuilla ja johtoonkin nousi naisia. 1960-luvun puolivälissä sekä kansatieteellisen- että historiallisen osaston johdossa oli monta naista, ja Ateneumin valistuksellinen osasto naisistui täysin 1970-luvulla.

”Me ajateltiin sinut enimmäkseen naisena”

Organisaatioiden lisäksi haastatteluista selviää paljon sukupuolihierarkia -tapauksia, jotka eivät selviä arkistojen vuosikirjoista. Eritoten naiset muistelivat niitä harmittelevaan sävyyn. Naisten huonompi asema tuli esille virkoja täytettäessä erityisesti Ateneumissa. Ensimmäiseen naisintendenttiin, Aune Lindströmiin, liittyy paljon muistoja. Leena Savolainen (Peltola) mainitsee kuinka Lindström lopulta nimitettiin intendentiksi vuonna 1953.[530] Hänen mielestään tämä tapahtui siis myöhään; olihan Lindström ollut amanuenssina jo vuodesta 1928. Jos tähän verrataan sitä, että samalla Vehmas sai apulaisintendentin paikan ilman juuri minkäänlaista kokemusta lähinnä kriitikon uransa takia, olisi toimi kuulunut Lindströmille jo aiemmin. Sitä kuitenkin hallitsi eläkkeelle jäämiseensä asti Stjernschantz, joten hänellä ei olisi ollut siihen aiemmin mahdollisuutta. Savolainen kertoo myös toisesta Lindströmiin liittyvästä ”tyypillisestä mies-nais tapauksesta”, kun

[528] Downs 1994.
[529] Annola 2011, 86.
[530] Olli Valkosen ja Leena Peltolan haastattelu 30.1.2007, KKA.

hänestä ei tehtykään muotokuvaa. Syy oli Taideakatemian säätiön varojen puute. Myös Olli Valkosen mielestä se olisi pitänyt tehdä. Luonnos tilattiin, mutta sitä ei ollut varaa lunastaa. Savolaisen mukaan miehestä olisi ilman muuta tehty muotokuva.[531] On huomattava, että muotokuva oli tarkoitus tehdä, joka jo kertoo arvostuksesta.

Salme Sarajas-Kortteen kokemukset tuovat esiin miehisen kulttuurin. Lindströmin noustessa intendentiksi, Sarajas-Korte kohtasi miehisen taidemaailman hakiessaan apulaisintendentiksi, johon valittiin siis Vehmas. Sarajas-Korte kertoi ajatelleensa, että ”siinä nyt saatas mies tonne”, mikä kuulostaa siltä, että hän arveli tehtävään haluttavan nimenomaan miehen. Hän oli tosin itsekin ehdottanut Vehmasta virkaan. Itseään hän nimitti ”nuoreksi ja vihreäksi”, ei tarpeeksi päteväksi.[532] Hänellä oli kuitenkin alalle pätevä koulutus ja kahden vuoden kokemus. Tämä epävarmuus saattaa liittyä Wienersin mainitsemaan naisten epävarmuuteen miehisessä maailmassa, josta myös Turun historiallisen museon johtaja Irja Sahlberg kärsi.

Sarajas-Korte tyytyi amanuenssin virkaansa, jonka hän oli saanut vuonna 1950 valmistuttuaan edellisenä vuonna yliopistosta. Vehmaksen eduksi katsottiin taidekritiikin tuntemus ja ”esteettinen kouliintuneisuus”, kun taas Sarajas-Kortteen etu oli ”hänen tunnettu kyvykkyytensä museon virkamiehenä sekä hänen saamansa museokoulutus”. Vehmaksella ei ollut museokokemusta, mutta hän oli päätöksentekijöiden suosiossa, joiden joukossa hallituksessa suurin osa oli taiteilijoita – ainoa nainen oli Lindström, joka ehdotti Sarajas-Kortetta. Taiteilijoilla oli kuulemma erityistä sananvaltaa nimitysasioissa ja he arvostivat Vehmasta, joka oli taiteilijoiden kanssa seurusteleva, merkittävä kriitikko. Vehmas toimi virassa vuoteen 1969 asti. Lisäksi hän oli Ateneumin ostolautakunnassa vuodet 1953–1969.[533]

Myös *Nykynaisen suuri pulma* -kirjassa on puhetta naisista johtajina, mikä kertoo ajan ilmapiiristä ja näin saattaa valaista myös Sarajas-Kortteen ja Irja Sahlbergin tapauksia. Naisille saattaa olla arastelu ominaista, joka on myös heidän etenemisensä esteenä. Naiset eivät useinkaan halua johtavaa asemaa sen vuoksi, että he itse eivät usko selviävänsä, johon on syynä pitkään kestänyt alemmuuskompleksi, jota yhä pidetään hengissä erityisesti perheperinteen avulla. Lehtori Alli Saarimaan mielestä ”yhteiskunta on vielä monessa suhteessa miesten yhteiskunta eikä sen vuoksi inspiroi ja tue naista pyrkimään eteenpäin samalla tavalla kuin miehiä”. Naiset näkevät yhteiskunnassa kanssasisariaan, jotka ovat opintojensa avulla edenneet jo aika pitkälle, mutta eivät

[531] Olli Valkosen ja Leena Peltolan haastattelu 28.3.2007, KKA. Lindströmistä tehtiin mitali v. 1978 ([http://kokoelmat.fng.fi/wandora/w?si=B+II+777&lang=fi]).
[532] Salme Sarajas-Kortteen haastattelu 1.3.2007 & 2000, KKA.
[533] Salme Sarajas-Kortteen haastattelu 1.3.2007 & 2000, KKA.

ole päässeet sellaiseen asemaan kuin haluaisivat. Tällainen pelottaa naisia pyrkimään eteenpäin. Keskustelijoiden mukaan joka päivä on tapauksia, että kun ”kokenut, oppiarvoja omaava nainen hakee jotain virkaa tai tointa, niin hänet sivuuttaa hyvin komeasti joku nuori mies, joka on pari kolme vuosiluokkaa alempana häntä sekä tiedoissa että taidoissa, ehkä myöskin tutkinnossa”. Nainen ei etene virkauralla tai muillakaan aloilla, paitsi joskus politiikassa. Myös juuri taide nähdään naisille mahdollisena etenemispolkuna.[534]

Sarajas-Korte kohtasi mahdollisen sukupuolisen hierarkian myöhemminkin, kun Saarikivi valittiin intendentiksi Lindströmin jälkeen vuonna 1969. Myös Sarajas-Korte haki virkaa, koska oli ollut jo 18 vuotta keskeinen henkilö Ateneumissa. Hän oli sanojensa mukaan pitkään ja johdonmukaisesti kouluttanut itseään museoalalle ja oli aktiivinen talossa. Hän oli myös väitellyt tohtoriksi vuonna 1966[535]. Tällöin hän siis varmasti koki olevansa jo valmis intendentiksi, kun aiemmin hän oli ollut mielestään liian ”vihreä” apulaisintendentiksi. Kuten edelliselläkin kerralla, Lindström oli ilmeisesti ainoana naisen puolella. Saarikivellä ei ollut virallista museokokemusta, joka oli selvä puute, mutta Sarajas-Kortteen mukaan hän oli ”mukava mies” ja haluttiin saada mies intendentiksi naisen jälkeen. Hän ei jäänyt Saarikiven alaiseksi, vaan siirtyi Jyväskylään taidehistorian v.t. professoriksi vuosiksi 1969–1971, kunnes palasi Helsinkiin Valistusosaston johtoon.[536] Tuula Arkion mielestä Saarikivi oli aivan erilainen intendentti kuin Lindström: hän ei ollut hyvä esimies, vaan seuramies ja juttujen kertoja. Hän toi hyvää pr:ää talolle, muttei osallistunut päivittäisiin töihin.[537] Lindströmhän teki kovasti töitä. Juha Ilvas taas kuvailee Saarikiven Ateneumia sopuisana herrasmiesten ilmapiirinä, jossa piippu ja sikari haisivat.[538] Marjatta Konttisen mielestä Saarikivi oli ainutlaatuinen, hyvä esimies, ja Soili Sinisalokin kiitteli häntä.[539] Haastatteluissa tulee usein esiin eroja mielipiteissä. Voihan olla, että Arkio oli nimitysasiassa Sarajas-Kortteen puolella, ja tämän takia puhui Saarikivestä negatiivisesti.

---

[534] Suova 1959, 85, 122, 125–127. Arastelusta keskusteltaessa viitataan ruotsal. feministiajattelijaan Alva Myrdaliin (1902–1986), jonka toiminta ja kirjoitukset ovat keskeisiä erityisesti 1930–1950-l. feministisen ajattelun kannalta. Naisen äidin roolin ja ammatissa toimimisen yhdistäminen olivat erityisen lähellä hänen sydäntään. Hän julkaisi v. 1956 tutkimuksen Viola Kleinin kanssa, *Women's two roles. Home and work*; samaa aihetta käsitteli Suomessa pioneerina Anna-Liisa Sysiharju väitöskirjassa v. 1960, *Equality, Home and Work. A Socio-Psychological Study on Finnish Student Women´s Role in Society*. (Saarikangas, [http://www.helsinki.fi/sukupuolentutkimus/klassikkogalleria/myrdal/index.htm]; Korppi-Tommola 2004, 18).

[535] STA 1966. Väitöksen aiheena oli Suomen varhaissymbolismi ja sen lähteet. Tutkielma Suomen maalaustaiteesta 1890–1895.

[536] Salme Sarajas-Kortteen haastattelu 1.3.2007, KKA.

[537] Tuula Arkion haastattelu 5.9.2007, KKA.

[538] Tuula Arkion haastattelu 5.9.2007, KKA. Piippu oli olennainen osa esim. Taidehallin intendentin Bertel Hintzenkin imagoa. Hintzen toinen vaimo (v. 1933) Lilli Hintze avusti miestään tämän työssä; hänellä oli kanslistin virka, ja hän kirjoitti paljon koneella miehensä juttuja. Vaimo oli myös palkattomana sihteerinä Taideyhdistykessä ja keräsi kuva-arkistoa palkatta kokopäivätyönä. Avustuksellaan hän teki itsestään korvaamattoman miehelleen. Hän oli miehensä sihteeri, emäntä, työtoveri ja kotirouva. (Kruskopf 1998, 165–169).

[539] Marjatta konttisen haastattelu 23.3.2007, KKA.

Sinisalon mielestä naiset eivät kuitenkaan olleet tasa-arvoisessa asemassa vielä 1960-luvulla, vaikka vuosikymmen oli olevinaan tasa-arvoista.[540] Tasa-arvoliike nousi vasta 1960-luvulla,[541] jolloin sen vaikutus ei varmastikaan heti näkynyt käytännössä. Toisaalta arkeologi Matti Huurre kertoi sukupuolisesta hierarkiasta samanaikaisessa Kansallismuseossa sinuttelun kautta: sitä ehdotti samanikäisistä nainen miehelle, jolloin nainen nähdään ylempiarvoisena.[542] Sinisalo työskenteli Näyttely- ja tiedotusosastolla vuodesta 1963 eteenpäin. Hän ihmetteli, että hänet ylipäätään otettiin osastolle töihin nuorena naisena: ”[minulla oli] hirveän hyvä onni, kun on otettu vaativiin tehtäviin niin nuorena, vaikka [olen] nainen". Leena Savolainen pyysi häntä töihin, koska hän oli aiemmin tehnyt harjoittelun Ateneumissa taidehistorian opiskelijana. Tällöin osaston johdossa oli Saarikivi ja asiamiehenä Valkonen. Töihin pääseminen oli kuitenkin hänen mielestään Saarikiven ansiota: Vaimo oli hyvin itsenäinen, jolloin Saarikivellä oli erilainen ajatus naisista ja hän ymmärsi, että naisillakin voi olla jotain sanottavaa. Ehkä hän tämän takia piti Saarikivestä. Sinisalo nousi urallaan Ateneumin johtajaksi vuosiksi 1991–2006.[543]

Näyttely- ja tiedotusosaston päällikkö Sarajas-Korte ja presidentti Kekkonen ARS-74:ssä.[544]

Pohls puhuu siitä, kuinka naiset eivät miehisessä kulttuurissa enää yrittäneet edetä urallaan vastoinkäymisten jälkeen. Sarajas-Korte ei kuitenkaan luovuttanut, vaikkei päässyt apulaisintendentiksi, vaan haki seuraavaksi intendentin paikkaa vuonna 1978. Hänen negatiiviset kokemuksensa kuitenkin jatkuivat, kun virkaan valittiin Olli Valkonen Näyttely- ja tiedotusosastolta. Sarajas-Kortteen mielestä taiteilijat eivät edelleenkään tahtoneet häntä, koska pitivät häntä jotenkin vaarallisena. Hän ihmetteli Valkosen valintaa, koska oli mielestään pätevämpi tehtävään; Valkonen oli hänen alaisensa. Tämä osoittautuikin kriisiksi hänen elämässään. Ateneumin johtaminen oli ollut hänen haaveensa ja osittain jo itsestäänselvyyskin, koska hän oli ollut alalla jo 28 vuotta. Silloin sukupuoliroolit tulivat hänen mielestään voimakkaasti esiin ja hän sanookin: ”Jos olisin ollut mies, en olisi niin huonosti edennyt tuolla.”.[545] Valkonen kertoo hakeneensa intendentiksi, koska hänellä oli edellytykset siihen, muodollinen pätevyys. Hän ei kuitenkaan olettanut tulevansa valituksi, eikä oikeastaan halunnutkaan, koska hänellä ei ollut juuri museosektoriin niin hyvää pätevyyttä. Valkosen mukaan heillä oli ollut Sarajas-Kortteen

[540] Soili Sinisalon haastattelu 18.4.2006, KKA.
[541] Korppi-Tommola 2004, 18.
[542] Matti Huurteen haastattelu maaliskuu 2008, Museovirasto.
[543] Soili Sinisalon haastattelu 18.4.2006, KKA. Sinisalon (s. 1940-l.) mukaan osastolla ei ollut juuri mitään suhdetta Ateneumiin. Siellä tehtiin kenttä- ja valistustyötä, esitelmiä ja näyttelyiden esittelyä. Ateneumin joulukahvit Lindströmin järjestämänä olivat ainoat, jolloin oltiin yhdessä.
[544] Kuva: Pertti Ingervo, [http://www.fng.fi/kka/ajankohtaista/101/0/dokumentti_ars-nayttelyiden_historiasta].
[545] Salme Sarajas-Kortteen haastattelu 1.3.2007, KKA.

kanssa ennen tätä toinenkin ”taistelu”, joka koski Valistusosaston johtopaikkaa, jonka Sarajas-Korte voitti. Intendentin paikan ratkaisu oli Valkosen mukaan poliittinen, jota hän ei kuitenkaan avaa sen enempää.[546]

Ehkä Sarajas-Kortekin tarkoitti jotain poliittisen kaltaista sanoessaan, että taiteilijat pitivät häntä vaarallisena ja ehkä kyseessä oli myös sukupuolinen aspekti. Poliittista museonaisiin kohdistuvaa keskustelua käytiin myöhemminkin, 1990-luvun alussa taiteilija Jan-Olof Mallanderin johtamana (tästä enemmän edellä); olisiko sellaista ollut implisiittisesti jo aiemmin? 1970-luvun lopulla naiset olivat jo päässeet museoalalla enemmän vallalle, joten ehkä jo tällöin haluttiin osittain estää naisten pääsy johtopaikoille päättämään museokentästä ja taidemuseomaailmassa taiteen esiintymisestä – Mallander puhui naismuseonjohtajien ja feministien suosimasta taiteesta. Kyse saattoi olla jopa naisten poissulkemisesta, josta Pohls puhuu postinaisten yhteydessä.

Sarajas-Kortteen ja Valkosen tapaus tuli esiin monessa haastattelussa, joten se ei ollut vähäpätöinen asia. Valintaprosessi herättikin alalla suurta huomiota aikanaan. Kulttuuriasiainneuvos Kari Poutasuon mukaan taiteilijoilla olikin Valkosen valinnassa suuri vaikutus. Monet taiteilijat kannattivat nimenomaan Valkosta, joka oli hyvissä väleissä heidän kanssaan. Asiaan saattoivat Poutasuonkin mukaan vaikuttaa poliittiset rintamalinjat. Sarajas-Kortetta pidettiin porvariston ehdokkaana ja Valkonen yhdistettiin sosialidemokraatteihin ja vasemmistoon.[547] Myös Soili Sinisalo katsoi, että poliittiset asiat saattoivat osaltaan vaikuttaa prosessissa. Hänen mukaansa Valkonen oli myös enemmän tekemisissä taiteilijoiden kanssa, seurasi nykytaidetta ja taide-elämän tapahtumia, ja sai siksi kannatusta. Sarajas-Korte oli taidehistoriaan ja tutkimukseen suuntautunut. Sinisalo toi lisäksi esiin sukupuolikysymyksen: taiteilijat olivat miehiä, joten he ”halusivat ja saivat mukavan miehen”.[548]

Jyväskylän taidehistorian laitos (perustettu vuonna 1967) ja Ateneum olivat yhteydessä toisiinsa. Helmiriitta Sariola arveleekin, että professuurius liittyi siihen, kenestä tulee Ateneumin johtaja. Saarikivi oli ensimmäisenä Jyväskylässä vuosina 1967–1969, jonka jälkeen myös Valkonen oli siellä ja sai intendentin paikan Saarikiven jälkeen. Sarajas-Korte oli kuitenkin ainoa, joka jäi ilman professuuristaan huolimatta. Sariolan mielestä Valkosella ei ollut museojohtajan ominaisuuksia, kun taas Saarikivi oli hänen mielestään mukava johtaja. Hän pahoittelee, että Sarajas-Kortteesta ei

[546] Olli Valkosen haastattelu 1.6.2007, KKA. Taideakatemien hallitus päätti Valkosen valinnasta intendentiksi 5-4.
[547] Anttonen 2006, 14. Taiteilijat hallitsivat 1970-l. STA:n säätiön edustajiston ja hallituksen kautta voimakkaasti taidemuseoalaa. Tärkeissä asioissa osa heistä kokoontui etukäteen ja sopi yhteisistä linjoista ja menettelytavoista. Osa taiteilijoista ei kuitenkaan osallistunut tämänkaltaiseen toimintaan, vaan he tulivat kokouksiin tietämättöminä.
[548] Anttonen 2006, 14.

tullut johtajaa koskaan, sillä siitä olisi voinut seurata tutkimuksellisesti ja kansainvälisesti kukoistava kausi. Sariola oli itse Jyväskylän taidehistorian laitoksella amanuenssina vuodet 1970–1971 Sarajas-Kortteen pyytämänä. Sarajas-Korte oli Sariolan mielestä ”paennut” Jyväskylään sen jälkeen, kun Saarikivestä oli tehty intendentti. Sarajas-Korte palasi kuitenkin Helsinkiin Valistusosaston johtoon, jota Valkonen kuvaili heidän ensimmäisenä taistelunaan. Sariolan mukaan ”herrat käskivät [Sarajas-Kortteen] takaisin [Helsinkiin] tai pitäisi irtisanoutua”. Tässä näkyy ajatusmaailma Ateneumia hallinneesta miehisestä kulttuurista. Jouko Tolvasesta tuli Jyväskylän uusi professori, josta Sariola sanoo: ”Sai päättää museomiehen uransa professorina.”[549] Kuulostaa siltä, että Sariolan mielestä professuurius oli nimenomaan museomiehille jollain tavalla itsestään selvä, arvokas etappi.

Myös Tuula Arkio muistelee miehistä ilmapiiriä. Häntä harmitti jo opiskelijana 1950–1960-luvuilla, kun miehet saivat helposti johtajapaikkoja. Hän sanoo, että ”naiset tekivät ympärillä töitä, ei muuten olisi mitään tullut.” Arkio pohtii, mikseivät naiset päässeet johtajiksi, koska ”naisetkin tekevät ja pystyvät ja ovat osaavia”. Hänen tullessaan töihin 1960-luvun lopulla, Ateneumin johtajaksi oli juuri vaihtunut Sakari Saarikivi, ja Sarajas-Kortekin oli hakenut paikkaa. Ehkä Arkio tunsi Sarajas-Kortteen tilanteen ja seurasi myös Kansallismuseon johtopaikkoja. Hän on myös huomioinut, kuinka asetelma on jossain vaiheessa kääntynyt ympäri ja naisia on museoalalla enemmän ainakin Helsingissä. Toisaalta Arkio kertoo myös, kuinka ainakaan Ateneumissa ei niinkään välitetty hierarkioista ja eroista ainakaan palkkojen osalta. Hänen mukaansa ”palkoista ei kukaan välittänyt, pääasia että pääsi johonkin ja viihtyi”. Tuolloin ei tiedetty, mitä esimerkiksi intendentti ja apulaisintendentti saivat palkkaa. Palkkapolitiikan seuraaminen on tullut vasta myöhemmin.[550] Arkio huomioi siis sukupuoliset erot, muttei liitä niitä palkkaeroihin, joihin ne kuitenkin luultavasti vaikuttivat, vaikka sukupuolten väliset erillispalkat kumottiin 1950-luvulla. Sarajas-Korte kuitenkin kertoi Lindströmin kerran maininneen, että tekee töitä ”aivan naurettavan pienellä palkalla”. Sarajas-Korte arveleekin, että Lindström koki ehkä opettajan työnsä ansiotyöksi ja taidemuseotyön arvokkaaksi lisäksi.[551]

Arkion tapaan Pirjo Varjola kertoo, kuinka naiset tekivät paljon käytännön töitä miesten johtaessa. Hän teki useita näyttelyitä 1970-luvulla eksoottisista kokoelmista ja myös muista kansatieteen kokoelmista, kun miehet eivät halunneet niitä tehdä. Hän oli saanut uudesta Museovirastosta uuden tutkijan viran näiden kokoelmien pariin. Aluksi hän työskenteli yksin, mutta vuonna 1974 kaksi naista tuli mukaan (Kaisa Grönholm ja Marjatta Parpola), joita hän nimittää agenteikseen,

[549] Helmiriitta Sariolan haastattelu 31.8.2007, KKA. Sariola (1945-) tuli Ateneumiin kassaksi *ARS-69* -näyttelyyn.
[550] Tuula Arkion haastattelu 5.9.2007, KKA.
[551] Salme Sarajas-Kortteen haastattelu 1.3.2007, KKA.

avustajikseen – kaikkiaan hän mainitsee neljä naisavustajaa, jotka muun muassa toimittivat uutta aineistoa museoon. Varjola kuvaa heitä kolmen naisen hyväksi tiimiksi. Näyttelyitä hän teki yhdessä naisten kanssa (mainitsee Hilkka Vilppulan ja Annikki Vormaalan). Varjola ei usko sukupuolella olleen juurikaan merkitystä, mutta arvelee että ”jossain määrin olisi pitänyt olla mies”, muttei osaa sanoa mitään nimenomaista tapausta. Hänen mukaansa kuitenkin ”kaikki muutkin oli naisia”.[552]

Ennen Varjolaa kokoelmia hoiti Auvo Hirsjärvi.[553] Eräs valokuva vuodelta 1959 näyttää ainakin sen hetkisen näyttelynteon sukupuolittuneisuuden: Hirsjärvi poseeraa neljän muun miehen kanssa Yhdysvalloista tuodun, Pohjois-Amerikan intiaanikulttuuria esitelleessä näyttelyssä.[554] Ilmeisesti tällöin miehetkin mielellään tekivät näyttelyitä – ehkä koska naisia ei vielä ollut niin paljon tekemässä niitä heidän puolestaan.

Myös Kansallismuseossa pitkään työskennellyt Kirsti Melanko oli sanonut Ritva Wäreelle, että keski-ikäiset naiset tekevät kaikki työt. Wäre toteaakin, että naiset tosiaan tekivät pitkiä päiviä, mikä oli hänen mielestään sekä sukupuoli- että ikäkysymys.[555] Tämä saattaa juontua siitä, että naisiin kohdistettiin edelleen jonkinlainen apulaisen leima, jolloin ajateltiin, että naisille kuuluu vähemmän arvostetut käytännön työt. Ja voihan olla, että koska naiset ilmeisesti suostuivat äänettömästi tähän asetelmaan, se pysyi. Tämä on sitten tullut ilmi aikanaan naisten välisessä keskustelussa ja myöhemmin haastatteluissa.

Maritta Pitkänen huomioi myös ikäkysymyksen. Hänen mukaansa kansainvälisissä kokouksissa, varsinkin 1970-luvulla, tultiin ihmettelemään, kuinka paljon nuoria naisia oli mukana Suomesta. Ruotsalaiset, norjalaiset ja venäläiset olivat huomattavasti vanhempia.[556] Ehkä muista maista lähinnä vanhemmat, ja ehkä kokeneemmat miehet olivat saaneet arvovallan matkustaa kokouksiin edustamaan. Suomen museoissa oli jo niin paljon naisia, että nuoretkin naisosallistujat olivat tavallisia.

[552] Pirjo Varjolan haastattelu 4.7.2007, Museovirasto. H. Lilius (1939-) on valtionarkeologi (1993–2003), professori ja rakennushistorioitsija. Kaisa Grönholm (1939–1997) toimi alansa asiantuntijana 1970-l. alkaen. Hän oli Döllen mukaan velvollisuudentuntoinen, avulias, määrätietoinen, mutta arvoituksellinen, epävarmakin: ”pelkäsi koko ajan menettävänsä työpaikan, ja yritti joka päivä lunastaa olemassaolonsa oikeutuksen” (Dölle, Suomen museo 1997).
[553] Pirjo Varjolan haastattelu 4.7.2007, Museovirasto.
[554] Härö 2010, 147–148. Miehet: vahtimestari Gösta Östman, taiteilija Pentti Hammarberg, FM Alfred Kolehmainen ja konservaattori Tauno Pastila. Kokoelmat muodostavat nykyisen kulttuurien museon (perustettu v. 1992).
[555] Ritva Wäreen haastattelu 26.10.2011, Museovirasto.
[556] Maritta Pitkänen, sähköpostihaastattelu 27.2.2011.

Tietyt alueet museotyössä ovat saaneet miehekkään leiman, kuten rakennuspuoli, mikä liittyy maskuliinisen ja naisellisen työn vastakkainasetteluun, kuten apulaistoimetkin. Museoala oli laajentunut sotien jälkeen rakennussuojeluun, ja rakennusperintötehtävistä alkoi tulla museoaineita lukevien opiskelijoiden uusia työtehtäviä.[557] Tammisen mukaan rakennushistorian osastolla Kansallismuseossa oli paljon miehiä,[558] ja tämä näkyy myös Ritva Wäreen kokemuksissa. Hän aloitti Muinaistieteellisessä toimikunnassa harjoittelussa tutkimusapulaisena vuonna 1966. Taidehistorian laitoksen seinällä oli ollut haku rakennusinventointitehtäviin, joka oli sanattomasti tarkoitettu miehille. Laitoksen opettaja Ervamaa epäili, ettei työ sovi naiselle fyysisyyden ja yksinäisen matkustelun takia. Wäre vakuutti pärjäävänsä ja pääsi mukaan; töihin otettiin lopulta kolme naista ja yksi mies.[559] Tuolloin taidehistorian laitoksella opiskeli suurin osa naisia, joten haluttuja miehiä ei luultavimmin saatu tarpeeksi mukaan. Myös valokuva 1960-luvun lopulta kertoo osaltaan rakennustöiden miesvaltaisuudesta. Kuvassa on Olavinlinnan entistämistoimikunnan jäseniä, konsultteja ja tutkijoita, yhteensä kuusitoista miestä ja yksi nainen, jonka nimeä ei mainita.[560] Naisen fyysisiä voimia epäiltiin aiemminkin Ella Kivikosken kohdalla vuonna 1941: häneltä kysyttiin lehtihaastattelussa tutkimustyön raskaudesta naiselle.[561] Naisen ja miehen sukupuolittuneet, biologiset ominaisuudet vaikuttivat jollain tapaa edelleen.

Ritva Wäre muistelee myös, kuinka hän haki kahta tutkijan virkaa rakennusasioiden piiristä 1970-luvun alussa huonoin tuloksin. Hän oli siis jo työskennellyt rakennushistorian parissa ja ollut viransijaisenakin vuoden. Ainakin toisen hänen hakemistaan viroista sai mieskollega. Wäre epäili varovasti, että ”ehkä tähän aiheeseen liittyy se [sukupuoli], tai en tiedä... jos asianomaisilta kysytään, sanottaisiin että mies oli paljon fiksumpi”. Hänelle sanottiin suoraan, että eihän tätä miestä voida sivuuttaa. Wäre ei luovuttanut, vaan haki juuri perustettua virkaa Museoasiaintoimistosta (Museovirastossa) sen esimiehen, Olavi Tapion, houkuttelemana, ja saikin paikan. Wäre kertoi olleensa monessa paikassa ainoa nainen aloittaessaan toimistossa 29-vuotiaana vuonna 1974. Hänellä oli sivutoimi myös Valtion rakennustoimikunnan sihteerinä 1970-luvulla, jossa ei ollut yhtään naista alkuvaiheessa, mikä kuitenkin muuttui aika pian.[562]

[557] Kärki 2010, 51–52. Helsingin yliopiston taidehistorian opiskelijat dokumentoivat Uudenkaupungin kaupunkirakennuskulttuuria 1960-l.. Rakennushistoria sai oman osastonsa organisaatiouudistuksessa v. 1972, johtajana Antero Sinisalo. Osaston henkilökunnan kasvu lähes viiteenkymmeneen 1970-l. kuvastaa tehtävien lisääntymistä.
[558] Marketta Tammisen haastattelu 28.1.2011, Museovirasto.
[559] Ritva Wäreen haastattelu 26.10.2011, Museovirasto. Muut tutkimusapulaiset olivat Irma Lounatvuori ja Marja-Terttu Knapas, jotka jäivät rakennushist. osastolle, ja Timo Keinänen, joka oli mm. Rakennustaiteen museon arkistopäällikkö.
[560] Härö 2010, 150. Kuvassa ovat esim. valtionarkeologi Cleve ja professori Pettersson.
[561] Hopeapeili, huhtikuu 1941. Kivikoski vastasi: ”Enemmän sielullisesti.”.
[562] Ritva Wäreen haastattelu 26.10.2011, Museovirasto.

Wäre kertoi ajatelleensa aika pitkään, ettei hänellä ole mitään ongelmaa, koska oli perheestä, jossa oli pidetty itsestään selvänä, että tytöt opiskelevat ja menevät työhön. Jälkeenpäin ajatellen hän on kuitenkin huomannut, että lasikattoja ja eriarvoisuutta oli valtionhallinnossa. Hän toteaakin, että oman uran kannalta jonkin verran oli sukupuolista erottelua havaittavissa. Hänen mukaansa nuoreen maisteriin suhtaudutaan hyväntahtoisesti, koska hän tekee paljon töitä, mutta vanhetessa tämä ei välttämättä ole enää niin kiva juttu. Tällainen kuuluu nimenomaan naisen uraan. Hänellä olisi ollut pätevyys hakea myös Museoviraston pääjohtajan virkaa, mutta jätti perhesyiden takia hakematta. Virka olisi vaatinut liian paljon edustamista, jota tosin Kansallismuseon osastonjohtajakin vaadittiin.[563] Tässä voi nähdä, että vaikka Wäre ei vähätellyt kykyjään, hän koki perheestään huolehtimisen, naisellisen velvollisuutensa, tärkeämpänä.

Wäreen mukaan Kansallismuseon johtajat olivat aina huonommassa asemassa nimenomaan naisina. Hänestä tuli johtaja vuonna 1992 (ylijohtaja 2003) ja hän oli hyvin miehisessä ilmapiirissä Museoviraston johtoryhmässä, jossa oli noin viisi henkeä. Hänen mukaansa Kansallismuseossa oli ollut aiemminkin ”pahoja, haukuttuja naisia”, kuten Riitta Pylkkänen ja Toini-Inkeri Kaukonen, kunnes Osmo Vuoristo tuli johtoon. Vuoriston jälkeen Wäre olikin taas sanojensa mukaan vanhan Kansallismuseon naisten asemassa – vielä 1990–2000-luvuilla.[564]

Kansallismuseon konservaattori Anja Rantalalla oli kokemuksia 1960–1970-lukujen sukupuolisesta suhtautumisesta naisiin. Eräässä johtokunnan kokouksen pöytäkirjassa miesten nimeen oli liitetty ammatti, mutta Rantalan kohdalla luki ”neiti”, joka oli hänen mielestään vähättelyä, koska hän oli tekstiilikonservaattori. Hän oli ihmetellyt asiaa ääneen ja saanut ”äijiltä” vastauksen: ”Niin niin, mutta kun me ajateltiin sinut enimmäkseen naisena.”. Tähän Rantala vastasi: ”Nyt lopetatte sen ajattelun ja muututte asialliseksi.” Hänen mielestään ajattelu oli samanlaista kuin eduskunnassa, ”vähättelyä, tytöttelyä”.[565] Töihin oli tullut jo paljon naisia, mutta miehinen kulttuuri oli edelleen tietyllä tavalla niskan päällä.

On otettava huomioon myös sukupuolihierarkian ”toinen puoli”: miestä saatettiin pitää ritarillisena antaessaan naisen olla kotona. Jotkut naiset saattoivat pitää asemaansa täysin normaalina – miehinen hierarkia oli arkipäivää ja hyväksyttävää. Tämä liittyy sukupuolten väliseen työnjakoon, ja vallitsevaan sukupuolisopimukseen, jota ei aina kyseenalaistettu. Esimerkiksi Pohls huomauttaa, että postin viroissa olleet naiset eivät asettaneet sukupuolten välistä eriytymistä kyseenalaiseksi vielä vuosisadan vaihteessa, eikä naisia ja miehiä yleensä asetettu vastakkain. Naiset eivät

[563] Ritva Wäreen haastattelu 26.10.2011, Museovirasto.
[564] Ritva Wäreen haastattelu 26.10.2011, Museovirasto.
[565] Anja Rantalan haastattelu 31.3.2008, Suomen Museoliitto. Haastattelusta ei käy ilmi tarkkaa ajankohtaa.

mieltäneet itseään erillisenä ryhmänä postin virkakunnan sisäisissä keskusteluissa, eivätkä toimineet esimerkiksi naisyhdistyksessä, kuten Ruotsin postilaitoksen naisvirkailijat. Naiset eivät asettaneet sukupuolten välistä eroa kyseenalaiseksi, koska he olivat itse luomassa sitä.[566] Valtahierarkia saattaakin usein tuntua nykyajasta käsin epäreilulta. Toisaalta nykyäänkin ajatellaan kahdella tavalla ja aiemmin myös huomioitiin sukupuoliset valtasuhteet.

Kaksinasettelu tulee esiin myös haastatteluissa. Museovirastossa vuodet 1972–1997 tutkijana ollut Sirkka Kopisto (1934-) kertoo yksikössään olleen paljon miehiä, joka oli hänen mielestään rikkaus ja mainio asia. Hän kuvailee tilannetta erittäin mukavana, jossa yhteistyö sujui hyvin. Hänen mielestään jokaista asiaa hoitamaan pitää valita osaava henkilö, eikä pidä ajatella sukupuolen mukaan. Kopisto tuli töihin Kansallismuseoon 1960-luvun alussa, eikä kuvaile mahdollista sukupuolihierarkiaa negatiivisesti. Hän oli ensin historiallisen osaston rahakammiossa Jouko Voionmaan apulaisena kaksi vuotta – tosin myös miespuolinen töihin tulija olisi aloittanut kokeneemman apulaisena. Kopisto siirtyi tutkimusapulaiseksi osastolle, jossa oli hänen mukaansa sekä miehiä että naisia. Myös aviomies, Aarne Kopisto (1928–2010), työskenteli museoalalla, mutta ylemmissä tehtävissä, joten heidän suhteensa oli ajan mukaan ”normaali”.[567]

Sirkka Kopisto siirtyi sittemmin apulaisen hommista miehensä mukana Pohjois-Pohjanmaan museoon amanuenssiksi, kun aviomies nimitettiin sinne intendentiksi ja johtajaksi vuonna 1967. Kopisto toimi myös miehensä sijaisena vuonna 1971, kun tämä kutsuttiin opetusministeriön esittelijäksi. Hän siis nousi urallaan miehensä rinnalla. Kinasen museokohtaisessa tilastossa Pohjois-Pohjanmaan museolla on mainittuna kaksi museoammattilaista vuonna 1966,[568] joka muodostui varmasti juuri tästä pariskunnasta. Uuteen Museovirastoon Aarne Kopisto nimitettiin yleisen osaston johtajaksi ja myöhemmin hallintojohtajaksi. Hän toimi jonkin aikaa myös viraston pääjohtajana. Sirkka Kopisto ei puhunut haastattelussaan mitään miehestään edes Ouluun siirtymisen yhteydessä, mutta toisaalta häneltä ei tästä kysyttykään.[569] Ilmeisesti hän piti asetelmaa, jossa hänen työnsä menivät miehen mukana, täysin normaalina.

Ella Kivikoski vaikutti myös jättäneen sukupuoliset eriarvoisuudet taka-alalle, vaikka hänen menestyksensä nimenomaan naisena huomioitiin. *Hopeapeilissä* (1941) mainitaan hänen olevan ainoa nainen, joka on päässyt niin pitkälle alalla, jossa naisdosentuurit ovat harvinaisuuksia.

[566] Pohls 1994, 222–223.
[567] Sirkka Kopiston haastattelu 11.10.2007, Museovirasto.
[568] Kinanen 2006-2007b. Ammattilaisia on merkattuna yksi v. 1964–65.
[569] Sirkka Kopiston haastattelu 11.10.2007, Museovirasto; Linna, Numminen [http://muistot.hs.fi/muistokirjoitus/3408/aarne-kopisto].

Häneltä kysyttiin, miten miehiset työtoverit ovat suhtautuneet naisen menestykseen, johon Kivikoski vastasi: ”Erinomaisesti. Minulla ei ole ollut pienintäkään haittaa siitä, että olen nainen. Meillä on ollut joka suhteessa hyvä työtoveruus. Työ yksin puhuu puolestaan. Yksilöllisistä edellytyksistä johtuu, että se voi olla eriarvoista, mutta sukupuolesta se ei riipu.”[570] Myös *Kotiliesi*-lehti (1961) huomioi sukupuolisen aspektin: ”Kun Ella Kivikoski vuonna 1948 vakinaiseksi professoriksi nimitettynä ainoana naisena tuli Yliopiston konsistorin[571] jäseneksi, oli hän toinen nainen maassamme tässä arvovaltaisessa hallituselimessä. [...] Hän on virkeästi ollut mukana kulttuuriharrastuksissa ja antanut oman panoksensa niiden eteenpäin viemisessä. Loistavana puhujana hän on kerran jos toisenkin joutunut edustamaan sekä alaansa että maatansa. Ja hän on tehnyt sen kunniaksi sekä tieteenharjoittajalle että suomalaiselle naiselle.”[572]

Schauman-Lönnqvistin mukaan Kivikoski ei kokenutkaan olevansa uranuurtaja sukupuolisessa asetelmassa, eivätkä feminismin aatteet kiinnostaneet häntä. Hän oli tavallaan sukupuoleton. Luulen, että hän tästäkin syystä pärjäsi miesten maailmassa ja suosi miesopiskelijoita, koska oli kuin he. Hänen omistautumisensa arkeologialle saattoi nostaa hänen arvostustaan miehisellä kentällä.[573] Hän tekikin pitkiä päiviä ja rakasti työtään.[574] Naisten tulikin olla jollain tavalla miesten kaltaisia pärjätäkseen urallaan ja noustakseen ylöspäin. Tasa-arvoliikkeen tulo 1960-luvulla nosti naisten asemaa esille yhä enemmän, mutta edelleen miehet tavallaan määrittelivät ihmisen, vaikka naisasialiikkeet korostivat naistenkin olevan ihmisiä.[575]

Sukupuolinen hierarki ja konfliktit tulivat esiin haastatteluista. Virkojen täytössä näkyi eriarvoisuutta, kun johtokuntiin ja johtajiksi valittiin useimmiten miehiä, vaikka naisillakin olisi ollut osaamista kokemuksen ja koulutuksen kautta. Naisilla oli suoranaisia vaikeuksia päästä johtoon. Yhdysvalloissa sitä vastoin naisia oli museoiden johdossa jo ennen 1940-lukua, joka oli Taylorin mukaan kuitenkin harvinaista.[576] Myös poliittinen kanta saattoi vaikuttaa virkojen saantiin. Edelleen apulaisuus nähtiin erityisesti nuorille naisille ominaisena ja he tekivät suuren osan perustöistä. Myös tietyt alueet, kuten rakennusala, olivat miehisiä. Sukupuolittuneisuus ja miehisyys oli osittain hyväksyttyäkin naisten keskuudessa.

[570] Hopeapeili, huhtikuu 1941.
[571] Helsingin yliopiston ylin päätöksentekoelin v. 2009 asti.
[572] H.K., Kotiliesi 1961, 298–299. Laimi Leidenius (1877–1938) oli Hki:n yliopiston ensimm. naisprof. ja Pohjoismaiden ensimm. lääketieteen naisprof. (Leidenius, Laimi, [http://www.helsinki.fi/akka-info/tiedenaiset/leidenius.html]). Kansan kuvalehti huomioi hänet naisprof. v. 1948 (Kansan kuvalehti n:o 45, 1948).
[573] Schauman-Lönnqvist 2004, passim.
[574] Hopeapeili, huhtikuu 1941.
[575] Korppi-Tommola 2004, 18.
[576] Taylor 1994, 16–19.

On huomattava, että kaikkia naisten (epäonnistuneita) pyrkimyksiä ei voida tavoittaa ja niitä on varmasti ollut enemmän kuin näissä haastatteluissa tulee ilmi. Aihepiiri voi olla sellainen, josta syystä vaietaan. Museoalalla miehiä on edelleen paljon johdossa, vaikka ala onkin naisistunut. Naisten suurempi osallistuminen johtotehtäviin on huomioitu ja johtoasemat ovat edelleen vilkkaasti puheenaiheena ja naiskiintiöistä puhutaan erityisesti talousalalla. Esimerkiksi Aamulehden mukaan on loogista, että naiset johtavat kulttuuria tuottavia laitoksia, koska he ovat kulttuurin suurkuluttajia. Tässä näkyy edelleen naisten suurempi suuntautuminen kulttuurin pariin, mikä tulee esille kiinnostuksena tietynlaisiin opintoihin ja tätä kautta naisten suosimille aloille. Aamulehden mukaan naisten nousu kulttuurin aloilla saattaa rohkaista naisia pyrkimään ylöspäin myös muilla aloilla.[577] Naisten on ehkä helpompi päästä johtoon juuri heille luontaisella alalla ja tämä on jollain tavalla hyväksyttävämpääkin.

Naimattomuus ja perheellisyys

Naisten asemaan työssä vaikutti pitkään yleinen suhtautuminen työn ja perheen yhdistämiseen. Naimattomien naisten oli hyväksyttävämpää olla töissä ja naimisissa olevien hoitaa perhettä kotona, jolloin mies ansaitsi leivän taloon. Tämä asennoituminen näkyi myös museonaisten perheissä.

1800-luvun lopulla erotettiin kaksi naistyyppiä toisistaan: naimaton, työssä käyvä, yhteiskunnallisesti aktiivinen nainen ja naimisissa oleva, perheelleen omistautunut nainen. Keskustelu äitiydestä ja naisten uravalinnoista oli vilkasta 1900-luvun alkupuoliskolla, kun naisten elämä oli alkanut muuttua kohti vapaampaa naiseutta. Suomea pidetään edelläkävijänä naisten asemassa ja naisliikkeiden aktivistit ympäri maailmaa tunsivat Suomen mallimaana 1900-luvun alussa. Naisen itsenäistyminen oli vallalla 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa, mutta sodat vaikuttivat siihen negatiivisestikin: syvän laman ja fasismin leimaamat vuodet olivat vastaisku, jolloin kotiäitiyden ideologia oli huipussaan. Suomi oli kuitenkin läntisten maiden kärjessä monissa naisen aseman mittareissa ennen ja jälkeen toisen maailmansodan. Maailmansotien välisenä aikana itsensä elättävien naisten määrä kasvoi. Naimattomuus lisääntyi 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä, 1930-luvulla suomalaisista kaupunkilaisnaisista naimattomia oli 35 prosenttia. Naimattomuudesta tuli uuden, kaupunkilaisen naisen ratkaisu elämälleen ja naimattomat naiset ansaitsivat itse toimeentulonsa. Työmarkkinoilla tapahtui rakenteellinen muutos, kun työ

[577] AL 6.10.2011, 2. Huomioi juuri valitun Tamperetalon naisjohtajan sekä muiden suurten suomalaisten kulttuurilaitosten johtajat, esim. Kansallisooppera, Finlandia-talo ja Helsingin Musiikkitalo.; Kinanen 2010, 80. Tyypillinen museokävijä on 25–44-v. toimihenkilö, yhteiskuntatieteellistä, humanistista tai taiteellista työtä tekevä nainen. Ensimm. kävijätutkimukset tehtiin 1980-l., eikä määritelmää ole muutettu uusissa tutkimuksissa.

palvelualoilla ja toimistoissa lisääntyi, ja 1930-luvulle tultaessa noin neljännes naisista oli keskiluokkaisissa ammateissa.[578]

Akateemisen uran ja perheen yhteensovittaminen aiheutti ristiriitoja naisten elämässä. Suomen ensimmäinen naisten ja kodin lehti *Kotiliesi* (alkoi ilmestyä vuonna 1922) kehotti naisia opiskelemaan ja valitsemaan uran ennakkoluulottomasti, vaikka puhuikin samalla voimakkaasti kodinhoidon puolesta. Lehti olikin kotikeskeinen, perinteinen ja käytännöllinen emäntien ja kotiäitien lehti. Naimattoman virkanaisen työelämässä oli vähemmän konflikteja, koska hänellä ei ollut samoja huolenpitovelvollisuuksia kuin naimisissa olevilla. Toisaalta naimattomalta naiselta puuttui sosiaalinen status, jonka naimisissa oleva sai miehensä kautta. 1900-luvun alun naissukupolvi kasvatettiin ahkeraksi, velvollisuudentuntoiseksi ja huolehtivaiseksi.[579] Tämä näkyy omistautuneissa museonaisissa, joissa oli näitä molempia tyyppejä. Useimmat olivat naimattomia ja jotkut pääsivät kentälle miehensä statuksen kautta.

Naisten laajempi siirtyminen ansiotyöhön oli kansainvälisesti suuri elämäntavan murros. Se kosketti koko naisten kulttuurista identiteettiä. Naisten rooli sai uuden käsityksen, joka korosti ansiotyöhön osallistumista naisten vapautumisen ehtona. Suomessa 1940-luvulla Väestöliitto kannusti perheellisyyteen, mutta tunnusti, ettei naimisissa olevia naisia saisi ajaa töistä pois, koska se sotisi tasa-arvoisuutta vastaan.[580] Individualistinen perhekäsitys voimistui. Pidettiin tarpeellisena, että naiset kouluttivat ja sivistivät itseään. Familistinen suuntaus oli kuitenkin voimissaan: oli paljon ylpeitä kotirouvia, jotka mieluummin valitsivat kodin piirin.[581] Tässä tulee esiin ”toinen puoli”, josta aiemmin kirjoitin. Jos naiset olivat huonoissa töissä, kuten tehtaissa, vain rahan takia, he halusivat naimisiin ja kotitöiden pariin mielellään päästäkseen eroon epämiellyttävästä työstä. Museo ei kuitenkaan ollut samanlainen työympäristö kuin tehtaat, joten museonaiset tuskin haikailivat samasta syystä kotitöiden perään, vaan loivat mieluummin uraansa. Myös naisen palkkaa saatettiin tarvita, jos miehen palkka ei riittänyt kestäviin elinolosuhteisiin.[582] Marilyn Lake huomauttaa Australian naisten asemasta toisen maailmansodan aikana ja jälkeen, että myös seksuaalisuuden kasvu oli osaltaan naisten aseman nousua. He halusivat toteuttaa halujaan, joka

[578] Korppi-Tommola 2005, 25, 42–43; Saarikangas 2003, 326–328; Julkunen 2003, 179–180.
[579] Häggman 1994, 169; Ollila 1998, 58; Kaarninen 1995, 238, 239; Sjöberg-Pietarinen 1997, 33, 54.
[580] Karisto 1999, 174–176, 179.
[581] Jallinoja 1984, 39, 50. Kotirouvainstituutio oli tavoiteltava erityisesti työväenluokan keskuudessa, mutta sukupolvierot ovat huomattavia: vanhemman polven naiset (1920- ja 1930-l. syntyneet) eivät pitäneet ansiotyötä itsestäänselvyytenä, koska heidän ajatuksissaan työ- ja perhe-elämän välissä ei ollut selvää rajaa. Nuorimman sukupolven edustajille (1940- ja 1950-l. syntyneet) perhe ja työelämä alkoivat olla yhä enemmän toistensa vastakohtia.
[582] Pollert 1983, 102–104.

näkyi avioliittobuumissa 1940-luvulla. Vaikka naiset tekivätkin miesten töitä, he eivät unohtaneet huulipunaa eli naisellisuuttaan.[583]

Naimisissa olevilla naisilla oli siis ongelmia työssä käynnin kanssa, koska heillä oli kaksinainen rooli sekä työntekijänä että äitinä. Useilla naisilla oli jo koulutus, jota he halusivat soveltaa työelämässä, mutta vanhat rooliodotukset toivat paineita. Ristiriitaan löytyi ratkaisuja aloilta, jotka naisten oli helppo yhdistää perheeseen. Uudenaikainen nainen alkoi kuitenkin pikku hiljaa olla hyväksytty tosiasia.[584]

Toisen maailmansodan jälkeinen aika alkoi avioliiton voimakkaalla yleistymisellä, joka kytkeytyi familistisen perhekäsityksen vahvistumiseen ja seksuaaliseen vapautumiseen, joka kanavoitui pääasiassa avioliittoon. Perhemyönteinen ilmapiiri jatkui 1950-luvun loppuun saakka. 1960-luvulla alkoi näkyi piirteitä puhtaammin individualistisesta ajatusmaailmasta, joka hallitsi julkista keskustelua.[585] Naisliikkeille 1950-luku oli passiivista aikaa, sillä uusia järjestöjä ei syntynyt ja vanhojen jäsenmäärä pysyi melkein samana. Uuden naiskäsityksen pohja luotiin 1950-luvulla, mutta tätä ajatusta ajavien määrän tuli kasvaa ennen toiminnan aktivoitumista 1960-luvulla.[586]

Sotien jälkeisen kaksinaisen ajatusmaailman voi huomata elintavoissa, arjessa ja vapaa-ajan vietossa sekä esimerkiksi naisten lehtien kehityksessä. Sodan aikana ja aivan sen jälkeen *Kotiliesi* vahvisti asemiaan.[587] Marketta Tamminen kertoi äitinsä innostuneen sisustamisesta ja suomalaisesta suunnittelusta 1950-luvulla ja luki *Kaunis Koti* -lehteä.[588] 1950-luvulla varsinaiset naisten lehdet oli suunnattu ensi sijassa keskiluokkaisten kaupunkilaisnaisten keskuuteen, mutta niiden valikoiman monipuolistuminen ja levikkien kasvu antoivat ennustetta tulevasta laajemmasta levikistä. 1960-luvulla naistenlehdet levisivät koko kansan lehdiksi vaurauden lisääntyessä ja koulutustason noustessa. Naisten omanarvontunto kasvoi, eivätkä he enää suostuneet olla olemassa vain perheiden ja miesten määritteleminä.[589]

Yhteiskunnallisessa työnjaossa naisten osuus kaikista kodin ulkopuolista palkkatyötä tekevistä lisääntyi koko ajan. Naimattomien lisäksi naimisissa olevat naiset siirtyivät työmarkkinoille. Vuonna 1960 naisia oli 39 prosenttia kaikista ammatissa toimivista ja vuonna 1980 46 prosenttia. Miesten

[583] Lake 1996, passim.
[584] Ollila 1986, 30.
[585] Jallinoja 1984, 73.
[586] Ollila 1986, 32–33.
[587] Mäkinen 2003, 236–237.
[588] Marketta Tammisen haastattelu 28.1.2011, Museovirasto.
[589] Mäkinen 2003, 236–237.

määrä pysyi ennallaan. Sukupolvet eroavat huomattavasti toisistaan: mitä nuorempi ikäluokka, sitä korkeampi työhön osallistuminen. Suomi siirtyi monihuoltajayhteiskuntaan ja näin myös kotihoito on vähentynyt vähitellen. Institutionaalisen käyttäytymisen muutos työn tasa-arvoistumista kohtaan oli havaittavissa, kun yhä useammat instituutiot alkoivat antaa naisille äitiyslomaa – ja siis mahdollisuuden palata takaisin töihin. Elämäntapojen muutoksessa nuoret ikäluokat omaksuvat uudet tavat ja uutuuksien leviäminen toteutui heidän kauttaan.[590]

Naisten aseman paraneminen, siirtyminen enenemässä määrin opiskelemaan ja työelämään, tapahtui vähitellen. Turun yliopiston rehtori totesi puheessaan naisten emansipaation vaiheesta yhteiskunnassamme vuonna 1958 seuraavasti:

> ”[...] vähittäinen kehitys asenteesta toiseen ihanteiden muuttuessa yhteiskunnassa on mahdollinen, vaikkakaan se ei käy kädenkäänteessä, vaan päinvastoin voi vaatia vuosisatoja. Emme vielä ole läheskään kulkeneet naisen emansipaation tietä loppuun, vaikkakin voidaan todeta päätavoitteiden tulleen saavutetuiksi.”[591]

Rehtorin mukaan tähän kuitenkin liittyy se ongelma, että koulutetut naiset jäävätkin kotiäideiksi tai ammatillisen uransa ohella yrittävät hoitaa myös kotiäidin tehtäviä. Tämän takia useat äidit valittavat, että naiset vievät miesten opiskelupaikat, mikä rehtorin mielestä paljastaa naisasialiikkeen kehitysvaiheen Suomessa. Ammatissa ja perheessä toimivan olisi tyydyttävä työssään sellaiseen osaan, että pystyy sen ”miehen veroisesti tai paremminkin” hoitamaan.[592] Valittavat kotiäiditkin liittyvät ”toiseen puoleen”. Käsitysten mukaan naisen aika ei voi siis edelleenkään riittää sekä työhön että kodinhoitoon. Korkeassa asemassa olevan naisen, joka käyttää paljon aikaa työhön, täytyy tällöin olla perheetön.

Jos rehtori ”moittikin” naisasialiikkeen asemaa 1950-luvulla, niin 1960-luku oli sitten naisten ja feministisen liikkeen aikaa länsimaissa. Sukupuolijakoa koskeva perintö oli kuitenkin edelleen ristiriitainen: Kaikissa yhteiskuntaluokissa oli naisten taloudellista ja sosiaalista itsenäisyyttä suosivia kerrostumia, mutta niissä eli myös ajatus sukupuolittain eriytyneestä kansalaisesta. Koulutus ja työelämä alkoivat kuitenkin tasa-arvoistua, ja feminismi ja naistutkimus etenivät sillä vauhdilla, että ne vaikuttivat naisten asemaan ja identiteettiin perusteellisesti. Naisen vapauttaminen ansiotyöllä sai tuulta allensa juuri 1960-luvun aikana.[593]

Naisten asema muuttui siis paljon 1900-luvun aikana. Puhutaan naisten uudesta roolista ja nykyaikaisesta naisesta, joka liikkui yhä vapaammin ja itsenäisemmin kodin ulkopuolella. Naisista

[590] Karisto 1999, 173–174; Glaser, Zenetou 1994, xv.
[591] Suova 1959, 20.
[592] Suova 1959, 21–22.
[593] Julkunen 2003, 180–181; Korppi-Tommola 2004, 17; Chafe 1972, 226–244.

tuli näkyvämpiä – heidän korostunut julkinen läsnäolonsa työpaikoilla, katukuvassa, autoissa, urheilukentillä ja muilla miehisillä areenoilla herätti aluksi hämmennystä. Yhteiskunnallinen aktiivisuus liitettiin usein perheenemäntään, mutta naimattomuus lisääntyi koko ajan. Kaikki tämä näkyy hyvinkin käytännöllisissä asioissa, esimerkiksi kodin keittiöiden kehityksessä: niistä tehtiin rationalisoituja tiloja, joissa aktiivinen perheenemäntä tekee kotityöt itse. Itsensä elättävät, tehokkaat naiset hallitsivat sekä kodin ulkopuolisen että sisällä olevan työn.[594]

Edellä esitetyt asiat perheistä toteutuivat museonaisillakin: monet tulivat perinteisistä perheistä, joissa sukupuoliroolit oli jaettu selvästi. Tuula Karjalainen kertoi, että hänen lapsuudessaan isä ei tehnyt mitään; äiti hoiti aina kaikki lapset – myös miehen vapaapäivänä.[595] Myös Wäreen ja Tammisen[596] äiti oli kotiäiti. Wäreen äiti harmitteli myöhemmin kotiäitiyttään, vaikka tytär oli kasvatettu itsenäiseksi ja työtätekeväksi.[597] Serlachiuksen taidemuseon Maritta Pitkäsenkin äiti oli kotiäiti, joka piti roolia luonnollisena valintana, mutta muistutti lapsilleen opintojen ja itsenäisen ammatin tärkeydestä, ja tytär sai tasa-arvoisen kasvatuksen. Myös useimmat ystävä- ja sukulaisperheet olivat hyvin perinteisiä perheasetelmissaan, mutta niissä oli ”myös erittäin itsenäisiä naisia, jotka tarjosivat mallin itsenäisen, osaavan ja yksinäisen vastuun kantavan naisen mahdollisuuksista”.[598] Taiteenkeräilijä Eila Ainekin piti itsestään selvänä, että hänen äitinsä oli kotiäiti kertoessaan, ettei äidillä ollut ”tietenkään virkaa”.[599] Aune Lindströmin kasvatus saattoi kuitenkin olla poikkeus toisen sukupolven museonaisilla: Olli Valkonen kertoi, että Aunen äiti oli erittäin kunnianhimoinen ja halusi, että molemmat tyttäret menestyvät. Äiti myös piti järjestyksen talossa.[600] Ehkä tällä perheasetelmalla, jossa voimakas äiti hallitsi, oli osa syynsä siihen, että tyttärestäkin tuli niin ikään voimakastahtoinen nainen ja johtaja.

Joka tapauksessa ajan ilmapiiri oli alkanut pikku hiljaa muuttua 1900-luvun aikana, joka vaikutti monien perheiden tyttärien ratkaisuihin tulevaisuudestaan. Kotiäitien tyttäret ovatkin nuoremmassa ikäryhmässä (1900-luvun alkupuolella syntyneet) usein taipuvaisempia ansiotyöhön kuin kotiäitiyteen.[601] Kaikki tässä mainitut kotiäitien tulevat museonaiset siirtyivätkin työelämään ja omalle uralleen, vaikka perustivat perheen.

---

[594] Saarikangas 2003, 326–328. Miesten osallistumisesta taloustöihin alettiin keskustella vakavasti 1960-l.
[595] Tuula karjalaisen haastattelu 17.10.2007, KKA.
[596] Marketta Tammisen haastattelu 28.1.2011, Museovirasto.
[597] Ritva Wäreen haastattelu 26.10.2011, Museovirasto.
[598] Maritta pitkänen, sähköpostihaastattelu 27.2.2012.
[599] Eila Aineen haastattelu 23.11.2004, Aineen taidemuseo. Aineen äiti oli ammatiltaan agronomi ja vasta miehensä kuoltua v. 1947 hän aloitti oman työelämänsä perustamalla Kittilän emäntäkoulun, jossa työskenteli eläkkeelle asti. Hän joutui siis elättämään perheensä aviomiehen kuoltua, jonka takia teki töitä.
[600] Olli Valkosen ja Leena Peltolan haastattelu 30.1.2007, KKA.
[601] Jallinoja 1984, 90.

Akateemisilla naisilla on ollut vähemmän lapsia kuin muilla naisilla ja heidän joukossaan on ollut naimattomia suhteellisesti enemmän, jolloin uralla eteneminen on suvaittavampaa ja helpompaa. Tämä tuli esiin erityisesti silloin kun vallitseva käsitys oli perheen ja ansiotyön yhdistämistä vastaan. Koulutetut naiset ratkaisivat ristiriidan jäämällä naimattomiksi, koska naimisiin meno olisi vaarantanut heidän uransa. Heidän ratkaisunsa oli individualistinen, ja yksilöllisyyden korostaminen olikin koko ajan kasvussa.[602] Kortelaisen mukaan korkeampiin tehtäviin päässeet naiset olivat usein naimattomia tai leskiä, koska säilyttääkseen itsenäisen voimakkuuden työssään, heidän täytyy uhrata perheenhankinta-ajatukset.[603]

Ateneumin ensimmäisistä naisista ainoa johtajaksi päässyt Lindström oli naimaton ja lapseton.[604] Tuntuu siltä, ettei hänellä olisi ollutkaan aikaa perheen perustamiseen, vaan museo oli hänen perheensä. Leena Peltolan mielestä Lindström pitikin häntä ja Salme Sarajas-Kortetta tyttärinään.[605] Joillekin työn tuoma yhteisö saattoi merkitä perhettä ja toimia sen korvikkeena. Postissa monille vanheneville naisille posti ja erityisesti oma toimipaikka merkitsivät perhettä. Usein naiset olivat koko elämänsä postin palveluksessa.[606]

Ella Kivikoski ja Hilkka Vilppula olivat edenneet miehisellä urallaan ehkä juuri naimattomuutensa takia. Marketta Tamminen arvosti Kivikoskea ja sanoikin että ”kaikki olivat museomiehiä, paitsi Ella Kivikoski siellä seassa”, mikä oli kuitenkin luonnollista. Kivikoski oli ihastuttava ihminen, joka suhtautui opiskelijoihin kuin lapsiinsa.[607] Tammisen ja Döllen mukaan Kivikoski kuitenkin suosi miesopiskelijoita. Dölle kertoo, että suosio oli näkyvä ja miesoppilaat saivat enemmän anteeksi,[608] mutta Tammisen mukaan hän myös ymmärsi naispuolisia oppilaitaan, kun perhe ja koti veivät heidän aikaansa.[609] Kivikosken äidilliset ominaisuudet tulivat siis esiin suhtautumisessa opiskelijoihin, eikä hän ehkä ollut samanlainen auktoriteettihahmo kuin miesopettajat.

Sotien jälkeen työskennelleillä museonaisilla oli jo useammin lapsia. Sarajas-Kortteella ja Savolaisella oli lapsia ja Konttisella oli jopa seitsemän lasta.[610] Vuonna 1954 molemmat Ateneumin amanuenssit olivat raskaana. Peltola (Savolainen) kertoi, kuinka intendentti Lindström reagoi tähän jääkylmällä äänellä: ”Ehkä Salme saa jäädä, mutta Leenasta hän ei tiedä.”. Hän kuitenkin rauhoittui

[602] Haavio-Mannila, Jallinoja, Stradell 1984, passim.
[603] Kortelainen 2007, 28–29.
[604] Marjatta konttisen haastattelu 23.3.2007, KKA.
[605] Olli Valkonen ja Leena Peltolan haastattelu 28.3.2007, KKA.
[606] Pohls 1994, 220; ks. myös Wieners, 2007, 10.
[607] Marketta Tammisen haastattelu 28.1.2011, Museovirasto.
[608] Sirkku Döllen haastattelu 12.10.2011, Museovirasto.
[609] Marketta Tammisen haastattelu 28.1.2011, Museovirasto.
[610] Marjatta Konttisen haastattelu 23.3.2007, KKA.

ja heltyi lopulta. Tämä osoitti Peltolan mielestä sen, minkälainen aika oli ennen, kun lasten saantiin ei suhtauduttu työpaikalla hyvin. Äitiyslomakin oli vain kuukauden mittainen vanhimmalla lapsella ja toisella kolme kuukautta. Peltolan mielestä Sarajas-Korte oli viisas, kun hän vielä toisen lapsen saadessaan, pyysi Lindströmiä kummiksi – ehkä lepytelläkseen. Lindström oli kuitenkin erittäin ystävällinen ja toi lapsille tuliaisia.[611]

Perheellä oli luultavasti vaikutusta 1950–70-luvuilla museomaailman hierarkiassa. Sarajas-Kortetta ei ehkä valittu intendentiksi kummallakaan kerralla, koska hänellä oli perhe huolehdittavanaan, ja intendentin työ olisi vienyt liikaa aikaa. Tosin hänen hakiessaan ensin apulaisintendentiksi vuonna 1952 hän ei vielä ollut raskaana, mutta ehkä häntä ajateltiin potentiaalisena perheen perustajana (hän oli mennyt naimisiin vuonna 1950)[612], jonka takia hänelle ei annettu korkeampaa paikkaa. Lindströmillä taas ajateltiin olevan aikaa hoitaa Ateneumin intendentin tehtäviä, koska hän perheettömänä oli omistautunut museoalalle jo pitkään. Tämän takia Lindströmin suhtautuminen työntekijöiden lapsiin saattoi olla negatiivinen. Luultavasti hän vain halusi, että työt tulevat tehtyä kunnolla ja naiset omistautuvat Ateneumille perheistään huolimatta – niin kuin he tekivätkin.

Marketta Tammisenkin uraan vaikutti perhe. Hänellä oli jo sulhanen tullessaan Kansallismuseon Historiallisen osaston kuva-arkistoon töihin vuonna 1963. Tamminen eli paljon perheensä mukaan – hänellä meni melkein kymmenen vuotta valmistua maisteriksi naimisiinmenon ja lastensaannin takia. Hän myös muutti Loviisaan miehensä työn takia vuonna 1976 ja jätti työt kuva-arkistossa ollakseen kotiäitinä. Loviisan museo ei kuitenkaan ottanut Tammista töihin, vaikka hän ilmoitti olevansa käytettävissä. Hän valitti pienelle paikkakunnalle muutosta Ella Kivikoskelle, joka sanoi, että pitäisi alkaa tekemään tiedettä, eikä haikailla pieneen museoon. Tammisen perheessä oli kuitenkin jo kolmas lapsi, eikä tutkiminen ollut sen takia vaivatonta. Hän kyseli sitten Porvoon museosta töitä Marja Supiselta ja sai paikan. Sieltä oli juuri jäänyt eläkkeelle pitkän uran tehnyt nainen, Marita Munck. Tamminen jatkoikin naisten menestystä Porvoon museossa noustessaan sen johtajaksi.[613]

Useat toisen polven museonaiset, jotka etenivät urallaan, olivat perheettömiä. Suhtautuminen perheen ja työn yhdistämiseen muuttui 1900-luvun loppua kohti ja perheen ja uran yhdistäminen muuttui naisille suotuisammaksi. Monilla haastatelluilla oli perheet työnsä ohella 1950-luvulta eteenpäin ja he nousivat silti urallaan, vaikka joillekin perhe saattoi vaikuttaa negatiivisesti.

[611] Olli Valkonen ja Leena Peltolan haastattelu 30.1.2007, KKA; Jallinoja 1984, 100. Lindström oli nuoruudessaan ollut kihloissa lyhyen aikaa, jonka jälkeen hänellä ei luultavimmin miehiä ollut. Hän asui siskonsa perheen luona.
[612] Mies oli oikeuskansleri Kai Korte (1922–1992).
[613] Marketta Tammisen haastattelu 28.1.2011, Museovirasto.

Helmikanat

Museoalan sukupuolittunut hierarkia tulee esiin museonaisiin kohdistuvassa nimityksessä ”helmikanat”. Käsite nousi usein esiin haastatteluissa ja se osoittautui erittäin tunteita herättäväksi puheenaiheeksi. Kana-nimitys tuli esiin myös *Nykynaisen suuri pulma* –kirjassa: eräs rouva toteaa, kuinka hän on ”monta kertaa naisille sanonut, että vaikka teitä kanoiksi sanotaan, niin teillä on se huono ominaisuus, että te ette kaakata, kun te munitte, toisin sanoen, te ette silloin, kun te saatte jotakin aikaan, te ette nosta siitä semmoista meteliä kuin mies, vaan teette työnne kaikessa hiljaisuudessa”.[614] Naisten siis haluttaisiin nostavan itseään enemmän esiin, mutta helmikana nimitys taas luultavimmin pilkkasi ainakin heidän huomiota herättävää huoliteltua ulkonäköään. Ehkä työssä oleva nainen ei saanut olla liian naisellinen, koska hänen paikkansa olisi ollut kotona.

Helmikana-nimityksen alkuperä ja syy eivät ole täysin yksiselitteisiä, mutta ilmeisesti se koski taidemuseoiden ja erityisesti Ateneumin työntekijöitä 1950–60-luvuilla. Tuula Arkio arvioi, että Lars Pettersson käytti nimitystä 1950-luvulla ja se otettiin esiin taas 1960-luvulla. Arkio kertoo tämän koskeneen vaikeiden aikojen naispuolisten henkilöiden arvostelua ja nimittelyä. Vaikeilla ajoilla hän saattaa tarkoittaa Sarajas-Kortteen kokemuksia.[615] Sarajas-Kortteen mukaan Pettersson tai taiteilijat eivät arvostaneet Lindströmiä.[616] Hän ei kuitenkaan tarkenna oliko kyseessä juuri sukupuolinen syy. Ateneum oli Arkion mukaan tunnettu tyylikkäistä naisista ja kyse oli pukeutumisesta, joka oli nimitystä käyttäneiden mielestä liikaa hienostelua. Arkio arvioi syynä olleen erityisesti helmien käytön.[617] Tuolloinhan naiset pukeutuivat siististi ja naisellisesti ja erityisesti helminauhat olivat muodissa, joka näkyy esimerkiksi Aune Lindströmistä otetuissa valokuvissa. Myös opettajien ulkonäköä on valvottu jo pitkään ja heidän halutaan pukeutuvan neutraalisti.[618]

Aune Lindström olikin tarkka pukeutumisestaan: Hänen elegantti ja naisellinen olemuksensa ja pukeutumisensa on huomioitu *Anna*-lehden haastattelussa. Tosin haastattelija kirjoittaa myös, että professori on vain hiukan turhamainen, koska hänen kyntensä ovat punaisiksi lakatut, mutta hän ei kuvaa otettaessa edes hipaissut hiuksiaan.[619] Myös Marta Hirn oli tarkka siististä pukeutumisesta.[620] Marjatta Konttinen arvioi nimityksen johtuneen siitä, että naiset olivat kauniisti ja aistikkaasti

[614] Suova 1959, 127.
[615] Tuula Arkion haastattelu 5.9.2007, KKA.
[616] Salme Sarajas-Kortteen haastattelu 1.3.2007, KKA.
[617] Tuula Arkion haastattelu 5.9.2007, KKA.
[618] Vuorikoski 2005, [http://www.minna.fi/c/document_library/get_file?uuid=e3b0d61d-40ee-41d9-8fef-2be1a2755085&groupId=10136].
[619] Anna 13/12.11.1963.
[620] Kiianmies 2010.

pukeutuneita, mutta eivät kuitenkaan liiallisesti. Hänen mukaansa Lindström rakasti koruja. Konttinen ei ollut omasta mielestään helmikana, ja Lindström olikin sanonut Konttiselle tämän päässeen töihin, koska oli vähiten meikattu.[621] Ehkä hän ei enää halunnut Ateneumiin liian naisellisia naisia nimittelyiden takia. Leena Peltolan mukaan Lindström sivisti häntä ja Salme Sarajas-Kortetta etiketistä. Hän esimerkiksi kertoi, miten käyttäydytään ja pukeudutaan cocktail kutsuille: siisti mekko ja hattu päässä sekä hansikas vasemmassa kädessä. Yleensä näyttelyiden avajaisiin pukeuduttiin silkkiin ja samettiin. Aune Lindström oli Peltolan mukaan iso kana ja Leena ja Salme pieniä kanoja/tipuja.[622] Tämäkin osaltaan kertoo aiemmin puheena olleesta Lindströmin äitimäisyydestä.

Helmikana-nimitykseen saattoi kuulua myös hienostunut ja yläluokkainen käytös. Arkkitehti Mikko Karjanoja muisteli Lindströmiä kunnioitettavana, hienona naisena, kun taas Sarajas-Korte oli liiankin hieno ja etäinen hänenlaiselleen maalaispojalle – ja ”aviomies Korte oli samanlainen”. Meno vaikutti Ateneumissa yleisesti yläluokkaiselta. Karjanojan mielestä intendentti Vehmas poikkesi näistä naisista, koska oli ystävällinen kaikille.[623] Vehmas ei siis ollut samalla tavalla hienostuneen yläluokkainen vaan ilmeisesti maanläheisempi.

Arkio sanoi nimittelyn kuvaavan hyvin aikaansa: se kertoo asenteesta naisia kohtaan. Kyseessä oli sukupuolinen syrjintä ja nimitys oli hänen mielestään sikamainen. Arkio puhuu asiasta haastattelussa surullisen ja jopa raivostuneen kuuloisena. Nimitys loukkasi häntä naisena: ”se että kutsutaan kanaksi! [...] Jos mä mitään muuta oon, niin en ole kanamainen nainen.” Hän arvioi, että 1950-luvun naiset eivät ehkä samalla tavalla suuttuneet nimittelystä kuin hän 1960–1970-luvuilla. Tässä voisi olla kyse yleisen ilmapiirin muutoksesta. Juha Ilvas kertoi kuinka toisaalta taas taidehistorioitsija Riitta Nikula puhui haastattelussa hyvistä jätkistä, jolloin tarkoitti myös naisia. Tuula Arkio oli Nikulan mielestä määrätietoinen ja ohjat käsissä pitävä museojohtaja ja kaikkea muuta kuin helmikana.[624]

Marketta Tamminen kertoo kuulleensa nimityksen ”Ateneumin hurmioituneet helmikanat” kollegansa Marja Mäkelän suusta Museovirastossa 1970-luvun alkupuolella. Hän ei tiedä, oliko Mäkelä itse keksinyt sen vai oliko kuullut jostakin. Tamminen ei kuitenkaan kuullut kenenkään muun käyttävän nimitystä.[625] Myös tamperelainen Sirpa Joenniemi oli kuullut nimityksen

[621] Marjatta Konttisen haastattelu 23.3.2007, KKA.
[622] Olli Valkosen ja Leena Peltolan haastattelu 30.1.2007, KKA.
[623] Mikko Karjanojan haastattelu 29.5.2007, KKA.
[624] Tuula Arkion haastattelu 5.9.2007, KKA.
[625] Marketta Marketta Tamminen, sähköposti30.3.2011.

Helsinkiin liittyen,[626] joten se oli ilmeisesti suhteellisen tunnettu aikanaan. Nimitystä käytettiin vielä 1990-luvun alussa, jolloin taiteilija J. O. Mallander arvosteli taidemuseoiden helmikanoja. Arja Elovirta otti nimityksen esiin *Taide* -lehdessä vuonna 2008, jossa hän viittaa viisitoista vuotta sitten käytyyn helmikanakeskusteluun: *Imageen* (3/1991 & 2/1993) haastateltu taiteilija J. O. Mallander pisti taidemuseoiden vasemmalle kallellaan olevat helmikanat ja konsensusta ruokkivan median järjestykseen. Mallander näki feministien, marxilaisten ja naismuseonjohtajien suosimassa taiteessa jopa demonisia piirteitä.”[627] Taiteilija Osmo Rauhala kritisoi ”neljän naisen liittoutumaa” erityisesti Kiasmaan liittyen vielä vuonna 2010. Tuula Arkio oli Kiasman ensimmäinen johtaja ja häntä seurasi Tuula Karjalainen.[628]

Tämä ajatusmaailma saattaa liittyä 1970-luvun feministisen liikkeen luonteeseen, joka oli vasemmistoradikaali ja marxilainen, kun taas edellisen vuosikymmenen liike oli ollut liberalistinen ja reformistinen.[629] Ritva Wäre kuvailee 1970-luvun nuorempia museotyöntekijöitä juuri vasemmistomielisiksi, johon hän itsekin kuului, vaikkei radikaalisti. Tuolloin luettiin naisasialiikkeen amerikkalaisia kirjoja ja ”oltiin tietoisia [feminismistä]”, mutta pelkäksi tiedostamiseksi ja itsenäisyyden tukemiseksi se jäikin, eikä hän innostunut esimerkiksi naistutkimuksesta. Wärekin oli kuullut helmikana-nimityksen ja liittää sen J. O. Mallanderiin ja taidepolitiikkaan, kun jotkut (miehet) valittivat, että nykyään hankitaan ”koteihin sopivia, kivoja tauluja”. Kritiikki kohdistui Sarajas-Kortteen ja Savolaisen luomaan ilmapiiriin. Lindströmin jälkeen oli pitkään vain miesjohtajia, mutta työyhteisö oli hyvin naisellinen, ja juuri taidemuseoissa tämä naisyhteisö näkyi. Wäre kertoo myös tähän liittyen, kuinka 1970-luvulla paheksuttiin sitä että amanuenssin virkaan oli vaatimuksena, että täytyy olla edustava.[630]

Jos tässä oli kyse naisten hienosta pukeutumisesta, myös liika miehisyys saattoi herättää kohua. Wäre kertoo, kuinka vuonna 1968 kohistiin Kansallismuseon historiallisen osaston johtaja Riitta Pylkkäsen tullessa töihin liilassa housupuvussa. Tällöin naiset eivät vielä juuri käyttäneet housuja töissä, vaikka asenne vähitellen muuttuikin.[631] Myös Maritta Pitkänen kertoi, kuinka suvun miehet kommentoivat leikkisästi suvun naisarkkitehtia, joka pukeutui pitkiin housuihin mennessään rakennustyömaalle ”kuin mies”, vaikka he suhtautuivat myönteisesti itsenäisiin naisiin.[632] Pylkkänen sanoi lehtihaastattelussa vuonna 1975, että naisten enenevä pitkien housujen käyttö

[626] Sirpa Joenniemen haastattelu 3.10.2011.
[627] Elovirta, Taide 2/08, pääkirjoitus.
[628] HS 2.2.2010, Kiasman ympärillä kuohuu – syyttely kovenee, [http://www.mtv3.fi/uutiset/kulttuuri.shtml/2010/02/1048118/kiasman-ymparilla-kuohuu---syyttely-kovenee].
[629] Korppi-Tommola 2004, 19.
[630] Ritva Wäreen haastattelu 26.10.2011, Museovirasto.
[631] Ritva Wäreen haastattelu 26.10.2011, Museovirasto.
[632] Maritta Pitkänen, sähköpostihaastattelu 27.2.2012.

korostaa tasavertaisuutta, kun naiset eivät halua erottautua miehistä, ja yleisesti ihmisen asuvalinta ei ole sattumanvarainen ja yksityiskohdissa korostuu luonne.[633] Ehkä hän siis itse halusi korostaa tasavertaisuuttaan miesjohtajien seassa.

Helmikana-nimityksessä voidaan nähdä, kuinka naiset niputettiin samaan ryhmään museokentällä 1950-luvulta eteenpäin. Se muistuttaa Joan Scottin mainitsemaa elementtiä, jossa sosiaalinen sukupuoli tulee esiin: helmikana muodostaa *symbolin*, joka kohdistetaan naisiin ja joka tuottaa naisellisuuden ja miehisyyden normeja museomaailmassa. Scottin mukaan se, millaiset symboliset representaatiot kulloinkin nostetaan esiin, paljastaa olennaisia piirteitä tutkimuksen kohteena olevasta yhteiskunnasta ja sen tavasta hahmottaa sukupuolta.[634] Helmikana-nimitys osaltaan paljastaa ajan yhteiskunnan ja siinä olevan museokentän ajatusmaailman.

Naiset tasapainottelivat naisellisuutensa kanssa vielä valtaosin miehisessä kulttuurissa, mutta toivat jo omaa naisellisuuttaan museomaailmaan. Nimitys nousi esiin vielä 1990-luvulla, jolloin museoala oli jo naisistunut. Taiteilija Mallanderia saattoi museoalan naisvaltaistuminen pelottaa ja hän otti käyttöön tämän vanhan termin ja niputti naiset taas yhteen, mutta hiukan eri merkityksessä. Enää sillä ei ollut samanlaista alentavaa kaikua kuin 1950-luvulla, koska naiset oli jo hyväksytty museoalalle ja miehet olivat jääneet vähemmistöön. Nyt taidealaa pikemminkin syytettiin juuri liiasta naisellisuudesta ja naisvaltaisuudesta.

IV MUSEOALAN NAISISTUMINEN JA NAISVALTAISTUMINEN

Museoala naisistui ja naisvaltaistui pikku hiljaa, kuten tutkimuksessa on tuotu esiin. Brannenin käyttämiä työnteon jakautumiseen liittyviä käsitteitä integraatio ja differentiaatio voidaan käyttää myös kuvailtaessa museoalan kehittymistä kohti naisistunutta professiota. Naiset levittäytyivät museoissa apulaisista korkeampiin tehtäviin ja heitä tuli koko ajan lisää. Tämä integraatio tapahtui vähitellen 1900-luvun aikana ja kiihtyi sotien jälkeen. Naisten suurempi osanottonsa näkyi kuitenkin miesten ja naisten työolojen eroissa eli differentiaatiossa joiltain osin, kun miehet pysyivät pitkään johtopaikoilla. Viimeinen aste, polarisaatio, on luultavimmin tullut myöhemmin mukaan alan naisistuessa, mutta se ei vielä näy tässä tutkimuksessa.[635] Instituutioissa on aina vallalla tietynlainen hierarkia ja tässä se on sukupuoleen liittyvä. Se näkyi myös kielenkäytössä.

[633] Rekola, 15.6.1975. Pylkkäsen väitöskirja käsittelee pukujen historiaa.
[634] Scott 1988, 42–44.
[635] Brannen 1998, 76–78.

Nykynaisen suuri pulma -teoksessa puhutaan integraatiosta, vaikkakaan ei tällä nimityksellä. Professori Järvi pohti, että tyttöjen opiskelun lisääntyessä ja heidän valmistuessaan määrätyille aloille, miehissä syntyy ”vastareaktio”, eivätkä he mene naisille kuuluville aloille. Tämä taas johtaa siihen, että kaikilla aloilla ei ole sekä naisia että miehiä, kuten olisi toivottavaa. Naisistuneiksi aloiksi mainitaan hammaslääkärit, raitiovaunun rahastajat, myyjät, kassat ja pankkivirkailijat. Myös professori Ravila totesi: ”On aivan selvästi havaittavissa, että jos joku ala saa paljon naisia, niin kyllä miehet melkein siltä häviävät.”, johon rouva Suova sanoo: ”Ehkä se on sitä sukupuolten välillä vallitsevaa dialektiikkaa [...]. Tai ehkä se on yksinkertaisesti vain nuorten miesten vanhanaikaista ennakkoluuloisuutta.”.[636] Museoalalla on saattanut käydä ainakin osittain samalla tavalla eli miehet eivät enää tulleet alalle niin paljon naisten kasvavan osanoton ja alentuvien(?) palkkojen takia. Tämän selvittämiseen tarvittaisiin vielä tutkimusta palkoista, johon tämä tutkimus ei yllä. Museoala on kuitenkin kehittynyt niin, että museomiehillä ei enää ole sama tehtävä kuin alussa johtajina, vaan he ovat samanarvoisia työntekijöitä naisten kanssa.

Puhe museo*miehistä* paljastaa osaltaan kentän pitkään jatkuneen miehisyyden. Puhetapa jäi kuitenkin pikkuhiljaa pois naisistumisen myötä, vaikkei se muuttunutkaan museo*naisiksi* ainakaan virallisissa dokumenteissa. Esimerkkejä sanan käytöstä on useita. Vuonna 1909 eräs miehinen komitea pohti museomiesyhdistyksen perustamista museoalalla työskentelevien henkilöiden kesken Suomeen.[637] Ateneumin intendentti, Stjernschantz, saattoi vielä sanoa 1930-luvulla museon eläessä uudistusten aikaa: ”Yhdessä pitäisi meidän museomiesten yrittää löytää parannusta hivuttavaan tautiin.”[638] Tällöin miehet vielä ratkaisivat asioita eli olivat keskeisessä asemassa museokentällä, vaikka olihan Aune Lindström tuolloin jo amanuenssi. Talon henkilökunta alkoi naisistua hänen tullessaan seuraavaksi intendentiksi. Samaten 1930-luvulla Arne Appelgren julkaisi luettelon *Kotiseutu*-lehdessä museoihin sopivasta kirjallisuudesta nimellä ”Museomiehen käsikirjasto”.[639]

Nimitys oli normaali vielä 1940–50-luvuillakin. Vuonna 1945 Muinaistieteellisen toimikunnan historiallisen osaston johtaja Nils Cleve totesi aikojen muutoksesta artikkelissaan *Museoliitto*-lehdessä, että nykyajan museomieskään ei ole enää sellainen ympäristölleen vieras ”museomuumio”, jollaiseksi heitä ennen muinoin kuvattiin.[640] Juuri perustetun lehden toimittaja oli

[636] Suova 1959, 181–183.
[637] Kinanen 2010; 63; Vilkuna 1998, 15–16. Jäsenet olivat tohtorit Th. Schvindt, R. Boldt ja K.K. Meinander, maisterit Juhani Rinne ja A.M. Tallgren, Turun museon johtaja W. von Konow ja Porin museon johtaja Matti Kauppinen. Esikuvana oli v. 1906 perustettu Ruotsin museomiesyhdistys (Svenska museimannaföreningen).
[638] Levanto 1991, 226.
[639] Kinanen 2010, 91.
[640] Kärki 2010, 51.

liiton sihteeri Hulda Kontturi.[641] Kontturi itsekin puhuu museomiehistä puolustaessaan pieniä museoita *Kotiseutu*-lehdessä vuonna 1941: ”Museonhoitajaa, joka on järjestänyt jonkin tilapäisnäyttelyn ja tehnyt sen hyvin, on pidettävä jo oikeana museomiehenä.”.[642] Pitikö hän itseään museomiehenä? Museoneuvoja Niilo Valonen kirjoitti vuonna 1950 näyttelyiden esillepanosta ja puhui vielä tässä yhteydessä niin ikään museomiehistä.[643] Appelgren, Cleve ja Valonen puhuivat museomiehistä, vaikka heidän ympärillään oli jo naisia – tosin ei vielä kovinkaan korkeissa asemissa. Tämä ei koskenut vain miesten puhetapaa, vaan myös Kontturi käytti tätä sanontaan ehkä tavan mukaan, vaikka olikin nainen.

Nimitys jäi pikku hiljaa pois, kun museoala kehittyi 1950-luvulla uuden naiskäsityksen kanssa samanaikaisesti. Tällöin alettiin luoda pohjaa kasvavalle naisenemmistölle, joka tuli näkyviin paremmin seuraavilla vuosikymmenillä. Naiset vakiinnuttivat asemaansa työelämässä. Heidän osittain ongelmallinenkin asemansa näkyi edelleen kaksijakoisuutena, jolloin kaikki eivät vielä täysin voineet edetä urallaan haluamallaan tavalla – syntyi rooliristiriitoja. Sukupuolijärjestelmässä alkoi kuitenkin tapahtua muutosta ja sukupuolisopimus alkoi rakoilla, kun naiset siirtyivät yhä enemmän työelämään. Alettiin luoda uudenlaista sopimusta.

1970-luku oli kehityksen aikaa museoille ja museoita olivat kehittämässä Draken sukupolvijaottelun mukaan erikoistuneet ammattilaiset (1960–1990), joissa oli jo mukana paljon naisia. Teokseen *Muuttuva museo* (1975) kirjoittivat Rönkön mukaan artikkeleita ”kaikki tuon ajan johtavat museomiehet ja -naiset sekä joukko muita asiantuntijoita”. Tässä joukossa oli mukana neljätoista miestä ja yksitoista naista. Ei voitu enää puhua vain museomiehistä, kuten aiemmin, vaan sekä miehistä että naisista asiantuntijoina. Naiset olivat nousseet museoasioissa kärkeen. Näiden artikkelien kirjoittajien joukossa oli muun muassa tutkimuksessani esiintynyt Riitta Pylkkänen.[644] 1970-luvulta lähtien museoita alettiin kehittää myös yhdessä valtion kanssa ja näissä kehitysryhmissä oli mukana jo paljon naisia – naiset vaikuttivat museoiden laajoihin asioihin, kuten organisaatiouudistukseen ja valtionapuihin.[645] Taival 1800-luvulta oli ollut pitkä ennen kuin naiset saivat tehdä samoja töitä kuin miehet.

---

[641] Kärki 2010, 92.
[642] Rönkkö 2010, 262, 240. Kontturi oli tällöin Museoliiton näyttelyiden suunnittelija ja viimeisinä vuosina ennen sotaa uudisti Sortavalan museon näyttelyn ja lisäksi laati vastaperustetun Peuran museon näyttelyn.
[643] Rönkkö 2010, 245. Hän kirjoitti: [...] ”kaikkein kovimpia pähkinöitä tavalliselle museomiehelle on kysymys, millainen koroke ja tausta mihinkin osastoon on rakennettava”.
[644] Rönkkö 1999, 36. Kirjan aiheina olivat mm. Suomen museolaitos, koulutus, museoiden tulevaisuus ja yksityiskohtaisia käytännön ohjeita museotyöstä.
[645] Vilkuna 2010, 35–43. Lähin esimerkki on 1990-l. lopulta, kun opetusministeriö asetti Museo 2000-toimikunnan, jonka tehtävänä oli tuottaa uusi museopoliittinen ohjelma, jossa naisten ja miesten suhde oli 8/7.

Christina Florinin teoriaa sukupuolen mukaisen työn jakautumisen syistä mukaillen, naisten tulo museoihin 1800-luvulla merkitsi halpaa aputyövoimaa, koska he avustivat miehiään usein ilmaiseksi. Naisia otettiin myöhemminkin töihin, koska he tyytyivät vähempään palkkaan kuin miehet. Näin toimittiin esimerkiksi Turun historiallisessa museossa, kun vartijoita palkattiin. Naimattomuuden lisääntymisen ja avioliiton solmimisiän noustessa museoille oli tarjolla työlleen omistautuneita naisia, kuten Aune Lindström, Ella Kivikoski ja Marta Hirn. Museoala kehittyi koko ajan ja uusia toimia syntyi, joihin naisetkin kelpasivat. Naisten uralla eteneminen ei ollut helppoa museoalallakaan, jossa se oli helpompaa perheettömille ja vain harvat perheelliset tähän kykenivät ainakaan toisen sukupolven naisista. Naiset pääsivät korkeakouluun ja halusivat myös museoalalla hakeutua virkauralle ja koulutustaan vastaavaan työhön, jolloin he saivat arvostusta ja vastuuta. Museoalalla naiset saivat valtaa ja heitä nousi johtajiksi asti. Esimerkiksi kulttuurien museon intendentti Ildikó Lehtisen mukaan Venäjällä naiset vaikuttavat kotona, koska heidän rooli kasvattajana on yhä huomattavan suuri, mutta myös naisistuneella museoalalla naisilla on valtaa.[646]

Monille haastatelluille museoalan naisvaltaisuus oli jo itsestään selvä asia. Nykyään museoiden johdossa on yhä enemmän naisia, eikä sukupuolen vaikutusta enää niinkään huomioida, mikä näkyi monessa haastattelussa. Erityisesti myöhemmin museoalalle tulleet haastateltavat kokivat vaikeaksi vastata kysymykseen sukupuolisesta eriarvoisuudesta. He olivat sellaisia, jotka olivat tulleet alalle 1970-luvulta alkaen. Esimerkiksi Sirpa Joenniemen mielikuvissa ala on aina ollut naisvaltainen, ja jos miehiä on tullut, niin he ovat olleet mielellään johtajia. Ennen virat olivat enimmäkseen miehillä. Hän yhdistää tähän samaan kehitykseen kirjastot ja kulttuurialan yleensäkin ja mainitsee tässä yhteydessä alhaisen palkkauksen.[647] Joenniemi ei ollut myöskään huomioinut sukupuolista syrjintää urallaan, eikä usko sen vaikuttavan; vain ”oma persoona ja omat valinnat ratkaisevat”. Nykyään museon työntekijöitä kohdellaan sukupuoliriippumattomasti ihmisinä. Joenniemi sanookin työpaikkansa olevan naisvaltainen, vaikka siellä on tällä hetkellä sentään kolme miestä. Hän kuitenkin huomauttaa, ettei naisvaltaistuminen ole hänen mielestään niin räikeää, koska miehiäkin on alalla. Hän pohtiikin, että naisistumiseen on saattanut tulla jonkin verran jopa muutosta museomestareitten ja konservaattoreiden kohdalla, koska ne ovat edelleen teknisiä ja usein siis miehisiä aloja. Museomestarit ovatkin useimmiten miehiä, mutta yhä useammin näkyy naisia, kuten Tampereen taidemuseossa. Johdon naisistumisen Joenniemi on huomioinut ja korostaa esimerkiksi Tampereen taidemuseon johtajien kehitystä miehistä naisiin, joka on tapahtunut myös Helsingissä ja monissa muissakin taidemuseoissa.[648]

[646] Lehtinen, [http://www.skr.fi/default.asp?docId=14252].
[647] Sirpa Joenniemen haastattelu 3.10.2011.
[648] Sirpa Joenniemen haastattelu 3.10.2011. Museomestarin nimike tuli uutena v. 1975–1980, ja sitä on usein edeltänyt vahtimestari (Pettersson & Kinanen 2010, 413).

Ritva Wärekin toteaa museoalan olleen naisvaltaista jo hänen tullessaan alalle 1970-luvulla. Tämä johtui hänen mukaansa juuri kansatieteen ja taidehistorian opiskelijoiden naisvaltaisuudesta, kun taas arkeologiassa suhde oli toinen. Kuten tutkimuksessa olen todennut, 2000-luvulla arkeologiakin on naisvaltaista. Johtajat olivat hänenkin mukaansa miehiä 1970-luvulla, eikä tähän asetelmaan kiinnitetty huomiota.[649]

Marketta Tammisen mukaan sukupuolittuneisuudesta ei puhuttu mitenkään erityisesti, mutta hänkin tiedosti, että johtajat, kuten valtionarkeologit (Liite 4.), olivat yleensä miehiä. Tamminen oli töissä 1960–1970-luvuilla, jolloin naisia oli alkanut olla museoalalla jo enemmän kuin aikaisempina vuosina. Hänen mukaansa rakennushistorian ja kansatieteen puolella oli paljon miehiä – hän mainitsee kuitenkin Hilkka Vilppulan poikkeuksena kansatieteen osaston johtajana. Historiallisen osaston kuva-arkiston henkilökunnasta lähes kaikki olivat naisia. Monet olivat opiskelijoita ja keikkatyöläisiä, jotka tekivät töitä vähän aikaa, esimerkiksi kesän ajan. Tamminen muisti vain pari miesopiskelijaa. Marta Hirnin tullessa kuva-arkiston hoitajaksi Meinanderin jälkeen, miehiä ei Tammisen mukaan tainnut olla ollenkaan töissä, vaan ” paljon vanhoja tätejä”.[650]

Naisistumisilmiö on myös kansainvälinen ja se on huomioitu erityisesti Yhdysvalloissa, missä siinä on nähty uhka museoalalle. Naisistuminen on nähty tapahtuneen 1980-luvun puolivälissä: vuonna 1986 naisia oli enemmän ammattilaisina ja opiskelijoina museoalalla. Tällöin alettiin huolestua naisistumisesta. Miehiä pitäisi houkutella alalle, ettei ala siirry täysin naisten haltuun, jolloin se menettää monipuolisuutensa ja kontaktinsa yleisöön. Sukupuolisen tasapainon hyödyt museoalalle olisivat ainakin diversiteetti, nousevat palkat, arvostus ja yleisen luottamuksen nousu alaa kohtaan. Miehet ja naiset tuovat alalle erilaisia ja yhtä tärkeitä piirteitä.[651] Museoiden organisaatiokulttuurin sukupuolipolitiikka on muuttunut, mutta hitaasti. Vanhat hierarkiat, kuten mieskuraattorit ja -johtajat sekä heidän naisassistenttinsa, ovat ehkä hitaasti muuttuneet ja muuttumassa, mutta työtä on edelleen tehtävä tasa-arvon eteen.[652] Robert Sullivanin mielestä museot ovat yleisesti ajattelemattaan seksistisiä ja rasistisia instituutioita ja niiden tulisi olla moraalisia opettajia esimerkiksi sukupuoleen ja rotuun liittyvissä asioissa. Vanhat sukupuoliasetelmat saattavat näkyä esimerkiksi museoitten jo vanhoissa, pysyvissä näyttelyissä.[653]

[649] Ritva Wäreen haastattelu 26.10.2011, Museovirasto.
[650] Marketta Tammisen haastattelu 28.1.2011, Museovirasto.
[651] Weber 1994, 33; Wieners 2007, 1-2.
[652] Paul 1994, 117–118.
[653] Sullivan 1993; vrt. Pearce 1993, 241–242. New York State Museum’ssa (perustettu v. 1893) muutettiin v. 1976 perusnäyttely, joka käsitteli New Yorkin osavaltion kehitystä; siinä ei ollut otettu juurikaan huomioon naisten ja vähemmistöjen osuutta. Uudistusta varten koottiin tasa-arvokomitea.

Samantyylistä ajattelua on ollut Suomessakin: Lehto-Vahtera pohti, pitäisikö naisistumisesta huolestua tasa-arvon vuoksi: ”Työyhteisölle on hyväksi monipuolisuus [...]. Museoiden tulee kertoa elämästä ja ihmisestä, sekä miesten että naisten kertomana, molempien sukupuolten tallentamana ja valitsemana”.[654] Tällaista pohdintaa olen kuullut muualtakin käsin esimerkiksi siitä, että kun suurimmaksi osaksi naiset valitsevat säilytettävät kokoelmat, ne voivat huomaamatta muodostua tietyllä tavalla. Ilmeisesti miehiä ei erityisesti kuitenkaan yritetä houkutella alalle, koska heitä siellä kuitenkin jonkin verran on.[655] Myös muilla naisistuneilla aloilla, kuten opettajan[656] ja eläinlääkärin[657] työssä, on ollut huolestuneisuutta ilmassa.

Museoala alkoi houkuttaa erityisesti naisia, kun esteet olivat väistyneet. Puhe museomiehistä jatkui kuitenkin suhteellisen pitkään ja portinvartijat olivat johtoasemissaan. Alan naisistumiseen ei juurikaan kiinnitetty huomiota enää 1970–80-luvuilla, koska kollegoina oli jo niin paljon naisia. Muutos oli tapahtunut huomaamatta. Miehet kuitenkin viihtyivät pitkään johtajina. Naisistumisesta on löydetty sekä positiivisia että negatiivisia piirteitä.

Portinvartijoiden ”häviäminen” sukupolvien myötä – naisten nousu

Hallitsevista museomiehistä tuli portinvartijoita: yliopistomiehistä ja sivistyneistöstä koostuva piiri, joka toimi aktiivisesti kaikissa kulttuurihankkeissa.[658] Heitä oli Draken ja Sjöberg-Pietarisen määrittelemissä alkusukupolvissa eniten, kunnes arvovaltaisten vaikuttajien siirtyessä syrjään, naiset alkoivat saada yhä enemmän paikkoja museoissa tätäkin kautta.

Sodallakin saattoi olla oma vaikutuksensa. Sotien aikana miehiä oli kaatunut ja haavoittunut kymmeniätuhansia. Kortelainen huomauttaa, että 1950-luvun johtajuustutkija Oiva Laaksosen mukaan talvi- ja jatkosodassa ”kaatui huomattava määrä juuri sen ikäistä ja laatuista henkilöainesta, jonka normaalisti olisi pitänyt täyttää sodan jälkeen vapautuneet vanhat ja syntyneet uudet

[654] Lehto-Vahtera 2007, [http://www.aboavetusarsnova.fi/fi/artikkelit/tyypillinen].
[655] Huomioin Tampereen yliopiston museologian kurssin (2011) sukupuolijakauman olevan suhteellisen tasa-arvoinen, naisten ollessa vain pienessä enemmistössä.
[656] YLE 12.8.2007, *Opettajakunnan naisistuminen huolestuttaa rehtoreita.* [http://yle.fi/uutiset/kotimaa/2007/08/opettajakunnan_naisistuminen_huolestuttaa_rehtoreita_247119.html;jsessionid=F2D078AE8926D6C6989A36477D168DE9?name=useFontSize&path=%2F&value=biggest&redirectUrl=%2Fuutiset%2Fkotimaa%2F2007%2F08%2Fopettajakunnan_naisistuminen_huolestuttaa_rehtoreita_247119.html&refresh=null].
[657] AL 27.2.2012. Huolestuneisuutta on kunnaneläinlääkärin työoloista, koska naisten on edelleen vaikea sovittaa työn ja perheen vaatimuksia yhteen. Valmistuneista on pulaa pienissä kunnissa, kun aviomiehen määräävä asema perheessä näkyy jäämisenä esim. pääkaupunkiseutualueelle miehen työn takia; eläinlääkärivaimon työn perässä ei juuri muuteta.
[658] Pettersson 2010, 169, 181–184. Petterssonin mainitsemat kulttuurikentän vaikuttajat C.G. Estlander (1834–1910), G. Strengell (1878–1937), A. W. Rancken (1880–1954), A. Brummer (1891–1951) olivat 1900-l. alkupuoliskon tyypillisiä museomiehiä ja työskentelivät pääasiassa yksin. Portinvartijoina eli johtomiehinä (mediator, gatekeeper) esim. galleristit, museomiehet, kriitikot jne. Ks. esim. Wolff 1981, 41, 45; vrt. Annola 2011.

johtajavakanssit”.[659] Myös Maritta Pitkänen mielestä sodassa kuoli yksi miesten humanistisukupolvi ja seuraava polvi pääsi vakituiseen työhön varhain.[660] Kaatuneissa saattoi siis olla mukana moni tuleva tai alalla jatkava museomies. Eräs sodassa kaatunut oli Esa Kahila (1911–1940), joka toimi sekä Museoliitossa että Muinaistieteellisessä toimikunnassa.[661] Laaksosen tutkimuksessa ei mainita naisten mahdollisuutta näyttää kykyjään sodan aikana tai sen jälkeen, mutta kuten todettua naisten ammatillinen toiminta laajeni 1950- ja 1960-luvuilla.

Tutkimukseni museomiehistä moni päätyy Draken sukupolvijaottelussa ensimmäiseen eli vanhojen herrojen joukkoon, jotka työskentelivät noin vuosina 1890–1930. Heidät voidaan liittää myös Sjöberg-Pietarisen kerääjiin. Tämä vaihe museoammatissa olikin tiedemiespainotteinen. Alullepanijoita kulttuurimuseoissa olivat esimerkiksi Hj. Appelgren-Kivalo (1853–1937), K.K.Meinander (1872–1933), J. Ailio (1872–1933) ja J. Rinne (1872–1950). Taidemaailman vaikuttajia olivat esimerkiksi C.G. Estlander (1834–1910), G. Strengell (1878–1937), A.W. Rancken (1880–1954), T. Stjernschantz (1882–1953) ja A. Brummer (1891–1951). Oheisissa kuvissa[662] on näitä museomiehiä – ja onpa sivummalla yksi nainenkin.

Draken seuraavaan sukupolveen, vuosina 1930–1960 työskennelleisiin, korkeaa museoetiikkaa ja työmoraalia ylläpitäneet tuhattaiturit, ja Sjöber-Pietarisen mukaan järjestäjiin, kuuluivat esimerkiksi G. Nikander (1884–1959), A. Äyräpää (1887–1971), C.A. Nordman (1892–1972), B. Hintze (1901–1969), A. Appelgren (1902–91), N. Cleve (1905–88) ja N. Valonen (1913–83). Heistä Muinaistieteellisen toimikunnan ja siis Kansallismuseon johtopaikoilla olivat vaikuttaneet Nordman, Cleve, Äyräpää ja Valonen. Nikander jäi eläkkeelle vuonna 1952, Äyräpää vuonna 1954,

[659] Kortelainen 2007, 97.
[660] Maritta Pitkänen, sähköpostihaastattelu 27.2.2012.
[661] Ks. esim. Heinonen 2010, 161–162; Rönkkö 2010, 240; Melaranta 2003, 45, 56.
[662] Valokuvat, Laatikko 980.4, Kuva-arkisto, Museovirasto. Kansallismuseo 31.3.1883; henkilöitä ei ole nimetty, joku on H.J. Appelgren-Kivalo.

Nordman vuonna 1959, Hintze vuonna 1968, Appelgren vuonna 1969, Cleve vuonna 1971 ja Valonen vuonna 1977. Tällöin naisia alkoi nousta yhä enemmän johtopaikoille.

Vanhojen herrojen kanssa työskenteli myös rouvia (Liite 1.), esimerkiksi L. Elmgren (Appelgren-Kivalo), S. Brunou, S. Rinne[663], E. Weilin, T. Vahter, M. Meinander ja M. Nielsen. Heitä on alla olevassa kuvassa.[664] Nämä naiset olivat vanhojen herrojen avustajia ja usein myös puolisoita – kulissien takana he saattoivat tehdä paljonkin töitä, koska vaimot olivat usein miestensä tuki ja turva.[665] Pariskunnat saattoivatkin hoitaa museoita. Esimerkiksi Satakunnan museota hoitivat vuonna 1945 lehtori ja hänen rouvansa.[666] Naisia oli siis mukana jo ensimmäisessä sukupolvessa, muttei ammatillisina kuten myöhemmin.

Kansallismuseon ensimmäisen sukupolven naisia: (vas.) Siri Brunou, Maja Mikander, Anna-Lisa Lindelöff, Mary Nielsen, Deli Brunou, Emmy Sandelin, Martha Meinander.

Draken sukupolvijaottelun toisen ryhmittymän ja Solveig Sjöberg-Pietarisen järjestäjistä löytyy jo useita opiskelleita naisia. Tutkimuksessa esiin tulleita (Liite 1.) ovat ainakin E. Kivikoski, A. Lindström, M. Hirn, I. Sahlberg, H. Helminen, H. Kontturi, R. Pylkkänen, S. Valjakka, H. Vilppula ja T.I. Kaukonen. Naiset olivat syntyneet 1900-luvun alussa ja heillä oli jo museoasiantuntijuutta koulutuksen tai kokemuksen kautta. He olivat sen sukupolven naisia, joiden aikana muutos kohti naisvaltaisempaa museotyötä hiljalleen alkoi. Sjöberg-Pietarinen nimittää heitä siirtymävaiheen naisiksi (övergångskvinnor). Heidän sukupolvellaan oli jo rooli yhteiskunnassa koulutettuina naisina. Heidän elämäänsä ei enää kuulunut itsestään selvyytenä perheen perustaminen, eikä heidän tarvinnut enää mennä naimisiin elannon takia, kuten edellisellä sukupolvella oli tapana.[667] Useilla heistä oli kuitenkin edelleen mies taustatukenaan, jotta he

[663] Sigrid Rinne oli museoherra Juhani Rinteen (1872–1950) puoliso (naimisiin v. 1904). Hän oli saanut taidemaalarin koulutuksen ja osallistui 1900-l. alussa kokoelmatyöhön ainakin puhdistaen maalauksia. Hän työskenteli myös Turun historiallisessa museossa v. 1929 tutkimusapulaisena luetteloimassa linnan kaivauslöytöjä. (Reijonen 2010, 307; Drake 1995, 47). V. 1930 hänet mainitaan fil. kandina Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomuksessa (MTV 1926–1930, 167) ylimääräisenä apulaisena yhdessä neiti Maja Ehrnroothin ja Marta Hirnin kanssa.
[664] Valokuva, Laatikko 9804B, 7569, Kuva-arkisto, Museovirasto.
[665] Palviainen 2010, 319; Rönkkö 2010, 251.
[666] Kinanen 2006-2007b. Museoammattilainen saatiin v.1958, museonjohtajana vuoteen 1973 toiminut Unto Salo, jolloin museohenkilökunnan määrä oli kolme.
[667] Ks. esim. Sjöberg-Pietarinen 1997, 90.

pääsivät julkiseen, miehiseen kulttuuriin mukaan, ja monet tulivat töihin vielä tyttärinä ja vaimoina. Esimerkiksi Anja Rantala kertoi haastattelussaan: ”Joo tässä on hyvä tämä osa museomiehiä ja naisia, että ne tulivat rouvat sinne tyttäret ja vaimot.”.[668]

Naisia tuli töihin pois jäävien miesten tilalle ja monet johtopaikat siirtyivät näin naisille. Esimerkiksi Marta Hirn sai kuva-arkiston kokonaan hoitoonsa jo vuonna 1933, kun sen perustaja K. K. Meinander kuoli. Helmi Helminen toimi Helsingin kaupungin museon johtaja vuodesta 1948 lähtien A.W. Ranckenin erottua virastaan. Sirkka Valjakka peri isänsä toimen Keski-Suomen museon museonhoitajana vuonna 1949. Aune Lindströmistä tuli Ateneumin intendentti T. Stjernschantzin jäädessä eläkkeelle vuonna 1952. Irja Sahlbergista tuli Turun historiallisen museon johtaja vuonna 1954, kun N. Valonen jätti työn.

Haastatellut naiset kuuluvat Draken määrittelemän erikoistuneiden ammattilaisten joukkoon (1960–1990-luvuilla työskennelleet). Jouko Heinosen mukaan juuri 1970-lukua leimasi museoammatillisen henkilökunnan sukupolvenvaihdos.[669] Naisistuminen näkyi jo selvästi uuden sukupolven myötä ja haastateltujen mielestä kollegat olivat lähinnä naisia. Wäreen mukaan suuret ikäluokat, joihin hänkin kuuluu, alkoivat olla asemissa monissa museoissa 1970-luvulla, jolloin sukupolven vaihdos oli selvästi nähtävissä. Museoihmiset olivat aika tiukkoja ja vanhanaikaisia ja nuorten museotekijöiden yhteisö kasvoi vähitellen ja alkoi kehittää museoita ja hakea keinoja saada jalansijaa vanhan museoväen hallitsemassa instituutiossa.[670] Myös Yhdysvalloissa määritellyt naisten museosukupolvet sisältävät 1970-luvulla tulleen koulutetun naisjoukon.[671] Tämä uusi polvi oli naisvaltainen, koska yliopistoissa alkoi olla yhä enemmän naisia ja museoalalle johtavissa oppiaineissa suurin osa oli naisia. Museoihin tultiin selvästi yliopiston kautta.

Vahvat naiset – oppitytöistä mestareiksi

Museoalalla oli useita vahvoja uranuurtajanaisia, jotka näyttivät naistenkin kykenevän itsenäiseen toimintaan miesten rinnalla. Historia on pullollaan naisia, jotka uskalsivat olla muuta kuin heidän rooleihinsa olisi aikanaan kuulunut.[672] Useat naiset ovat aktiivisesti hakeutuneet heitä kiinnostaneeseen ammattiin ja halunneet luoda uransa ja ylentyä. Monet naiset tekivät henkilökohtaisia valintoja ja etenivät urallaan myös museoissa. Sukupuolieroon liittyvä valta tuli

[668] Anja Rantalan haastattelu 31.3.2008, Suomen Museoliitto. Rantala työskenteli Kansallismuseon tekstiilikonservaattorina v. 1963–1990.
[669] Heinonen 2010, 166.
[670] Ritva Wäreen haastattelu 26.10.2011, Museovirasto.
[671] Taylor 1994, 11.
[672] Esim. Coco Chanel ei puristanut itseään aikansa naisen muottiin, vaan teki itsenäisiä päätöksiä ja erottui muista naisista. Marie Curie sai tunnustusta tieteellisestä osaamisestaan miehisellä alalla.

kuitenkin esiin monella tapaa museoinstituutiossa. Valtaa on kuitenkin erilaista ja johtopaikan saaminen ei ole edellytys vallan saamiselle. Museoalalla pitkään vaikuttaneet naiset saattoivat saada valtaa kokemuksensa ja verkostonsa avulla. Naisia tuli koko ajan enemmän alalle ja he saivat tätäkin kautta enemmän valtaa lopulta enemmistönä.

Suomalaisen tieteen edelläkävijänaiset olivat persoonina voimakkaita ja kiinnostavia,[673] ja Marketta Tamminen kuvailee 1960–70-luvun Kansallismuseon monia naisia tehokkaiksi ja päteviksi.[674] Myös historiantutkimuksen kentällä muutamat voimakkaat naiset raivasivat tietä tuleville sukupolville, vaikka sukupuoli usein määritti paikan. Tämä edeltäjien olemassaolo oli tärkeää uudelle naissukupolvelle, koska he tiesivät miesvaltaisella alalla olevan jo naisia.[675] Tällainen esimerkki voisi olla myös Ella Kivikoski arkeologian alalla. Myös Maritta Pitkänen nimittäisi itseään eräänlaiseksi edelläkävijäksi: hän halusi taiteen pariin museoon töihin 1960-luvun lopulla, ja museoiden tarjoamat työpaikat olivat harvassa vielä 1970-luvun alussa hänen valmistuessaan. Museotyötä eivät monet osanneet pitää todellisena tavoitteena ja vakavana ammattina.[676] Hän onnistuikin etenemään hyvin miehisessä ilmapiirissä ja sai myös arvostusta ja valtaa Euroopassa.

Kuka kukin on – teos on hyvä esimerkki naisten noususta ja vallan saannista. Ensimmäinen kirja ilmestyi vuonna 1908 ja sadan vuoden aikana esitellyistä 19 500 henkilöstä vain 12 prosenttia oli naisia. Ensimmäisessä sukupolvessa naisia oli vain alle kymmenen prosenttia, vuosina 1959–79 syntyneessä polvessa heitä oli 30 prosenttia.[677] Kortelaisen mukaan teoksen toimittajat myös pohtivat vielä 1960-luvun alussa, miten nimittää vaikuttajanaisia. Miehille löytyi miespäätteisiä nimityksiä museomiehistä koulumieheen, mutta naisille kehitettiin kiertoilmaus ”yhteiskunnallinen toimihenkilö”.[678] Kuitenkin esimerkiksi Ella Kivikoskea nimitetään tiedenaiseksi jo vuonna 1941 *Hopeapeili*-lehdessä.[679] Vaikka naisille ei löytynytkään sopivaa ilmaisua kirjassa, kompromissinimityskin kertoo jo sen, että naiset olivat alkaneet vaikuttaa, he olivat tehneet aloitteita ja tulleet itsenäisiksi toimijoiksi yhteiskunnassa. Museoalan vaikuttajanaisista esimerkiksi ylijohtaja Tuula Arkio löytyy kyseisestä teoksesta vuodelta 2005.[680]

---

[673] Katainen e.a. 2005; Kortelainen 2006, 423–424.
[674] Marketta Tammisen haastattelu 28.1.2011, Museovirasto.
[675] Katainen e.a. 2005.
[676] Maritta pitkänen, sähköpostihaastattelu 27.2.2012.
[677] Pallari, HS 29.12.2008 Merkkihenkilöt listaava Kuka kukin on teos täyttää sata vuotta, [http://www.hs.fi/kulttuuri/artikkeli/Merkkihenkil%C3%B6t+listaava+Kuka+kukin+on+t%C3%A4ytt%C3%A4%C3%A4+sata+vuotta/1135242357996]. Ensimm. naisten yleisimmät tittelit olivat johtaja, rouva, kirjailija, neiti ja näyttelijä. Nykyään esitellyt naiset ovat useimmiten kansanedustajia, professoreita, oopperalaulajia, näyttelijöitä ja kirjailijoita.
[678] Kortelainen 2007, 56.
[679] Hopeapeili, huhtikuu 1941.
[680] Kuka kukin on 2005.

Myös Yhdysvalloissa on kiinnitetty huomioita 1900-luvun alkupuolen vahvoihin, itsenäisiin pioneerinaisiin, joille museo tarjosi sopivan areenan kykyjen ja itsetunnon kehittämiseen. Naisten perinteinen kiinnostus opetukseen ja heidän halunsa palvella vapaaehtoisina olivat isoja tekijöitä yleisön kiinnostuksessa ja osallisuudessa museoihin. Heidän jälkeisensä sukupolvi koostui 1900-luvun puolivälin taloudenhoitajista, johtajattarista, järjestäjistä ja tallentajista. He laittoivat asioita järjestykseen alan kasvaessa, uhrautuivat usein, saivat aikaan tehden likaiset työt ja ylittivät näin esteitä. Kokoelmia selvitettiin, dokumentoitiin ja huollettiin.[681] Taylor on tuonut esiin Yhdysvaltojen pioneerinaisia museoalalla, jotka asettivat naisille ylipäätänsä mahdollisuuden olla mukana museoissa. He olivat usein keräilijöitä ja hyväntekijöitä ja vaikuttivat tätä kautta museoiden perustamiseen, joista useat olivat taidemuseoita, kuten MoMA.[682]

Ajatukseni vahvoista museonaisista, jotka näyttivät esimerkkiä lukuisille tuleville museonaisille, vahvistuivat haastattelujen myötä. Nämä naiset tekivät, kuten halusivat ja alkoivat olla tasa-arvoisemman yhteiskunnan kannattajia. Heitä voitaisiin nimittää emansipoituneiksi naisiksi, joksi Aineen taidemuseon johtaja Katriina Pietilä-Juntura nimittää Eila Ainetta, koska hänellä on akateeminen koulutus, ammatti ja ura. Aine puhuukin negatiivisesti lestadiolaisten ja islamin uskonnon naisten kohtelusta ja kuvailee itseään naisasianaisena:

> ”Olen kyllä aina ollut vähän niin naisasianainen, tai sillä lailla et mun kotonani oli, oli tuota täydellinen tasa-arvoisuus se oli ihan, se kuulu niin kuin normaaliin asiaan, ettei siinä oo tarvinnut sitä ajatella sen kummemmin, että se oli…[...] Vaikka mä menin naimisiin tämän pohjoissuomalaisen miehen kanssa. Mä olin katsonut jo lapsuudessani, mitä tekivät naiset ja mitkä oli naisten töitä ja mitkä oli miesten töitä.”[683]

Eila Aineelle oli selvää sukupuolittunut työnjako. Myös Marjatta Konttinen oli pohtinut naisten asemaa ja kertoi olleensa kyllästynyt patavahdin hommaan ja mietti, miksi naiset koulutetaan usein sellaiseen työhön.[684]

Monet museonaiset olivat hyvin omistautuneita työlleen ja heillä oli vahva asema työssään naiseudestaan huolimatta. He loivat itselleen museouran, vaikka uralla yleneminen oli yleensä ajateltu miehille kuuluvaksi. Esimerkiksi 1950–60-luvuilla Iso-Britanniassa naisten ei ajateltu tekevän uraa pankkialalla, vaan miehiltä odotettiin tiettyjä askelia seuraavaa nousua. Tällöin rutiininomainen työ pankeissa naisistui.[685] Museoissakin perustyö naisistui, mutta naisia nousi myös johtajiksi.

---

[681] Weber 1994, 34.
[682] Taylor 1994.
[683] Eila Aineen haastattelu 30.12.2004, Aineen taidemuseo.
[684] Marjatta konttisen haastattelu 23.3.2007, KKA.
[685] Heritage 1983, 132–134.

Aune Lindströmistä tuli taidehistorialle omistautunut virkanainen. Lindströmistä sanotaan eräässä haastattelussa, että hän ”puhuu kaikkein mieluiten museosta. [...] professori haluaa ystävällisesti mutta päättäväisesti vetäytyä asiallisen virkaminänsä panssarin suojaan.”[686] Lindströmiä voisi sanoa nykysanoin moderniksi naiseksi ja työnarkomaaniksi: Hän ei välittänyt taloudenhoidosta, ruoanlaitosta eikä käsitöistä ja hän työskenteli melkein kaikki illat, kunhan ei ollut edustustehtäviä. Sarajas-Korte kertoi, että Lindström ”teki melkeinpä kaiken” Ateneumissa.[687] Hän myös opasti muita työntekijöitä paljon. Peltolan mukaan Lindström halusi amanuenssin olevan aina mukana esimerkiksi taiteen tutkimuksessa ja siis kirjastossa katsomassa kirjoja. Näin ikävältä tuntuvista tehtävistä oppi paljon vuosien mittaan, vaikka Peltola joutui aina keskeyttämään työnsä vähän väliä. Työpäivät olivat Ateneumissa noin kello 9-16, mutta museossa pidettiin monta kertaa viikossa esittelyitä iltaisin, jolloin päivä saattoi venyä, koska Lindström pakotti jäämään taloon. Johtaja oli myös tarkka tunnin ruokatauosta.[688] Hänelle omistautuminen työhön oli siis selvästi tärkeää ja hän saikin paljon aikaiseksi taidemuseossa ja -maailmassa: hän osallistui aktiivisesti alan kehittämiseen yhteistyössä eri tahojen kanssa, kirjoitti paljon ja esitelmöi. Hän esimerkiksi laati heti aluksi Suomen taidemuseoille ripustusohjeet vuonna 1953, ja hänen johdollaan alettiin järjestää erityisiä taidemuseopäiviä vuodesta 1953 alkaen.[689] Olli Valkosen mukaan Lindströmillä riitti voimia yliopiston dosentin ja vt. professorin luento- ja muun toiminnan ohella vielä taiteen esittelytehtäviin ja laajaan kirjalliseen toimintaan.[690] Ajan kuvasta kertoo se, että vahtimestari Toivo Kautosen mielestä Lindström oli ”erinomainen päällikkö, vaikka oli nainen”.[691] Kuvaavaa on myös, että Sarajas-Korte puhuu Lindströmistä esinaisenaan.[692] Aune Lindström ei ollut enää vain museonainen:

> ”Minä olen museoihminen, sanoo Aune Lindström. Minkälainen sitten on museoihminen? Hän on sellainen (parhaimmillaan) kuin Aune Lindström.”

Tässä *Anna* -lehden haastatteluotteessa 1960-luvulta Lindström nimittää itseään museoihmiseksi.[693] Hän ei nimittänyt itseään museonaiseksi, vaikka oli päässyt naisena johtajaksi, mikä ei ollut vielä kovinkaan yleistä. Museotyöntekijät olivat tasavertaisempia kuin museomiesten aikaan. Museonaiset ja -miehet ovat nyt ennemminkin yhdessä museoihmisiä. Sukupuoli ei ollut enää niin merkittävä tekijä, vaikka sukupuolinen suhtautuminen olikin osittain edelleen näkyvissä.

---

[686] Anna 13/12.11.1963.
[687] Salme Sarajas-Kortteen haastattelu 1.3.2007, KKA.
[688] Olli Valkosen ja Leena Peltolan haastattelu 30.1.2007, KKA.
[689] Rönkkö 1999, 79, 246.
[690] Valkonen 1991, 73.
[691] Toivo Kautosen haastattelu 23.8.2006, KKA.
[692] Salme Sarajas-Kortteen haastattelu 1.3.2007, KKA.
[693] Anna 13/12.11.1963.

Virtasen sukupolvijaottelua mukaillen nimittäisinkin Aune Lindströmiä *mestariksi* vuodesta 1952 eteenpäin. Mestari-kisälli-oppipoika-mallin avulla Virtanen on yhdistänyt Mannheimin kaksi näkökulmaa: tradition ja fraktion elämänkaaren. Yksittäinen fraktio siirtyy tradition sisällä positiosta toiseen ajan kuluessa eli oppipojasta tulee ensin kisälli ja lopulta ehkä mestari.[694] Ennen intendentiksi nimittämistään Lindström oli ollut pitkään mestari Stjernschantzin ”oppityttö” ja lopulta kokemusta saadessaan kisälli. Lindströmin oppityttöjä ja kisällejä olivat taas hänen alaisensa Sarajas-Korte ja Savolainen (Peltola). Heitä voitaisiin pitää ydinryhmänä, jolla on 10–20 vuotta vanhempi mestari, joka on nuorten esikuva ja opettaja. Mestari pyrkii siirtämään ”opetuslapsilleen” traditionsa.[695] Aune Lindström oli noin kaksikymmentä vuotta vanhempi kuin Sarajas-Korte ja Savolainen. Hän opasti heitä museotyöhön ja oli tiiviisti mukana heidän perehdyttämisessään. Sarajas-Korte ja Savolainen (Peltola) saivat museoalalla valtaa ja arvostusta ajan kuluessa, kuten Lindström.

Sarajas-Korte käynnisti sekä Ateneumissa että Valistusosastolla uusia toimintoja, jolloin häntä voidaan pitää alullepanijana ja aktiivisena toimijana.[696] Vastoinkäymisistään huolimatta hän nousi urallaan ja hoiti useita luottamustehtäviä.[697] Peltola toimi useiden säätiöiden taideasiantuntijana sekä kirjoitti suuren määrän artikkeleita ja taiteilijakirjojen ja näyttelyluetteloiden tekstejä. Hänelle myönnettiin vuonna 1989 Lapin yliopistossa professorin arvonimi merkittävästä työstä Rovaniemen ja koko Lapin kuvataide-elämän hyväksi, sekä Wihurin rahaston kunniapalkinto vuonna 1992. Rönkkö huomauttaa, että molemmat toimivat vielä eläkkeelle jäämisensä jälkeenkin museoiden hallintoelimissä, kokosivat kuraattoreina näyttelyitä ja kirjoittivat artikkeleita julkaisuihin.[698] Mikko Karjanojan mukaan Peltola oli muodollinen ja äärettömän aikaansaava; hän ”hoiti Ateneumin ja Hildénin talon asioita, ja monien muidenkin”.[699] Marja-Terttu Kivirinnan mukaan Peltola oli älykäs, virkeä ja sanavalmis. Hän ei kuitenkaan kokenut itseään vallankäyttäjäksi, vaan halusi säilyttää innostuksensa taiteeseen, joka näkyi hänen elämässään viime hetkiin asti.[700]

---

[694] Virtanen 2001, 355.
[695] Virtanen 2001, 366.
[696] Salme Sarajas-Kortteen haastattelu 2000 & 1.3.2007, KKA. Esim. hän toi Ateneumiin tieteellisen kortistointisysteemin, jossa korteissa oli enemmän tietoa kuin aikaisemmin.
[697] Esim. hän toimi *ARS-74* komissaarina (STA toimintakertomus 1974), oli akatemian edustajana Helsingin taidehallin säätiön isännistössä ja jäsen valtion kuvataide- ja taideteostoimikunnassa. Hän oli myös Maire Gullichenin säätiön varapuheenjohtaja ja Sara Hildénin säätiön edustaja.
[698] Rönkkö 1999, 84; Rantala ea. 1998.
[699] Mikko Karjanojan haastattelu 29.5.2007, KKA.
[700] Kivirinta, HS. Peltolan asiantuntijuudet eri säätiöissä alkoivat jo Ateneum-aikana ja Suomessa ei ole monta säätiötä, joiden taiteellisena asiantuntijana hän ei olisi toiminut; Saastamoisen lisäksi mainittakoon Sara Hildénin, Skopin, Wihurin ja Keravan taidesäätiöt. Vielä 85-v. hän oli mukana avaamassa Espoon modernin taiteen museota EMMAa ja ripusti näytteille Saastamoisen säätiön teoksia ja v. 2008 hän oli vielä toteuttamassa näyttelyä samaiseen museoon.

Ateneum on oivallinen esimerkki naisistumisesta. Kisälli Sarajas-Kortteen ja Peltolan jälkeen Ateneumiin tulivat oppitytöt Marjatta Konttinen (1962), Soili Sinisalo (1963), Tuula Arkio (1968) ja Helmi-Riitta Sariola (1969). Lindström oli mestari vuoteen 1969 asti, kunnes roolit taas vaihtuivat eteenpäin. Kaikki nämä naiset nousivat urallaan.

Tuula Arkio ehti vielä olla Lindströmin vaikutuksen alaisena. Arkiosta oli jännittävää työskennellä vanhojen arvostettujen ikäpolvien kanssa ja hänen mukaansa Lindström oli opiskelijoiden idoli. Nämäkin sanat viittaisivat Lindstömin mestarin ominaisuuksiin, sillä mestarit eivät ole Virtasen mukaan opetuslapsilleen vain tiedollisia opettajia, vaan myös esikuvia.[701] Toivo Kautosen mukaan myös Arkio oli erittäin toimelias nainen,[702] ja Helmiriitta Sariola kuvailee häntä määrääväksi luonteeksi ja johtajaksi. Olli Valkosen ollessa intendenttinä, apulaisintendentti Arkio vei käytännössä asioita eteenpäin, koska Valkonen oli epäkäytännöllinen ja osaamaton johtaja. Sariola kertoi myös, kuinka Savolaisen (Peltola) mukana kulki aina Arkio, joka enää ei kuljettanut ketään mukanaan.[703]

Soili Sinisalo nousi Valistusosastolla/Näyttely- ja tiedotusosastolla tilapäisestä toimistoapulaisesta vuodesta 1964 Olli Valkosen sijaisuuksien kautta II asiamieheksi vuonna 1973, jolloin hoiti myös I asiamiehen, Valkosen, sijaisuuksia ja toimi Museoalan ammattiyhdistyksen hallituksessa. Sinisalo jättäytyi pois osastolta vuonna 1984, koska Aune Jääskisestä tuli johtaja, ja siirtyi hetkeksi Turun taidemuseon intendentiksi. Hän nousi vielä Ateneumin pitkäaikaiseksi johtajaksi vuosiksi 1991–2006.[704]

Muutkin kuin Ateneumin naiset olivat vahvoja urallaan. Esimerkiksi Tuula Karjalainen oli alulle panija omalla alueellaan, pioneerina Espoon kulttuuritoimessa. Hän alkoi järjestää näyttelyitä ja avasi *Otso*-gallerian. Espoon kaupunki ei aluksi suhtautunut taiteeseen suopeasti, mutta Karjalainen sai kuitenkin taidemuseohankkeen alkuun. Hänen toimensa Espoossa oli ensin kuvataidesihteeri, sitten -intendentti.[705]

Ella Kivikoskea voidaan myös luonnehtia mestariksi. Hän omisti elämänsä arkeologialle ja sanookin, että ”On suuri onni ihmiselle kun hän löytää tämän maailman rientojen joukosta työalan, jonka tuntee omakseen ja jolla toimiessaan ei tule laskeneeksi uhrauksiaan, ei työtuntejaan eikä

[701] Ks. s. 48; Virtanen 2001, 367.
[702] Toivo Kautosen haastattelu 23.8.2006, KKA.
[703] Helmiriitta Sariolan haastattelu 31.8.2007, KKA.
[704] Soili Sinisalon haastattelu 18.4.2006; STA toimintakertomus 1964; 1973. Ikonitutkija Jääskinen ei Sinisalon mielestä ollut sopiva johtaja osastolle.
[705] Tuula Karjalaisen haastattelu 17.10.2007, KKA.

vaivojaan.”[706] Kivikoski edusti 21 vuoden aikana Suomen arkeologian korkeinta auktoriteettia professorina ja jätti naisellisen perinnön seuraavalle sukupolvelle. Eräs haastattelija sanookin, ”ettei voi olla tuntematta naisena ylpeyttä, että taaskin on yksi nainen kunnostautunut eturivien joukkoon”.[707] Kivikoski oli vahva ja temperamenttinen persoona. Dölle sanoi hänen olleen myös ”teräväkielinen”.[708] Tamminen muistelee häntä terävänä ja hauskana ihmisenä. Kivikoski oli vaikutusvaltainen ja erittäin suosittu opiskelijapiireissä: hän kutsui opiskelijoita kotiinsa ja kävi heidän kanssaan teellä kaupungilla. Kivikoski oli selvästi esikuvana opiskelijoille ja häntä palvottiin. Tammisen mielestä suositulla professorilla onkin oltava vaikutusvaltaa.[709] Virtanen kuvaileekin mestaria sekä ylivertaisena tietojensa ja kokemustensa voimassa, mutta samalla myös oppilaidensa lämpimänä ja humaanina kaverina, joka kannusti suojattiensa omia pyrkimyksiä.[710] Kivikoski ei Tammisen mukaansa myöskään ollut talousihminen, vaan hänellä oli kodinhoitaja.[711] Hän ei siis soveltunut ajan kuvaan naisesta, joka hoitaa kotia, vaan omistautui mieluummin uralleen.

Myös naimattomasta Marta Hirnistä tuli Kansallismuseon kuva-arkiston mestari pitkän uransa aikana. Hän opetti käytäntöjään tuleville työntekijöille, kuten Tammiselle ja Döllelle. Vuotta nuorempi Irja Sahlberg vaikutti Turun historiallisessa museossa yli kolmekymmentä vuotta nousten lopulta johtajaksi asti. Hän omisti elämänsä museolle ja teki siellä kaikkea. Hänen vahvat puolensa olivat piirustustaito, kokemus arkistotyöstä ja hän oli kätevä nainen, joka osasi tekstiilitöitä. Sahlberg tunsi museonaisista ainakin Hirnin ja Pylkkäsen. Jälkimmäisen kanssa hän oli työskennellyt Turun historiallisen museon apulaisena 1930-luvulla [712]

Riitta Heinonenkin (Hannula) kuului vahvoihin museonaisiin. Hän oli pitkään Museoliiton sihteerinä – kuolemaansa asti, jonka jälkeen hänen miehensä sai paikan. Matti Rossi, joka toimi myös Suomen museoliitossa, kuvaileekin Heinosta voimakkaaksi persoonaksi.[713] Heinonen tapasi toisen voimakkaan naisen käydessään Heinolassa museohankkeen vuoksi vuonna 1962: Hän suunnitteli museota yhdessä toimeliaan ja aloitteikkaan Alli Heinämaan (1891–1976) kanssa, jonka unelma oli saada museo Heinolaan – unelma toteutui Riitta Heinosen avustuksella vuonna 1964.[714]

[706] H.K., Kotiliesi 1961, 728–729.
[707] Hopeapeili, huhtikuu 1941.
[708] Sirkku Döllen haastattelu 12.10.2011, Museovirasto.
[709] Marketta Tammisen haastattelu 28.1.201, Museovirasto.
[710] Virtanen 2001, 369.
[711] Marketta Tammisen haastattelu 28.1.201, Museovirasto; Kivikoskesta ks. myös Schauman-Lönnqvist 2010, passim.
[712] Sjöberg-Pietarinen 1997, 131–132; Drake 1995, 41.
[713] Matti Rassin haastattelu, Museoliitto.
[714] Rautamaa, [http://artos.pp.fi/heinola-seura/kirjoituksia/alli_heinamaa.htm]. Heinämaa oli museotoimintansa lisäksi opettaja ja Lotta Svärdin puheenjohtaja sekä kylpylän toimitusjohtaja. Hänellä sanotaan olleen hyvä johtamiskyky ja ihmistuntemus. Ensimm. osa-aikaiseksi museotoimihenkilöksi palkattiin Pirkko Hietala-Aas.

Tällaisia toimeliaita naisia, jotka ovat perustaneet museoita pienemmille paikkakunnille, on varmasti useita, mutta tässä heitä kaikkia ei mitenkään voida tuoda valoon. Yksi esimerkki on Aune Laaksonen, jonka määrätietoisen, vuosikymmeniä kestäneen, toiminnan seurauksena avattiin Keravan taidemuseo vuonna 1990 – ”sisukkaan naisen luomus”.[715] Monia muitakin esillä olleita naisia voitaisiin luonnehtia vahvoiksi – tutkimukseni puhukoon puolestaan.

Haastatellut naiset solmivat muistelunsa ihmissuhteiden verkostoon. Työsuoritukset saavat merkityksensä niistä suhteista, joihin ne kytkeytyvät ja museonaisilla oli usein oma verkostonsa, jossa oli paljon naisia. Lindström haki seurakseen naisia ja suositteli heitä töihin. Sarajas-Korte hankki työpaikkansa kysymällä Lindströmiltä töitä ja suositteli Savolaista töihin, ja Lindström piti heitä tyttärinään. Sarajas-Korte ja Savolainen olivat myös Tampereella vaikuttaneen taiteenkeräilijän ja mesenaatin Sara Hildénin tuttuja ja avustivat häntä monilla yhteisillä taidematkoilla.[716] Savolainen pyysi Sinisaloa töihin Näyttely- ja tiedotusosastoon, jonne Sinisalo meni kortistoimaan ja esitteli näyttelyitä.[717] Helmiriitta Sariola kertoi tutustuneensa ja verkostoituneensa Ateneumin työntekijöihin – painottaen tässä Sarajas-Kortetta – ollessaan lipunmyyjänä vuonna 1969. Hänen siirtyessään Hämeenlinnan taidemuseosta Helsinkiin Taideteollisuusyhdistykseen näyttelypäälliköksi, hän oli edelleen tiiviisti tekemisissä ”Ateneumin naisten” kanssa.[718] Myös Maritta Pitkänen tutustui Ateneumin henkilökuntaan Sakari Saarikiven kautta ja Marketta Tammiseen ICOM:n Suomen osaston kautta. Pitkänen mainitsi myös muutaman kansainvälisen museotuttavuuden – kaikki naisia.[719]

Haastatteluissa tulikin esiin paljon kolleganaisia. Esimerkiksi Ritva Wäre luetteli tärkeimpiään, jotka ovat kaikki naisia: Kirsti Melanko, Liisa Erä-Esko, Seija Sarkki-Isomaa, Riitta Ailonen, Kaija Steiner-Kiljunen, Lea Väärtinen. Hän sanoi, että Erä-Esko on ”edelleenkin Kansallismuseon sielu, pitää huolta maineesta ja tapahtumista”. Tämä panostus liittyy juuri naisiin, jotka huolehtivat museosta ajasta välittämättä, josta Wäre mainitsi.[720]

---

[715] Taiteen kummitäti, [http://www.uusisuomi.fi/kulttuuri/2946-taiteen-kummitati]. Laaksonen oli taiteen keräilijä, näyttelyiden pitäjä ja lopulta museonjohtaja. Hän hoiti museojohtajan tehtäviä vuoteen 2003 palkatta, kunnes museo sai ammatillisen hoitajan. Laaksosesta on kirjoittanut tässäkin tutkimuksessa esillä ollut Soili Sinisalo.
[716] Donner [http://yle.fi/teema/sininenlaulu/artikkeli.php?id=262&print=true]; Pettersson 2010, 186, 191. Suomessa ei taiteenkeräilijöinä miesten seassa ollut kuin kaksi merkittävää, samoihin aikoihin elänyttä naista: Sara Hildén (1905–1993) ja Maire Gullichsen (1907–1990), jotka vaikuttivat sotien jälkeen; molempien kokoelmilla on omat museot.
[717] Soili Sinisalon haastattelu 18.4.2006, KKA.
[718] Helmiriitta Sariolan haastattelu 31.8.2007, KKA.
[719] Maritta pitkänen, sähköpostihaastattelu 27.2.2012. Tuttavuudet: Tate Galleryn tiedotuspäällikkö Corinne Bellow, Lontoo; Janet Solinger, Smithsonian Institutionin kansalaisohjelmien johtaja, Washington; tiedotusjohtaja Valerie Briere, Pompidou- keskus, Pariisi; Neuvostoliiton Icomin pääsihteeri Galina Skitovitz.
[720] Ritva Wäreen haastattelu, Museovirasto.

Vahvat naiset ammatillistuivat museoalan kasvaessa ja kehittyessä ja he olivat mukana tässä luontityössä oppitytöistä mestareiksi. Lopulta mestarinaisia alkoi olla yhä enemmän miesten rinnalla, kunnes he syrjäyttivät vanhat portinvartijamiehetkin.

V MUSEOMIEHISTÄ MUSEONAISIIN

Tutkimuksessani olen tarkastellut museoalan muutosta naisistuneeksi professioksi museoinstituution laajentuessa, kehittyessä ja demokratisoituessa 1900-luvun Suomessa. Mary Douglas painottaa, että instituutioissa toimivat ihmiset, ja tutkimukseni perustuukin museoalalta esiin nostettuihin ihmisiin. Erityishuomionani ovat olleet naistyöntekijät; heidän määrällinen kasvunsa ja toimintakentän laajentuminen naisten aseman parantuessa koko yhteiskunnassa. Kehitystie museomiehistä museonaisiin oli pitkä – joka näkyy myös tutkimukseni pituudessa – ja se tapahtui alan muodostuessa ammatiksi ja lopulta professioksi 1900-luvun aikana.

Toimijoiden asemoitumista museoammatin kehittymisessä olen hahmottanut Knut Draken ja Solveig Sjöberg-Pietarisen sukupolvijaottelun avulla. Tämä on auttanut ymmärtämään ja jaottelemaan alan toimijoita tilanteessa, jossa museokenttä oli voimakkaassa muotoutumisvaiheessa. Sukupolvista olen esitellyt kaikkia, mutta kiinnittänyt erityisesti huomioni toiseeen ja kolmanteen sukupolveen.

Museoinstituution synnytti useissa maissa 1800-luvun nationalismi, jolloin se Douglasin mukaan perusteltiin järjellä ja luonnollisuudella. Museoalalla arvostettiin sivistyneisyyttä ja kulttuuriperintöä alettiinkin kerätä ja museoita perustaa kansansivistysmielessä. Museo ja yliopisto toimivat instituutioina hyvin pitkään tiiviissä yhteistyössä. Koulutuksella oli tärkeä osa museotyöntekijän profiilia ja museoalan nimikkeetkin tulivat yliopistosta. Yliopistomiehet perustivat museoita, mutta naiset olivat miestensä apulaisina jo 1800-luvun lopulla.

Naiset saivat mahdollisuuden omistautua työlleen museoalallakin naimattomuuden lisääntyessä 1900-luvun alkupuolella. Myös korkeakoulutuksen avautuminen naisille auttoi heitä saamaan arvostetumpaa työtä kuin avustajan työt; museoaineet alkoivat kiinnostaa naisia. Sukupuolijärjestelmä muuttui naisten liittyessä yhä enemmän yhteiskunnan julkiselle puolelle. Museoalalle syntyi uusia toimia, joihin naisetkin kelpasivat. Sukupuoliset roolitukset näkyivät kuitenkin pitkään työnjaon hierarkiassa, eikä naisten uralla eteneminen ollut helppoa museoalallakaan ja vain harvat perheelliset tähän kykenivät. Naiset kuitenkin hakeutuivat

enenemässä määrin koulutustaan vastaavalle virkauralle, jolloin he alkoivat saada arvostusta ja vastuuta.

Sota-aika toimi jonkinlaisena rajapyykkinä naisten aseman muotoutumisessa, koska naiset joutuivat miehisiin töihin, ja yhteiskunnallinen ajattelu naisten työkentän rajoista laajeni. Vaikka sotien jälkeen palattiin usein familistiseen käsitykseen ja naiset palasivat kotiin, olivat sukupuolijärjestelmä ja Yvonne Hirdmanin siihen sisällyttämä sukupuolisopimus jo ratkeilleet kohti naisille vapaampaa järjestelmää. Naisia tarvittiin teollistuvissa maissa työvoimana, ja myös museokentän työvoimatarve kasvoi edelleen sen laajentuessa 1950-luvulta eteenpäin. Naisia alkoi tulla yhä enemmän museoalalle, kun se kriisiolojen jälkeen vahvistui ja kasvoi, kuten Douglasin mukaan instituutiolle yleensä käy. Museoinstituutio oli kuitenkin jo muodostunut miehiseksi kulttuuriksi, jollaisena se pysyi pitkään myös työntekijöiden muistissa. Douglasin mukaan instituution ihmiset ajattelevat sen tarjoamilla ajatuskategorioilla, jolloin instituutio hallitsee yksilön muistia. Naisten ei ollut helppo saada kunnollista asemaa ajatuskategorialtaan miehisessä kentässä. Myös resurssien vähäisyyden vuoksi vain tietyt ihmiset saivat etusijan instituution asemissa ja palkoissa, ja museot ovat aina eläneet pienillä resursseilla. Vielä pitkään sotien jälkeenkin etusijalla olivat useimmiten miehet, ilmeisesti koska heitä edelleen pidettiin elättäjinä, jolloin naiset – eritoten perheelliset – saivat harvoin johtoasemia.

Museomies -diskurssi näkyi ainakin 1950-luvulle asti, koska naiset eivät vielä olleet täysin saaneet paikkaansa miehisessä museokulttuurissam, vaikka heitä oli siellä jo paljon. Naiset olivat edelleen avustavilla nimikkeillä naisellisissa toimissa, kuten palvelullisissa, käsityöllisissä ja sivistyksellisissä tehtävissä, joissa näkyi yhteiskunnallisen äitiyden ihanne. Jotkut kuitenkin nousivat amanuensseiksi, jopa intendenteiksi ja esiin alkoi nousta erityisen aktiivisia, pitkän uran tehneitä toimijoita, kuten Aune Lindström, Ella Kivikoski ja Marta Hirn. Monet naiset joutuivat odottamaan arvonantoa työpanokselleen useita vuosia, ja jotkut jäivät miehisen kulttuurin varjoon, kuten kävi perheelliselle Salme Sarajas-Kortteelle Ateneumissa. Hän ei päässyt etenemään urallaan haluamalleen tasolle 1950-luvulla alkaneista, useista yrityksistä ja osaamisesta huolimatta. Museoalalla naiset kuitenkin saivat monenlaista valtaa ja jotkut ovat vaikuttaneet alalla vuosikymmeniä, kuten kulttuurineuvos Tuula Arkio.

Joan Scottin mukaan juuri sukupuoli jäsentää ihmisten välisiä suhteita mieheyteen ja naiseuteen liitettyjen erilaisten odotusten, arvojen ja normien mukaan. Sukupuoli on ensisijainen tapa merkitä valtasuhteita ja sukupuolisymboliikka tuottaa normeja. Tutkimuksessa esiin tullut helmikana -nimitys on tällainen hierarkkinen symboli, joka on nostettu esiin yhä uudelleen miesten toimesta.

Judith Butler huomauttaa, että sukupuolta tuotetaan juuri diskursseissa, sosiaalisissa käytännöissä ja instituutioissa sääntöjä ja normeja toistamalla. Sukupuoliero vaihtelee ajassa, ja museoalalla kehitys menikin kohti naisten aseman parantumista, jolloin käytännöt ja diskurssit muuttuivat, ja museomies nimityskin jäi lopulta pois.

Museoala ammatillistui, ja naisten palkkatyö lisääntyi edelleen 1960–70-luvuilla. Myös naisasialiikkeet voimistivat muuttuvaa käsitystä siitä, mitä nainen on ja mitä hän voi tehdä. Naistutkimus nousi 1960-luvulla, jolloin myös naisten asema oli laajan keskustelun kohteena. Tasa-arvoisempi yhteiskunta oli suuri askel naisten pääsyssä museoalalle, kun yhteiskunnan yleinen, positiivisempi suhtautuminen naisiin palkkatöissä muutti myös suhtautumista naisiin museoissa. Yhteiskunnan taloudellinen kehitys ja opetusministeriön mukaan tulo 1960–1970-luvuilla paransivat museoiden asemia toimia, ja alan laajetessa naisten mukanaolo kasvoi ja normalisoitui. Haastatteluistakin tulee ilmi tuen kasvu ja museomaailman noususuhdanne Suomen vaurastuessa, josta oli tuloksena museomaailman ”Big Bang”.

Museoaineet muotoutuivat naisvaltaisiksi viimeistään 1970-luvulla. Museoaineista ainoastaan historia on jäänyt sukupuolisesti tasapuolisemmaksi verrattuna kansatieteeseen, taidehistoriaan ja arkeologiaan. Huipentumana ammatillistumiselle oli museologian tulo yliopistoihin 1980-luvun alussa, jolloin voidaan alkaa puhua professiosta – museo ja yliopisto erkaantuivat toisistaan. Museologiakin muodostui luonnollisesti naisten oppiaineeksi. Koko ajan kehittyvässä ja nousevassa, niin ikään naisistuneessa museopedagogiikassa yhdistyvät naiselliset opetus, valistus ja huolenpito: näin se liittyy naisistuneeseen opetusalaan.

Kun museoaineissa oli paljon naisopiskelijoita, alkoivat työntekijätkin olla yhä enemmän naisia, opiskelijoiden mennessä harjoitteluihin ja lopulta töihin museoihin. Kansallismuseon kuva-arkiston johtajanakin toiminut Sirkku Dölle muisteli, kuinka opiskelijat liikkuivat paljon juuri Kansallismuseossa, mistä saivat harjoittelu- ja työpaikkoja. Useat siellä olevat Muinaistieteellisen toimikunnan osastot naisistuivat, mutta esimerkiksi rakennushistorian osasto oli pitkään miehinen. Kansallismuseon ylijohtajana ollut Ritva Wäre kertoikin opiskelleensa naisvaltaista taidehistoriaa 1960-luvulla. Rakennushistorian osasto otti harjoittelijoita taidehistorian laitokselta, mutta suosi miehiä fyysisesti raskaisiin töihin. Naisvaltaisuuden takia miehiä ei ollut ehdolla tarpeeksi, jolloin naisiakin kelpuutettiin.

Naisten tulo museoalalle ja alan naisistuminen ja naisvaltaistuminen oli siis monien asioiden yhteisvaikutuksesta, hiljalleen tapahtunut tulos. 1930–1960-luvuilla naiset pääsivät yhä enemmän

mukaan museokenttään ja ala alkoi naisistua, ja edelleen naisvaltaistua Draken nimeämien erikoistuneiden ammattilaisten kaudella 1960–1990-luvuilla. Kuten museo-otoksestani käy ilmi, moneen museoon naiset tulivatkin vasta 1960–70-luvuilla, kun museoihin tarvittiin muitakin työntekijöitä kuin museonhoitaja. 1980-luvulla ala oli jo naisvaltaista, ja kehitys oli muissa länsimaissa hyvin samantyylistä: esimerkiksi Yhdysvalloissakin museoala oli naisvaltaistunut 1980-luvulla. Siellä erityisesti taidemuseoihin naisia alkoi tulla paljon jo toisen maailmansodan jälkeen. Useat haastateltavat, kuten Tampereen nykytaiteen museon intendentti Sirpa Joenniemi, eivät olleet juurikaan kiinnittäneet huomiota sukupuolten väliseen epätasa-arvoon, koska ympärillä oli jo niin paljon naisia heidän opiskellessaan ja työskennellessään. Kuitenkin miehet hallitsivat edelleen johtotehtävissä, mikä huomioitiin myös haastatteluissa – Marketta Tamminenkin muisteli, että vain Ella Kivikoski oli miesten seassa.

Johto naisistui ja naisvaltaistui myöhemmin, mutta johtopaikat eivät olleet kuitenkaan täysin pois suljettuja naisilta, kuten tutkimuksessani on tuotu esiin: johtoon asti nousivat jo 1940–1950-luvuilla esimerkiksi Aune Lindström Ateneumissa, Helmi Helminen Helsingin kaupunginmuseossa, Marita Munck Porvoon museossa, Hilkka Vilppula Seurasaaressa ja Irja Sahlberg Turun historiallisessa museossa. Vähitellen naisia valittiin yhä enemmän johtoon; portinvartijat eivät olleet enää vain miehiä ja johtokin naisvaltaistui.

Pääkysymykseni museoalan naisistumisilmiöstä, sen syistä ja ajankohdasta, osoittautui erittäin monialaiseksi. Sijoitin hypoteesini naisistumisen ajankohdasta 1950-luvulle liittyen Aune Lindströmin johtopaikalle nousuun ja muihin vahvoihin naisiin, joita tutkimuksessani on tuotu esiin. Olen painottanut näiden naistoimijoiden esiinmarssia museoihin ja korkeisiin asemiin miesten rinnalle. Naisten aseman parantuminen ja naisistuminen kesti kuitenkin kauan, eikä se tapahtunut heti 1950-luvun nousukaudella, vaan tällöin miehet vaikuttivat vielä suuressa osassa museokentällä. Sukupuolinen valtahierarkia oli voimissaan vielä seuraavillakin vuosikymmenillä, mikä tulee esiin erityisesti haastatteluista. Museoalalle pääsyyn ja sen sukupuolihierarkkisiin olosuhteisiin vaikuttivat yhteiskunnan arvot ja koulutusmahdollisuudet jo 1800-luvulla ja vielä pitkään 1900-luvulla. Miehet eivät siis ainakaan aluksi ”hävinneet” museoalalta, vaan viihtyivät ennen muuta jodossa, ja naisten kiinnostus koko ajan laajenevaa alaa kohtaan näkyi heidän määrällisessä kasvussaan. Mahdollinen alhaisen palkkauksen vaikutus miesten nykyiseen vähäisyyteen on jatkotutkimuksen kohde.

Monet muutkin alat ovat naisistuneet ammatin kehityksen myötä ja useimmiten pyramidin pohja on erityisen naisvaltaista ja huipulla on edelleen paljon miehiä. Tällaisia aloja ovat ainakin posti-,

opetus-, kirjasto- ja hoiva-ala. Kuten museo-, myös postialalla tapahtui ensin töiden sukupuolinen jako, ja alimmat virat, jotka olivat ajan käsityksen mukaan naisille sopivia, naistuivat lähes täydellisesti jo 1800-luvun lopulla. Yhteistä monille naistuneille aloille on yhteiskunnallisen äitiyden ajatus. Kaikilla aloilla suurin muutos oli virkakunnan määrän lisäys, jossa oli mukana paljon naisia. Alojen naistuminen on herättänyt myös negatiivissävytteistä keskustelua sekä Suomessa että kansainvälisesti: ajatuksia on nostettu siitä, että alalle olisi hyvä saada enemmän miehiä, jotta se olisi ajatuksiltaan ja toimiltaan tasa-arvoista ja palkkaus nousisi.

Tutkimukseni on tuonut uutta tietoa museoalan naisista Suomessa: tulosta museoalalle kasvavassa määrin ja asettautumisestaan alati laajenevaan kenttään – naisia on nostettu esiin hämärästä, kuten naistutkimuksessa on ollut tapana. Tutkimukseni myös valottaa museoalan ammatillistumista ja tämän vaikutusta alan naistumiseen. Myös kansainvälisiä kytköksiä on tuotu esiin ja todettu niiden samankaltaisuus Suomen kanssa. Tässä tutkimuksessa oli vain otos Suomen museoista, ja painopiste oli kulttuuri- ja taidemuseoissa, joten kattavaa tutkimusta museoiden naistumisesta ei ole voitu tehdä. Otoksella, jossa ovat mukana monet suuret ja vanhimmat museot, on saatu kuva museoiden ammatillisesta muutoksesta ja naistumisesta. Tutkimukseen voitaisiin vielä liittää lisää museoita ja huomioida matalapalkka-ala aspekti, johon museotyökin naistuneena alana kuuluu.

Lähteet ja kirjallisuus

Tiedonannot

Hakala, Pirkko, sähköposti 3.2.2012 & 6.2.2012, Kansallismuseon kansatieteellisen arkiston intendentti, Museovirasto.

Hoffmann, Christian, sähköposti 7.10.2011, kokoelmista vastaava vanhempi amanuenssi, Turun taidemuseo.

Hummelstedt, Heidi, sähköposti 7.11.2011, vt. amanuenssi, Pohjanmaan museo, Vaasa.

Kaukonen, Marianna, sähköposti 4.10.2010, erikoisasiantuntija, Museovirasto.

Kinanen, Pauliina 27.–28.1.2011, Suomen museoliitto.

Laitila, Inka-Maria, sähköposti 24.2.2011, amanuenssi, Hämeenlinnan historiallinen museo.

Nikula, Jouni, sähköposti 28.2.2011, tietopalvelusihteeri, Helsingin yliopiston keskusarkisto.

Pehkonen, Marja, sähköposti 30.9.2011 & 14.10.2011, tutkija, Helsingin kaupunginmuseo.

Pettersson, Susanna, tiedonannot kesä & syksy 2010, kevät 2011, syksy 2012, kevät 2012, Alvar Aalto museon johtaja, mukana *Suomen museohistoria* – hankkeessa.

Siikaniemi, Päivi, sähköposti 11.2.2011, tutkija, Lahden kaupunginmuseo/Päijät-Hämeen maakuntamuseo.

Siltala, Soile, sähköposti 13.6.2011, informaatikko, Postimuseo.

Tamminen, Marketta, sähköposti 30.3.2011 & 18.1.2012, työskennellyt Museoviraston kuva-arkistossa ja Porvoon museon johtajana.

Vieru, Elina, sähköposti 15.2.2011, amanuenssi, Oulun taidemuseo.

Viherluoto, Päivi, sähköposti 10.2.2011, amanuenssi, Hämeenlinnan taidemuseo.

Vilkuna, Janne, tammikuu 2011 (museologian luennot & keskustelu, Tampereen yliopisto), Jyväskylän yliopiston museologian professori.

Arkistot

Aineen taidemuseo

Haastattelut

Eila Aine 30.12.2004, haastattelija Katriina Pietilä-Juntura, 23.11.2004, haastattelija Tuija Hautala-Hirvioja, mukana myös Katriina Pietilä-Juntura.

Veli Aine 8.3.1989, haastattelija Tuija Hautala, 22.2.1995, haastattelija Tuija Hautala-Hirvioja.

Tapani Raittila 13.12.2004, haastattelija Katriina Pietilä-Juntura.

Museovirasto

Kuva-arkisto, valokuvat

Laatikko 984.9: numeroimaton, 4570.

Laatikko 980.4B: 106279, 7569.

Laatikko 980.4 vierailut, henkilöt, retket: kaksi numeroimatonta kuvaa.

Laatikko museovirkailijat 981.1: 10019; 981.2:171911, 24401, numeroimaton.

Arkisto

Muinaistieteellisen toimikunnan nimikirja & hakemus 1956, Mary Sesemann.

Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikirja (MTV) vuosilta *1956*; *1957; 1958; 1959; 1960; 1961; 1965*, Muinaistieteellinen toimikunta, Hki.

Haastattelut

Sirkku Dölle 12.10.2011, haastattelija Mirka Kiianmies. Työskennellyt Museoviraston kuva-arkistossa.

Matti Huurre maaliskuu 2008, haastattelija Helena Taskinen. Arkeologi.

Kerttu Itkonen 19.12.2007, haastattelija Johanna Lilja. Työskennellyt Kansallismuseoon kirjastossa.

Paula Jaakkola 14.6.2010, haastattelijat Inkeri Hakamies ja Ildiko Lehtinen. Työskennellyt Kansallismuseossa.

Sirkka Kopisto 11.10.2007, haastattelija Outi Flander. Työskennellyt Museoviraston tutkimusosastolla.

Seija Sarkki-Isomaa 12.10.2007, haastattelijana Hanna Forssell. Työskennellyt Kansallismuseossa.

Marketta Tamminen 28.1.2011, haastattelija Mirka Kiianmies. Työskennellyt Museoviraston kuva-arkistossa ja Porvoon museon johtajana.

Pirjo Varjola 4.7.2007, haastattelijana Heli Lahdentausta. Työskennellyt mm. Kansallismuseon nykyisen Kulttuurien museon kokoelmien parissa.

Ritva Wäre 26.10.2011, haastattelija Mirka Kiianmies. Työskennellyt Muinaistieteellisen toimikunnan/Museoviraston rakennushistorian toimistolla/osastolla, Museoviraston yleisen osaston museoasiain toimiston tutkijana, Helsingin yliopiston taidehistorian laitoksen assistenttina, dosenttina ja vs. professorina, Suomen kansallismuseon ylijohtajana. Nyt eläkkeellä toimii taidehistorian dosenttina.

Suomen museoliitto

Haastattelut

Risto Koskinen 5.2.2008, haastattelija Eeva-Liisa Taivassalo.

Veikko Laakso 12.3.2008, haastattelija Eeva-Liisa Taivassalo.

Markku Lahti 9.4.2008, haastattelija Eeva-Liisa Taivassalo.

Anja Rantala 31.3.2008, haastattelijat Marja-Liisa Pohjanvirta, Eeva-Liisa Taivassalo.

Matti Rossi 30.1.2009, haastattelija Eeva-Liisa Taivassalo.

Jarno Peltonen 4.4.2008, haastattelijat Marja-Liisa Pohjanvirta, Eeva-Liisa Taivassalo.

Valtion taidemuseo, Kuvataiteen keskusarkisto (KKA)

Kirjasto, Taidehistorialliset asiakirja-arkistot

Suomen Taideyhdistyksen vuosikertomukset (STY) 1851–1939.

Suomen Taideyhdistyksen johtokunta, toimihenkilöt 1940–2000 (STY II/Liite Suomen Taideyhdistyksen arkistoluetteloon), tehnyt Helena Hätönen 2005.

Suomen Taideakatemian säätiön toimintakertomukset (STA) 1949–1979.

Ateneumin taidekokoelmat, vuosikertomukset (AT) 1953–1970.

Haastattelut

Tuula Arkio 5.9.2007, 17.9.2007, haastattelija Juha Ilvas. S. 1943, Valtion taidemuseon eläkkeellä oleva ylijohtaja.

Toivo Kautonen, 15.1.1988, haastattelija Jaana Johansson; 23.8.2006, haastattelija Erkki Anttonen. Ateneumin vartija/vahtimestari.

Tuula Karjalainen 17.10.2007, haastattelijat Juha Ilvas, Ulla Vihanta; 27.11.2007, haastattelijat Juha Ilvas, Erkki Anttonen. S. 1943, taidehistorioitsija.

Mikko Karjanoja 29.5.2007, haastattelija Juha Ilvas. S. 1932, Helsingin apulaiskaupunginarkkitehti, arkkitehtuurin ja veistotaiteen valokuvaaja.

Marjatta Konttinen 23.3.2007, haastattelija Juha Ilvas. Toiminut arkistonhoitajana Kuvataiteen keskusarkistossa.

Fil.tri. Salme Sarajas-Korte 1.3.2007, haastattelija Juha Ilvas; 2000 haastattelija Susanna Pettersson. S. 1925, taidehistorioitsija.

Helmiriitta Sariola 31.8.2007, haastattelija Juha Ilvas. S. 1945, Hämeenlinnan taidemuseon vs. intendentti, Ateneumin amanuenssi.

Soili Sinisalo 18.4.2006, haastattelija Ulla Vihanta.

Marja Supinen 4.7.2007**,** haastattelija Juha Ilvas. Ateneumin amanuenssi.

Tuula Tasanen ja Helena Määttänen 12.10.2007, haastattelija Juha Ilvas. Ateneumin kassavirkailijat.

Olli Valkonen 25.5.2007 & 1.6.2007, haastattelija Juha Ilvas. S. 1924, Ateneumin intendentti.

Olli Valkonen ja Leena Peltola 30.1.2007, haastattelijat Juha Ilvas, Susanna Pettersson; 28.3.2007, haastattelija Juha Ilvas.

Tekijän hallussa

Pitkänen, Maritta, sähköpostihaastattelu 27.2.2012, haastattelija Mirka Kiianmies. Serlachiuksen taidemuseon intendentti (eläkkeellä).

Sirpa Joenniemi 3.10.2011. Haastattelijat Mirka Kiianmies, Sanna Kuusikari. Tampereen Nykytaiteen museon intendentti.

Painetut lähteet

Arkeologi Ella Kivikoski, Kansan kuvalehti n:o 45, 1948.

Finska konstföreningens matrikel 1851-1887. Helsinki.

Finska konstföreningens matrikel 1888-1899. Helsinki.

Helsingin yliopiston tilastollinen vuosijulkaisu 1977/1978, Helsinki 1978.

Hjelt, Edv. (toim.). *Tilastollisia tietoja opiskelevasta nuorisosta Suomen yliopistossa 1867–1905*. Lilius & Hertzberg oy, Helsinki 1907.

H.K., *”Ella Kivikoski arkeologian professori”*, Kotiliesi 1961, s.728–729.

Lukkarinen, J. *Suomen museot. Muinaistieteellis-kansatieteelliset ja historialliset kokoelmat*. Muinaistieteellinen toimikunta, Hki 1917. (Liitetty teoksen loppuun: Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomukset vuosilta 1903–1916. Arkeologiska kommissionens årsberättelser för åren 1903–1916. Muinaistieteellinen toimikunta, Hki 1917.)

Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomukset (MTV) *1903–1916; 1921–1925; 1926–1930; 1931–1935; 1936–1940; 1946–1950; 1951–1955;* Muinaistieteellinen toimikunta, Hki.

Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikirja (MTV) *1962; 1963; 1964; 1966; 1967; 1969; 1970; 1972*, Muinaistieteellinen toimikunta, Hki.

Rekola, Anna-Liisa, *”Museotyö pitää pirteänä”*, US 15.6.1975.

Relander, Ritva-Liisa, *Minä olen museoihminen*, Anna 13/12.11.1963, 55.

Suomen Taideyhdistyksen (STY) *vuosikertomukset 1900–1913; 1914–1925; 1926–1939*, Helsinki.

Suova, Maija (toim.), *Nykynaisen suuri pulma. Keskustelua perheenäidin kahdesta työkentästä*. WSOY, Helsinki 1959.

Tikkanen, J.J., *Finska Konstföreningen 1846-1896*. Helsingfors central-tryckeri, Helsinki 1896.

Tohtori Ella Kivikoski toinen kahdesta naisdosentistamme, maamme esihistoriallisten aikojen tuntija, Hopeapeili, huhtikuu 1941.

Lehdet

Aamulehti (AL) 6.10.2011, s.2. *Naisten johtovuoro*.

Aamulehti (AL) 27.2.2012, s. 4. *Naiset valtasivat paikat eläinlääketieteen opinnoissa*.

Helsingin Sanomat (HS) 2.2.2010, *Kiasman ympärillä kuohuu – syyttely kovenee*, [http://www.mtv3.fi/uutiset/kulttuuri.shtml/2010/02/1048118/kiasman-ymparilla-kuohuu---syyttely-kovenee].

Helsingin Sanomat (HS) 27.3.1984, *Kuolleita*, Professori Aune Lindström.

Kivirinta, Marja-Terttu, *Leena Peltola.* HS, muistot, [http://muistot.hs.fi/muistokirjoitus/2627/leena-peltola].

Pallari, Leena, *Merkkihenkilöt listaava Kuka kukin on teos täyttää sata vuotta*. HS 29.12.2008, [http://www.hs.fi/kulttuuri/artikkeli/Merkkihenkil%C3%B6t+listaava+Kuka+kukin+on+t%C3%A4ytt%C3%A4%C3%A4+sata+vuotta/1135242357996].

Kuvalähteet

Valokuva: ”Leena Peltola tutkii Espoon modernin taiteen museon tulevia näyttelytöitä”. Kaleva, [http://www.kaleva.fi/uutiset/kulttuuri/emma-suosii-modernismia/86257/]. Luettu 3.3.2012.

Valokuva: ”Helsingin yliopiston maatalousmuseon vihkiäisissä 31.10.1946 oli läsnä edustava kutsuvierasjoukko, jonka museotoimikunnan puheenjohtaja professori Rurik Pihkala lausui tervetulleiksi vanhoilla eteläkarjalaisilla puuakselikärryillä seisten”. Helsingin yliopiston maatalousmuseo, [http://www.helsinki.fi/kansatiede/histmaatalous/extrat/erillisartikkelit_maatalousmuseo.htm]. Luettu 3.10.2011.

Valokuva: ”Museon avajaiset v. 1965. Oikealta Gunnar Didrichsen, Presidentti Urho Kekkonen, Marie-Louise Didrichsen, Aune Lindström, Ann Marie Didrichsen, Peter Didrichsen ja presidentin adjutantti Lasse Wächter”. Didrichsenin taidemuseo, [http://www.didrichsenmuseum.fi/fin/didrichsen.php]. Luettu 1.2.2012.

Valokuva: Tuula Arkio, Carnegie art award, [http://www.carnegie.se/sv/carnegie-art-award/Jury/Tuula-Arkio/]. Luettu 3.3.2012.

Valokuvakuva: ”ARS 74, Ateneumin taidemuseon amanuenssi Salme Sarajas-Korte esittelee näyttelyä Tasavallan presidentti Urho Kekkoselle”. Pertti Ingervo, [http://www.fng.fi/kka/ajankohtaista/101/0/dokumentti_ars-nayttelyiden_historiasta]. Luettu 2.11.2012.

Tutkimuskirjallisuus

Aapola, Sinikka; Kaarninen, Mervi (toim.), *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia*. SKS, Helsinki 2003.

Af Hällström, Jaana, *Museoammattilaisen käsikirja*. Museoalan ammattiliitto ry, Helsinki 2007.

Aineen taidemuseo, [http://www.tornio.fi/aine]. Luettu 20.8.2011.

Annola, Johanna, *Äiti, emäntä, virkanainen, vartija. Köyhäintalojen johtajattaret ja yhteiskunnallinen äitiys 1880–1918*. SKS, Helsinki 2011.

Anttonen, Erkki, Haastattelututkimuksen uskottavuus. Julkaisussa *Dokumentti, Ajankohtaista Kuvataiteen keskusarkistosta.* Valtion taidemuseo, Kuvataiteen keskusarkisto 2006, s. 12-16.

Arditti, Rita, *Feminism and Science*. Teoksessa Whitelegg 1989, s. 136–146.

Arkio, Tuula. [http://www.kuva.fi/attachments/Arkio.pdf]. Luettu 28.3.2011.

Attwood, Margaret; Hatton, Frances, *‘Getting on’. Gender differences in career development: a case study in the hairdressing industry.* Teoksessa Gamarnikow e.a. 1983, s. 115–130.

Bennet, Tony, *The Birth of museum*. Routledge, Lontoo 1995.

Brannen, Julia, *Employment and family lives. Equalities and inequalities*. Teoksessa Drew, Emerek, Mahon, (toim.) 1998, s. 76–86.

Braybon, Gail, *The need for women’s labour in the First World War*. Teoksessa Whitelegg e.a. (toim.), s. 90–104.

Brooklyn children’s museum, history, [http://www.brooklynkids.org/index.php/whoweare/history]. Luettu 25.1.2012.

Carnegie art award, Jury 2012, [http://www.carnegie.se/sv/carnegie-art-award/Jury/Tuula-Arkio/]. Luettu 25.2.2012.

Chadwick, Whitney, *Women, art and society*. Thames & Hudson, London 2007 (1990).

Chafe, William H., *The American Woman. Her Changing Social, Economic, and Political Role, 1920–1970*. Oxford University Press, London 1974.

Cossons, Neil, *Scholarship or self-indulgence?* Teoksessa Kavanagh 1994, s. 237–246.

Crompton, Rosemary (ed.), *Restructuring gender relations and employment. The decline of the male breadwinner.* Oxford University Press, Oxford 1999.

Danilov, Victor J.; Armitage, Susan H., *Women and museums: a comprehensive guide*. AltaMira Press, California, US 2005.

Didrichenin taidemuseo, museorakennus, [http://www.didrichsenmuseum.fi/fin/didrichsen.php]. Luettu 25.2.2012.

Donner, Julia, *Sara Hildén*, [http://yle.fi/teema/sininenlaulu/artikkeli.php?id=262&print=true]. Luettu 6.3.2011.

Downs, Linda, *A recent history of women educators in art museums*. Teoksessa Glaser, Zenetou 1994, s. 92–96.

Drake, Knut, Menneisyys, nykyisyys, tulevaisuus. Turun kaupungin historiallinen museo – Turun maakuntamuseo 1881–1981. Turun maakuntamuseo, Turku 1995.

Drake, Knut, *Muumiosta mediatyöntekijäksi. Museotyöntekijöiden ammattikuvan muuttuminen*. Museo 4/1994, s. 6–8.

Drew, Eileen; Emerek, Ruth; Mahon, Emily (toim.). *Women, work and the family in Europe.* Routledge, London 1998.

Dölle, Sirkku, *Kaisa Grönholm*, Suomen museo 1997, s. 137–139, Helsinki 1998.

Ebba Weilin, Suomen valokuvataiteen museo. [http://www.valokuvataiteenmuseo.fi/sv/tietopalvelut/valokuvaajat/9683-weilin-ebba]. Luettu 10.10.2011.

Elovirta, Arja, *Helmikanaksi helmikanojen paikalle.* Taide, pääkirjoitus 2/08. [http://www.taidelehti.fi/arkisto/taide_2-08/paakirjoitus_2-08]. Luettu 28.3.2011.

Eskola, Eija, *Kirjastotoiminta vakiintuu – Kirjasto harrastuksena*. Teoksessa Mäkinen 1999, s. 115–147.

Fingerroos, Outi e.a. (toim.), *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. SKS, Helsinki 2006.

Finlex, *Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 8.8.1986/609,* [http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609]. Luettu 2.10.2010.

Fox, Mary Frank; Hesse-Biber, Sharlene, *Women at Work*. Mayfield Publishing Company, 1984.

Gamarnikow, Eva e.a. (toim.), *Gender, Class and work*. Heinemann, London 1983.

Glaser, J.R.; Zenetou, A.A. (toim.), *Gender Perspectives. Essays on women in Museums*. Smithsonian Institution, London 1994.

Gordon, Margery, *An inside view*. Teoksessa Glaser, Zenetou 1994, s. 108–112.

Gösta Serlachiuksen taidesäätiö, [http://www.serlachius.fi/index.php?k=110226]. Luettu 30.9.2011.

Haapala, Pertti, *Sosiaalihistoria. Johdatus tutkimukseen*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1989.

Haavio-Mannila, Elina; Jallinoja, Riitta; Strandell, Harriet, *Perhe, työ ja tunteet. Ristiriitoja ja ratkaisuja*. WSOY, Helsinki 1984.

Hagen, Elisabeth; Jenson, Jane, Paradoxes and promises. Work and politics in the postwar years. Teoksessa Jenson, Jane; Hagen, Elisabeth; Reddy, Ceallaigh (toim.), *Feminization of the labour force. paradoxes and promises*. Polity Press, Oxford 1988.

Halosen talo, [http://www3.jkl.fi/taidemuseo/grafiikkakeskus/talo.htm]. Luettu 29.7.2011.

Hassinen, Esa (projektinjohtaja) e.a. *Kulttuurikaupunki Lahti*, [http://www.kukamitalahti.fi/main.php?id=89]. Luettu 25.5.2011.

Heinonen, Jouko, *Kotiseutumuseoiden ja muiden paikallismuseoiden synty*. Teoksessa Pettersson, Kinanen 2010, s. 153–167.

Heinonen, Jouko, Lahden kaupunginmuseon historia. Teoksessa Palmgren, Ulla (toim.), *Lahden historia 4:2. Lahden kulttuurilaitosten historia 2. Teatteri, orkesteri, museo ja kulttuuritoimi*. Lahden kaupunki 2006, s. 479–676.

Heinonen, Jouko; Lahti, Markku, *Museologian perusteet*. Suomen museoliitto, Helsinki 2001.

Hemmilä-Nurmi, Anneli, *Toivo Ojala, pedagogi ja museomies: seminaarin ja kasvatusopillisen korkeakoulun lehtori Toivo Ojala jyväskyläläisenä vaikuttajana vuosina 1925-1955*. Etnologian Pro gradu – tutkielma, Jyväskylän yliopisto, kevät 2000.

Henriksson, Lea, *Naisten terveystyö ja ammatillistumisen politiikka*, Stakes, Helsinki 1998.

Heritage, John, *Feminisation and unionisation: a case study from banking*. Teoksessa Gamarnikow e.a. 1983, s.131–148.

Hieta, Hanna-Leena, *Mukautuva museo. Kolmen eurooppalaisen kansanelämänmuseon muutostarina*. Väitöskirja, Turun yliopisto 2010.

Hirdman, Yvonne, *State policy and gender contracts. The Swedish experience*. Teoksessa Drew, Emerek, Mahon, (toim.) 1998, s. 36-46.

Hirdman, Yvonne, *Genussystemet- reflexioner kring kvinnors sociala underordning*. Kvinnovetenskaplig tidsskrift 9/1988.

Hämäläinen, Heta, *”Joku on oikeasti elänyt täällä,” Keski-Suomen museon käsityöläiskodit menneen ajan representaationa*. Pro gradu – tutkielma, Taiteiden ja kulttuurien tutkimuksen laitos, Jyväskylä, syksy 2011.

Härö, Mikko, *Maan museotoimen kivijalka eli museoviraston ja Suomen kansallismuseon historiaa*. Teoksessa Pettersson & Kinanen 2010, s. 129–152.

Härö, Mikko, *Suomen muinaismuistohallinto 1884–1917*. Museovirasto, Helsinki 1984.

ICOM - Suomen komitea ry, [http://finland.icom.museum/index.html] Luettu 1.9.2011.

Ihmisen jälki – näytelmä Tallgrenin kulttuuriperheestä. [https://www.turunseurakunnat.fi/portal/fi/ajankohtaista/kulttuurivuosi_2011/ihmisen_jalki/]. Luettu 15.11.2011.

Ilmatorjuntamuseo, [http://www.ilmatorjuntamuseo.fi/page.php?page=tiedot]. Luettu 25.1.2012.

Itkonen, Kerttu, *Berit Boström 1910–1995*. Suomen museo 1995, s. 125–127.

Jallinoja, Riitta, Naistutkimuksen ja naisliikkeen suhde: puheenvuoro eräistä ongelmista. Teoksessa Kastemaa, Eeva & Korppi-Tommola, Aura (toim.), *Tulen kesyttäjät, suomalaista naistutkimusta*. WSOY, Porvoo 1987, s. 77–90.

Jallinoja, Riitta, *Perhekäsityksistä perhettä koskeviin ratkaisuihin*. Teoksessa Haavio-Mannila e.a. 1984, s. 37–110.

Jallinoja, Riitta, *Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet*. WSOY, Juva 1983.

Joensuun taidemuseo, yhteystiedot, [http://www.jns.fi/Resource.phx/sivut/sivutmuseot/taidemuseo/yhteystiedot.htx]. Luettu 12.12.2011.

Julkunen, Raija, *Hyvinvointivaltio ja sukupuoli*. Teoksessa Saarikangas e.a. 2003, s. 176–185.

Kaleva, *EMMA suosii modernismia*, [http://www.kaleva.fi/uutiset/kulttuuri/emma-suosii-modernismia/86257/]. Luettu 25.2.2012.

Kallio, Kalle, *Museon valossa ja varjossa*. Analyysi Museoväki'08 -tutkimuksen tuloksista, [http://www.museoliitto.fi/index.php?k=9748]. Luettu 25.9.2010.

Kallio, Kalle, *Museolaitos sai historian*, [http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?lan=1&page_id=329]. Luettu 25.5.2011.

Karisto, Antti e.a., *Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa*. WSOY, Helsinki 1999.

Katainen, Helena e.a. (toim.). *Oma pöytä. Naiset historiankirjoittajina Suomessa*. Historiallisia tutkimuksia 221. SKS, Helsinki 2005.

Kaukonen, Toini-Inkeri, *Hilkka Vilppula*. Suomen museo 1981, s. 87–89.

Kauppinen, Jukka e.a., *Pedafooni 2B Opastamisen historiaa*, Pedaali 2010. [http://www.pedaali.fi/pdf/pedaali_pedafooni2B.pdf]. Luettu 10.10.2011.

Kavanagh, G. (toim.). *Museum provision and professionalism*. Routledge, London 1994.

Keskinen, Jouni, *Valokuvan käyttö historiantutkimuksessa*. Historian laitos, Tampereen yliopisto. [http://www.uta.fi/laitokset/historia/sivut/esittelyt/kuvat/kuva-essee.pdf]. Luettu 12.5.2011.

Keski-Suomen museo, [http://www.jyvaskyla.fi/keskisuomenmuseo/museot/keskisuomenmuseo]. Luettu 29.7.2011

Kiianmies, Mirka, *Marta Hirn. Virkanaisen museoura vuosina 1923–1970*. Historian syventävien opintojen julkaisematon seminaaritutkielma. Tampereen yliopisto 2010.

Kinanen, Pauliina (toim.) e.a., *Museologia tänään*. Suomen museoliitto, Helsinki 2007.

Kinanen, Pauliina, Museotilasto 1945–2005. Tilasto on kerätty Suomen museoliitossa prof. Janne Vilkunan Suomen akatemian varttuneen tutkijan Suomen museolaitoksen organisoituminen

1947–2005-hankkeeseen 2006–2007. Kerätty hajanaisista tiedoista, eikä se näin ollen ole täydellinen. Museoliitto 2006–2007a.

Kinanen, Pauliina, Museotilasto museoittain 1945–2005. Tilasto on kerätty Suomen museoliitossa prof. Janne Vilkunan Suomen akatemian varttuneen tutkijan Suomen museolaitoksen organisoituminen 1947–2005-hankkeeseen 2006–2007. Kerätty hajanaisista tiedoista, eikä se näin ollen ole täydellinen. Museoliitto 2006-2007b.

Kinanen, Pauliina, Museoammatilliset virat. Tiedot on kerätty Suomen museoliitossa prof. Janne Vilkunan Suomen akatemian varttuneen tutkijan Suomen museolaitoksen organisoituminen 1947–2005 -hankkeeseen 2006–2007. Kerätty hajanaisista tiedoista, eivätkä ne näin ollen ole täydellisiä. Museoliitto 2006–2007c.

Kinanen, Pauliina, *Suomen museoliitto museokentän rakentajana*. Teoksessa Pettersson & Kinanen 2010, s. 63–93.

Konttinen, Esa, *Perinteisesti moderniin. Professioiden yhteiskunnallinen synty Suomessa*. Vastapaino, Tampere 1991.

Korhonen, Teppo, Sata vuotta maatalousmuseotoimintaa. [http://www.helsinki.fi/kansatiede/histmaatalous/extrat/erillisartikkelit_maatalousmuseo.htm]. Luettu 1.3.2011.

Korppi-Tommola, Aura, *Naisliikkeen ja naishistorian vuorovaikutus*, Tieteessä tapahtuu 2/2004, s. 17–22, [http://www.tieteessatapahtuu.fi/0204/korppitommola.pdf]. Luettu 5.10.2011.

Korppi-Tommola, Aura, *Itsenäistynyt maa – itsenäistyvä nainen*. Teoksessa Utrio 2005, s. 23–37.

Korppi-Tommola, Aura, *Opintietä ammattiin*. Teoksessa Utrio 2005, s. 38–58.

Korppi-Tommola, Aura, *Yhteiseksi hyväksi*. Teoksessa Utrio 2005, s. 59–82.

Kortelainen, Anna, *Päivä naisten paratiisissa*. WSOY, Helsinki 2005.

Kortelainen, Anna, *Naisen tie. L. Onervan kapina*. Otava, Helsinki 2006.

Kortelainen, Anna, *Varhaiset johtotähdet – Suomen ensimmäisiä johtajanaisia. EVA raportti*. Taloustieto, Helsinki 2007.

Koskivaara, Kata; Kolsio, Hannele; Andersson, Fredrika (toim.), *Iris. Suomalaisia naiskuvaajia 1910–1960-luvuilta*. Suomen valokuvataiteen museo ja Musta Taide, Helsinki 1992.

Kostet, Juhani, *Onko suomalaisella museolla aatteellista perustaa?* Teoksessa Pettersson & Kinanen 2010, s. 17–26.

Kostet, Juhani, *Museoiden resurssit ja niiden hallinta*. Teoksessa Kinanen (toim.) 2007, s. 93–104.

Kruskopf, Erik, *Taiteen maailmanmies Bertel Hintze 1901–1969*. Valtion taidemuseo, Helsinki 1998.

Kärki, Pekka, *Rakennussuojelu museotoimen tehtäväkentässä*. Teoksessa Pettersson & Kinanen 2010, s. 47–61.

Lake, Marilyn, *Female desire and World War II*. Teoksessa Scott (toim.) 1996, s. 429–449.

Lamminen, Marjut & Tornberg, Leena, *Tieteellisistä esitelmistä opastuksiin, Opastustoiminnan historiaa kulttuurihistoriallisissa museoissa*. Teoksessa Kauppinen e.a. 2010, s. 13–19.

Lebellin kauppiaantalo, merkkihenkilöitä, [http://edu.krs.fi/museo/suomi/lebell/lebell_merkkihlot.html]. Luettu 10.1.2012.

Lehtinen, Ildikó, *Museon monet roolit*. [http://www.skr.fi/default.asp?docId=14252]. Luettu 30.8.2011.

Lehtinen, Ildikó (toim.), *Museomiehen päiväkirjasta. A.O. Heikelin lehtikirjoituksia.* Museovirasto, Helsinki 1989.

Lehto-Vahtera, Johanna 2007, *Tyypillinen*, [http://www.aboavetusarsnova.fi/fi/artikkelit/tyypillinen]. Luettu 20.9.2010.

Lehto-Vahtera, Johanna, Museologian seminaari, Mobilia 2011.

Leidenius, Laimi, [http://www.helsinki.fi/akka-info/tiedenaiset/leidenius.html]. Luettu 5.2.2012.

Leppilahti, Taina; Koskivirta, Riitta; Ukkonen, Päivi, *Konservaattoriselvitys: Koulutus yhä korkeampi, palkka laahaa perässä*. *Yhteenveto* 6/2008, 28.

Levanto, Marjatta, *Suomen museoiden yleisöt*, Teoksessa Pettersson; Kinanen 2010a, s. 94–109.

Levanto, Marjatta, *Taidemuseot ja varhainen opastustoiminta*. Teoksessa Kauppinen e.a. 2010b, s. 5–11.

Levanto, Marjatta, *Taidemuseo kohtaa yleisönsä, Marjatta Levannon opaskokemuksia.* Teoksessa Kauppinen e.a. 2010c, s. 26–30.

Levanto, Marjatta; Laitala, Susanna (toim.), *Valtion taidemuseo*. Valtion taidemuseo, Helsinki 1992.

Levanto, Marjatta (toim.), *Ateneum*. Valtion taidemuseo, Helsinki 1991.

Levanto, Marjatta, *Portaat taiteen temppeliin*. Teoksessa Levanto 1991, s. 209–243.

Linna, Markku; Numminen, Jaakko, *Aarne Kopisto*, [http://muistot.hs.fi/muistokirjoitus/3408/aarne-kopisto]. Luettu 26.10.2011.

Linnilä, Kai (toim.), *Iloinen 50-luku. Purkkaa, unelmia ja sotakorvauksia*. Tammi, Helsinki 2003.

Lusto, Suomen metsämuseo, [http://www.lusto.fi/yhteydet.html]. Luettu 25.1.2012.

MacLeod, Suzanne, Occupying the architecture of the gallery. Spatial, Social and professional change at the Walker Art Gallery, Liverpool, 1877-1933. Teoksessa Knell, Simon J. ea. (toim.) *Museum revolutions. How museums change and are changed.* Routledge, Lontoo 2007, s. 72–86.

Matikainen, Katja, *Tampereen taidemuseo – kaupunkilaisten olohuone vai modernismin temppeli?* Numerot, Taidepalkinnot 2/04, Volume 3, [http://www.mustekala.info/node/72]. Luettu 20.10.2011.

Mikkonen, Jenni, *Helmi Helminen-Nordberg 1905 – 1976*. [https://www.jyu.fi/hum/laitokset/hie/opiskelu/jatkot/jargon/kurssit/klassikot/helminen]. Luettu 7.3.2011.

Mitchell, Ritva; Kanerva, Anna, *Onko sukupuolella merkitystä, onko toimenpiteillä vaikutusta taiteissa ja kulttuurissa? Sukupuolivaikutusten arviointia taiteen ja kulttuurin toimialalla.* Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö, Helsinki 2004.

Morgall, Janine, Typing our way to freedom: is it true that new office technology can liberate women? Teoksessa Whitelegg ea. (toim.), s. 121-135.

Murdoch, John, *Defining curator*. In Kavanagh, G. (toim.) 1994, s. 143-146.

Museolaitos Suomessa, [http://www.museot.fi/museoala]. Luettu 11.10.2011.

Museoliitto, Museohistoria, *Lomakkeet ja ohjeet*, [http://www.museoliitto.fi/index.php?k=9371].

Museopedagoginen yhdistys Pedaali ry, [http://pedaali.fi/yhteystiedot.html]. Luettu 10.12.2011.

Museovirasto, *Henkilöstötilinpäätös 2007*, [http://www.nba.fi/tiedostot/520e599b.pdf]. Luettu 10.10.2011.

Museovirasto, *Museotilasto 2009*. [http://www.museotilasto.fi/user_files/Museotilasto%202009/Museotilasto%202009korjvedos3.pdf]. Luettu 20.10.2010.

Museovirasto, *Museovirastossa paljastettiin Paula Purhosen muotokuva,* [http://www.nba.fi/fi/paula_purhosen_muotokuva]. Luettu 1.8.2011.

Mäkinen, Ilkka, *Kaikki valta lukijalle: Lukeminen toisen maailmansodan jälkeen*. Teoksessa Saarikangas e.a. 2003, s. 234–243.

Mäkinen, Ilkka (toim.), *Kirjastojen vuosisata. Yleiset kirjastot Suomessa 1900-luvulla.* Btj Kirjastopalvelu oy, Helsinki 1999.

Nevala-Nurmi, Seija 23.9.2011, luentosarja Feministisen kirjallisuuden klassikoita, Tampereen yliopisto.

Niemelä, Anu, *Selvitys taidemuseon korkeakouluharjoittelijoista*, Kehys, Valtion taidemuseo 2011. [http://www.fng.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vtm/embeds/vtmwwwstructure/16122_Korkeakouluharjoittelijat_taidemuseoissa.pdf]. Luettu 9.2.2011.

Nokki, Janne; Nilsson, Leena (toim.), *Naiset tullissa. Sulkakynästä sähköiseen tullaukseen. Tullin naisten 120-vuotinen historia.* Edita Publishing Oy, Helsinki 2008.

Ojanperä, Riitta, *Kriitikko Einari J. Vehmas ja moderni taide*. Valtion taidemuseo, Kuvataiteen keskusarkisto, Helsinki 2010.

Ollila, Anne, Naishistoria ja sukupuolijärjestelmä. Teoksessa Immonen, Kari; Leskelä-Kärki, Maarit (toim.), *Kulttuurihistoria – Johdatus tutkimukseen*. SKS, Helsinki 2001, s. 75-90.

Ollila, Anne (toim.), *Historical Perspectives on Memory*. Finnish Historical Society, Helsinki 1999.

Ollila, Anne, *Jalo Velvollisuus. Virkanaisena 1800-luvun lopun Suomessa*. SKS, Helsinki 1998.

Ollila, Anne, *Suomalaisen elokuvan naiskuva 1950-luvulla*. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, Helsinki 1986.

Palin, Tutta, Näkymättömät naiset 1904–36, eli mitä dukaattipalkinnot kertovat taiteilijanaisten arvostuksesta. Teoksessa Kallio, Rakel (toim.), *Dukaatti, Suomen Taideyhdistys 1846–2006*, WSOY, Helsinki 2006.

Paloposki, Hanna-Leena, ”Taiteen pitää olla sanoma ihmiseltä toiselle.” Aune Lindströmin lehtikirjoitukset taiteesta. Teoksessa Vihanta, Ulla; Paloposki, Hanna-Leena (toim.), *Kirjoituksia taiteesta 2.* Valtion taidemuseo/Kuvataiteen keskusarkisto, Helsinki 1998, s. 44–58.

Palviainen, Ritva, *Museotyön ammatillistuminen*. Teoksessa Pettersson; Kinanen 2010, s. 315–331.

Parviainen, Hanna, [http://www.finnica.fi/keski-suomi/henkilogalleria/henkiloesittely.php?id=28]. Luettu 29.7.2011.

Paula Purhonen Museoviraston johtoon, [http://www.kaleva.fi/uutiset/paula-purhonen-museoviraston-johtoon/349453]. Luettu 4.12.2011.

Pearce, Susan, *Museums, objects and collections: a cultural study*. Smithsonian Institution Press, Washington D.C. 1993.

Peltonen, Ulla-Maija, *Punakapinan muistot: tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen*. SKS, Helsinki 1996.

Pettersson, Susanna; Kinanen, Pauliina (toim.), *Suomen museohistoria*, SKS, Helsinki 2010.

Pettersson, Susanna, *Taiteen ja taideteollisuuden kokoelmista museoiksi*. Teoksessa Pettersson & Kinanen 2010, s. 168–192.

Pettersson, Susanna, *Museotyön historia on muistitiedon varassa*, Lasuuri 5/2010, [http://lasuuri.valtiontaidemuseo.info/2010/05/museotyon-historia-on-muistitiedon-varassa/]. Luettu 8.9.2010.

Pettersson, Susanna, *Suomen Taideyhdistyksestä Ateneumiin: Fredrik Cygnaeus, Carl Gustaf Estlander ja taidekokoelman roolit*. SKS, Helsinki 2008.

Pietarila, Pentti, *Pään ja käden yhteistyölle on kysyntää*, [http://plaza.fi/ajassa/uudelle-uralle/uratarinat/pentti-pietarila-museovirasto]. Luettu 22.11.2011.

Pohjanmaan museo, [http://museum.svof.fi/fin/obottmus.htm]. Luettu 3.1.2012.

Pohjanmaan museo, historia, [http://museo.vaasa.fi/w/?lang=1&page=278]. Luettu 3.1.2012.

Pohls, Maritta, *Suvuista virkoihin, postilaitoksen virkakunta 1864–1899*. Hallintohistoriakomitea, Helsinki 1994.

Pollert, Anna, *Women, gender relations and wage labour*. Teoksessa Gamarnikow e.a. 1983, s. 96–114.

Rahikainen, Marjatta; Räisänen, Tarja (toim.), *Työllä ei oo kukkaan rikastunna**.** Naisten töitä ja toimeentulokeinoja 1800–ja 1900-luvulla.* SKS, Helsinki 2001.

Rantala, Risto ea., *Kuka kukin on: henkilötietoja nykypolven suomalaisista 2005*. Otava, Helsinki 2004.

Rantala, Risto ea., *Kuka kukin on: henkilötietoja nykypolven suomalaisista 1998*. Otava, Helsinki 1998.

Rassi, Johanna, ”Ei kansa elä vain leivästä”, Suomen Taideyhdistys ja kuvataiteen kannattajakunnan muotoutuminen 1846–1865. Suomen ja Pohjoismaiden historian Pro gradu – tutkielma, Helsingin yliopisto 2010.

Rautamaa, Pekka. *Alli Heinämaa – toimelias Heinolan nainen.* [http://artos.pp.fi/heinola-seura/kirjoituksia/alli_heinamaa.htm]. Luettu 6.10.2011.

Reijonen, Henni, *Museomiehiä ja -naisia*. Teoksessa Pettersson, Kinanen 2010, s. 307–308.

Rinne, Risto; Jauhiainen, Arto, *Koulutus, professionaalistuminen ja valtio: julkisen sektorin koulutettujen reproduktioammattikuntien muotoutuminen*. Turun yliopisto, Turku 1988.

Ruusuvuori, Johanna; Tiittula, Liisa (toim.), *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Vastapaino, Tampere 2005.

Ruusuvuori, Johanna; Nikander, Pirjo; Hyvärinen, Matti (toim.) *Haastattelun ananlyysi*. Vastapaino, Tampere 2010.

Ruusuvuori, Johanna, *Litteroijan muistilista*. Teoksessa Ruusuvuori, Nikander, Hyvärinen 2010, s. 424–431.

Rönkkö, Marja-Liisa, *Museon idea ja historia*. Teoksessa Kinanen (toim.) 2007, 70–92.

Rönkkö, Marja-Liisa, *Museo mediana*. Teoksessa Kinanen 2007, 246–278.

Rönkkö, Marja-Liisa, *Museorakennukset ja näyttämisen taide*, Teoksessa Pettersson & Kinanen 2010, s. 229–265.

Rönkkö, Marja-Liisa, *Louvren ja Louisianan perilliset. Suomalainen taidemuseo*. Valtion taidemuseo, Helsinki 1999.

Saarikangas, Kirsi e.a. (toim.), *Suomen kulttuurihistoria. 4 Koti, kylä, kaupunki.* Tammi, Helsinki 2003.

Saarikangas, Kirsi, *Puhtaita ja valoisia koteja*. Teoksessa Saarikangas e.a. 2003, s. 321–335.

Saarikangas, Kirsi, *Alva Myrdal. Uuden kodin ja yhteiskunnan luoja*. [http://www.helsinki.fi/sukupuolentutkimus/klassikkogalleria/myrdal/index.htm]. Luettu 19.9.2011.

Saresma, Tuija; Rossi, Leena-Maija; Juvonen, Tuula (toim.), *Käsikirja sukupuoleen*. Vastapaino, Tampere 2010.

Sarje, Kimmo, *Aune Lindström oli myös Alfred Rosenbergin suomentaja*. Tieteessä tapahtuu 4-5/2009, s. 61.

Sarvas, Pekka, *Museolehtorina Suomen Kansallismuseossa*. Teoksessa Kauppinen et.al. 2010, s. 31–34.

Schauman-Lönnqvist, Marianne, Nainen arkeologiassa – Ella Kivikoski, tutkija ja opettaja. Teoksessa Purhonen, Paula (vast. toim.), *Arkeologia Suomessa 2001–2002*, Museovirasto, Helsinki 2004, s. 87–100.

Schwarzer, Marjorie, *Women in the temple. Gender and leadership in museums*. *Museum News* May/June 2007. [http://www.aam-us.org/pubs/mn/gender.cfm]. Luettu 22.9.2010.

Scott, Joan (toim.), *Feminism & history*. Oxford University Press, Oxford 1996.

Scott, Joan, *Gender: A Useful Category of Historical Analysis*. *American Historical Review* 91:5, 1986, 1053-1075. American Historical Association. [http://www.jstor.org/stable/1864376]. Luettu 10.5.2011.

Scott, Joan, *Gender and the Politics of History*. Columbia Universtity Press, New York 1988.

Selkokari, Hanne, *Art exhibition in Berlin in 1943. How to start an investigation?* A symposium at the Ateneum art museum, 8 – 9 December 2011.

Sihvo, Pirkko, *Osmo Vuoristo*, [http://muistot.hs.fi/muistokirjoitus/3904/osmo-vuoristo]. Luettu 15.11.2011.

Sjöberg-Pietarinen, Solveig, *Kvinna i museivärlden. En studie i Irja Sahlbergs museisyn*. Åbo Akademi, Turku 1997.

Soroptimist internatiotal of Finland, [http://www.soroptimistit.fi/esittely/historia]. Luettu 22.7.2011.

Sosiaali- ja terveysministeriö, *Naiset palkkatyössä*, [http://www.stm.fi/tasa-arvo/samapalkkaisuus/periaate/historia]. Luettu 1.10.2010.

Strandell, Harriet, *Kolmen naissukupolven kokemuksia työstä*. Teoksessa Haavio-Mannila 1984, s. 203–294.

Suhonen, Marja, *Simone de Beauvoir (1908–1986). Eksistentialismi ja feministinen filosofia.* [http://www.helsinki.fi/sukupuolentutkimus/klassikkogalleria/beauvoir/index.htm]. Luettu 19.9.2011.

Sulkunen, Irma, *Naisen kutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen*, WSOY, Juva 1989.

Sullivan, Robert, *Evaluating the ethics and consciences of museums*. Teoksessa Glaser, Zenetou 1994, s. 100–107.

Suomen maatalousmuseo Sarka, yhteystiedot, [http://www.sarka.fi/?id=2A4A1EED-116D432608E6-307EE0B7998A]. Luettu 4.10.2011.

Suomen muinaismuistoyhdistys ry, historia, [http://www.muinaismuistoyhdistys.fi/historia/index.html]. Luettu 15.10.2010.

Suomen Museoliitto, Museoväki ’03. [http://www.museoliitto.fi/index.php?k=9351]. Luettu 25.9.2010.

Suomen museoliitto, *Museoväki’08 – kyselytutkimus museoalan työelämästä*, [http://www.museoliitto.fi/museovaki08]. Luettu 25.9.2010.

Suomen museoliitto, *Suomen museohistoria - kerää, tutkii ja kouluttaa*, [http://www.museoliitto.fi/museohistoria]. Luettu 8.9.2010.

Suomen museoliitto, *Suomen museohistorian tietokanta*, [http://museohistoria.museoliitto.fi/]. Luettu 8.9.2010.

Suomen museoliitto, *Muistitietopäivät 2006*. [http://www.museoliitto.fi/index.php?k=9371]. Luettu 8.9.2010.

Suomen museoliitto, hallitus [http://www.museoliitto.fi/suomenmuseoliitto/hallitus]; henkilökunta [http://www.museoliitto.fi/suomenmuseoliitto/henkilokunta]. Luettu 27.5.2011.

Suomen naisarkkitehtien yhdistys, historia [http://www.architecta.fi/sivu.php?sivu=historia]. Luettu 22.11.2011.

Suomen Taideyhdistyksen virkamiehiä 1846–1939, [http://www.suomentaideyhdistys.fi/index.html?menuid=41]. Luettu 25.1.2012.

Suomen Taideyhdistys ry:n henkilökunta vuonna 2011, [http://www.suomentaideyhdistys.fi/index.html?menuid=40]. Luettu 25.1.2012.

Suoranta, Anu, *Halvennettu työ*. Vastapaino, Tampere 2009.

Taisto Ahtola, [http://www.hameenlinna.fi/Kulttuuri/Museot/Taidemuseo/Info/Historia/Henkiloita/Ahtola/]. Luettu 1.11.2011.

Taiteen kummitäti. [http://www.uusisuomi.fi/kulttuuri/2946-taiteen-kummitati]. Luettu 6.10.2011.

Taylor, Kendall, *Pioneering efforts of early museum women*. Teoksessa Glase, Zenetou 1994, s. 11-27.

Tilastokeskus, *Kuntasektorin kuukausipalkat toimialaluokituksen mukaan 2009. 3a.* [http://www.stat.fi/til/ksp/2009/01/ksp_2009_01_2010-04-30_tau_006_fi.html]. Luettu 13.10.2010.

Tilastotietoja opiskelijavalinnoista, [http://www.helsinki.fi/hum/tdk/valinta/vstat.html]. Luettu 7.12.2011.

Tirkkonen, Erik, *”Edistyköön, kasvakoon Hämeen museo kansanomaista tarkoitusta silmälläpitäen!”. Hämeen museon perustaminen ja sen toiminta 1904–1952.* Suomen historian sivulaudaturtutkielma, Tampereen yliopisto 2008.

Torppa, Minna, *Seminaarinlehtoreiden rakennussuunnittelu Jyväskylän Älylän ja Seminaarinrinteen asuinalueella 1910- ja 1920–luvuilla*, [http://www.jyu.fi/tdk/museo/torppa.html]. Luettu 25.1.2012.

Tyyni Vahter, Suomen valokuvataiteeen museo, [http://www.valokuvataiteenmuseo.fi/fi/tietopalvelut/valokuvaajat/8834-vahter-tyyni]. Luettu 11.10.2011.

Ukkonen, Taina, *Muistitieto tutkimuksen kohteena ja aineistona*, [http://www.elore.fi/arkisto/2_00/ukk200.html]. Luettu 1.10.2010.

Utrio, Kaari (päätoim.) e.a., *Suomen naisen vuosisadat. 2 Toivon rakentajat.* Tammi, Helsinki 2005.

Vaasan taiteilijaseura, *Tea Helenelund on kuollut*, [http://www.vaasantaiteilijaseura.fi/?p=252]. Luettu 3.1.2012.

Valkonen, Olli, *Ateneumin taidemuseon intendentit 1869–1990*. Teoksessa Levanto 1991, s. 58–84.

Valtion taidemuseo, *Tietoja henkilöstöstä*. [http://www.fng.fi/fng/rootnew/fi/hapa/hapa-henkilosto.htm]. Luettu 10.9.2010.

Vattula, Kaarina, Palvelustytöstä konttoristiin – naisten työhönosallistuminen 1880–1940. Teoksessa Kaukiainen, Yrjö e.a., *När samhället förändras. Kun yhteiskunta muuttuu*. SHS, Helsinki 1981, s. 63–90.

Vera Hjelt, [http://www.helsinki.fi/akka-info/tiedenaiset/hjelt_vera.html]. Luettu 2.1.2012.

Vihavainen, Satu, *Taidelaitos kunnallisbyrokratiassa, Joensuun taidemuseo 1962–1992*. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto 2003.

Vilkuna, Janne (toim.), *Näkökulmia museoihin* ja *museologiaan*. Ethnos-toimite 10. Ethnos 2000.

Vilkuna, Janne, 75 *vuotta museoiden hyväksi. Suomen museoliitto 1923–1998.* Suomen museoliitto, Helsinki 1998.

Vilkuna, Janne, *Museologian vaiheita*. Teoksessa Kinanen 2007, 44–65.

Vilkuna, Janne, *Suomen museoalan organisoituminen 1945–2009*. Teoksessa Pettersson & Kinanen 2010, s. 27–46.

Virrankoski, Pentti, *Haastattelumenetelmän käyttö historiantutkimuksessa*, Turun yliopiston historian laitos, Turku 1980.

Vuorikoski, Marjo, *Opettaja – sukupuoleton mallikansalainen?* Minna, Tasa-arvotiedon keskus 2005. [http://www.minna.fi/c/document_library/get_file?uuid=e3b0d61d-40ee-41d9-8fef-2be1a2755085&groupId=10136]. Luettu 10.12.2011.

Weber, Jean, *Changing roles and attitudes*. Teoksessa Glaser, Zenetou 1994, s. 32–36.

Weil, Stephen, *The ongoing pursuit of professional status*. In Kavanagh 1994, s. 251–256.

Whitelegg, Elizabeth e.a. (toim.), *The changing experience of women*, Blackwell, Oxford 1989 (5.p.) (Martin Robertson & Company Ltd. 1982).

Wieners, Carrie J., *Museum leadership: a possible shift in gender representation*. Thesis, Baylor University, Texas 2007.

Wolff, Janet, *The Social Production of Art*, Macmillan, Lontoo 1981.

YLE 12.8.2007, *Opettajakunnan naisistuminen huolestuttaa rehtoreita.* [http://yle.fi/uutiset/kotimaa/2007/08/opettajakunnan_naisistuminen_huolestuttaa_rehtoreita_247119.html;jsessionid=F2D078AE8926D6C6989A36477D168DE9?name=useFontSize&path=%2F&value=biggest&redirectUrl=%2Fuutiset%2Fkotimaa%2F2007%2F08%2Fopettajakunnan_naisistuminen_huolestuttaa_rehtoreita_247119.html&refresh=null]. Luettu 20.10.2011.

Liitteet

Liite 1. Tutkimuksessa esiin tulleita museonaisia

rouva Wallén
rouva Sonntag[721]
rouva Eeva Bragga
Linda Elmgren (Appelgren-Kivalo) (1863–1894)
Sigrid (Siri) Brunou (1870-?)
Mary Nielsen
Sigrid Rinne (Anna Sigrid Behrens) (1877-1941)
Tyyni Vahter (1886–1969)
Martha Meinander (1887–1967)
Maja West (Ehrnrooth) (1897-1940)
Aune Lindström (1901–1984)
Sirkka Ahlroth (1901-)
Ella Kivikoski (1901–1990)
Mary Sesemann (1902-?)
Marta Hirn (1903–1995)
Irja Sahlberg (1904–1972)
Sara Hildén (1905–1993)
Helmi Helminen(-Nordberg) (1905–1976)
Hulda Kontturi (1906–93)
Maire Gullichsen (1907–1990)
Riitta Pylkkänen (1910–1982)
Taina Laine (1911-)
Sirkka Valjakka (1913–96)
Hilkka Vilppula (1913–1980)
Toini-Inkeri Kaukonen (1913–1986)
Leena Savolainen (Peltola, 1921–2008)
Riitta Heinonen (os. Hannula, 1922–79)
Salme Sarajas(-Korte) (1925-)
Anna-Liisa Hirviluoto (1929–2000)
Marketta Tamminen (1939-)
Sirkku Dölle (1942-)
Tuula Arkio (1943-)
Ritva Wäre (1945-)
Helmiriitta Sariola (1945-)

[721] Elli Sonntag on mainittu v. 1957 Muinaistieteellisessa toimikunnassa ylimääräisenä toimistoapulaisena (MTV 1957).

Maritta Pitkänen (1951-)

Liite 2. Museoalan organisaatio Suomessa[722]

Valtakunnalliset museot (3): Suomen kansallismuseo**,** Valtion taidemuseo**,** Luonnontieteellinen keskusmuseo.
Valtakunnalliset erikoismuseot (17): Designmuseo, Forum Marinum, Suomen laivastomuseo, Lusto - Suomen Metsämuseo, Mobilia Auto- ja liikennemuseo, Siida - Saamelaismuseo, Sotamuseo, Puolustusvoimien keskusmuseo, Valtakunnallinen sotahistoriallinen erikoismuseo, Suomen Ilmailumuseo, Suomen käsityön museo, Suomen lasimuseo, Suomen maatalousmuseo, Sarka, Suomen rakennustaiteen museo, Suomen rautatiemuseo, Suomen urheilumuseo, Suomen valokuvataiteen museo, Teatterimuseo, Tekniikan museo, Työväenmuseo Werstas.
Maakuntamuseot (22): Etelä-Karjalan museo, Etelä-Pohjanmaan maakuntamuseo, Helsingin kaupunginmuseo, Hämeenlinnan kaupungin historiallinen museo, K. H. Renlundin museo - Keski-Pohjanmaan maakuntamuseo, Kainuun Museo, Keski-Suomen museo, Kuopion kulttuurihistoriallinen museo, Kuopion luonnontieteellinen museo, Kymenlaakson museo, Lahden kaupunginmuseo, Lapin maakuntamuseo, Pohjanmaan museo ja Terranova Merenkurkun luontokeskus, Pohjois-Karjalan museo, Pohjois-Pohjanmaan museo, Porvoon museo, Vanha raatihuone, Satakunnan Museo, Savonlinnan maakuntamuseo, Tammisaaren museokeskus EKTA, Tampereen museot, Museokeskus Vapriikki, Tornionlaakson maakuntamuseo, Turun museokeskus.
Aluetaidemuseot (16): Etelä-Karjalan taidemuseo, Helsingin taidemuseo, Hämeenlinnan taidemuseo, Joensuun taidemuseo, Jyväskylän taidemuseo, Kemin taidemuseo, Kuopion taidemuseo, Lahden taidemuseo, Mikkelin taidemuseo, Nelimarkka-museo, Oulun taidemuseo, Pohjanmaan museo, Porin taidemuseo, Rovaniemen taidemuseo, Tampereen taidemuseo, Turun taidemuseo.

Liite 3. Museoliiton toimihenkilöt[723]

Puheenjohtajat:
Julius Ailio 1923–1933
valtionarkeologi Aarne Äyräpää (1933-40)
valtionarkeologi Carl Axel Nordman (1940-60)
prof. Niilo Valonen (1960–70)
prof. Esko Järventaus (1970–72)
Unto Salo (1972–80)
Veijo Saloheimo (1980–83)
apulaiskaupunginjohtaja Matti Rossi (1983–88)
yliopistonlehtori Veikko Laakso (1988–91)
kaupunginjohtaja Matti Pelttari (1991–97)
Matti Rossi (1997–2003)
suurlähettiläs Heikki Talvitie (2003–2009)
Petri Tuomi-Nikula (2009–2010)
Pirjo Ala-kapee (2010-)
Sihteerit:
Sivutoimiset (1923–1945):
Hulda Kontturi
Päätoimiset (1945-):
Hulda Kontturi 1945–49
Niilo Valonen (1949–52)
Riitta Heinonen (1952–79)

[722] Museoalan organisoitumisesta 1970–1990-l. ks. esim. Vilkuna 2010, 35–46; Museolaitoksesta Suomessa ks. [http://www.museot.fi/museoala].
[723] Vilkuna 1998. Naiset korostettuna.

Jorma Heinonen (1980–83)
Anja-Tuulikki Huovinen (1984–2011)
Kimmo Levä (2011-)

Liite 4. Suomen muinaismuistoyhdistyksen toimihenkilöt[724]

Puheenjohtajat:
Zachris Topelius 1870–1875, 1878–1879
W. Lagus 1875–1878
K. E. F. Ignatius 1879–1885
J. R. Aspelin 1885–1915
Hj. Appelgren-Kivalo 1915, 1918–1919
P. Th. Schvindt 1916–1917
A. 0. Heikel 1917–1918
A. Hackman 1919–1920
Juhani Rinne 1920–1921
Kustavi Grotenfelt 1921–1922
U. T. Sirelius 1922–1923, 1924–1929
Julius Ailio 1923–1924
B. Cederhvarf 1929–1930
A. M. Tallgren 1930–1942
Aarne Äyräpää 1942–1945
Kustaa Vilkuna 1945–1962
Ella Kivikoski 1962–1968
Lars Pettersson 1968–1973
C. F. Meinander 1973–1976
Henrik Lilius 1977–1984
Juhani U. E. Lehtonen 1984–1991
Torsten Edgren 1991–1998
Teppo Korhonen 1998–2004
Helena Edgren 2004–
Varapuheenjohtajat:
H. A. Reinholm 1870–1871, 1880–1881
K. E. F. Ignatius 1871–1875
Julius Krohn 1875–1876
A. 0. Freudenthal 1876–1878
Otto Donner 1878–1880
Eliel Aspelin 1880, 1881–1899
J. J. Tikkanen 1899–1902
Hj. Appelgren 1902–1916
A. 0. Heikel 1916–1918
A. Hackman 1918–1919
Juhani Rinne 1919–1920
Kustavi Grotenfelt 1920–1921
U. T. Sirelius 1921–1922
Julius Ailio 1922–1923
K. K. Meinander 1923–1924
B. Cederhvarf 1924–1938
C. A. Nordman 1938–1959
Ella Kivikoski 1960–1961

[724] Suomen muinaismuistoyhdistys ry, historia, [http://www.muinaismuistoyhdistys.fi/historia/index.html]. Naiset korostettuna.

Lars Pettersson 1962–1967
C. F. Meinander 1968–1973
Riitta Pylkkänen 1973–1974
C. J. Gardberg 1974–1991
Ari Siiriäinen 1991–1993
Tuukka Talvio 1993–2003
Paula Purhonen 2003–
Sihteerit:
K. A. Castrén 1870–1871 (sijainen 1870 J. R. Aspelin)
Otto Donner 1871–1873 (sijainen Eliel Aspelin)
Emil Nervander 1873–1874 (1874 sijainen Eliel Aspelin)
J. R. Aspelin 1874–1885
HJ. Appelgren 1885–1887, 1889–1896, 1897–1898 (sijainen 1887 Theodor Schvindt, 1897 A. Hackman)
A. O. Heikel 1887–1889, 1896–1897 (sijainen 1889 N. Liakka)
Julius Ailio 1898–1902 (sijaisina B. Cederhvarf, Juhani Rinne)
Juhani Rinne 1902–1918 (sijaisina A. M. Tallgren 1907, J. Lukkarinen 1913, A. Europaeus 1918)
A. M. Tallgren 1918–1920 (sijaisina 1918 A. Europaeus, I. Manninen)
T. I. Itkonen 1920–1938
Iikka Kronqvist 1938–1945
Nils Cleve 1945–1950
Toivo Vuorela 1950–1952
C. F. Meinander 1952–1958
Aarni Erä-Esko 1959–1964
Aarne Kopisto 1965–1966
Sven-Erik Krooks 1967–1970
Pekka Sarvas 1970–1973, 1974–1975
Kirsti Melanko 1973–1974
Teppo Korhonen 1976–1992
Marianne Schauman-Lönnqvist 1993–2002
Karin Peltonen 2002–2003 (varasihteeri Harri Nyman)
Hanna Forssell 2003 – (varasihteeri Satu Frondelius 2004–)

Liite 5. Valtionarkeologit[725]

Johan Reinhold Aspelin 1885–1915
Hjalmar Appelgren-Kivalo 1915–1926
Juhani Rinne 1929-1935
Carl Axel Nordman 1936-1959
Nils Cleve 1959-1971
Carl Jacob Gardberg 1972-1992
Henrik Lilius 1993-2003
Paula Purhonen 2003–2009
Juhani Kostet 2010-

Liite 6. Taideyhdistyksen/Taideakatemian säätiön/Valtion taidemuseon virkamiehet[726]

Suomen Taideyhdistys

[725] Titteli v. 1971 valtionarkeologi, 1972–1992 ylijohtaja, v. 1993 pääjohtaja. Naiset korostettuna.
[726] Taideyhdistyksen virkamiehiä 1846–1939, [http://www.suomentaideyhdistys.fi/index.html?menuid=41]. Naiset korostettuna.

C.J. Walleen 1846–1849
C.O. Cronstedt 1849–1855
C. v. Kothen 1855–1861
S. Gripenberg 1861–1863
Fredrik Cygnaeus 1863–1878
Carl Gustaf Estlander 1878–1897
Leo Mechelin 1897–1903
Albert Edelfelt 1903–1906
R.F. von Willebrand 1906–1914
W. Söderhjelm 1914–1919
G. Serlachius 1919–1920
J.J. Tikkanen 1920–1922
Akseli Gallen-Kallela 1922–1930
Eero Järnefelt 1931–1933
E. N. Setälä 1934–1935
Oskari Mantere 1935–1939
Sihteerit:
Z. Topelius 1847–1869
C.G. Estlander 1869–1876
H. af Schultén 1876–1891
J.J. Tikkanen 1891–1920
Axel Haartman 1920–1939
Rahastonhoitajat:
H. Borgström 1846–1853
B.A. Thunberg 1853–1866
N. Kiseleff 1867–1873
C.G. Sandmark 1873–1901
W. Westzynthius 1901–1905
P. Sinebrychoff 1905–1908
R.E. Westerlund 1908–1911
U. Staudinger 1911–1913
K. Stockmann 1913–1920
H. Gadd 1920–1929
Alex. Staudinger 1929–1931
Väinö Jalava 1931–1939
Intendentit (Ateneum):
B.O. Schauman 1869–1887
Thorsten Waenerberg 1888–1913
Johan J. Tikkanen vt. 1889–1890 ja 1913–1914
Gustaf Strengell 1914–1918
Eric O.W. Ehrström, vt. 1918–1919
Torsten Stjernschantz 1919–1952
Suomen Taideakatemian säätiö
Intendentit (Ateneum):
Aune Lindström 1952–1969
Sakari Saarikivi 1969–1978
Olli Valkonen 1978–1990
Valtion taidemuseo
Intendentit (Ateneum)
Soili Sinisalo 1990–2006
Maija Tanninen-Mattila 2006-